

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ, БЕЗПЕКИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ТОВАРИСТВО НАУКОВЦІВ ПО СПРИЯННЮ
МУНІЦИПАЛЬНІЙ РЕФОРМИ
ЮРБЛАГОДІЙКОНСАЛТИНГ

**П. Д. БІЛЕНЧУК, В. В. КРАВЧЕНКО,
М. В. ПІДМОГИЛЬНИЙ**

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
юридичного факультету Академії праці і соціальних відносин*

державного управління
при Президентстві України

ISBN 978-966-00-0000-0

КИЇВ «АТІКА» 2000

ББК Х99(4УКР)
Б611

*Рекомендовано до друку Вченою радою
юридичного факультету Академії праці і соціальних відносин
(Протокол № 4 від 10 вересня 1999 р.)*

Рецензенти:

Володимир Головач – кандидат юридичних наук, заступник голови постійної комісії Київради з питань бюджету, фінансів та соціально-економічного розвитку.

Володимир Кампо – завідувач кафедри муніципального та адміністративного права Українського центру правничих студій, професор, Голова Товариства конституційного права.

Леонід Подобед – відповідальний секретар Товариства науковців по сприянню муніципальній реформі.

Біленчук П. Д., Кравченко В. В., Підмогильний М. В.
Б611 Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне
право). Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2000. – 304 с.
ISBN 966-7714-06-03

Дане видання містить навчальний курс нової галузі українського правознавства – «Місцеве самоврядування в Україні».

Автори розглядають основні засади місцевого самоврядування (муніципального права) на основі аналізу сучасного законодавства, широкі використовують історико-правовий і порівняльний методи.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів юридичних вуз.
Буде корисним для народних депутатів України, депутатів місцевих рє
практичних працівників державних органів і органів місцевого самовр
дування, політологів і політиків.

ББК Х99(4У1

ISBN 966-7714-06-03

© Видавництво «Атіка», 2000
© П. Д. Біленчук, В. В. Кравче
М. В. Підмогильний 2000

ВСТУП

На порозі нового тисячоліття Україна – нова незалежна держава на карті світу. Територія України на якій знаходиться географічний центр Європи (603,7 тис. кв. км) перевищує територію Франції. Населення країни складає 51,3 млн. чоловік, 68 відсотків якого мешкає в містах.

Протягом тисячоліть українська нація формувалась на території сучасної України. Понад 1100 років тому на просторах України утворилась могутня середньовічна європейська монархічна держава – Київська Русь, яка відіграла визначну роль у соціально-політичному й економічному розвитку середньовічної Європи.

Сучасна Україна – це країна невичерпного потенціалу. Її надра багаті вугіллям, залізною рудою, марганцем, нікелем, ураном. Чорноземи України визнані найкращими в світі. Україна володіє значним банком унікальних технологій та наукових розробок, реалізація яких відкриває нові можливості для власного і світового прогресу. Запуск супутника Землі «Січ» ввів Україну до складу космічних держав. Вантажні літаки, що не мають аналогів у світі, електронні мікроскопи, різних типів і класів кораблі, найпотужніші в світі преси, турбіни та дизельні двигуни, висококласні тепловози – все це є на виробничому конвеєрі України.

Київ, Харків, Донецьк, Львів, Дніпропетровськ Сімферополь, Чернігів, Запоріжжя і Одеса – визнані в світі центри культури, освіти і науки. В Україні була створена перша в Європі електронна обчислювальна машина. Генна інженерія і біотехнології, монокристали і штучні алмази, технологія зварювання, в тому числі й космічного, дослідження в галузях радіаційного матеріалознавства і надтвердих технологій, фундаментальні дослідження в математиці, теоретичній фізиці, біології та хімії ставлять Україну до ряду передових високорозвинутих країн зі значним науково-технічним потенціалом.

У травні 1945 року Україна стала одним із засновників ООН.

Споконвіків Україна давала світу талановитих дочок і синів. Вона є батьківщиною багатьох видатних особистостей, серед яких перші речники української ідеї Б. Хмельницький, І. Мазепа, Т. Прокопович, П. Орлик, Г. Сковорода, М. Максимович, М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький, П. Куліш, М. Костомаров, Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський¹, академік В. Вернадський, конструктори С. Корольов і Г. Сікорський, філософ О. Потебня. Всьому світові відомі імена представників національної культури Д. Бортнянського, М. Лисенка, Соломії Крушельницької, Сержа Лифаря.

¹ Філософія права. – Київ, Атіка, 1999. – 208 с.

Україна – це держава, яка першою в світі прийняла свою власну Конституцію (Конституцію Пилипа Орлика – 1710 р.). З набуттям незалежності (1991 р.), Верховна Рада України 28 червня 1996 р. прийняла Конституцію України, яка визначила статут України – суверенна і незалежна, демократична, соціальна правова держава. Таким чином, на конституційному рівні закріплено верховенство права, закону.

Загальновідомо, що одне з важливих місць у системі життєдіяльності людини, суспільства, держави належить селам, селищам і містам в яких практично сконцентровані всі ланки влади, ресурси (населення, земля, надра) і комунікації. Сьогодні ми можемо констатувати, що вперше за останні кілька сотень років в Україні реалізуються на практиці ідеї місцевої влади – влади місцевого самоврядування, які були чинними в нашій державі 500 років тому. Магдебурзьке право – це історичний документ, що заклав перші підвалини демократичного самоврядування в Києві та інших містах України, визначив права й обов'язки територіальної громади.

Магдебурзьке право – це сьогоднішнє закріплення в нашому законодавстві (Конституції України, Законах України) принципу самоврядування – наявності певного права в територіальних громадах.

Таким чином, відкривається реальна перспектива вдосконалення і розвитку самоврядування в селах, селищах, містах, столиці нашої держави на новому історичному етапі.

У Конституції України 1996 р. вперше за новітніх часів на конституційному рівні проголошено, що «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування» (ст. 7 Конституції України) і закріплено поняття місцевого самоврядування, яке визначається як право «територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» (ст. 140 Конституції України).¹

Як бачимо, в Україні, сьогодні в стадії становлення і формування знаходиться самостійна навчальна дисципліна, наука, галузь законодавства і напрямок практичної діяльності в сфері місцевого самоврядування.

Вивчення навчальної дисципліни «Місьцеве самоврядування в країні» передбачено навчальними планами юридичних вузів України.

Місьцеве самоврядування в Україні є самостійною галуззю права, яке представляє собою сукупність правових норм, що регулюють правові відносини в системі місцевого самоврядування.

¹ Кравченко В. В. Конституційне право України. – К., 1998. – 78 с.

Місцеве самоврядування в Україні – це комплексна галузь українського права, що представляє собою сукупність правових норм, які закріплюють і регулюють суспільні відносини, що виникають в процесі організації місцевого самоврядування і вирішення територіальною громадою безпосередньо через органи місцевого самоврядування питань місцевого значення, а також у процесі реалізації окремих державних повноважень, якими можуть наділятися органи місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування в Україні має давню історію. Управління в українських містах та регіонах традиційно базувалося на використанні різних історичних форм місцевого самоврядування (вічового права, магдебурзького права, козацького самоврядування, земства тощо), що відповідало загальним тенденціям розвитку європейської цивілізації.

На жаль, поступальний розвиток місцевого самоврядування було перервано з втратою державної самостійності України в 1920 р. та встановленням централізованої системи територіальної організації влади, яка передбачала пряме державне управління на всіх субнаціональних територіальних рівнях, формально – через єдину систему органів державної влади – Ради народних депутатів, а фактично – через централізовану, підпорядковану по вертикалі систему партійних органів.

Розвал монопартійної командно-адміністративної системи управління, відновлення та розбудова на демократичних засадах української державності об'єктивно призвели до пошуку такої організації влади, яка відповідала б як національним традиціям, так і сучасним світовим та європейським демократичним вимогам, була б спрямована на забезпечення прав і свобод людини, задоволення її потреб, підвищення ефективності надання громадських послуг.

Нова модель влади вже не могла базуватися на політико-організаційному принципі «вертикалі влади», реалізація якого фактично відсторонює людину від участі в управлінні державними та громадськими справами. Світовий та європейський досвід переконливо свідчить, що в демократичному суспільстві територіальна організація влади може будуватися лише на основі обов'язкового використання місцевого самоврядування – специфічної форми публічної влади територіальних громад, в рамках якої забезпечується реалізація їх права здійснювати управління в межах відповідних територіальних одиниць, самостійно вирішувати всі питання місцевого значення. Місцеве самоврядування сьогодні виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства, наближення влади до її джерела – народу. І навпаки, місцеве самоврядування може ефек-

тивно функціонувати лише за умови наявності розвинутих елементів громадянського суспільства.

Зрозуміло, що Україна, декларуючи створення незалежної, демократичної, правової держави, формуючи, з врахуванням світового досвіду, власну модель організації влади, прийти до визнання місцевого самоврядування як єдино можливої форми організації публічної влади на місцях.

Нова історія місцевого самоврядування в Україні розпочинається після прийняття 7 грудня 1990 р. Закону «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування», де воно визначалося як «територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через державні і громадські органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя, виходячи з інтересів населення, на основі законів Української РСР та власної фінансово-економічної бази». Прийняття Закону стало першою спробою трансформувати місцеві ради (які на той час входили до єдиної системи органів державної влади) всіх територіальних рівнів в органи місцевого самоврядування.

Наступним кроком у становленні місцевого самоврядування в Україні стало прийняття 26 березня 1992 р. нової редакції Закону (тепер він мав назву Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування»), в якій передбачалося впровадження інститутів місцевого і регіонального самоврядування.

Надійною правовою основою місцевого самоврядування стала Конституція України 1996 р., де самоврядування визнане одним із елементів конституційного ладу держави. Прийняття Конституції відкрило простір для становлення реального місцевого самоврядування в Україні.

Правові засади місцевого самоврядування також закріплені в нині чинному Законі України від 21 травня 1997 р. «Про місцеве самоврядування в Україні».

Перший досвід свідчить, що цей процес проходить досить складно та суперечливо. Розвиток місцевого самоврядування в Україні стримується, насамперед, економічними чинниками, відсутністю достатніх матеріальних та фінансових ресурсів для здійснення завдань і функцій місцевого самоврядування. Немаловажну роль відіграють також і чинники політичного, правового та психологічного характеру. Це й відсутність реального суб'єкта місцевого самоврядування – самодостатньої територіальної громади, яка володіла б необхідними матеріальними і фінансовими ресурсами, мала б належні внутрішні джерела формування доходної частини місцевого бюджету, і недостатнє правове забезпечення значного масиву питань організації і функціонування місцевого самоврядування, та існування в суспільній свідомості,

в свідомості значної частини політичних, державних і муніципальних діячів старих стереотипів сприйняття місцевого самоврядування; відсутність нових механізмів взаємовідносин органів місцевого самоврядування з територіальною громадою та її підрозділами, громадськими організаціями, підприємствами, установами та організаціями приватного сектора, інших форм власності; недостатній рівень саморегуляції територіальної громади тощо.

Значною мірою вплив негативних чинників на розвиток місцевого самоврядування та стан соціально-економічного розвитку українських міст можна зменшити шляхом реалізації програм, спрямованих на налагодження взаємодії та співпраці на засадах рівноправності між різними елементами системи місцевого самоврядування, між муніципальним, приватним і громадським секторами, між органами і посадовими особами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, об'єднаннями підприємців, ініціативними групами членів територіальної громади, що формуються з метою залучення громадян до безпосередньої участі у здійсненні функцій місцевого самоврядування.

Над проблемою місцевого самоврядування в Україні сьогодні працює велика плеяда українських дослідників.

Перші результати свідчать, що місцеве самоврядування в Україні – це довгострокова стратегія розвитку суспільства на демократичних засадах.

Автори книги сподіваються, що наведені в посібнику теоретичні і методичні розроблення, чинне міжнародне та українське законодавство, які охоплюють широкий діапазон діяльності спрямованої на економічний розвиток міст і сіл, допоможуть поінформувати вчених, викладачів, студентство, всіх хто вивчає і досліджує проблеми місцевого самоврядування.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Розділ I

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

§ 1. Поняття місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування – багатогранне та комплексне політико-правове явище, яке може характеризуватися різнобічно. Аналіз Конституції України (1996 р.) дозволяє зробити висновок, що місцеве самоврядування як об'єкт конституційно-правового регулювання виступає в якості:

по-перше, відповідної *засади конституційного ладу України*;

по-друге, *специфічної форми народовладдя*;

по-третє, *права жителів відповідної територіальної одиниці (територіальної громади) на самостійне вирішення питань місцевого значення*.

Місцеве самоврядування як засада конституційного ладу виступає одним із найважливіших принципів організації і функціонування влади в суспільстві й державі та є необхідним атрибутом будь-якого демократичного ладу. У ст. 2 Європейської Хартії місцевого самоврядування проголошується: «Принцип місцевого самоврядування повинен бути визнаний у законодавстві країни і, по можливості, у конституції країни».

Вперше в Україні принцип визнання місцевого самоврядування на конституційному рівні було закріплено ще в Конституції гетьмана П. Орлика – 1710 р., а пізніше в Конституції УНР 1918 р., положення яких так і не були реалізовані. За радянських часів цей принцип рішуче заперечувався, він суперечив централізованому характеру радянської держави.

Конституція України 1996 р., у повній відповідності до вимог Європейської Хартії (поряд з такими фундаментальними принципами, як народовладдя, суверенітет і незалежність України, поділу державної влади тощо), в окремій статті (ст. 7) фіксує принцип *визнання та гарантованості місцевого самоврядування*.

Визнання місцевого самоврядування як засади конституційного ладу означає встановлення демократичної децентралізованої системи управління, яка базується на самостійності територіальних громад, органів місцевого самоврядування при вирішенні всіх питань місцевого значення.

Місцеве самоврядування як форма народовладдя. Згідно ст. 5 Конституції України народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та *органи місцевого самоврядування*. З даного конституційного положення прямо випливає, що органи місцевого самоврядування не входять до єдиного державного механізму і, в силу цього, місцеве самоврядування можна розглядати як окрему форму реалізації народом належної йому влади. Основними формами місцевої демократії є (див. схему 1):

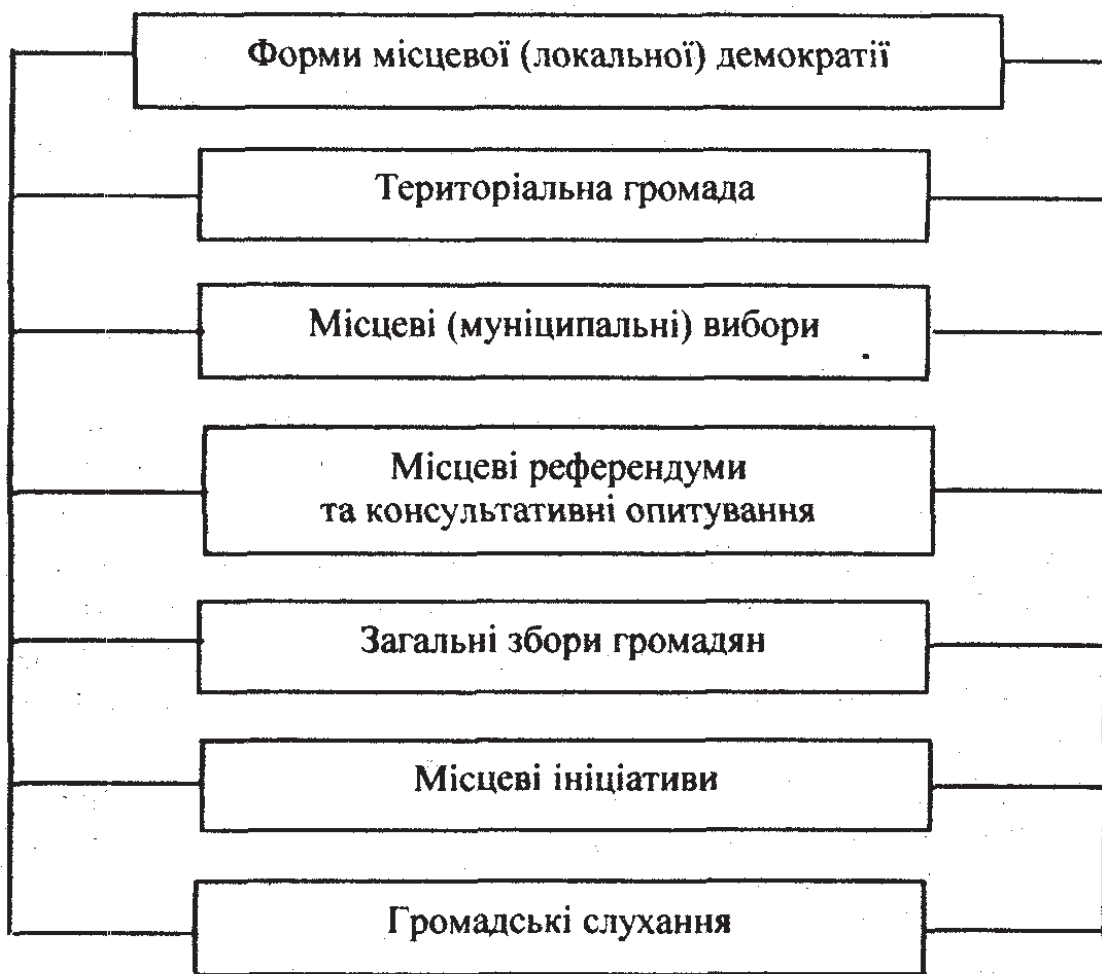

Схема 1.

Як специфічна форма реалізації належної народіві влади місцеве самоврядування характеризується:

1) місцеве самоврядування має особливого *суб'єкта* – територіальну громаду, тобто жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста. Територіальна громада здійснює місцеве

самоврядування безпосередньо та через органи місцевого самоврядування;

2) місцеве самоврядування займає окреме місце в *політичній системі* (в механізмі управління суспільством та державою). Місцеве самоврядування, його органи, згідно Конституції України, не входять до механізму державної влади, хоча це й не означає його повної автономності від держави, державної влади. Взаємозв'язок місцевого самоврядування з державою досить тісний і знаходить свій вияв у тому, що, по-перше, і місцеве самоврядування, і державна влада мають єдине джерело – *народ* (ч. 1 ст. 5 Конституції України); по-друге, органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади (ст. 143 Конституції України) і стан їх реалізації контролюється відповідними органами виконавчої влади.

Таке становище місцевого самоврядування в політичній системі дозволяє характеризувати його як самостійну (поряд з державною владою) форму публічної влади – *публічну владу територіальної громади*¹. Самостійність місцевого самоврядування гарантується Конституцією України, ст. 145 якої передбачає, що права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку, а ст. 142 визначає матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування;

3) місцеве самоврядування має особливий *об'єкт* управління – питання місцевого значення, перелік яких у вигляді предметів відання органів та посадових осіб місцевого самоврядування визначено в Законі України від 21 травня 1997 р. «Про місцеве самоврядування в Україні».

Місцеве самоврядування як право територіальної громади на самостійне вирішення питань місцевого значення. Європейська Хартія місцевого самоврядування (ст. 3) дає визначення місцевого самоврядування як *право і реальну здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти нею, діючи в рамках закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення.* Згідно Європейської Хартії це право здійснюється як виборними та виконавчими органами, так і безпосередньо територіальною громадою шляхом використання різних форм прямої демократії.

Конституція України (ст. 140) визначає місцеве самоврядування як *право територіальної громади – жителів*

¹ Див.: Чиркин В. Е. Конституционное право: Россия и зарубежный опыт. – М.: Изд-во «Зерцало». – 1998. – С. 421.

села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Детальніше визначення місцевого самоврядування дається в Законі «Про місцеве самоврядування в Україні»: *Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.*

Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Аналіз цих положень Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» дозволяє зробити такі висновки:

1. Конституція України визнає право самостійно вирішувати питання місцевого значення лише за *первинними територіальними громадами – жителями «природних» адміністративно-територіальних одиниць, тобто поселень (сіл, кількох сіл, селищ та міст).*

Такий підхід до визначення кола суб'єктів права на місцеве самоврядування має глибокі історичні корені. Саме в поселеннях люди природним шляхом групувалися для спільного життя, проблеми якого вони обговорювали на сходях, загальних зборах, а для здійснення поточного управління обирали відповідних осіб (органи) – вождів, старійшин, ради тощо. Таким чином формувалася *громада*, відмінною ознакою якої є наявність виборних органів, а подібна система отримала назву *громадського, комунального, місцевого або муніципального самоврядування.*

Стосовно інших адміністративно-територіальних одиниць, то вони були створені неприродним шляхом – «згори» актами державної влади, за допомогою яких здійснювалося районування території держави, і в силу цього вони

носять «штучний» характер. Так виникають, наприклад, області, воєводства, губернії, повіти, райони тощо. «Штучні» адміністративно-територіальні одиниці – це регіони і субрегіони. Населення «штучної» адміністративно-територіальної одиниці утворює «вторинну» територіальну громаду, яка може визнаватися суб'єктом права на місцеве самоврядування, а може і не визнаватися ним, що чітко зафіксовано в проекті Європейської Хартії регіонального самоврядування (1997 р.).

2. Конституція та Закон передбачають, що право територіальної громади на місцеве самоврядування здійснюється громадою як *безпосередньо* через форми прямої демократії (місцевий референдум, місцеві вибори, загальні збори тощо), так і через діяльність *виборних та інших органів місцевого самоврядування*.

Право територіальної громади на місцеве самоврядування *забезпечується правом кожного громадянина України брати участь у місцевому самоврядуванні*. Згідно ст. 3 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні *за належністю до відповідних територіальних громад*. При цьому *будь-які обмеження* цього права залежно від раси громадян, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками *забороняються*.

Конституція гарантує громадянам України право обирати і бути обраними до органів місцевого самоврядування, право брати участь у місцевих референдумах, право рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування, право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Важливе теоретичне та практичне значення має визначення співвідношення понять «місцеве самоврядування» та «місцеве управління». З цього питання в літературі висловлюються різні, часом діаметрально протилежні погляди. Більшість вчених протиставляють місцеве самоврядування і місцеве управління. Так, якщо під місцевим самоврядуванням розуміють діяльність територіальної громади та її виборних органів з управління її справами, то місцеве управління розглядають як *управлінську діяльність в адміністративно-територіальній одиниці, яка здійснюється через адміністрацію, що призначається центральними або*

іншими вищими органами державної влади¹, тобто пряме державне управління на місцях.

Одночасно висловлюється думка щодо недоцільності протиставлення цих двох понять. Місцеве управління пропонується розглядати як складний механізм, який може включати в себе як місцеву державну адміністрацію, так і органи місцевого самоврядування, виступаючи при цьому складовою частиною державного механізму².

Перший підхід, на нашу думку, більш точно відображає природу місцевого самоврядування і дозволяє чітко розмежувати самоврядні функції та повноваження територіальних громад з функціями та повноваженнями державної влади, які реалізуються на регіональному та місцевому рівнях органами виконавчої влади або за дорученням держави органами місцевого самоврядування. В останньому випадку органи місцевого самоврядування підконтрольні відповідним органам виконавчої влади, але це не означає зміни їх природи і не може розглядатися як підстава для включення до державного механізму. Як родовий, тобто такий, що охоплює поняття місцевого управління та місцевого самоврядування, можна було б використовувати термін «управління на місцях», маючи на увазі можливість здійснення такого управління із застосуванням різних форм — місцевого самоврядування або прямого державного управління на місцях (місцеве управління).

У різних державах з метою ефективної організації влади на місцях застосовуються різні системи місцевих органів управління та органів місцевого самоврядування (системи управління на місцях), на вибір яких впливають такі фактори, як неоднаковий підхід до розуміння державної влади, розмежування адміністративно-територіальних одиниць на «природні» та «штучні», національні та історичні особливості і традиції тощо. Останнім часом у літературі³ виділяють чотири основні системи:

1. *Англо-американська (англосаксонська) система* характеризується тим, що на всіх субнаціональних рівнях управління функціонують органи місцевого самоврядуван-

¹ Див. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Тома 1–2. С. 697; Чиркин В. Е. Основы сравнительного государственного права. — М.: «Артикул». — 1997. — С. 332.

² Див. Сравнительное конституционное право. — С. 676; Черкасов А. И. Сравнительное местное управление: теория и практика. — М., 1998. — С. 16–18.

³ Див. В. Е. Чиркин. Конституционное право: Россия и зарубежный опыт. — С. 426–428.

ня, а місцеві органи виконавчої влади загальної компетенції не створюються (наприклад, Велика Британія, США, Канада, Австралія, близька до подібної системи організація влади на місцях і в Росії).

2. *Континентальна (романо-германська або європейська) система* будується на поєднанні місцевого самоврядування і місцевого управління і виходить з різного тлумачення «природних» та «штучних» адміністративно-територіальних одиниць. Така система може мати два різновиди:

а) на *всіх субнаціональних рівнях*, за винятком низового, одночасно функціонують виборні органи територіальної громади (в тому числі й органи «вторинної» територіальної громади – територіальної громади «штучної» адміністративно-територіальної одиниці) та призначені представники центральної влади (місцеві державні адміністрації), які здійснюють адміністративний контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування (наприклад, можуть зупиняти на певний строк рішення органів місцевого самоврядування, звертатися до глави держави або парламенту з пропозицією щодо дострокового припинення їх повноважень). При цьому на низовому рівні функціонують виключно органи первинної територіальної громади. Подібна система існує, зокрема, у Франції та Італії;

б) на *низовому рівні* – в «природних» адміністративно-територіальних одиницях створюються лише органи місцевого самоврядування, а на регіональному та субрегіональному рівнях (в «штучних» адміністративно-територіальних одиницях) функціонують призначені місцеві державні адміністрації загальної компетенції. Можливий варіант, коли і на регіональному (субрегіональному) рівні функціонують виборні органи місцевого самоврядування, але вони мають принципово іншу природу – це не представницькі органи територіальних громад «штучних» адміністративно-територіальних одиниць (їх існування не визнається), а органи представництва інтересів територіальних громад «природних» адміністративно-територіальних одиниць на регіональному (субрегіональному) рівні. Подібна система застосовується, зокрема, в Польщі, Болгарії, Туреччині, Фінляндії, Іраку.

3. *Іберійська система* (зокрема, Бразилія, Португалія, Мексика, з певними особливостями Іспанія) передбачає, що управління на всіх субнаціональних рівнях здійснюють обрані населенням представницькі органи місцевого самоврядування (ради) та відповідні головні посадові особи місцевого самоврядування (мери, регідори, префекти, алька-

ди тощо). Ці посадові особи стають головами відповідних рад і одночасно затверджуються центральними органами державної влади як представники державної влади в адміністративно-територіальних одиницях.

4. *Радянська система (система рад та їх виконавчих комітетів)* базується на запереченні розподілу влад і визнанні повновладдя представницьких органів знизу до верху. Ця система передбачає, що всі ради, починаючи з найнижчого рівня, є органами державної влади на своїй території, всі інші органи держави прямо або опосередковано підпорядковані радам. Система рад характеризується ієрархічною підпорядкованістю всіх її елементів та відсутністю будь-якої самостійності місцевих органів. Сьогодні подібна система збереглася лише в деяких країнах, зокрема в КНР, КНДР.

Аналіз відповідних положень Конституції України дозволяє зробити висновок, що в Україні застосовується континентальна (її другий різновид) система управління на місцях.

§ 2. Теорія місцевого самоврядування

Питання місцевого самоврядування активно вивчаються юридичною наукою вже близько двохсот років. Теоретичні основи вчення про місцеве самоврядування було закладено ще в першій половині XIX ст. представниками німецької юридичної школи.

Історично першою була обґрунтована *теорія вільної громади (теорія природних прав громади)*, основні положення якої були сформульовані Туре в доповіді щодо законопроектів про реформу місцевого управління у Національних зборах Франції 1790 р. та знайшли своє відображення в положеннях Конституції Бельгії 1831 р. щодо особливої «громадівської» влади.

Теорія вільної громади базувалася на ідеях природного права. Вона виходила з того, що право територіальної громади (звичайно, територіальної громади «природної» адміністративно-територіальної одиниці) самостійно вирішувати свої справи має такий самий природний та невідчужуваний характер, як і права та свободи людини. Територіальна громада визнавалася незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на місцеве самоврядування виводиться з природи територіальної громади (належить громаді в силу її природи або дарується Творцем). Таким чином, місцеве

самоврядування розглядалося як автономна у відношенні до державної влади публічна влада територіальної громади.

Згідно теорії вільної громади основними засадами організації місцевого самоврядування є:

а) виборність органів місцевого самоврядування членами громади;

б) розподіл питань, віднесених до відання місцевого самоврядування на самоврядні та такі, що передоручені органам громади державою;

в) місцеві справи (тобто самоврядні) мають іншу ніж державні справи, природу;

г) органи місцевого самоврядування є органами відповідної територіальної громади і не входять до системи органів державної влади;

д) органи державної влади не мають права втручатися у вирішення самоврядних питань, їх функція зводиться лише до адміністративного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

На зміну теорії вільної громади приходять *громадівська теорія місцевого самоврядування*. Її основні положення збігаються з концептуальними положеннями теорії вільної громади, однак на перший план висувається не природний характер прав територіальної громади, а *недержавна, переважно господарська природа* діяльності органів місцевого самоврядування. Ця теорія не набула широкого поширення, оскільки вона не могла пояснити публічно-правовий характер багатьох функцій, які здійснюють органи місцевого самоврядування.

У середині ХІХ ст. набуває поширення *державницька теорія місцевого самоврядування*, основні положення якої були розроблені німецькими вченими Л. Штейном та Р. Гнейстом.

Державницька теорія розглядає місцеве самоврядування не як автономну форму публічної влади, природне право територіальної громади на самостійне вирішення питань місцевого значення, а як одну з форм організації місцевого управління, тобто як один із способів децентралізації державної влади на місцевому рівні. Відповідно, всі повноваження територіальної громади, її органів своїм джерелом мають державну владу.

У рамках державницької теорії сформувався два напрямки: *політичний* (Р. Гнейст) та *юридичний* (Л. Штейн), які по-різному визначали відмінність місцевого самоврядування від місцевого управління.

За Р. Гнейстом самостійність місцевого самоврядування має гарантувати виконання обов'язків посадових осіб органів місцевого самоврядування *на громадських засадах*, що звільняє їх від економічної залежності від держави.

Л. Штейн вбачав гарантії самостійності місцевого самоврядування в тому, що органи місцевого самоврядування є не органами державної влади, а *органами територіальної громади*, на які держава покладає здійснення відповідних завдань та функцій державного управління.

Основні положення цих теорій ХІХ ст. зберігають своє значення і дотепер, їх покладено в основу сучасних поглядів на місцеве самоврядування.

§ 3. Історія становлення і розвитку системи місцевого самоврядування в Україні

Місцеве самоврядування – це довготривале явище в соціальному та політичному житті людства і його витoki сягають громадівського та племінного самоврядування в додержавницький період.

Місцеве самоврядування – це публічна форма самостійного вирішення питань місцевого (а частково і державного) життя жителями відповідних адміністративно-територіальних одиниць та їх органами у межах Конституції і законів держави.

Система управління місцевими справами, при якій місцевому самоврядуванню відводиться провідна або суттєво важлива роль, іменується муніципалізмом або муніципальною системою.

Інститут місцевого самоврядування в сучасному розумінні склався у світовій практиці на рубежі ХVІІІ–ХІХ ст., коли абсолютні монархії були трансформовані у демократичні, правові держави. Боротьба за утвердження місцевого самоврядування, вільного від феодально-чиновницького свавілля, була одним з головних мотивів суспільних рухів цього історичного періоду. Ідеї місцевого самоврядування протиставлялись феодальній державі, становому патріархально-общинному (сільському) і корпоративно-цеховому (міському) самоврядуванню як продуктам феодалізму. Проте деякі елементи станового самоврядування в демократичних, правових державах збереглися (громада, статути міст тощо), але наповнилися новим правовим змістом.

В Україні самоврядні традиції існують з часів Київської Русі (вічева демократія) і є частиною державотворчих про-

цесів. Ці традиції були продовжені в добу Козацької держави (козацькі ради). У першій українській Конституції гетьмана П. Орлика (1710 р.) не тільки підтверджувалося станове самоврядування, але й було зроблено намагання захистити його від свавілля урядовців та закласти основи сучасного місцевого самоврядування. З Козацькою державою слід пов'язувати початок становлення українського муніципалізму.¹

За часів Київської Русі різні форми місцевого самоврядування (сільська, міська та регіональна) складаються та розвиваються на основі звичаєвого права.

Так, на *рівні регіону* елементи самоврядування знаходили свій вияв у *вічах*. Для вічової організації управління характерним був більш-менш чіткий розподіл повноважень між князем та вільним населенням регіону. Зокрема, до відання князя відносилися судочинство, адміністративне управління, податкова політика. Віча відали питаннями війни і миру, закликали або виганяли князя, брали участь у формуванні адміністративних та судових органів тощо.

Суб'єктом *міського самоврядування* виступали міські громади, які користувалися значною адміністративною, господарською і судовою автономією. Найважливіші питання міського життя вирішувалися на міських вічах², а для розгляду поточних справ з числа вільних городян обирався *війт* та інші посадові особи міського самоврядування.

Економічну основу міського самоврядування становила міська корпоративна власність, у тому числі й на землю. Міська громада самостійно встановлювала правила господарювання, міські податки, платежі та інші повинності.

Суб'єктом *сільського самоврядування* виступала сільська громада – *верв*, яка об'єднувала жителів кількох сусідніх сіл, мала землю у корпоративній власності, представляла своїх громадян у відносинах з іншими громадами, феодалами, державною владою.

Після входження українських земель до складу Великого Князівства Литовського елементи місцевого самоврядування, особливо в містах та містечках, отримали подальший розвиток у формі *війтівства*. В цей час виникає досить складна система взаємовідносин між центральною

¹ Оніщук М., Кампо В. Правові засади місцевого самоврядування в Україні.– К.: 1998.– С. 8.

² Гурбик О. А. Вічові традиції й самоуправління міст середньовічної України. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія і сучасність). Тези міжнародної науково-практичної конференції.– Рівне.– 1993.– С. 13.

владою, власниками міст та міськими громадами, яка була обумовлена статусом міста.

Так, у *великокнязівських містах* поряд з органами міського самоврядування функціонувала старостинська адміністрація – міський орган державної влади, – очолювана старостою, який призначався центральною владою. Війтів обирали на міських вічах, що в документах отримали назви: «громада», «копа», «купа»¹. Юридизації міське самоврядування у формі війтівства набуває з прийняттям Литовських статутів (1529, 1566, 1688 рр.), якими були узаконені міські віча.

У містах, що знаходилися у приватній або церковній власності, функціонувала замкова адміністрація, яку очолював призначений власником намісник, урядник, тіун тощо.

Важливе значення для подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні мало магдебурзьке право, що починає поширюватися на українські міста починаючи від середини XIV ст. Магдебурзьке право передбачало надання міській громаді права запровадити модель міського самоврядування на зразок управління німецьким містом Магдебургом і в деяких документах отримало назву *німецького* або *саксонського* права.

Першому українському місту (Сянок) магдебурзьке право було дароване Галицьким князем Болеславом-Юрієм 1339 року, в 1356 році його отримав Львів, а в 1374 – Кам'янець-Подільський. Поширення магдебурзького права в Україні значно прискорилося після входження її земель до складу Великого Князівства Литовського та Королівства Польського. Так, в 1432 р. магдебурзьке право надано Луцьку, в 1442 р. – Снятину, в 1444 р. – Житомиру, в 1494 р. (1498 р.) – Києву, в 1498 р. – Дубну, в 1518 р. – Ковелю, в 1524 р. – Уторопам, у 1547 р. – Берестечку, в 1564 р. – Брацлаву, в 1584 р. – Корсуню, в 1585 р. – Переяславу, в 1600 р. – Каневу, в 1640 р. – Вінниці.

Магдебурзьке право надавалося місту Великим князем Литовським або Королем Польським і оформлювалося так званими магдебурзькими грамотами, які відігравали роль хартії (статутів) західноєвропейських міст. За формою та текстами оригінальних заголовків у літературі² виділяють дві групи таких грамот:

¹ Звідси право міської громади збиратися на віча отримало назву *копного права* (прим. автора).

² Див.: Ковальський М. П. Привілеї («листи») на магдебурзьке право містам України в книгах Руської (Волинської) метрики XVI–XVII ст. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія і сучасність). Тези міжнародної науково-практичної конференції. – Рівне, 1993. – С. 90.

– із вказівкою про надання місту магдебурзького права¹;

– без такої вказівки².

Крім того з історії відома група грамот – конформацій (підтверджень) магдебурзького права і один випадок позбавлення магдебурзького статусу міста – скасування в 1589 р. магдебурзької грамоти, наданої Білій Церкві в 1588 р.

Юридичними наслідками надання місту магдебурзького права було: скасування звичаєвих норм, виведення міста з під юрисдикції місцевої адміністрації (феодалів, воєвод, намісників тощо) та запровадження власного органу міського самоврядування – *магістрату*, який складався з двох колегій – *ради* (адміністративний орган) та *лави* (судовий орган).

До складу ради входило від трьох до шести *радців*, які обиралися жителями міста, як правило, наступного дня після свята Нового року. Правом бути обраними користувалися жителі міста «добрі, розумні, осідлі в місті, віком від 25 до 90 років, не дуже багаті і не дуже бідні, з доброю славою, законнонароджені, охороняючі справедливість та правду, такі, що не мають жадібності та злості, не лихварі, не двоєжонці тощо»³. Раду очолював бурмістер, повноваження якого по черзі (строком в один квартал) виконували радці.

Лава складалася з 3 – 12 лавників, які обиралися довічно і складали присягу. Очолював колегію лавників *війт*. У містах з *повним магдебурзьким правом* (Київ, Стародуб, Житомир) *війт* обирався жителями міста із чотирьох кандидатур з наступним затвердженням Королем Польським⁴. У містах з *неповним магдебурзьким правом* *війт* призначав-

¹ Наприклад: «Право майдеборское мещанам чигиринским» (1592 р.), «Надане права майдеборского месту Острогському» (1585 р.), «Фундація в Михайлове права Майдеборского» (1592 р.) тощо.

² Акти цієї групи характеризуються тим, що в їх заголовках відсутня згадка про магдебурзьке право, його надання фіксується в самому тексті. Наприклад: «Фундуване міста в Базилеві княжати Острозькому» (1578 р.), «Данина на фундуваньє места у Мусору Лагоровскому» (1578 р.) тощо (прим. автора).

³ Див.: Білоус А. О. Органи міського самоврядування на Київщині у XV – першій половині XVII ст. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія і сучасність). Тези міжнародної науково-практичної конференції. – Рівне, 1993. – С. 19.

⁴ Наприклад, право киян обирати *війта* підтверджувалося указами Сигізмунда Августа від 28 травня 1570 р., Сигізмунда III від 10 травня 1588 р. та Владислава IV від 28 лютого 1633 р.

ся Королем Польським, або на його обрання суттєво впливали старости¹.

Своєрідних форм набуває місцеве самоврядування за часів існування Української козацької держави, що було обумовлено її полково-сотенним устроєм (XVII–XVIII ст.). Полки та сотні одночасно були військовими та адміністративно-територіальними одиницями і користувалися військово-адміністративним самоврядуванням.

Після підписання у 1654 р. Договору між Україною та Московською державою починається процес поступової ліквідації українських форм місцевого самоврядування. Так, після смерті гетьмана І. Скоропадського 3 липня 1722 р. в Україні запроваджується так звана *комендантська* система, що передбачала адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку російських комендантів. У 1764 р. ліквідується Гетьманство, а в 1783 р. магістратські та ратушні суди замінюються судами «по учреждению о губерниях» та скасовується полково-сотенний устрій. Після видання Катериною II 21 квітня 1785 р. «жалованой грамоты на права и выгоды городам Российской Империи» були створені нові станові органи міського самоврядування – міські думи і процес уніфікації форм місцевого самоврядування в Україні за російським зразком було завершено².

XIX – початок XX ст. характеризується становленням в Україні загальноімперських форм місцевого самоврядування.

Так, у 1838 р. запроваджується станове самоврядування для державних та вільних селян у формі *сільського товариства*, що в 1861 р. була поширена на всіх селян. Сільське товариство збігалось з сільською громадою і мало свою корпоративну власність, в тому числі й на землю. Найважливіші питання в сільському товаристві вирішував сільський схід. Поточні справи вирішували обраний на сході сільський голова та призначений сільський писар.

¹ Наприклад, у привілеї місту Крилову (1616 р.) зазначалося: «Позволяем... мещанам крыловским при уряде и за ведомостью старосты чигиринского теперешнего и потом будущих чотыры особы межи собою на войтовство местное обирати и их старосте подати, который одного з них на тое войтовство ствердити мает» (Цит. по: Білоус А. О. Органи міського самоврядування на Київщині у XV – першій половині XVII ст. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія і сучасність). Тези міжнародної науково-практичної конференції. – Рівне, 1993. – С. 19).

² Офіційно магдебурзьке право в Україні було скасовано в 1831 р. (в Києві – указом Миколи I від 23 грудня 1834 р.) (*прим. автора*).

Регіональне самоврядування на загальноімперських засадах запроваджується в Україні після проведення Олександром II земської реформи в 1864 р. На рівні губерній формувалися представницькі органи місцевого самоврядування – *губернські земські збори*. Вони обиралися за куріальною системою (у виборах брали участь три курії: повітові поміщики і промисловці, міські купці і власники нерухомості в містах, селяни). Земські збори обирали земську управу, яка вирішувала поточні справи, а контроль за діяльністю земств здійснював губернатор. Подібним чином було організоване місцеве самоврядування і в повітах.

Реформу міського самоврядування було здійснено в 1870 році. Вона передбачала створення представницьких органів міського самоврядування – міських дум, які обиралися жителями міста за куріальною системою. Виконавчим органом міського самоврядування стає управа на чолі з міським головою, який обирається міською думою.

За часів УНР здійснено спробу реформувати місцеве самоврядування. Вже в II Універсалі Української Центральної Ради (20.11.1917 р.) оголошувалося про необхідність «вжити всіх заходів до закріплення й поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами найвищої адміністративної влади на місцях»¹. За Конституцією УНР від 29 квітня 1918 р. конституційний лад України мав базуватися на засадах принципу децентралізації: землям, волостям і громадам надавалися права широкого самоврядування (ст. 5). Ст. 26 Конституції закріплювала принцип організаційної самостійності місцевого самоврядування: «Всякого рода справи місцеві впорядковують виборні Ради і Управи громад, волостей і земель. Їм належить єдина безпосередня місцева власть: міністри УНР тільки контролюють і координують їх діяльність, безпосередньо і через визначених ними урядовців, не втручаючись до справ, тим Радам і Управам призначених, а всякі спори в цих справах рішає Суд Української Народної Республіки»². Проте ці конституційні положення не були реалізовані.

Нова історія місцевого самоврядування в Україні починається після прийняття 7 грудня 1990 р. Закону «Про міс-

¹ Цит. по: Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України.– К.: Філософська і соціологічна думка.– 1992.– С. 68.

² Цит. по: Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України.– С. 74.

цеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування», де місцеве самоврядування визначалося як «територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через державні і громадські органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя, виходячи з інтересів населення, на основі законів Української РСР та власної фінансово-економічної бази». Прийняття Закону стало першою спробою трансформувати місцеві ради (які на той час входили до єдиної системи органів державної влади) всіх територіальних рівнів в органи місцевого самоврядування. При цьому Закон виходив з теорії дуалізму місцевого самоврядування, що знайшло своє відображення у визначеному ним статусі місцевих рад – вони мали подвійну природу: як органи місцевого самоврядування і як органи державної влади.

Наступним кроком у становленні місцевого самоврядування в Україні стало прийняття 26 березня 1992 р. нової редакції Закону (в новій редакції він мав назву Закон України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування»), де намітився відхід від дуалістичної теорії та передбачалося впровадження інститутів місцевого і регіонального самоврядування. Місцеве самоврядування розглядалося як *територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя в межах Конституції України, законів України та власної фінансово-економічної бази*, а регіональне самоврядування як *територіальна самоорганізація громадян для вирішення безпосередньо або через органи, які вони утворюють, питань місцевого життя в межах Конституції України та законів України*. Територіальною основою місцевого самоврядування визначалися *сільрада, селище, місто*, а регіонального самоврядування – район, область.

Завершуючи викладене слід зазначити, що інституціоналізація місцевого самоврядування в сучасній незалежній Україні пов'язана з проведенням муніципальної реформи, яка тісно пов'язана з конституційною та адміністративною реформою. Таким чином, в силу історичних причин тільки наприкінці ХХ ст. в Україні склалися необхідні передумови для формування демократичної муніципальної системи.¹

¹ Онішук М., Кампо В. Правові засади місцевого самоврядування в Україні. – Київ. – 1998. – С. 8.

ПРАВОВІ ОСНОВИ І СИСТЕМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

§ 1. Повноваження місцевого самоврядування

Повноваження місцевого самоврядування – це визначені Конституцією і законами України, іншими правовими актами права і обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування із здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування.

У загальному вигляді найважливіші питання, віднесені до відання місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, ст. 143 якої передбачає, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Деталізуються та конкретизуються повноваження місцевого самоврядування в Законі «Про місцеве самоврядування в Україні», в галузевому законодавстві та в інших правових актах. Одночасно необхідно зазначити, що переважна більшість повноважень місцевого самоврядування здійснюється через представницькі органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи. В силу цього, в законах та інших правових актах повноваження місцевого самоврядування як правило визначаються шляхом закріплення повноважень відповідних органів місцевого самоврядування. При цьому Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» згідно з принципом розподілу повноважень окремо визначає компетенцію представницьких органів місцевого самоврядування – сільських, селищних, міських рад, їх виконавчих органів та сільського, селищного, міського голови.

За своєю структурою повноваження місцевого самоврядування включають:

а) *власні (самоврядні) повноваження*, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню;

б) *делеговані повноваження* (окремі повноваження органів виконавчої влади надані законом органам місцевого самоврядування), здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях.

Територіальні громади, як первинні суб'єкти місцевого самоврядування, правомочні *безпосередньо* розглядати та вирішувати будь-яке питання, *віднесене до самоврядних повноважень*.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає групи повноважень місцевого самоврядування в таких сферах та галузях:

соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;

бюджету, фінансів і цін;

управління комунальною власністю;

житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку;

будівництва;

освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту; регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища;

соціального захисту населення;

зовнішньоекономічної діяльності;

оборонної роботи;

вирішення питань адміністративно-територіального устрою; забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;

відзначення державними нагородами, відзнаками Президента України та присвоєння почесних звань України.

§ 2. Система місцевого самоврядування

Згідно ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, тобто через певний структурно-організаційний механізм, який іменується *системою місцевого самоврядування*.

Система місцевого самоврядування в структурно-організаційному плані являє собою *сукупність органів міс-*

цевого самоврядування, органів самоорганізації населення та організаційних форм, за допомогою яких відповідна територіальна громада або її складові частини здійснюють завдання та функції місцевого самоврядування, вирішують питання місцевого значення.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 5) до елементів системи місцевого самоврядування відносить:

територіальну громаду;

сільську, селищну, міську раду;

сільського, селищного, міського голову;

виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;

районні в місті ради, які створюються у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради;

районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;

органи самоорганізації населення.

У структурі системи місцевого самоврядування можна виділити два основних елементи – територіальну громаду та органи місцевого самоврядування.

Територіальна громада – це основний суб'єкт місцевого самоврядування, її складають жителі села (кількох сіл), селища, міста.

За обсягом правоздатності та дієздатності своїх членів територіальна громада є неоднорідною – її складають жителі села, селища, міста, які мають різний правовий статус (громадяни України, іноземці, особи без громадянства). Члени міської громади – громадяни України, які досягли 18 річного віку та не визнані судом недієздатними – є *активними суб'єктами міського самоврядування*. Вони мають право обирати органи і посадових осіб місцевого самоврядування, бути обраними або призначеними до органів місцевого самоврядування або їх посадовими особами, брати участь у місцевих референдумах, зборах громадян з місцем проживання та користуватися іншими передбаченими Конституцією України, законами України та статутами територіальних громад правами на участь у здійсненні місцевого самоврядування.

Територіальна громада безпосередньо вирішує питання, віднесені до відання місцевого самоврядування використовуючи різні форми прямої демократії.

Право жителів міста – активних суб'єктів міського самоврядування, приймати участь у здійсненні міського самоврядування, може бути реалізовано в таких формах:

– міський референдум;

– вибори депутатів відповідної місцевої ради та передбачених законом посадових осіб місцевого самоврядування (місцеві вибори);

– загальні збори громадян за місцем проживання;

– колективні та індивідуальні звернення (петиції) жителів міста до органів і посадових осіб міського самоврядування;

– громадські слухання;

– місцеві ініціативи;

– участь у роботі органів міського самоврядування та робота на виборних посадах міського самоврядування;

– інші, не заборонені законом, форми.

Органами місцевого самоврядування є:

1. *Сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради* – представницькі органи місцевого самоврядування, які представляють відповідні сільські, селищні, міські або внутрішньоміські (районні у місті) територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією та законами України (див. схему 2).

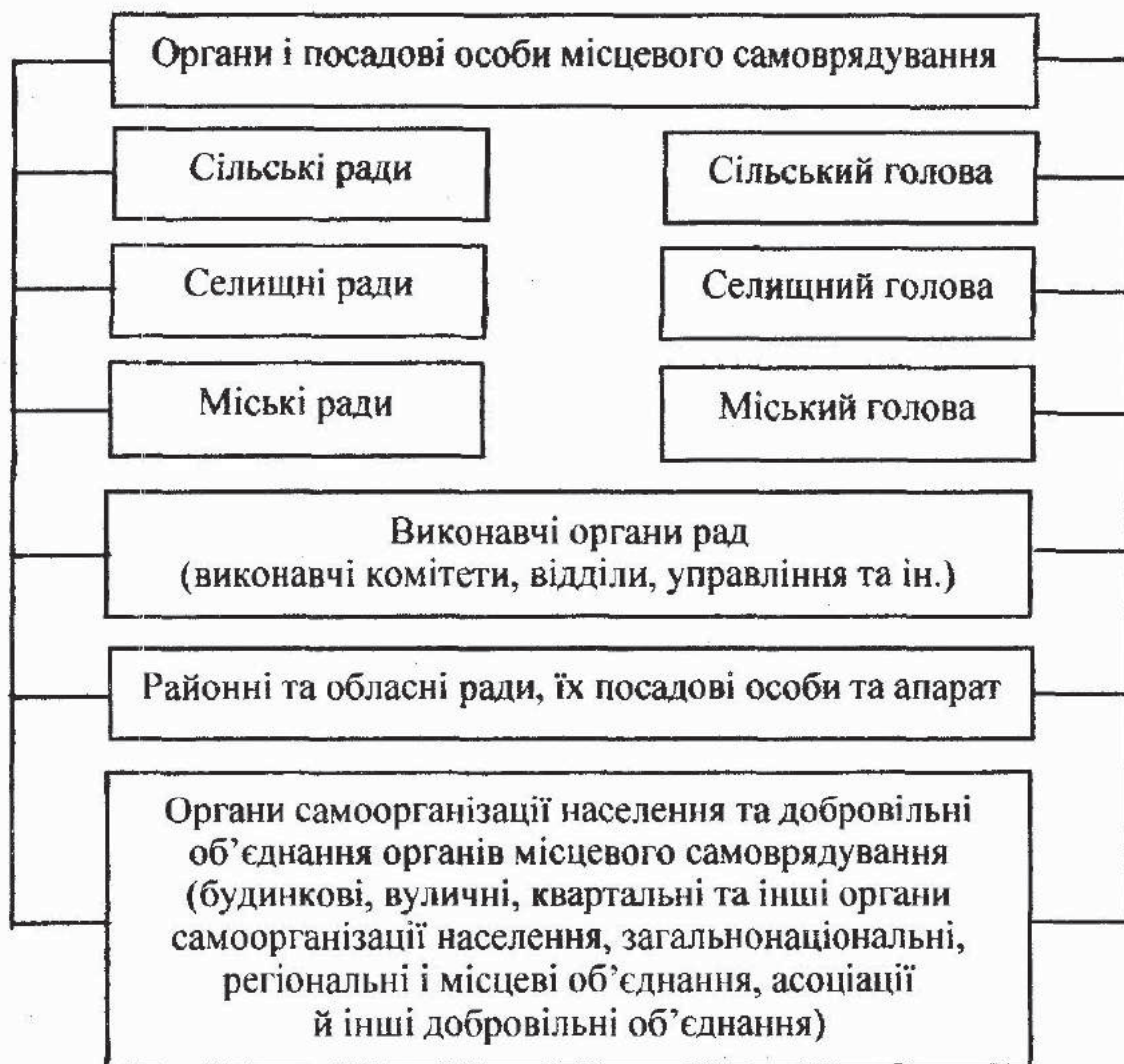

Схема 2.

Загальний склад сільської, селищної, міської, районної у місті ради визначається відповідною радою самостійно в межах, визначених Законом України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». При цьому Закон передбачає, що він має становити в адміністративно-територіальних одиницях з чисельністю населення:

- до 3 тисяч – від 15 до 25 депутатів;
- до 5 тисяч – від 20 до 30 депутатів;
- до 20 тисяч – від 25 до 35 депутатів;
- до 50 тисяч – від 30 до 45 депутатів;
- до 100 тисяч – від 35 до 50 депутатів;
- до 250 тисяч – від 40 до 60 депутатів;
- до 500 тисяч – від 50 до 75 депутатів;
- до 1 мільйона – від 60 до 90 депутатів;
- понад 1 мільйон – від 75 до 120 депутатів.

Вибори депутатів сільських, селищних, міських, районних у містах рад є вільними і відбуваються на основі гарантованого Конституцією та законами України загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за *мажоритарною виборчою системою відносної більшості* по одномандатних виборчих округах, на які поділяється вся територія відповідно села, селища, міста, району в місті.

Рада вважається правомочною за умови обрання *не менше як двох третин депутатів* від загального складу ради.

Строк повноважень сільських, селищних, міських, районних у містах рад – *чотири роки*. Відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 78) повноваження ради можуть бути *припинені достроково* за рішенням місцевого референдуму або Верховної Ради України у випадках:

1) якщо рада прийняла рішення з порушенням Конституції та законів України, прав і свобод громадян, ігноруючи при цьому вимоги компетентних органів про приведення цих рішень у відповідність із законом;

2) якщо сесії ради не проводяться без поважних причин у строки, встановлені законом, або рада не вирішує питань, віднесених до її відання.

Сільські, селищні, міські ради *правомочні розглядати і вирішувати питання*, віднесені Конституцією та законами України до їх відання. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 26) визначає виключну компетенцію сільських, селищних, міських рад, яку становлять питання, що можуть бути вирішені виключно на пленарних засіданнях відповідної ради. До них, зокрема, відносяться питання:

1) *самоорганізації ради та формування її органів* (затвердження регламенту ради; утворення і ліквідація постійних та інших комісій ради, затвердження та зміна їх складу, обрання голів комісій; утворення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу; внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск; обрання за пропозицією сільського, селищного, міського голови на посаду та звільнення з посади секретаря ради; затвердження за пропозицією сільського, селищного, міського голови структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів, витрат на їх утримання; утворення за поданням сільського, селищного, міського голови інших виконавчих органів ради; визначення відповідно до закону кількісного складу ради; затвердження плану роботи ради та заслуховування звіту про його виконання);

2) *організації та функціонування системи місцевого самоврядування* (прийняття рішення про проведення місцевого референдуму; прийняття відповідно до законодавства рішень щодо організації проведення референдумів та виборів органів державної влади, місцевого самоврядування та сільського, селищного, міського голови; прийняття рішень про наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також про передачу коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення; прийняття рішення про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації населення у випадках, передбачених законом; затвердження статуту територіальної громади);

3) *економічного і соціального розвитку території, бюджету, управління комунальною власністю* (затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування; затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету; встановлення місцевих податків і зборів та розмірів їх ставок у межах, визначених законом; утворення позабюджетних цільових (у тому числі валютних) коштів, затвердження положень про ці кошти; затвердження звітів про використання зазначених коштів; прийняття рішень щодо випуску місцевих позик; прийняття рішень щодо отримання позик з інших місцевих бюджетів та джерел, а також щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету; прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного за-

конодавства пільг по місцевих податках і зборах; встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету; прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі – продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним; про створення, ліквідацію, реорганізацію та репрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади; прийняття рішень про передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, що належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їх здійснення; створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проектів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій, визначення повноважень цих органів (служб); вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями; заснування засобів масової інформації відповідної ради, призначення і звільнення їх керівників; вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин; затвердження відповідно до закону ставок земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, що є у власності відповідних територіальних громад; вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу; прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;

надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію);

4) здійснення контрольних функцій (заслуховування звіту сільського, селищного, міського голови про діяльність виконавчих органів ради; прийняття рішення про недовіру сільському, селищному, міському голові; заслуховування звітів постійних комісій, керівників виконавчих органів ради та посадових осіб, яких вона призначає або затверджує; заслуховування повідомлень депутатів про роботу в раді, виконання ними доручень ради; розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по запитах; прийняття рішень щодо дострокового припинення повноважень депутата ради в порядку, встановленому законом; скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають Конституції чи законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень; прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови у випадках, передбачених законом);

5) інші питання (заснування засобів масової інформації відповідної ради, призначення і звільнення їх керівників; прийняття рішень про об'єднання в асоціації або вступ до асоціацій, інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування та про вихід з них; створення відповідно до закону міліції, яка утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету; затвердження і звільнення керівників та дільничних інспекторів цієї міліції; заслуховування повідомлень керівників органів внутрішніх справ про їх діяльність щодо охорони громадського порядку на відповідній території, порушення перед відповідними органами вищого рівня питання про звільнення з посади керівників цих органів у разі визнання їх діяльності незадовільною; прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і порядку, визначених законом; затвердження договорів, укладених сільським, селищним, міським головою від імені ради, з питань, віднесених до її виключної компетенції; встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність; прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністрати-

вну відповідальність; затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та порядок використання символіки територіальної громади тощо).

Сільська, селищна, міська, районна у місті рада проводить свою роботу *сесійно*.

Сесію ради скликають пленарні засідання ради, а також засідання постійних комісій ради. Сесії ради скликаються: сільської, селищної, міської – відповідно сільським, селищним, міським головою, а районної у місті – головою ради в міру необхідності, але не менше *одного разу на квартал*. Сесія ради є правомочною, якщо в її пленарному засіданні бере участь *більше половини депутатів* від загального складу ради.

Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі *рішень*. Рішення ради приймається відкритим (у тому числі поіменним) або таємним голосуванням.

Для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету рада створює *постійні комісії*. Постійні комісії *обираються* радою з числа депутатів ради на строк її повноважень у складі *голови і членів комісії*. Перелік, функціональна спрямованість і порядок організації роботи постійних комісій визначаються відповідною радою (в регламенті ради та Положенням про постійні комісії, що затверджується радою).

Постійні комісії за дорученням ради або за власною ініціативою попередньо розглядають проекти програм соціально-економічного і культурного розвитку, місцевого бюджету, звіти про виконання програм і бюджету, вивчають готують питання про стан та розвиток відповідних галузей господарського і соціально-культурного будівництва, інші питання, які вносяться на розгляд ради, розробляють проекти рішень ради та готують висновки з цих питань, виступають на сесіях ради з доповідями і співдоповідями. Вони також попередньо розглядають кандидатури осіб, які пропонуються для обрання, затвердження, призначення або погодження відповідною радою, готують висновки з цих питань.

Рекомендації постійних комісій підлягають обов'язковому розгляду органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, яким вони адресовані. Про результати розгляду і вжиті заходи має бути повідомлено комісіям у встановлений ними строк.

Обласні та районні ради мають дещо іншу, ніж сільські, селищні, міські ради природу. Вони не виступають представницькими органами обласних та районних громад

Конституція України не визнає наявності таких громад і не розглядає населення області, району як суб'єкти місцевого самоврядування, а обласні, районні ради конститууються як органи місцевого самоврядування, що *представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст* у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

Загальний склад обласної, районної ради визначається відповідною радою самостійно в межах, визначених Законом України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». При цьому Закон передбачає, що загальний склад районної ради визначається з урахуванням кількості територіальних громад адміністративно-територіальних одиниць, що входять до складу району. Територіальні громади в межах району повинні мати в районній раді рівну кількість депутатських мандатів. При цьому у разі наявності у районі до 10 (включно) територіальних громад кожна територіальна громада має бути представлена в районній раді не менш як 4 депутатами, від 11 до 30 (включно) – 3 депутатами, понад 30 – 2 депутатами. В цілому загальний склад районної ради не повинен перевищувати 120 депутатів.

Відповідно загальний склад *обласної ради* визначається з урахуванням кількості районів, міст обласного значення, що входять до складу області. Райони, міста обласного значення повинні мати в обласній раді рівну кількість депутатських мандатів. При цьому у разі наявності в області до 15 (включно) районів, міст обласного значення кожний район, місто обласного значення має бути представлено в обласній раді не менш як 4 депутатами, від 16 до 30 (включно) – 3 депутатами, понад 30 – 2 депутатами. При цьому загальний склад обласної ради не повинен перевищувати 200 депутатів.

Вибори депутатів *районної ради* проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами відповідних сіл, селищ, міст районного значення, які є адміністративно-територіальними одиницями, що входять до складу цього району.

Вибори депутатів обласної ради проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються відповідно з межами районів та міст обласного значення, що входять до складу цієї області.

Конституція України (ст. 143) до відання обласних, районних рад відносить:

– затвердження програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контроль за їх виконанням;

– затвердження районних і обласних бюджетів, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контроль за їх виконанням;

– вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Очолює обласну, районну раду її голова, який обирається відповідною радою з числа її депутатів у межах строку повноважень ради таємним голосуванням. Повноваження голови ради можуть бути припинені радою *достроково*, якщо за його звільнення проголосувало не менш як дві третини депутатів від загального складу ради шляхом таємного голосування.

Голова ради *працює у раді на постійній основі*, не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службу діяльністю з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибутки.

Обласна, районна рада може утворити *президію (колегію)* ради у складі голови ради, його заступника, голів постійних комісій ради, уповноважених представників депутатських груп і фракцій, яка є дорадчим органом ради. Президія (колегія) ради попередньо готує узгоджені пропозиції і рекомендації з питань, що передбачається внести на розгляд ради, вона може приймати рішення, які мають дорадчий характер.

Обласна, районна рада не утворює власних виконавчих органів, а відповідні повноваження делегуються нею обласній, районній державній адміністрації.

Організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради, її органів депутатів здійснює *виконавчий апарат ради*, який утворюється відповідною радою. Він сприяє здійсненню відповідною радою взаємодії і зв'язків з територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади, органами та посадовими особами місцевого самоврядування. Виконавчий апарат ради за посадою очолює голова відповідної ради.

3. *Сільський, селищний, міський голова* є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Він здійснює три основні функції: 1) представляє територіальну громаду у відносинах з іншими територіальними громадами, органами державної влади, підприємствами, установами і організаціями; 2) головує на пленарних засіданнях відповідної ради; 3) очолює виконавчий комітет відповідної ради.

Конституційна модель місцевого самоврядування в Україні характеризується певним дуалізмом (сільський селищний, міський голова – рада), що передбачає обрання сільського, селищного, міського голови незалежним від ради шляхом, він обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки в порядку, визначеному Законом України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», і здійснює свої повноваження на постійній основі.

Згідно Закону вибори сільського, селищного, міського голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по єдиному одномандатному виборчому округу, межі якого збігаються з межами села, селища, міста. При цьому сільським, селищним, міським головою може бути обраний громадянин України, який проживає на території відповідно села, селища, міста і на день виборів досяг 18 років.

Повноваження сільського, селищного, міського голови починаються з моменту оголошення відповідною сільською, селищною, міською виборчою комісією на пленарному засіданні ради рішення про його обрання і закінчуються в момент вступу на цю посаду іншої обраної відповідно до закону особи.

Закон передбачає можливість *дострокового припинення* його повноважень у разі:

1) його звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень голови;

2) припинення його громадянства;

3) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

4) порушення ним вимог щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлених цим Законом;

5) визнання його судом недієздатним, безвісно відсутнім або оголошення таким, що помер;

6) його смерті.

Крім того, якщо голова порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення наданих йому повноважень або в інших випадках, його повноваження можуть бути припинені достроково за рішенням місцевого референдуму або за рішенням відповідної ради, прийнятим шляхом таємного голосування не менш як двома третинами голосів депутатів від загального складу ради.

Відповідно до закону сільський, селищний, міський голова: забезпечує здійснення у межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території, додержання Конституції та законів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади; організовує в межах, визначених законом, роботу відповідної ради та її виконавчого комітету; підписує рішення ради та її виконавчого комітету; вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду секретаря ради; вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради; вносить на розгляд ради пропозиції щодо структури і штатів виконавчих органів ради, апарату ради та її виконавчого комітету; здійснює керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету; скликає сесії ради, вносить пропозиції та формує порядок денний сесій ради і головує на пленарних засіданнях ради; забезпечує підготовку до розгляду ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку, цільових програм з інших питань самоврядування, місцевого бюджету та звіту про його виконання, рішень ради з інших питань, що належать до її відання; оприлюднює затверджені радою програми, бюджет та звіти про їх виконання; призначає на посади та звільняє з посад керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад; скликає загальні збори громадян за місцем проживання; забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, відповідної ради, її виконавчого комітету; є розпорядником бюджетних, позабюджетних цільових (у тому числі валютних) коштів, використовує їх лише за призначенням, визначеним радою; представляє територіальну громаду, раду та її виконавчий комітет у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадянами, а також у міжнародних відносинах відпові-

дно до законодавства; звертається до суду щодо визнання незаконними актів інших органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права та інтереси територіальної громади, а також повноваження ради та її органів; укладає від імені територіальної громади, ради та її виконавчого комітету договори відповідно до законодавства, а з питань, віднесених до виключної компетенції ради, подає їх на затвердження відповідної ради; веде особистий прийом громадян; забезпечує на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та їх об'єднань; здійснює інші повноваження місцевого самоврядування, визначені цим та іншими законами, якщо вони не віднесені до виключних повноважень ради або не віднесені радою до відання її виконавчих органів.

У межах своїх повноважень сільський, селищний, міський голова видає *розпорядження*.

3. *Виконавчі органи* сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад – їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Виконавчий комітет ради утворюється відповідною радою на строк її повноважень у складі відповідно сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради – голови відповідної ради, заступника (заступників) сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради, керуючого справами (секретаря) виконавчого комітету, а також керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, інших осіб. До складу виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради входить також за посадою секретар відповідної ради.

Очолює виконавчий комітет відповідно сільський, селищний, міський голова, районної у місті ради – голова відповідної ради. Після закінчення повноважень ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради її виконавчий комітет здійснює свої повноваження до сформування нового складу виконавчого комітету.

Кількісний склад виконавчого комітету визначається самостійно відповідною радою, а його *персональний склад* затверджується радою за пропозицією сільського, селищ-

ного, міського голови, районної у місті ради – за пропозицією голови відповідної ради.

Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради може розглядати і вирішувати питання, віднесені Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів ради. Він, зокрема:

1) попередньо розглядає проекти місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку, цільових програм з інших питань, місцевого бюджету, проекти рішень з інших питань, що вносяться на розгляд відповідної ради;

2) координує діяльність відділів, управлінь та інших виконавчих органів влади, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідної територіальної громади, заслуховує звіти про роботу їх керівників;

3) має право змінювати або скасовувати акти підпорядкованих йому відділів, управлінь, інших виконавчих органів ради, а також їх посадових осіб.

Основною формою роботи виконавчого комітету є його *засідання*, які скликаються відповідно сільським, селищним, міським головою (головою районної у місті ради), а в разі його відсутності чи неможливості здійснення ним цієї функції – заступником сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради (районної у місті ради – заступником голови ради) в міру необхідності, але не рідше одного разу на місяць, і є правомочними, якщо в них бере участь більше половини від загального складу виконавчого комітету.

Відділи, управління та інші виконавчі органи сільської, селищної, міської, районної у місті ради створюються радою у межах затверджених нею структури і штатів для здійснення повноважень, що належать до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. Відділи, управління та інші виконавчі органи ради є підзвітними і підконтрольними раді, яка їх утворила, підпорядкованими її виконавчому комітету, сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті ради. Керівники відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради призначаються на посаду і звільняються з посади сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради одноособово, а у випадках, передбачених законом, – за погодженням з відповідними органами виконавчої влади.

Сільська, селищна, міська рада може прийняти рішення про *розмежування повноважень* між її виконавчим комітетом, відділами, управліннями, іншими виконавчими орга-

нами ради та сільським, селищним, міським головою в межах повноважень, наданих законом виконавчим органам сільських, селищних, міських рад.

§ 3. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування

Реальність місцевого самоврядування визначається в першу чергу матеріальними і фінансовими ресурсами, якими розпоряджається територіальна громада та які в сукупності становлять *матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування*.

Конституція України (ст. 142) до матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування відносить рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Комунальна власність. Провідне місце в структурі матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування займає *комунальна власність*. Поняття комунальної власності вперше на законодавчому рівні було введено Законом України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. і на той час комунальна власність (або відповідно до Закону – власність адміністративно-територіальних одиниць) розглядалася як різновид державної власності (ст. 31 Закону). Конституція України 1996 року визначає комунальну власність як самостійну форму власності, суб'єктами якої є *територіальні громади села (кількох сіл у разі добровільного об'єднання у сільську громаду їх жителів), селища, міста, району в місті*.

Від імені та в інтересах територіальних громад правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності можуть здійснювати відповідні органи місцевого самоврядування.

До складу комунальної власності входить: рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частка в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, місцеві енергетичні системи, громадський транспорт, системи зв'язку та інформації, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування, майно, передане у комунальну власність іншими суб'єктами власності та будь-яке інше

майно, рухомі та нерухомі об'єкти, які за правом власності належать територіальним громадам, а також кошти, отримані від відчуження об'єктів права комунальної власності.

Перелік об'єктів права комунальної власності територіальної громади визначає відповідна сільська, селищна, міська рада.

Рухоме і нерухоме майно, інші об'єкти права комунальної власності громадського користування, які мають важливе значення для життєзабезпечення села, селища, міста, задоволення потреб територіальної громади та для збереження історико-культурних об'єктів визначаються територіальною громадою як об'єкти *виключного права комунальної власності*.

До об'єктів виключного права комунальної власності, зокрема, можуть бути віднесені:

землі загального користування населених пунктів (майдани, вулиці, проїзди, шляхи, пасовища, сінокоси, набережні, парки, міські ліси, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження та утилізації відходів), а також землі, надані для розміщення будинків органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;

річки, водойми та їх береги;

кладовища;

пам'ятки історії та архітектури;

природні ландшафти та заповідники;

інші об'єкти, перелік яких встановлює територіальна громада або відповідна рада.

Об'єкти виключного права комунальної власності не можуть бути відчужені у будь-який спосіб, а їх перелік встановлюється статутом територіальної громади.

Територіальні громади можуть мати *спільну власність* (сумісну або часткову) – об'єкти, що задовольняють спільні потреби територіальних громад, об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів, які за рішенням двох або кількох територіальних громад, відповідних органів місцевого самоврядування об'єднуються на договірних засадах для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій.

Територіальна громада безпосередньо або через органи місцевого самоврядування *володіє, користується і розпоряджається* належним їй на основі права комунальної власності рухомим і нерухомим майном, коштами та іншими

об'єктами з метою забезпечення надання необхідних громадських послуг. Так, відповідно до закону територіальна громада – власник комунального майна, може здійснювати з об'єктами комунальної власності будь-які господарські операції, передавати їх у постійне або тимчасове користування фізичним та юридичним особам, здавати в оренду, вносити як частку до статутного фонду підприємств та акціонерних товариств, продавати, купувати, використовувати як заставу, приватизувати, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів комунальної власності, що приватизуються або передаються у користування та оренду тощо.

Органи місцевого самоврядування з метою забезпечення умов для надання громадських послуг на належному рівні можуть продавати, купувати, резервувати земельні ділянки, здавати їх в оренду, використовувати як заставу, передавати їх як внески до статутних фондів (капіталів) акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, кооперативів, фінансово-кредитних установ та інших підприємств і організацій.

Виконавчі органи місцевого самоврядування у встановленому законом порядку створюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, установи та заклади, визначають цілі їх діяльності та організаційні форми; затверджують статuti створюваних ними підприємств, організацій та установ. Відповідно до закону вони регулюють ціни та тарифи на продукцію і послуги створених підприємств, взаємовідносини цих підприємств із відповідним бюджетом; встановлюють порядок використання прибутку, контролю за ефективністю використання належного підприємствам майна, веденням фінансово-господарської діяльності, призначають та звільняють керівників таких підприємств, заслуховують звіти про їх діяльність; делегують своїх представників до спостережних рад господарських товариств, частка капіталу яких належить органам місцевого самоврядування.

Управління об'єктами права комунальної власності здійснюють виконавчі органи місцевого самоврядування або інші уповноважені ними юридичні та фізичні особи.

Управління об'єктами права спільної власності територіальних громад здійснюють за рішенням районних, обласних рад районні, обласні державні адміністрації.

Для управління об'єктами права спільної власності сільськими, селищними, міськими радами можуть бути створені відповідні *органи управління*.

Право комунальної власності територіальної громади відповідно до ст. 13 Конституції України захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

Місцевий бюджет. Фінансові ресурси територіальної громади за своєю структурою включають: а) кошти місцевого бюджету; б) позабюджетні кошти місцевого самоврядування; в) кошти комунальних підприємств.

Місцеві бюджети розробляють, затверджують і виконують відповідні органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення).

Районні та обласні ради затверджують *районні та обласні бюджети*, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних та культурних програм.

Місцевий бюджет має *дохідну та видаткову частини*.

Доходи місцевих бюджетів мають бути достатніми для ефективного здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування та формуються, по-перше, за рахунок власних джерел (місцеві податки і збори), що відповідає вимогам Європейської Хартії місцевого самоврядування, ст. 9 якої прямо передбачає, що принаймні частина коштів місцевого самоврядування *повинна надходити за рахунок місцевих зборів і податків*.

По-друге, до доходів місцевих бюджетів зараховуються *закріплені доходи*, тобто закріплені законом загальнодержавні податки, збори та інші обов'язкові платежі.

По-третє, до дохідної частини місцевих бюджетів можуть входити кошти з державного бюджету, які передаються з метою надання фінансової підтримки місцевого самоврядування з боку держави, яка гарантує органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. При цьому мінімальні розміри місцевих бюджетів мають визначатися на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій, виходячи з рівня *мінімальних соціальних по-*

треб, встановленого законом. Фінансова допомога місцевому самоврядуванню з боку держави може здійснюватися в формі *дотації* або *субвенції*.

Дотації – це кошти, які передаються до місцевого бюджету з державного бюджету у випадках, коли коштів, що надходять з власних джерел та закріплених доходів недостатньо для формування мінімального розміру місцевого бюджету. Використання дотацій не має цільового призначення, вони виділяються державою на безвідплатній та безповоротній основі.

Субвенції – це кошти, які виділяються з державного бюджету на певний строк для фінансування конкретних програм з метою соціально-економічного вирівнювання відповідних територій.

Кошти державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій, субвенцій, розподіляються обласними радами між районними бюджетами і бюджетами міст обласного значення у розмірах, необхідних для формування дохідних частин не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом, а також використовуються для фінансування з обласного бюджету спільних проектів територіальних громад. Кошти обласного бюджету, передані державою у вигляді дотацій, субвенцій зараховуються до районних бюджетів і розподіляються районними радами між місцевими бюджетами.

По-четверте, до дохідної частини місцевого бюджету включаються кошти, необхідні для фінансування витрат, пов'язаних із здійсненням *органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів виконавчої влади*.

Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи *самостійно розпоряджаються* коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання. Розмір і цільове спрямування видатків, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад визначаються видатковою частиною місцевих бюджетів, яка включає видатки поточного бюджету (спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань) і видатки бюджету розвитку (спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширенням відтворенням).

§ 4. Гарантії місцевого самоврядування

Здійснення місцевого самоврядування в Україні забезпечується системою гарантій, під якими розуміють економічні, політичні та правові умови і засоби повної і ефективної реалізації територіальними громадами, органами місцевого самоврядування завдань та функцій місцевого самоврядування. Найважливіші правові гарантії місцевого самоврядування отримали закріплення в Конституції України та Законі «Про місцеве самоврядування в Україні».

Механізм правового забезпечення місцевого самоврядування показано на схемі (див. схему 3).

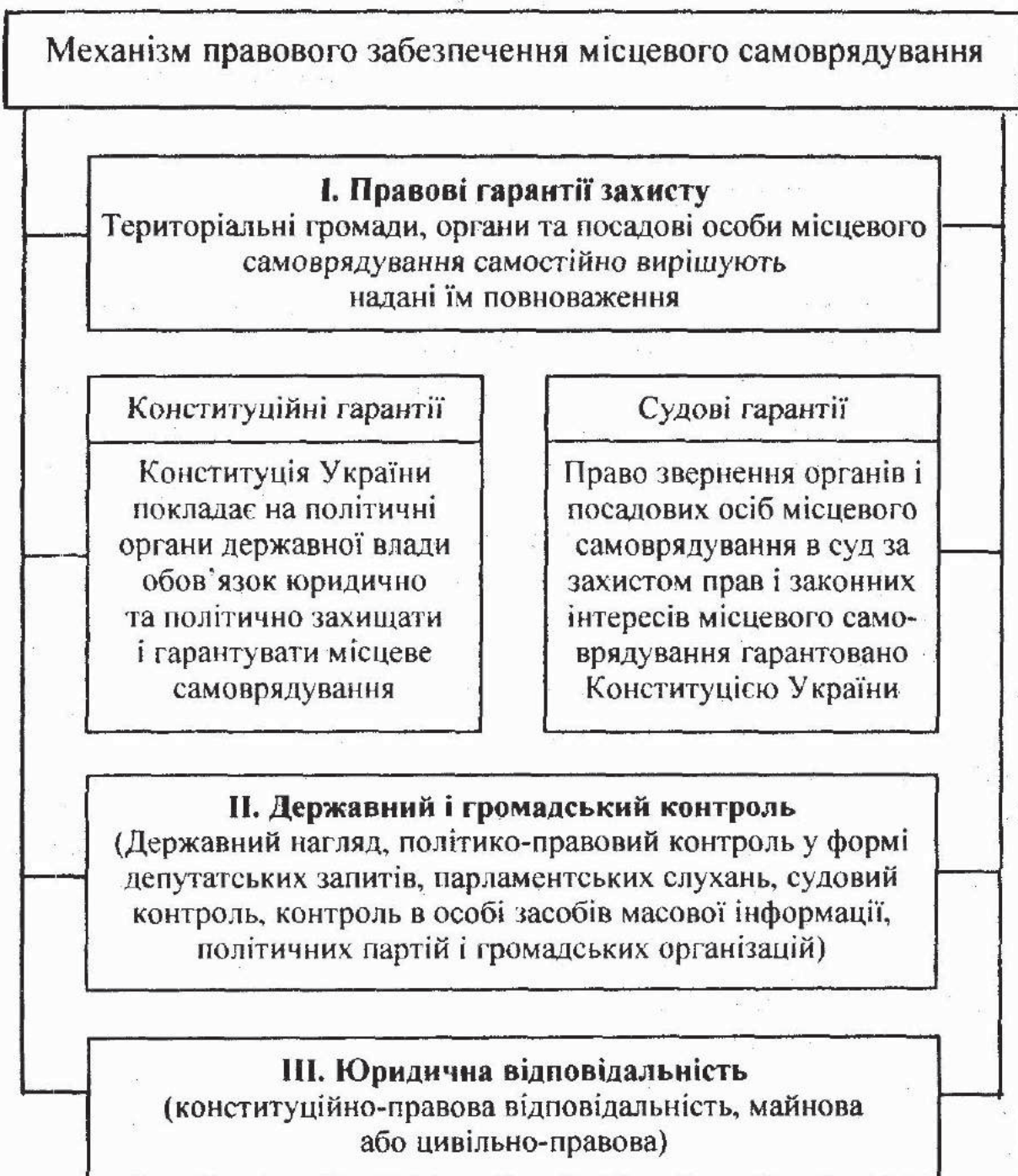

Схема 3.

Гарантіями *організаційної самостійності* місцевого самоврядування є:

– положення Конституції України про те, що органи місцевого самоврядування не входять до єдиної системи органів державної влади (ст. 5), а служба в органах місцевого самоврядування виступає самостійним видом публічної служби (ст. 38);

– віднесення питань обрання органів місцевого самоврядування, обрання чи призначення посадових осіб місцевого самоврядування до повноважень місцевого самоврядування;

– встановлена Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 71) заборона органам виконавчої влади та їх посадовим особам втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також вирішувати питання, віднесені Конституцією та законами України до повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, крім випадків виконання делегованих їм радами повноважень та в інших випадках, передбачених законом;

– встановлена Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 21) заборона обмежувати права територіальних громад на місцеве самоврядування за винятком умов воєнного чи надзвичайного стану.

Гарантіями *фінансово-економічної самостійності* місцевого самоврядування є:

– встановлення Конституцією України (ст. 142) матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування;

– положення Конституції України щодо захисту законом права комунальної власності на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів (ст. 13);

– закріплення обов'язків держави фінансувати здійснення окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих органам місцевого самоврядування (ст. 143 Конституції України) та компенсувати витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і попередньо не забезпечені відповідними фінансовими ресурсами (ст. 67 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– передбачена Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 61) заборона втручання державних органів у процес складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів, за винятком випадків, передбачених законом;

– передбачений Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 62) обов'язок держави фінансово підтриму-

вати місцеве самоврядування, брати участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснювати контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком, гарантувати органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб;

– передбачене Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. ст. 68–70) право органів місцевого самоврядування мати позабюджетні кошти, встановлювати місцеві податки і збори, випускати місцеві позики, лотереї та цінні папери тощо.

Гарантіями захисту прав місцевого самоврядування є:

– передбачені Конституцією України обов'язковість до виконання на відповідній території актів органів місцевого самоврядування (ст. 144) та судовий порядок захисту права місцевого самоврядування (ст. 145);

– передбачене Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 71) право органів та посадових осіб місцевого самоврядування звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

– встановлена Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 72) підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам;

– передбачена Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 75) відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальними громадами.

Розділ III

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

§ 1. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в ході адміністративної реформи в Україні

Одним із центральних питань, що постає в процесі розробки концепції адміністративної реформи та її реалізації, є питання про організацію влади на субнаціональних рівнях

управління – область, район, місто, район в місті, селище, село. Це питання тісно пов'язане з муніципальною реформою та подальшим розвитком місцевого самоврядування як відносно автономної форми публічної влади, в рамках якої здійснюється управління місцевими і деякими загальнодержавними (шляхом реалізації делегованих повноважень) справами.

За роки розбудови незалежної Української держави використовувалося кілька принципово відмінних між собою моделей організації влади, які відображали різний ступінь децентралізації влади: починаючи від «радянської» командно-адміністративної системи прямого державного управління на місцях (до 7 грудня 1990 р.) і закінчуючи спробою запровадити щось на зразок повністю децентралізованої «англо-американської» системи (4 лютого 1994 р. – 8 червня 1995 р.), за якої на всіх субнаціональних територіальних рівнях управління були ліквідовані органи державної виконавчої влади загальної компетенції, а їх функції передані виконавчим органам місцевого самоврядування.

На жаль, всі ці моделі не змогли забезпечити ефективного управління, носили штучний характер і не відповідали реаліям сучасного стану суспільного та економічного життя України. Це обумовлюється такими чинниками:

– по-перше, конституційне законодавство України тривалий час (до прийняття Конституції України 28 червня 1996 року) характеризувалося певною нестабільністю, що призводило до перманентних змін у структурі та механізмі управління;

– по-друге, нові моделі організації влади не мали належного фінансового, матеріального, кадрового, методичного та інформаційного забезпечення;

– по-третє, на всіх територіальних рівнях управління для значної частки управлінського персоналу характерним є небажання відмовитися від командно-адміністративних стереотипів управління;

– по-четверте, нові моделі управління впроваджувалися в життя шляхом копіювання зарубіжних систем без достатнього наукового розроблення та ретельного економічного обґрунтування і адаптації до умов і реалій українського суспільства.

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р. у створені умови для утвердження стабільного конституційного правопорядку, що, в свою чергу, дає можливість побудови в ході адміністративної реформи демократичної,

гнучкої та ефективної системи управління на засадах децентралізації державної влади та значного підвищення ролі місцевого самоврядування у вирішенні питань як місцевого, так і загальнодержавного значення. В концептуальному плані така система управління має розроблятися та впроваджуватися на основі:

1. Втілення у практику державного будівництва визначених Конституцією України засад територіальної організації влади, які передбачають поєднання методів прямого державного управління на регіональному рівні (область) зі здійсненням місцевого самоврядування в повному обсязі на низовому територіальному рівні (село, селище, місто), а у віддаленій перспективі – поширення місцевого самоврядування шляхом перерозподілу предметів відання та повноважень між відповідними органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, а також і на субрегіональному рівні (район).

2. Поєднання питань адміністративної та муніципальної реформ з підвищенням ефективності механізму надання громадянам державних і муніципальних послуг та покращенням їх якості.

3. Становлення та утвердження територіальних громад (комун) як первинних суб'єктів місцевого самоврядування.

4. Політико-правового, кадрового, фінансового, матеріального, організаційного та інформаційного забезпечення завдань, функцій та повноважень, які реалізуються в сфері місцевого самоврядування.

5. Чіткого законодавчого розмежування сфер компетенції органів виконавчої влади і місцевого самоврядування та неухильного дотримання на практиці такого розмежування шляхом створення системи належних правових гарантій місцевого самоврядування, що включає становлення адміністративної юстиції в Україні.

6. Становлення самотійного інституту муніципальної служби (служби в органах місцевого самоврядування) та встановлення чітких взаємовідносин між різними видами публічної служби.

7. Правового і організаційного забезпечення формування матеріальних та фінансових основ місцевого самоврядування на основі чіткого визначення статусу комунальної власності, внутрішніх та зовнішніх джерел формування місцевих бюджетів та позабюджетних коштів місцевого самоврядування, забезпечення самотійності місцевих бю-

джетів, розроблення та запровадження механізму фінансового вирівнювання для забезпечення мінімальних соціальних стандартів у межах усієї території країни.

8. Формування механізму державної підтримки розвитку місцевого самоврядування та проведення муніципальної реформи.

9. Стимулювання локальної нормотворчості, впровадження статутів територіальних громад.

Безперечно, першочергового значення набуває проблема *комунізації*, тобто становлення територіальної громади (комуни) – спільноти (а не просто сукупності, як це є фактично сьогодні) людей – жителів міста, іншого населеного пункту, об'єднаних спільними проблемами, вирішення яких є їх спільною справою. Вирішення цієї проблеми, в значній мірі буде визначати перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні, перехід від декларування до реального втілення в життя децентралізованої демократичної системи територіальної організації влади, засади якої визначені Конституцією України.

Процес комунізації вимагає розв'язання низки складних завдань.

По-перше, є потреба у конкретизації територіальної основи місцевого самоврядування, що пов'язано із вдосконаленням системи адміністративно-територіального поділу України. Так, сьогодні Україна характеризується наявністю надзвичайно великої кількості суб'єктів місцевого самоврядування. За станом на 1 жовтня 1998 р. нараховувалося 446 міст (із них 2 – загальнодержавного, 165 – обласного, 279 – районного значення), 908 селищ та 28 841 сіл, тобто 30 195 населених пунктів, територіальні громади яких відповідно до Конституції України можуть самостійно реалізовувати право на місцеве самоврядування. Зрозуміло, що переважна більшість з них не мають і не можуть створити необхідної матеріальної та фінансової основи, яка б належним чином забезпечила виконання завдань та функцій, які реалізуються в системі місцевого самоврядування. Навіть враховуючи, що не всі територіальні громади самостійно реалізують право на місцеве самоврядування (всього функціонує 444 міські, 800 селищних та 10 198 сільських рад), їх кількість у порівнянні з країнами, які вже пройшли процес комунізації, досить значна.

Крім того, існуюча система адміністративно-територіального поділу України передбачає входження одних населених пунктів до меж інших. Наприклад, в межах адміністративних кордонів 83 міст загальнодержавного,

обласного та республіканського значення (Автономна Республіка Крим) знаходяться 36 міст, 218 селищ міського типу, 91 селище та 157 сіл. У межах адміністративних кордонів міст районного значення знаходиться 249 селищ міського типу, близько 1150 селищ та сіл. При цьому значна частина населених пунктів, що входять до інших населених пунктів, має власні органи місцевого самоврядування.

На жаль, Конституція України не передбачає радикальних та ефективних шляхів комунізації. Так, відповідно до Конституції цей процес може відбуватися через об'єднання територіальних громад, але за умови, що об'єднуються територіальні громади лише *сіл* і виключно на *добровільній основі*. В силу цього конституційного обмеження неможливо об'єднати територіальну громаду міста із територіальними громадами міст, селищ та сіл, які розташовані на території цього міста. Єдиний реальний шлях проведення комунізації без внесення змін до Конституції України, – це удосконалення системи адміністративно-територіального поділу, примусове об'єднання відповідних населених пунктів, ліквідація самотійного статусу населених пунктів, які включені до складу інших населених пунктів тощо, що автоматично призведе до злиття територіальних громад.

По-друге, комунізація має суттєвий психологічний аспект, пов'язаний із формуванням у свідомості жителів населеного пункту їх належності до спільноти, яку утворює територіальна громада, вихованням своєрідного місцевого патріотизму. Відчуття належності до єдиного соціального організму сприятиме активному залученню членів територіальної громади до здійснення місцевого самоврядування, безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення, тобто до розвитку місцевої демократії.

По-третє, сучасний стан законодавчого регулювання питань організації та функціонування місцевого самоврядування можна оцінити як вкрай незадовільний. Базовий Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», галузеві законодавчі акти, які визначають окремі повноваження органів місцевого самоврядування, виборче законодавство належним чином не врегулювали ряд важливих питань організації життя територіальних громад, формування і діяльності органів місцевого самоврядування. Зокрема, це стосується статусу комунальної власності, бюджетних відносин, організації та діяльності органів

самоорганізації населення, різних форм безпосередньої участі громадян у здійсненні завдань та функцій місцевого самоврядування, взаємовідносин органів та посадових осіб місцевого самоврядування з відповідними органами державної влади та їх посадовими особами, організаційних форм взаємодії різних територіальних громад, їх співробітництва з реалізації спільних проектів, статусу муніципальних службовців, їх соціального та правового захисту тощо.

Неврегульованість цих питань може суттєво ускладнити хід адміністративної та муніципальної реформ. Значну їх частку доцільно регулювати на *локальному рівні* в рамках нормативних актів, що видаються в системі місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Конституцією та законами України.

Активізація локальної нормотворчості відповідає самій природі місцевого самоврядування і сприятиме зміцненню його правової, організаційної та фінансової автономності. Локальна нормотворчість дозволяє конкретизувати загальні конституційні і законодавчі положення стосовно окремих територіальних громад із врахуванням *місцевих традицій і особливостей* та ліквідувати (хоча б частково) численні прогалини в сучасній правовій регламентації питань місцевого самоврядування.

Предметом локальної нормотворчості можуть бути, наприклад, питання організації роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування, організації місцевих референдумів, проведення зборів громадян за місцем проживання, порядок колективних та індивідуальних звернень громадян до органів і посадових осіб місцевого самоврядування, порядок проведення громадських (публічних) слухань, організація громадських робіт, а також питання формування та функціонування системи місцевого самоврядування, взаємовідносин її елементів, їх участі у формуванні муніципальної політики та здійсненні функцій місцевого самоврядування.

Серед актів локальної нормотворчості особливе місце займають *статuti територіальних громад* – своєрідні акти їх конституювання. З допомогою статутів територіальна громада в межах, визначених законом, самостійно визначає систему, структуру і порядок формування виконавчих органів місцевого самоврядування, схему організації місцевого самоврядування в населеному пункті, взаємовідносини територіальної громади з окремими територіальними колективами. На необхідність широкого за-

провадження статутів звернув увагу Президент України Л. Д. Кучма, виступаючи на звітно-виборчих зборах Асоціації міст України 25 січня 1997 р.: «Сьогодні значна частина питань може вирішуватися на локальному рівні, через статутне право в рамках Конституції та законів»¹. Питання розроблення статутів територіальних громад набувають особливої ваги у переддень проведення адміністративної та муніципальної реформ в Україні. В умовах недостатнього законодавчого забезпечення реформ статути можуть відіграти роль своєрідних індикаторів готовності територіальних громад, органів місцевого самоврядування самостійно та під свою відповідальність вирішувати складні проблеми реформування управління. Крім того, саме статути могли б відіграти консолідуючу роль в процесі трансформації сукупності жителів населеного пункту до територіальної громади (комуни).

§ 2. Концептуальні засади формування муніципальної реформи в Україні (концепція національної програми муніципальної реформи в Україні)²

Загальні положення

Конституція України визначила місцеве самоврядування, як право громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. З метою реалізації положень Конституції та Європейської хартії про місцеве самоврядування, до якої приєдналась Україна, які визначають основні принципи організації системи місцевого самоврядування і переходу від централізованих методів керівництва до методів правового, організаційно-методичного і фінансового впливу на формування системи місцевого самоврядування, в цій програмі визначені основні напрямки муніципальної реформи, що можуть реалізуватися шляхом проведення політики державної підтримки місцевого самоврядування.

Концепція Програми розроблена на основі Конституції України, законів України, концептуальних положень законодавства про місцеве самоврядування, Європейської Хартії про місцеве самоврядування з урахуванням апробації

¹ Урядовий кур'єр.— 1997, 28 січня.

² Проект концепції національної програми. Місцеве самоврядування.— Київ, 1997, № 5–6.— С. 123–124.

проекту концепції на міжнародному семінарі «Перспективи муніципальної реформи в Україні».

Місцеве самоврядування в Україні спрямовано на реалізацію таких завдань:

- зміцнення основ місцевої демократії;
- політична структуризація, формування елементів громадянського суспільства на місцевому рівні;
- створення умов для забезпечення життєвих інтересів, соціального захисту населення, надання йому високоякісних послуг;
- забезпечення захисту та реалізації прав і свобод громадян;
- сприяння консолідації, культурному й духовному розвитку місцевих громад;
- проведення ефективної політики розвитку сіл, селищ, міст і територій;
- розвиток ініціативи і самодіяльності населення;
- підготовка кадрів для муніципальних органів.

Враховуючи роль місцевого самоврядування в політичній системі та сучасні умови його становлення, які змінилися у зв'язку з прийняттям нової Конституції України, Програма покликана сприяти визначенню і проведенню державної політики щодо місцевого самоврядування.

Цілі і завдання Національної програми

Цілями Національної програми є забезпечення становлення і розвитку самоврядування місцевих громад, підвищення ефективності управління на місцях та на державному рівні, розвиток сіл, селищ, міст і територій.

Для досягнення цього необхідно вирішити такі основні завдання:

- Об'єднати, адаптувати і гармонізувати муніципальні перетворення з іншими структурними складовими процесу реформування українського суспільства, органічно поєднуючи їх із реформами (політичною, економічною, конституційною, адміністративною, судовою, військовою, податковою, земельною, житловою тощо), що почались у державі.
- Створити необхідні умови для процесу муніципальних перетворень і формування розвиненої системи місцевого самоврядування, зокрема:
 - розробити механізм комплексного політико-правового та організаційного забезпечення розвитку місцевого самоврядування, проведення муніципальної реформи;
 - встановити форми взаємодії органів місцевого самоврядування, оснований на принципах сформульованих в Конституції України;

– створити механізми реалізації економічних (фінансових, майнових, ресурсних) прав місцевого самоврядування, гарантованих Конституцією України.

Принципи реалізації Програми

Вибір форм і методів реалізації Програми здійснено на основі конституційних принципів:

– додержання прав і свобод захисту законних інтересів громадян;

– незавдання шкоди – недопущення дій, які обмежують права інших поселень (громад);

– самостійності органів місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення;

– самостійності населення у визначенні структури і принципів діяльності органів місцевого самоврядування;

– державного нагляду за виконанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування;

– державного контролю за виконанням переданих органам місцевого самоврядування законом повноважень органів виконавчої влади та ефективністю використання ресурсів, що передані для їх здійснення;

– прав територіальних громад на власні ресурси (місцевий бюджет, комунальне майно, включаючи землю тощо).

З метою реалізації Програми здійснюються

1. Організаційне кадрове та правове забезпечення реформи. (Формування організаційної структури і механізмів здійснення муніципальної реформи, розробка і прийняття органами державної влади законів та інших законодавчих актів, які регламентують процес перетворень).

2. Державне спрямування і підтримка процесу муніципальної реформи. (Зв'язок муніципальної реформи із загальним процесом державотворення, забезпечення збалансування державних інтересів з інтересами усіх соціально-політичних груп під час проведення реформи).

3. Фінансово-економічне забезпечення муніципальної реформи.

4. Розвиток сіл, селищ, міст і територій. (Муніципальна реформа у сфері земельних відносин, планування територій, містобудування і архітектури тощо).

5. Дослідження та узагальнення досвіду практики становлення і розвитку місцевого самоврядування.

6. Визначення на конкурсній основі міст-полігонів муніципальної реформи (розробка локальних програм розвитку сіл, селищ, міст і проведення державно-правових експериментів на місцевому рівні).

7. Створення потужної електронної мережі інформаційно-правового та телекомунікаційного забезпечення муніципальної реформи в Україні.

Основні етапи здійснення Програми

У Програмі муніципальної реформи доцільно передбачити два основних етапи її реалізації:

Перший етап передбачає створення «базових» умов для формування місцевого самоврядування, закріплення його правових гарантій, розмежування фінансових і матеріальних засобів між центральними і регіональними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, початок формування системи правового кадрового та інформаційного забезпечення тощо.

Другий етап передбачає здійснення заходів щодо реального становлення системи місцевого самоврядування, проведення муніципальної реформи в Україні.

**ЗАКОНОДАВСТВО
ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ**

**МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО
ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ**

ЄВРОПЕЙСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ МІСТ

*Прийнята
Постійною Конференцією Місцевих
і Регіональних Органів Влади Європи (CLRAE) Ради Європи
18 березня 1992 року*

Ми, жителі європейських міст, розуміючи свою відповідальність за стан міст, виявляємо солідарність і беремо на себе зобов'язання домагатись забезпечення усім мешканцям міст рівних прав на:

1. ПРАВОВУ БЕЗПЕКУ – місто повинне бути вільним від злочинності та насильства;

2. ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ – чисте від забруднення повітря, воду і землю, низький рівень шуму, охорону природи та природних ресурсів;

3. РОБОТУ – можливість отримати роботу і цим забезпечити свою особисту фінансову самостійність;

4. ЖИТЛО – на достатній рівень пропозицій по вибору за доступними цінами житла, яке повинне забезпечити нормальне особисте життя;

5. БЕЗПЕЧНИЙ РУХ – на безперешкодний рух для усіх користувачів вулиці – міського транспорту, приватних автомобілів, пішоходів та велосипедистів;

6. ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я – на оточуюче середовище, сприятливе для підтримання фізичного і психологічного здоров'я;

7. СПОРТ І ДОЗВІЛЛЯ – можливість користуватися всіма спортивними спорудами і місцями дозвілля, незалежно від віку, здібностей і матеріального становища своїх мешканців;

8. КУЛЬТУРУ – можливість займатися різноманітними культурними і творчими видами діяльності;

9. ІНТЕГРАЦІЮ БАГАТЬОХ КУЛЬТУР – коли мирно співіснують різноманітні культурні, етнічні та релігійні громади;

10. ЯКІСНУ АРХІТЕКТУРУ – приємний зовнішній вигляд міста, створюваний шляхом якісної сучасної архітектури і збереження історичних споруд;

11. ГАРМОНІЙНЕ ЖИТТЯ – робота, відпочинок і соціальна активність повинні гармонійно доповнювати один одного;

12. **ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ** – в різних демократичних структурах і міському управлінні, рівний доступ до засобів масової інформації та свободу слова;

13. **ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК** – коли органи місцевої влади зобов'язуються постійно дбати про економічне зростання виробництва, торгівлі та послуг у місті;

14. **ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК** – коли місцева влада прагне досягти рівноваги між економічним розвитком і охороною навколишнього середовища;

15. **ПОСЛУГИ І ТОВАРИ** – місто, приватний сектор та їх спільні підприємства повинні надавати мешканцям міста широкий асортимент якісних товарів та послуг за доступними цінами;

16. **РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ** – місцеві органи влади повинні використовувати природні ресурси і корисні копалини раціональним і ефективним способом на користь мешканців міста;

17. **РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ** – у місті повинні бути створені такі умови для мешканців, які б сприяли досягненню їхнього добробуту, та культурного, освітнього, соціального і духовного розвитку особистості;

18. **СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ МІСТАМИ** – при якому жителі міст мають право на пряму участь у стосунках свого міста з іншими містами;

19. **ФІНАНСОВУ ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ** – держава повинна законодавче гарантувати органам місцевої влади отримання необхідних фінансових ресурсів для здійснення прав, визначених цією Декларацією;

20. **РІВНОПРАВНІСТЬ** – місто повинне забезпечити вищезазнані права всім жителям, незалежно від статі, віку, релігії, соціального, матеріального і політичного становища, фізичних або психологічних недоліків.

КОНГРЕС МІСЦЕВИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ВЛАД ЄВРОПИ

Конгрес Місцевих і Регіональних Влад Європи є консультативним органом Ради Європи, який представляє місцеві і регіональні органи самоврядування.

Основи демократії

У 1994 році Комітет Міністрів заснував Конгрес Місцевих та Регіональних Влад Європи (КМРВЕ), який замінив існувавший до того часу орган під назвою Європейська Постійна Конференція Місцевих і Регіональних Влад Європи.

Аналогічно до складу Парламентської Асамблеї Конгрес складається з 239 членів та 239 їх заступників. До нього входять тільки представники, обрані до місцевих або регіональних органів влади, або урядові особи, що несуть відповідальність безпосередньо перед місцевими або регіональними органами влади. До національної делегації повинні входити представники різних адміністративно-територіальних об'єднань кожної країни-члена Ради Європи.

Структура Конгресу

Конгрес складається з двох палат – Палати місцевих влад і Палати регіонів. Кожна палата раз на два роки обирає Президента і Бюро. Президент Конгресу обирається раз на два роки від кожної палати по чергово. До Бюро Конгресу входять члени Бюро двох палат і Президент Конгресу.

Постійний Комітет, що складається з представників усіх національних делегацій, забезпечує роботу Конгресу в перервах між пленарними сесіями.

Конгрес і обидві палати можуть утворювати невеликі робочі спеціальні групи для вивчення конкретних питань, щоб підвищити ефективність та гнучкість роботи.

Конгресу сприяє Секретаріат Ради Європи. Його очолює Виконавчий Секретар. КМРВС проводить свої пленарні сесії раз на рік у *Палаці Європи*, в Страсбурзі.

«Спеціально запрошені» і наглядачі

Делегації місцевих і регіональних влад країн не членів, парламенти яких володіють статусом «спеціально запрошених», а також наглядачі від європейських організацій місцевих і регіональних влад, мають право брати участь в роботі сесій з погодження Конгресу або його компетентних органів.

Міжрегіональне співробітництво

КМРВС схвалив проект Конвенції про зміцнення міжрегіонального співробітництва між органами місцевого самоврядування.

Вирішення нових проблем міст

Європейська Хартія міст запропонувала містам практичні інструкції щодо надання їм допомоги у вирішенні актуальних проблем керівництва (енергопостачання, безпека і т. ін.).

Мережа центрів підготовки кадрів в Європі

Мережа центрів підготовки кадрів в Європі для органів місцевого і регіонального самоврядування була створена з метою зміцнення співробітництва на європейському рівні та навчання практичним навикам та умінням, що є необхідними для роботи органів місцевого самоврядування.

Практична допомога новим демократичним державам

Програма «Місцева демократія» пропонує широке сприяння технічного та законодавчого плану в різних галузях з метою надання допомоги країнам Центральної та Східної Європи у реорганізації органів місцевого і регіонального самоврядування.

Молодь

Була прийнята Хартія про участь молоді у житті комун та регіонів.

Кампанія за соціальну толерантність

КМРВС бере участь в проведенні кампанії та реалізації плану дій Ради Європи по боротьбі з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом і нетерпимістю.

Телевізійний конкурс на премію «Європа»

Конгрес підтримує конкурс на премію «Європа», який служить для заохочення та пропаганди в європейських країнах різ-

номанітного культурного багатства Європи за допомогою телевізійних програм.

Координація політики та децентралізація

Керуючий Комітет Місцевих і Регіональних Влад (ККМРВ) дає можливість урядам обмінюватися досвідом та координувати свою політику в юридичній та інституціональній сферах розвитку місцевої демократії. Він проводить дослідження місцевих і регіональних структур, з фінансування місцевих влад, транскордонному співробітництву. Крім того, він займається розробкою рекомендацій і конвенцій, які виносяться на затвердження Комітету Міністрів.

40 держав-членів та їх представництво в КМРВЄ

Австрія (6)	Нідерланди (7)
Албанія (4)	Німеччина (18)
Андорра (2)	Норвегія (5)
Бельгія (7)	Об'єднане Королівство (18)
Болгарія (6)	Польща (12)
Греція (7)	Португалія (7)
Данія (5)	Румунія (10)
Естонія (3)	Російська Федерація (18)
Ірландія (4)	Сан-Маріно (2)
Ісландія (3)	Словакія (5)
Іспанія (12)	Словенія (3)
Італія (18)	Турція (12)
Кіпр (3)	Угорщина (7)
Латвія (3)	Україна (12)
Литва (4)	Фінляндія (5)
Ліхтенштейн (2)	Франція (18)
Люксембург (3)	Хорватія (5)
Колишня Республіка Югославії Македонія (3)	Чеська Республіка (7)
Мальта (3)	Швейцарія (6)
Молдова (5)	Швеція (6)

Неофіційний переклад¹

ХАРТІЯ КОНГРЕСУ МІСЦЕВИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ВЛАД ЄВРОПИ (КМРВЄ)

*(Ухвалена Комітетом Міністрів 14 січня 1994 року
на 506-х зборах заступників Міністрів)*

Стаття 1

Цілі КМРВЄ визначені у статті 2 Статутної резолюції (94)3 «Про заснування Конгресу місцевих і регіональних влад Європи».

Стаття 2

1. КМРВЄ складається з представників, які повинні бути об-

¹ Переклад здійснено Центром інформації та документації Ради Європи в Україні 16.02.1996.

рані з-поміж тих, хто обіймає виборну посаду в місцевих чи регіональних владах, або осіб які безпосередньо підпорядковані виборному місцевому чи регіональному органу.

2. Членство в КМРВЄ делегації кожної держави-члена має бути таким, щоб забезпечувалось:

а. збалансоване за географічним розподілом представництво представників з територій держав-членів;

б. пропорційне представництво різних видів місцевих та регіональних влад держав-членів;

в. пропорційне представництво різних політичних сил органів місцевих та регіональних влад держав-членів;

г. пропорційне представництво жінок і чоловіків з органів місцевих та регіональних влад держав-членів.

3. Кожна держава-член має право на таку кількість місць в КМРВЄ, яку вона має в Парламентській Асамблеї Ради Європи. Кожна держава-член може надсилати таку ж кількість заступників, скільки вона має представників. Заступники можуть бути членами палат, маючи однакові з представниками повноваження.

4. Регламент і процедура щодо порядку вибору представників до КМРВЄ в однаковій мірі застосовуються і для вибору заступників.

5. Представники та заступники надсилаються на період двох регулярних сесій КМРВЄ і виконують свої функції до часу відкриття наступної за цим сесії. У випадку смерті або відмови представника чи заступника, або через втрату ними повноважень, про які йшла мова у викладеному вище параграфі 1, відбувається заміщення на термін до закінчення мандату попередника, у відповідності з тими самими регламентом і процедурою.

Стаття 3

1. Представники та заступники призначаються до КМРВЄ згідно офіційній процедурі, яка існує в кожній державі-члені Ради Європи, і є властивою саме для цієї держави. Кожний уряд повідомляє Генерального Секретаря Ради Європи про таку процедуру. Ця процедура має бути схвалена КМРВЄ згідно з принципами, які визначені в його внутрішніх процедурних правилах.

2. Кожна держава-член, повідомляючи Генерального Секретаря про склад делегації, визначає тих представників та заступників, хто буде членом Палати місцевих влад, та тих, хто буде членом Палати регіональних влад.

Стаття 4

1. Міжнародні асоціації місцевих та регіональних влад, які мають консультативний статус при Раді Європи, мають також статус спостерігачів при КМРВЄ. Інші організації можуть, на їхнє прохання, одержати статус спостерігача при КМРВЄ, якщо таке рішення прийме постійна комісія, або одна з палат, відповідно до внутрішніх процедурних правил.

2. КМРВЄ може надавати статус «спеціального гостя», зважаючи на прохання делегацій місцевих та регіональних влад європейських країн, які не є членами Ради Європи за умови, якщо ці делегації мають такий статус в Парламентській Асамблеї Ради

Європи. Бюро КМРВЄ надає кожній делегації, яка має статус «спеціального гостя», таку ж саму кількість місць, яку ця делегація має в Парламентській Асамблеї. Надання повноважень делегаціям, які мають статус «спеціального гостя», здійснюється згідно критеріїв, викладених в статтях 2 і 3.

3. Спостерігачі та члени делегацій, про яких згадується в параграфі 2, беруть участь у засіданнях КМРВЄ та його палат з правом виступу, після дозволу на це Президента, але без права голосу. Інші умови участі в постійній комісії та робочих групах визначаються внутрішніми процедурними правилами КМРВЄ.

Стаття 5

1. КМРВЄ збирається на регулярні сесії один раз на рік. Регулярні сесії відбуваються в приміщенні штаб-квартири Ради Європи, якщо немає іншого рішення, прийнятого як спільна угода між КМРВЄ або його постійною комісією та Комітетом Міністрів.

2. Сесії кожної з двох палат передують та/або відбуваються відразу після сесії КМРВЄ. За пропозицією бюро КМРВЄ кожна з палат може проводити інші сесії за попередньою домовленістю з Комітетом Міністрів.

Стаття 6

1. КМРВЄ організовує свою роботу через роботу обох палат: Палати місцевих влад і Палати регіональних влад. Кожна палата складається з такої кількості місць, яке є в розпорядженні у самому Конгресі.

2. Кожна палата обирає своє бюро, яке складається з президента палати і шести членів, дотримуючись, по можливості, пропорційного географічного представництва держав-членів. Жодна держава-член не може мати більше одного представника в бюро кожної з палат.

Стаття 7

1. Завдання постійної комісії забезпечувати послідовність у роботі КМРВЄ та в міжсесійний період діяти від його імені. Комісія повинна, зокрема, брати участь в різних напрямках міжурядової діяльності Ради Європи.

2. До складу постійної комісії входять по два представники від кожної національної делегації. В число цих представників мають входити члени бюро КМРВЄ. Держави, які мають представників лише в одній з палат, мають в постійній комісії тільки одне місце.

Стаття 8

1. Два бюро разом складають бюро КМРВЄ, яке відповідає за підготовку пленарної сесії КМРВЄ і координацію роботи обох палат; йдеться, зокрема, про розподіл питань між обома палатами, підготовку бюджету та розподіл бюджетних ресурсів.

2. Головою бюро КМРВЄ є Президент конгресу, однак він не має права голосу на бюро.

Стаття 9

1. Після розподілу питань між двома палатами згідно статті 8, бюро палати, якій доручено підготовку питання, може створювати спеціальні (*ad Hoc*) робочі групи з обмеженою кількістю чле-

нів (максимум – одинадцять); ця група отримує спеціальні повноваження (підготовка доповіді, організація конференції, участь у програмі співробітництва або в спеціальній міжурядовій діяльності Ради Європи). Організація роботи спеціальних робочих груп визначається внутрішніми процедурними правилами.

2. Якщо питання належить до компетенції обох палат, бюро КМРВЕ може спільно з обома палатами утворити змішану робочу групу.

3. КМРВЕ та обидві його палати відповідно до положень, що визначаються їхніми внутрішніми процедурними правилами, можуть надавати консультації представникам міжнародних асоціацій місцевих та регіональних влад, про яких зазначено в статті 4, а також представникам національних асоціацій місцевих та регіональних влад, яких визначають національні делегації. Витрати за участь у таких консультаціях відносяться на рахунок цих організацій або асоціацій.

Стаття 10

1. Всі рекомендації та звернення, які адресовані Комітету Міністрів та/або Парламентській Асамблеї, так само як і резолюції, які адресуються всім місцевим та регіональним владам, приймаються під час пленарного засідання КМРВЕ або ж постійною комісією.

2. Якщо ж одне з питань оцінюється Бюро КМРВЕ як таке, що належить до виняткової компетенції однієї з палат, то:

а. адресовані Комітету Міністрів та/або Парламентській Асамблеї рекомендації та звернення у цьому питанні приймаються постійною комісією; якщо в цьому існує необхідність, то отримується думка другої палати, але вже без детального вивчення;

б. резолюції з цього питання, адресовані всім місцевим та регіональним владам, які представляє ця палата, приймаються постійною комісією без детального вивчення.

Стаття 11

Умови, за яких Комітет Міністрів Ради Європи та Парламентська Асамблея Ради Європи можуть бути колективно представлені під час засідань КМРВЕ або однієї з його палат, а також умови, за яких окремі представники Комітету Міністрів та Парламентської Асамблеї можуть брати слово для виступу під час роботи конгресу чи однієї з його палат, визначаються Комітетом Міністрів після консультацій з КМРВЕ та вносяться в розпорядок роботи конгресу.

Стаття 12

1. КМРВЕ та кожна з палат приймають внутрішні процедурні правила. У цих правилах фіксується:

а. кворум;

б. питання відносно права голосу та необхідної більшості при голосуванні – під цим мається на увазі, що рекомендації та звернення, адресовані Комітету Міністрів та Парламентській Асамблеї Ради Європи, приймаються більшістю в дві третини від кількості членів, які є присутніми і беруть участь у голосуванні;

в. процедура виборів президента, віце-президента та інших членів бюро;

2. процедура визначення розпорядку дня і оповіщення делегатів про цей розпорядок;

д. організація роботи у спеціальних (*ad Hoc*) групах.

2. Крім того, внутрішні процедурні правила КМРВЄ визначають терміни та спосіб затвердження представників та їхніх заступників і процедуру визначення їхніх повноважень, з посиланням, зокрема, на статті 2 та 6 цієї Хартії.

Стаття 13

1. Конгрес обирає свого президента із числа членів, кожної з палат на альтернативній основі, чергуючи представників від кожної з палат. Мандат президента дійсний на час двох регулярних сесій.

2. Кожна палата КМРВЄ обирає з числа своїх членів свого президента, який наділяється повноваженнями президента на термін двох регулярних сесій.

Стаття 14

Служби секретаріату КМРВЄ знаходяться на забезпеченні Генерального Секретаря Ради Європи

СТАМБУЛЬСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ З ПРОБЛЕМ ПОСЕЛЕНЬ ЛЮДЕЙ

(Витяг)

ЧАСТИНА ПЕРША

1. Ми, глави держав, урядів та офіційних делегацій, які зібрались на конференції об'єднаних націй з проблем поселень людей «Хабітат II» (*habitat II*) з 3 по 14 червня 1996 року в м. Стамбулі (Турція), користуємося можливістю підкреслити свою підтримку загальних цілей забезпечення достойним житлом усіх людей та перетворення населених пунктів на безпечніші та більш налаштовані для нормального здорового життя громад, а також створення в них необхідних умов для справедливості, стабільного розвитку та виробництва. Обговорення двох головних тем конференції – гідне житло для всіх та стабільний розвиток поселень людей в умовах світової урбанізації – було надихнуте хартією об'єднаних націй та спрямоване на підтвердження існуючих і встановлення нових форм партнерства для діяльності на міжнародному, національному та місцевому рівнях з метою поліпшення середовища нашого життя. ми повністю поділяємо цілі, засади та рекомендації, зазначені у програмі «Хабітат», і урочисто обіцяємо нашу взаємну підтримку у їх втіленні.

2. Зважаючи на її невідкладність, ми розглянули проблему триваючого погіршення житлових умов у поселеннях людей. У той же час ми визнаємо, що великі і малі міста є осередками цивілізації, економічного розвитку, а також соціального, культурного, духовного та наукового прогресу. Ми повинні більш повно використовувати можливості, що надають нам наші поселення,

і зберегти їхню розмаїтість та своєрідність для сприяння зміцненню солідарності між нашими народами.

3. Ми підтверджуємо свої зобов'язання щодо сприяння підвищенню життєвого рівня в умовах більшої свободи для всього людства. Ми згадуємо першу Конференцію Об'єднаних Націй з питань поселень людей, яка відбулася у м. Ванкувері (Канада), святкування Міжнародного року житла для бездомних, а також Глобальну стратегію забезпечення житлом до 2000 р. Кожна з цих подій стала вагомим внеском у поглиблення розуміння проблем людських поселень у всьому світі і закликала до дій у справі досягнення повної забезпеченості всіх людей достойним житлом. Порядок денний останніх всесвітніх конференцій Об'єднаних Націй, зокрема, Конференції Об'єднаних Націй з питань навколишнього середовища та розвитку, всебічно відображає проблеми досягнення справедливого миру, правосуддя та демократії, побудованих на основі економічного, соціального розвитку та охорони навколишнього середовища як взаємопов'язаних і взаємозміцнюючих складових частин стабільного розвитку. Ми прагнули об'єднати підсумки цих конференцій в програмі «Хабітат».

4. Для покращання якості життя в поселеннях людей ми повинні боротися з погіршенням його умов, яке в більшості випадків, особливо в країнах, що розвиваються, досягло кризових пропорцій. У зв'язку з цим ми повинні серед інших всебічно розглянути такі проблеми, як нежиттєздатні моделі споживання та виробництва, особливо в індустріалізованих країнах; нераціональні зміни серед населення, включаючи його структуру та розподіл; в першу чергу, необхідно звернути увагу на тенденцію до надмірної його концентрації, а також такі явища, як бездомність, зростання злиднів, безробіття, соціальна ізоляція, нестабільність сім'ї, недостатні ресурси, брак основної інфраструктури, послуг та відповідного планування, зростання злочинності та насильства, погіршення умов навколишнього середовища та підвищена уразливість від різних нещасть.

5. Випробування, які постають перед поселеннями людей, носять глобальний характер, але окремі країни та регіони також стикаються зі специфічними проблемами, які вимагають специфічних рішень. Ми усвідомлюємо необхідність інтенсифікації наших зусиль та співпраці для покращання умов життя у великих та малих містах, селах у всьому світі, особливо в країнах, що розвиваються, де ситуація особливо тяжка, а також у країнах з перехідною економікою. У цьому зв'язку ми визнаємо, що глобалізація світової економіки надає широкі можливості та шляхи для процесу розвитку, але також ставить проблеми ризиків і невизначеності; досягненню мети програми «Хабітат» сприятимуть такі фактори, як позитивні дії в сфері фінансування розвитку, зовнішнього боргу, міжнародної торгівлі та передачі технологій. Наші міста повинні стати осередками, де людські істоти будуть проходити свій життєвий шлях у гідності, доброму здоров'ї, безпеці, щасті та надії.

6. Сільські та міські райони взаємозалежні у своєму розвитку. Як додаток до поліпшення міського життєвого середовища ми

також повинні працювати над розширенням адекватної інфраструктури, сфери обслуговування та наданням можливостей для працевлаштування у сільських районах для збільшення їхньої привабливості, розвивати інтегровану мережу поселень і звести до мінімуму міграцію у міста населення сільських районів. Особливої уваги потребують малі та середні за міста.

7. Оскільки людина є головним об'єктом нашої турботи в аспекті стабільного розвитку, вона являється основою для наших дій у впровадженні програми «Хабітат». Ми визнаємо особливі потреби жінок, дітей та молоді у надійних, здорових і безпечних умовах життя. Ми сконцентруємо наші зусилля на викоріненні злиднів та дискримінації, підтримці та захисті прав людини і основних свобод для всіх, забезпеченні таких головних потреб людини, як освіта, харчування, охорона здоров'я протягом усього її життя і, особливо, достойне житло для всіх. У зв'язку з цим ми зобов'язуємося поліпшувати умови життя в поселеннях людей шляхами, які відповідають місцевим потребам та реаліям, і усвідомлюємо необхідність звернутися до тенденцій світової економіки, соціального життя та охорони навколишнього середовища, щоб забезпечити створення кращих життєвих умов для всіх людей. Ми також забезпечимо повноцінну та рівноправну участь усіх жінок та чоловіків, активну участь молоді в політичному, економічному та соціальному житті. Ми будемо сприяти наданню повноцінного доступу людям з фізичними вадами, а також статевого рівноправ'я для участі в політичних акціях, програмах та проектах з питань житла та життєздатного розвитку поселень людей. Ми заявляємо це, насамперед, згадуючи більш як один мільярд людей, які живуть в абсолютних злиднях, та тих, що належать до уразливих та неблагополучних груп населення, зазначених у програмі «Хабітат».

8. Ми знову підтверджуємо наше зобов'язання щодо повної та послідовної реалізації права на достойне житло, передбачене міжнародними актами. У зв'язку з цим ми будемо прагнути активної участі наших громадських, приватних та неурядових партнерів на всіх рівнях у забезпеченні правової охорони володіння майном, захисту від дискримінації, рівноправного доступу до сильного та достойного житла для окремих осіб та їх сімей.

9. Ми будемо працювати над збільшенням матеріальної підтримки будівництва житла, вартість якого була би в розумних межах, шляхом надання можливості ринковим структурам ефективно працювати при їх відповідальному ставленні до соціальних аспектів та навколишнього середовища, полегшення доступу до землі та кредитів, а також допомоги тим, хто не має можливості брати участь у діяльності на ринках житла.

10. Для збереження навколишнього середовища у всьому світі та поліпшення якості життя в наших населених пунктах, ми зобов'язуємося застосовувати раціональні моделі виробництва, споживання, перевезень та розвитку поселень, запобігання забрудненню навколишнього середовища, урахування пропускнуої спроможності екосистем та збереження ресурсів для наступних

поколінь. У зв'язку з цим ми будемо співпрацювати в дусі глобального партнерства для збереження, захисту, відновлення здоров'я та цілісності екосистеми Землі. Враховуючи різну роль країн у занепаді навколишнього середовища, ми підтверджуємо принцип загальної, але диференційованої відповідальності. Ми також усвідомлюємо, що повинні діяти за принципом запобіжного підходу, який буде широко застосовуватися відповідно до можливостей окремих країн. Ми також сприятимемо середовищам здорового життя, особливо в справі забезпечення достатньою кількістю безпечної води та ефективної переробки відходів.

11. Ми будемо сприяти збереженню, відновленню та утриманню будинків, пам'ятників, відкритих площ, ландшафтів та архітектурних планів населених пунктів, які мають історичну, культурну, архітектурну, природну, релігійну та духовну цінність.

12. Ми затверджуємо стратегію можливостей та принцип партнерства і участі, як найбільш демократичний та ефективний підхід до реалізації наших зобов'язань. Визнаючи місцеві влади як наших найближчих партнерів, і, що суттєво, у впровадженні програми «Хабітат», ми повинні, в межах правового поля кожної з країн, сприяти децентралізації через демократичні місцеві влади і працювати над зміцненням їхніх фінансових та інституційних можливостей відповідно до умов кожної країни при забезпеченні їхньої прозорості, відповідальності та здатності реагувати на потреби людей, що є ключовими вимогами до урядів на всіх рівнях. Ми також розширимо наше співробітництво з парламентаріями, приватним сектором, профспілками, неурядовими та іншими громадськими організаціями, належним чином поважаючи їхню автономію. Ми також посилимо роль жінок та будемо заохочувати корпоративні інвестиції приватного сектора при відповідальному відношенні з боку його представників до соціальної сфери та навколишнього середовища. Дії на місцевому рівні повинні керуватися та стимулюватися локальними програмами на основі Програми 21 (Agenda 21) – загальної програми «Хабітат» чи будь-якої іншої еквівалентної програми, з урахуванням досвіду всесвітнього співробітництва, започаткованого в Стамбулі Всесвітньою Асамблеєю міст та місцевих влад, без упереджень щодо національних політичних орієнтацій, цілей, пріоритетів та програм. Стратегія можливостей включає відповідальність урядів за запровадження спеціальних заходів щодо людей, які відносяться до неблагополучних та уразливих груп населення, коли це потрібно.

13. Оскільки впровадження програми «Хабітат» потребуватиме відповідного фінансування, ми повинні мобілізувати фінансові ресурси на національному та міжнародному рівнях, включаючи нові та допоміжні кошти з усіх джерел – багатосторонніх, двосторонніх, громадських та приватних. У зв'язку з цим ми повинні полегшити умови для будівництва потужностей і сприяти передачі відповідних технологій та ноу-хау. Більше того, ми знову й знову повертаємося до зобов'язань, які були взяті нами на останніх конференціях Об'єднаних Націй, особливо тих, що відображені в Програмі 21 і стосуються фінансування та передачі технологій.

14. Ми впевнені, що повне та ефективно здійснення програми «Хабітат» потребуватиме посилення ролі та розширення функцій Центру Об'єднаних Націй з проблем поселень людей (Habitat), зважаючи на необхідність для Центру зосередитись на чітко визначених, ґрунтовно розроблених завданнях та стратегічних питаннях. У зв'язку з цим ми урочисто обіцяємо нашу підтримку для успішного втілення в життя програми «Хабітат» та її глобального плану дій. Що стосується здійснення програми «Хабітат», то ми цілком визнаємо внесок, зроблений планами дій на регіональному та національному рівнях, підготовлених на цю Конференцію.

15. Ця Конференція в Стамбулі започатковує нову еру співробітництва, культури та солідарності. Оскільки ми входимо до двадцять першого століття, то пропонуємо позитивне бачення життєздатних поселень людей, відчуття надії на наше спільне майбутнє і закликаємо приєднатися до дійсно гідного та привабливого завдання, яким є спільне будівництво світу, де кожний зможе жити в безпечному домі з обіцянням того, що він проживе пристойне життя в самоповазі, доброму здоров'ї, безпеці, щасті та надії. ...

Переклад здійснено відділом міжнародних зв'язків Фонду сприяння місцевому самоврядуванню України. 26.02.99

ЕВРОПЕЙСКАЯ ХАРТИЯ ГОРОДОВ

(Страсбург, 17–19 марта 1992 года)

СОДЕРЖАНИЕ

А. ЕВРОПЕЙСКАЯ ДЕКЛАРАЦИЯ ПРАВ ГОРОДОВ

Б. ЕВРОПЕЙСКАЯ ХАРТИЯ ГОРОДОВ

1. История принятия Хартии

2. Цель, философия и структура Хартии

3. Город в Европе

4. Отдельные главы

4.1. Транспорт и свобода передвижения.

4.2. Окружающая среда и природа в городах.

4.3. Физический облик городов

4.4. Архитектурное наследие городов

4.5. Жилищный фонд

4.6. Безопасность и борьба с преступностью в городах

4.7. Нуждающиеся и инвалиды в городах

4.8. Спорт и досуг в городских районах

4.9. Культура в городах

4.10. Интеграция культур в городах

4.11. Здравоохранение в городах

4.12. Участие граждан, управление городов и градостроительство

4.13. Экономическое развитие городов

В. РЕЗОЛЮЦИИ И КОНСУЛЬТАТИВНЫЕ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ПО ВОПРОСАМ ГОРОДОВ, ПРИНЯТЫЕ CLRAE

Г. ОРГАНИЗОВАННЫЕ ИЛИ ПОДДЕРЖАННЫЕ CLRAE МЕЖДУНАРОДНЫЕ КОНФЕРЕНЦИИ ПО ВОПРОСАМ ГО- РОДОВ

Д. КРАТКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ ПРИНЦИПОВ ЕВРОПЕЙСКОЙ ХАРТИИ ГОРОДОВ, СОДЕРЖАЩИХСЯ В ЕЕ ОТДЕЛЬНЫХ ГЛАВАХ

А. ЕВРОПЕЙСКАЯ ДЕКЛАРАЦИЯ ПРАВ ГОРОДОВ

ПРИНИМАЯ ВО ВНИМАНИЕ, что осуществление следующих прав должно опираться на солидарность и ответственность граждан, означающее принятие на себя равных обязанностей, граждане европейских городов имеют право на:

1. БЕЗОПАСНОСТЬ: – на безопасный город, свободный, насколько это возможно, от преступности, правонарушений и насилия;

2. НЕЗАГРЯЗНЕННУЮ И ЗДОРОВУЮ ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ: – на окружающую среду, свободную от загрязнения атмосферы, шумом, воды и земли и на охрану природы и природных ресурсов;

3. РАБОТУ: – на достаточные возможности получения работы; на долю в экономическом развитии и достижения этим личной финансовой самостоятельности;

4. ЖИЛЬЕ: – на достаточное предложение и выбор доступного по цене и здорового жилья, обеспечивающего личную жизнь и спокойствие;

5. СВОБОДУ ПЕРЕДВИЖЕНИЯ: – беспрепятственную свободу передвижения и свободу поездок; на гармоничный баланс между всеми, пользующимися улицами – общественным транспортом, частными автомобилями, пешеходами и велосипедистами;

6. ЗДРАВООХРАНЕНИЕ: – на окружающую среду и учреждения, способствующие поддержанию физического и психологического здоровья.

7. СПОРТ И ДОСУГ: – на доступ всех лиц, независимо от возраста, способностей и дохода, к широкому кругу спортивных сооружений и для проведения досуга;

8. КУЛЬТУРУ: – на доступ к широкому кругу культурных и творческих видов деятельности и занятий и участие в них;

9. ИНТЕГРАЦИЮ МНОГИХ КУЛЬТУР: – когда мирно сосуществуют различные культурные, этнические и религиозные общины;

10. КАЧЕСТВЕННУЮ АРХИТЕКТУРУ И ФИЗИЧЕСКОЕ ОКРУЖЕНИЕ: – на приятный и стимулирующий физический облик города, создаваемый путем качественной современной архитектуры и сохранения и правильной реставрации исторических сооружений;

11. СОГЛАСОВАНИЕ ФУНКЦИЙ: – когда жизнь, работа, путешествия и социальная активность наиболее тесно взаимосвязаны;

12. УЧАСТИЕ: – в плюралистических демократических структурах и городском управлении, в сотрудничестве между различными участниками, на основе subsidiarity, информации и свободы от чрезмерного регулирования;

13. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ: – когда местные органы власти решительным и просвещенным образом берут на себя обязанность добиваться, прямо или косвенно, экономического роста;

14. НЕПРЕРЫВНОЕ РАЗВИТИЕ: – когда местные власти стремятся достичь равновесия между экономическим развитием и охраной окружающей среды;

15. УСЛУГИ И ТОВАРЫ: – на широкий ассортимент доступных и качественных услуг и товаров, предоставляемых местными органами власти, частным сектором или создаваемыми их совместными предприятиями;

16. БОГАТСТВО ПРИРОДЫ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ РЕСУРСЫ: – на управление и использование местных ресурсов и полезных ископаемых местными органами власти рациональным, тщательным, эффективным и справедливым образом в пользу всех граждан;

17. РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ: – на условия жизни в городе, способствующие достижению личного благополучия и социального, культурного, нравственного и духовного развития личности;

18. МЕЖГОРОДСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: – при котором граждане имеют право и поощряются на прямое участие во внешних сношениях своего города;

19. **ФИНАНСОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ И СТРУКТУРЫ:** – позволяющие местным органам власти находить финансовые средства, необходимые для осуществления прав, определенных в настоящей Декларации;

20. **РАВНОПРАВИЕ:** – когда местные органы власти обеспечивают вышеуказанные права всем гражданам, независимо от пола, возраста, происхождения, религии, социального, экономического и политического положения, физических или психологических недостатков.

Б. ЕВРОПЕЙСКАЯ ХАРТИЯ ГОРОДОВ

1. ИСТОРИЯ ПРИНЯТИЯ ХАРТИИ

Европейская Хартия Городов создавалась в ходе работы Совета Европы над политикой в отношении городов – работы, вдохновляемой Европейской Кампанией за Возрождение Городов, организованной Советом Европы в период 1980–1982 годов.

Эта кампания по привлечению внимания всех европейских государственных органов и общественности к ключевым подходам к улучшению условий жизни в наших городах проводилась в четырех главных широких областях:

– улучшение городской физической среды; – восстановление имеющегося жилищного фонда; – создание социальных и культурных возможностей в городах; – развитие городов и участие общественности.

В соответствии с правозащитной направленностью работы Совета Европы Кампания руководствовалась больше качественными, чем количественными аспектами городского развития; лозунг Кампании был «К лучшей жизни в городах» («a better life in towns»); «des villes pour vivre»; «Stadte zum Leben»).

В дальнейшем Кампания привела к разработке программы городской политики в рамках Совета Европы в период с 1982 по 1986 год межправительственным Комитетом (т. е. состоящим из представителей национальных министерств, ведающих вопросами городов).

В 1986 году эта программа была передана Постоянной Конференции Местных и Региональных Органов Власти Европы (CLRAE) Совета Европы в соответствии с практикой многих государств-членов Совета, по которой решения, касающиеся городов, принимаются главным образом местными руководителями, и в соответствии с политикой децентрализации в других государствах-членах Совета, по которой повышается ответственность за городские вопросы местного самоуправления.

С 1986 года по настоящее время разрабатывалась долгосрочная программа путем организации значительного количества конференций и симпозиумов «ad hoc», подготовки докладов и Резолюций на основе этих докладов, адресованных муниципалитетам в Европе, по различным аспектам городского развития (например, здравоохранение в городах; возрождение промышленных городов; политики обеспечения безопасности в городах, борьбы с преступностью и наркоманией; архитектурное развитие и исторические города; самопомощь и развитие общин в городах и т. д.).

Подробности содержатся в приложении к Хартии.

Эти мероприятия, проводившиеся с целью содействия обмена опытом и информацией между политическими деятелями, специалистами и общественностью, вместе с другой работой Постоянной Конференции по обеспечению местной демократии, децентрализации и участия (например, Европейская Хартия Местного Самоуправления) обеспечили необходимый исходный материал для Хартии.

2. ЦЕЛЬ, ФИЛОСОФИЯ И СТРУКТУРА ХАРТИИ

Сводя в единый текст ряд принципов так называемого «хорошего» управления городом на местном уровне, **ЦЕЛЬ Хартии:**

- обеспечить местным органам власти практический инструмент и руководство управлением города;
- обеспечить главные элементы для возможной в будущем Конвенции о Правах Городов;
- обеспечить основу международной системы наград городам, которые поддерживают принципы Хартии;
- стать «визитной карточкой» Совета Европы по вопросам, касающимся застроенной окружающей среды, и одновременно быть сводом заключений по работе Совета Европы и, особенно CLRAE, по городским вопросам.

Что касается **ФИЛОСОФИИ** Хартии, то она содержит ряд ясных, четких основополагающих идей.

Ее твердой основой являются местные органы власти, и основное внимание в ней уделяется конкретным обязанностям этого уровня власти в сфере городского развития.

Большое внимание в ней уделяется качественным аспектам городского развития и качеству жизни в соответствии с общей направленностью работы Совета Европы на защиту основных свобод и прав человека. В этом отношении работа Совета Европы и его Постоянной Конференции Местных и Региональных Органов Власти, касающаяся городов, отличается от работы других международных правительственных организаций, в программах которых содержится подлинно городской компонент.

В ней определяется ряд универсальных руководящих принципов, легко применимых во всех странах Европы, в которых проблемы городов очень сходны по характеру, если не по масштабу. Их универсальность особенно важна, так как что Совет Европы является расширяющейся организацией в условиях, когда все больше государств его членов осуществляют демократические реформы в Центральной и Восточной Европе. Города в этих странах вполне могут найти много ценного в серии принципов, включенных в Хартию и основанных на опыте городов в странах, в которых демократия имеет более устойчивую традицию.

Одним из ключевых положений Хартии является идея сотрудничества и солидарности:

- между местными органами власти в отдельных государствах-членах Совета Европы с целью обеспечения лучшего качества жизни в городских районах с признанием также дополнительных

выгод, обязанностей и возможностей, возникающих в результате участия стран Центральной и Восточной Европы;

– между национальными и местными органами власти в обеспечении и укреплении, на основе политических и финансовых обязательств, передачи полномочий на принятие решений от центра городам и их общинам;

– между местными органами власти и их общинами с целью изучения и лучшего понимания различных нужд городских районов и вовлечения местных жителей в процесс принятия решений; и,

– что важно, между городами всей Европы и за ее пределами, и за пределами границ государств.

Хартия руководствуется мнением, что граждане имеют основные права в городах: право на защиту от насилия; от загрязнения; от тяжелой и мешающей жить городской среды; право на осуществление демократического контроля над своим районом проживания; право на достойное жилище, здравоохранение, культурный досуг и свободу передвижения.

Кроме того, в Хартии настойчиво говорится, что эти права принадлежат всем городским жителям без дискриминации в отношении пола, возраста, происхождения, расы, религии, социально-экономического и политического положения, физических и психологических недостатков.

Таким образом, одной из обязанностей местных и региональных органов власти является защита этих прав посредством выработки соответствующей стратегии.

В отношении своей **СТРУКТУРЫ** Хартия имеет форму серии кратких и четких принципов, касающихся разных сторон городского развития, за которыми следуют пункты с существенными разъяснениями.

3. ГОРОД В ЕВРОПЕ

3.1. Развитие и понятие города

Город всегда был идеальным местом, где собирались люди, местом, в котором была возможна общественная и социальная жизнь, без которой, по словам Томаса Гоббса, жизнь «ужасна, бедна, одинока, жестока и коротка».

Города всегда привлекали людей, желающих в них жить, работать, посещать их в качестве туристов, либо в культурных целях. Он традиционно является районом сосредоточения значительных ресурсов и источников влияния.

Этимология слова «citta», «cite» и «ciudad» (происходящего от латинского слова «civitas») охватывает две основные концепции – материальное, археологическое, топографическое и градостроительное понятие, город как место сбора людей и, по определению Итальянской Энциклопедии Треккани, «историческое и юридическое явление, обеспечивающее характерное, фундаментальное ядро жизни в обществе».

Греческое слово «Полис» также говорит о двух его концепциях как средневекового города в территориальном смысле, места строений и пустого пространства, и города в юридическом смыс-

ле, как сообщества людей, организованных политически для достижения общих целей.

Те же концепции лежат во французском слове «cite», испанском — «ciudad» и т. д.

В настоящее время город все больше и больше отождествляется с понятием «муниципалитет» (commune, município, Gemeinde, comune) как «автономная административная единица, объединяющая сообщество жителей с определенными интересами», населенный центр «с организованным строительством, коммунальным обслуживанием и своей собственной администрацией».

Однако города — это сложные образования. Они значительно различаются как по развитию, так и по размеру. Их лицо, глубоко укоренившееся в истории, постоянно меняется. С течением времени многие города развивались соответственно новым требованиям, идеалам, образцу, уровню и новому качеству жизни.

В некоторых случаях города менялись к лучшему, когда их администраторы, политики и жители становились просвещенными, или когда они сотрудничали; либо к худшему, когда этого не случалось.

Возникали новые проблемы в связи с урбанизацией и «расползанием» городов. Начиная с XIX века, как следствие промышленной революции, толпы людей переселялись в города в поисках работы и богатства, оставляя, в теории, бедность позади.

Этот процесс все еще продолжается во многих европейских странах. В других странах, особенно за последние годы, происходит децентрализация или обратное переселение из городов в пригороды — не только в выходные дни, но и насовсем в поисках здоровой, менее загрязненной окружающей среды, другой работы, либо более приятной обстановки.

К счастью, есть много примеров городов, которые хорошо функционируют и обеспечивают для своих жителей удовлетворительное качество и образ жизни, которые добились равновесия между экономическим развитием и сохранением качественной окружающей среды, и в которых есть высокий уровень участия населения, развития добрососедства и общности, чувство принадлежности и гордости.

Однако многие города находятся не в столь хорошем состоянии и как через увеличительное стекло показывают широкий круг общественных проблем и мучительных попыток приспособления: разрушающиеся центральные районы города, порождающие растущие лишения для своих жителей; разрушение исторических центров; чрезмерное скопление транспорта; шумовое, атмосферное и почвенное загрязнение; нехватка качественного и доступного по цене жилья; проблемы социальные и здравоохранения; поколения и этнические группы, не относящиеся более с уважением к различиям между собой; высокий уровень безработицы, особенно среди молодежи; незнакомое и враждебное окружение; микрорайоны, ставшие небезопасными из-за высокого уровня преступности и правонарушений, в основном как следствие наркомании.

Некоторые города уже не соответствуют самым элементарным требованиям к условиям жизни.

3.2. Город и его окрестности

Границы города никогда не были пределами городского общества. Городу нужна окружающая его область для функций, часто требующих значительные площади, например, аэропорты; для разного рода поселений городских жителей и для отдыха на открытом воздухе.

И наоборот, области нужен город с его службами (культурными, медицинскими, торговыми) и рабочими местами.

Слишком эгоцентрическое управление отдельно городом и пригородами приводит к:

- разбалансированности, например, дорогостоящему городскому обслуживанию, теоретически доступное всем в пределах городской застройки оно оплачивается городом, часто более бедным, чем прилегающие районы;

- низкой стоимости развития в пригородных районах, часто мешающей городу развивать свой собственный потенциал;

- потреблению городом ресурсов окружающей среды области (энергии и воды) и возвращению туда отходов и загрязнителей.

Необходимо сбалансированное развитие города и окружающей области путем проведения регионального планирования, активного сотрудничества между городскими и местными органами власти в окружающей области и совместного принятия решений. Результатом является овладение соответствующим потенциалом для взаимной выгоды, предотвращение ненужного перемещения и более рациональное использование природных ресурсов.

3.3. Местная демократия

Не всегда было так, чтобы у местных жителей была достаточная возможность выдвигать свои требования через существующие учреждения и по праву участвовать в демократическом процессе городского развития.

Этот недостаток особенно серьезен тем, что способ функционирования городов обуславливает эффективность защиты демократии и прав. Если они функционируют хорошо, они являются гарантией прав человека; если они функционируют плохо, то эти права находятся в опасности.

Основой городского развития должно быть прямое участие граждан в рамках местного органа власти, который сам должен иметь наибольшие автономию и финансовую независимость.

3.4. Сущность городской политики

Преобразование неудовлетворительного состояния города в такое состояние, которое становится наиболее удовлетворительным для наибольшего количества людей, достигается путем сочетания решительной местной политической воли и городского планирования, предлагаемого группами квалифицированных специалистов.

Такой двойной политической и профессиональный подход и составляет городскую политику.

Широкий круг факторов влияет на жизнь города. Эти факто-

ры должны всесторонним образом учитываться – экономика, технология, социо-культурные факторы, законодательный процесс. Таким образом, любое действие, предпринятое в городах, требует всестороннего анализа, изучения, знаний и ответственности.

Городская политика «касается изучения соотношения между ресурсами, продукцией и перемещением, направленного на достижение целей и услуг, содействие развитию города, объединений и жителей в нем в рамках общего перспективы непрерывного развития» (Рене Паренто).

Городская политика влияет на городское общество в целом и отдельных жителей во многих аспектах их частной жизни. Это важный публичный акт вмешательства и руководства, и поэтому она должна быть результатом постоянного, регулярно возобновляемого сотрудничества между выборными представителями и жителями. Она является частью демократического наследия организации городов.

3.5. Город будущего

Для того чтобы в городе будущего можно было жить, чтобы он был приятным, красивым и здоровым, выбор надо сделать сейчас. Неудовлетворительные условия жизни в городе в настоящее время должны стать стимулом пересмотра концепции современных городов.

Этот пересмотр должен опираться на координацию действий всех заинтересованных людей и категорий специалистов: жителей города, администраторов, политиков, должностных лиц, специалистов, всех, кто в нем работает – координация, противоположная многим принципам Афинской Хартии.

Идеальный город – это город, который добивается равновесия между различными секторами и видами деятельности (уличное движение, условия жизни, работы и проведения досуга); который обеспечивает гражданские права и наилучшие условия жизни; который отражает образ жизни и мыслей своих жителей и реагирует на них; в котором полностью учитываются интересы всех тех, кто им пользуется, работает или торгует в нем, посещает его, ищет в нем развлечений, культуру, информацию, знания, и кто в нем учится.

Город также должен обеспечить равновесие между современным градостроительством и сохранением своего исторического наследия; интегрировать новое без разрушения старого; поддерживать принцип непрерывного развития. Город без прошлого – это как человек без памяти. Люди оставляют в городах следы своей жизни и работы и личной истории в виде микрорайонов, зданий, деревьев, церквей, библиотек. Они образуют коллективное наследие прошлого, позволяющее людям ощущать преемственность в их современной жизни и готовиться к будущему.

Города должны функционировать и управляться на основе принципа о том, что городские проблемы не могут сводиться лишь к финансовым механизмам и проблемам, либо к традиционным средствам функционального градостроительства. Муниципа-

литеты должны стремиться использовать методы из опыта национальных правительств и/или частного сектора.

3.6. Сотрудничество городов

Поскольку города действительно играют важную роль в региональном, национальном, европейском и мировом развитии, то они должны участвовать в системе сотрудничества и обмена на региональном, национальном и международном уровнях путем породнения городов, заключения договоров, вступления в международные ассоциации и неправительственные организации.

3.7. Права в городах

Необходимо уважение, развитие и расширение прав человека для всех жителей городов, независимо от пола, возраста, происхождения, расы, религии, социального, экономического и политического положения, физических или психологических недостатков.

В них входят, среди прочих, права на:

- обеспечение подходящим, хорошо расположенным и освещенным жильем и домами достаточной площади, с современными удобствами, нормальной стоимостью и отвечающими требованиям не загрязнять окружающую среду;

- профилактическое здравоохранение; обеспечение зелеными насаждениями, пространством, солнечным светом, тишиной, растительностью, красотой;

- взаимосвязь различных функций городской жизни;

- культурные возможности, спортивные сооружения и для проведения досуга, социальное развитие, свободное передвижение на основе гармоничного равновесия между всеми пользователями улиц (общественный транспорт, частные автомобили, пешеходы и велосипедисты);

- обеспечение средствами коммунального обслуживания; меры против нищеты; особая помощь нуждающимся);

- безопасность; труд; благополучие; возможности получить профессию и образование; культуру и историю.

4. ОТДЕЛЬНЫЕ ГЛАВЫ

4.1. ТЕМА: Транспорт и свобода передвижения

В течение всей своей истории человек стремился расширить радиус своей деятельности и, как следствие, это служило стимулом развития транспортной техники.

С каждым новым шагом вперед в развитии транспорта жизнь человека менялась; в современном городе можно увидеть «следы», оставленные разными видами транспорта, пешеходами, конным, трамвайным, автомобильным, автобусным и грузовым транспортом.

Значение и последствия такого передвижения самые разные. Можно выбирать себе ту среду, в которой желательно жить и работать, а также с кем желательно общаться.

Однако со времени своего появления в 1884 году, автомобиль зачастую преобладал в транспортной политике, приводя к развалу систем общественного транспорта.

Автомобиль против города – это, возможно, слишком упрощенный взгляд, но это почти так и есть. Медленно, но неуклонно, автомобиль убивает город. К 2000 году необходимо сделать выбор; либо то, либо другое: они не могут сосуществовать.

Если ничего не предпринять, если не ввести новые строгие правила, дорожный транспорт, в особенности частные легковые автомобили и грузовики, разрушат не только города, но и ускорят разрушение глобальной окружающей среды вследствие «парникового эффекта».

Автомобили угрожают городу шумом, неудобствами, психологической и физической опасностью, потерей хороших мест и общего пространства и загрязнением атмосферы.

Хотя они и дают возможность зажиточным гражданам выезжать из города, за это приходится платить большую цену в виде перегрузки пригородного сообщения. Кроме того, зачастую оказывается невозможной организация эффективного и экономичного общественного транспорта в разросшихся вследствие этого пригородных районах.

В целом автомобиль наносит урон культуре и социальным отношениям; он способствует ухудшению условий жизни, обществу, другим видам деятельности и культуре в городе.

Решение этой проблемы не является проявлением изоляционистского или эгоистичного отношения городских жителей к другим типам поселений человека или другим менее населенным районам. Скорее это будет их вкладом в общие усилия по спасению планеты от угрозы отрицательных последствий чрезмерного роста.

ПРИНЦИПЫ

1. Необходимо сократить количество поездок, особенно в частных автомобилях

Экстенсивное освоение земли и разделение функций, эти два плановых принципа, которые предлагались и применялись последние сорок лет, зашли в настоящее время в тупик, вследствие чего (а) сами города стали перенаселенными, и их покидают представители среднего класса; (б) появляются обширные пригородные районы, в которых практически невозможно создать эффективный и экономичный общественный транспорт. Таким образом, главное завоевание XIX и начала XX века, доведенное до крайности в наше время, ведет к обратному результату и становится в большей степени недостатком, чем преимуществом. В самой своей яркой форме оно делает неизбежными поездки граждан, проживающих в одном районе, а работающих в другом и отправляющихся в следующий район в поисках товаров и услуг, отвозящих своих детей в школу «и обратно еще в один район».

Ключевым решением будет новая стратегия планирования землепользования, как в пределах города по принципу «компактного» города, так и вне его пределов, направленная на интеграцию и противопоставление жилья, работы и прочих функций.

Создание малых и средних предприятий в производственном, третьем – и четвертьстепенном секторах должно увязываться с жи-

лыми районами с размещением вблизи них. Работа «на дому с компьютером» не является решением проблемы вследствие ее отрицательных последствий в виде разобщенности людей.

2. Передвижение нужно организовывать таким образом, чтобы оно способствовало сохранению условий жизни в городе и сосуществованию разных форм транспорта

Ясно, что поездки невозможно, да и нецелесообразно отменить, но можно реорганизовать разные формы транспорта с общей целью создания города, в котором приятно жить, а не для того, чтобы решать конкретные отраслевые задачи.

Это означает приоритет общественного и/или коллективного транспорта, велосипедов и пешеходов над индивидуальным транспортом, как пассажирским, так и грузовым. Это означает ограничение доступа для тяжелых машин, как грузовых, так и не грузовых. Это означает введение новых мер контроля над использованием улиц, например, их поочередное использование только пешеходами; чередование по часам, дням и периодам недели или года. Это означает создание дорожек для велосипедистов; тщательно распланированных пешеходных зон; загородные стоянки для автомашин параллельно созданию дешевого, безопасного и надежного общественного транспорта для поездок в центральные районы города.

3. Улицы необходимо восстановить в качестве социальной зоны

Утрата улиц как социальной и жилой зоны способствует разрушению города и усилению опасности в нем.

Поэтому укрепление безопасности и социальной гармонии означает физическое восстановление улицы посредством более широких тротуаров, пешеходных участков, контроля над движением транспорта с помощью соответствующей планировки и расположения улицы, тщательное использование улиц с односторонним движением.

Это означает защиту и улучшение открытых пространств путем качественной и долговременной реконструкции, лучшего оборудования улиц, указателей и коммерческой рекламы, контроль над фасадами зданий, обеспечение растительностью, зелеными насаждениями, водой, фонтанами, статуями и скульптурой.

Это означает расширение привлекательной, качественной частной, коммерческой и общественной деятельности на тротуарах, террасах и на площадках перед кафе.

Это означает устранение по возможности посторонних шумов.

4. Необходимы постоянные усилия по обучению жителей

Заметных изменений нельзя провести без пересмотра норм поведения отдельных граждан, растущей озабоченности которых за окружающую среду не всегда соответствует такое же желание изменить свое закоренелое поведение.

На местных властях лежит четко определенная обязанности поддерживать и расширять информационные кампании с целью изменить нормы поведения и привить жителям города понимание

того, что улица принадлежит им, является их общей собственностью, но как следствие этого, улица требует гармоничного использования и уважения.

4.2. ТЕМА: Окружающая среда и природа в городах

Слишком часто многие современные города представляют собой скопление камня, бетона, стали, стекла и асфальта и, там где они есть, монотонных пространств травы или пустырей, не представляющих особой ценности.

Атмосфера и земля загрязнены вредными веществами и выбросами промышленных предприятий и электростанций, транспорта и частных домов. Фауна исчезла из некоторых районов городов и окрестностей жилых микрорайонов.

Поэтому, как никогда раньше, необходимо срочно создать районы консервации природы и расширять использование растительности в качестве элемента планировки открытых пространств и микрорайонов. Они придают городу определенный характер, делают его привлекательным и оказывают решающее и заметное воздействие на общегородской ландшафт, без которого город лишается части своей индивидуальности.

Города должны иметь «легкие», чтобы дать людям возможность уйти из застройки и наслаждаться природой. Растительность и животные являются частью самоусовершенствования личности и дают возможность детям, родившимся в городской среде, общаться с природой.

Местные власти должны быть хорошими хозяевами своего природного наследия. Они обязаны совершенствовать управление ресурсами, добиваться сохранения высококачественной окружающей среды, защищать природу путем стимулирования чистого и здорового местного промышленного производства, транспорта и потребления.

Прежде всего, необходимо признать, что Природа и Город не являются взаимоисключающими понятиями.

ПРИНЦИПЫ

1. Городские власти обязаны овладевать и управлять природными и энергетическими ресурсами четко определенным и рациональным образом

Принцип непрерывного развития требует, чтобы местные и региональные органы власти полностью взяли на себя ответственность за использование ограниченных ресурсов (энергии, воды, воздуха, почвы, сырья, продовольствия), а также за решение на своей территории проблем загрязнения, ликвидации домашних и ядовитых отходов, производимых ими, а не просто перебрасывали их в другие районы, либо оставляли их в качестве наследия для будущих поколений.

Все больше и больше городов стремятся получать свои ресурсы из других мест, зачастую нарушая их источник. По возможности они должны искать ресурсы на своей территории, рассматривая город как замкнутую экосистему. Для управления ресурсами и сокращения ассигнований городского бюджета можно использовать технические новинки и новые методы, например,

выделение участков под сады, для компоста, малые теплоэлектростанции, использование солнечной энергии и энергии ветра.

2. Местные власти должны вести политику борьбы с загрязнением

Города очень страдают от загрязнения, создаваемого промышленностью, автотранспортом и частными домами, в особенности их отоплением.

Временные, краткосрочные меры, например, сброс твердых и жидких отходов в реки и озера, сжигание или переработку отходов следует заменить уменьшением их создания у источника, применением безотходных технологий, соответствующими системами управления транспортом, использованием других видов топлива и т.п.

Вновь создаваемые отрасли промышленности должны по требованию местных властей выбирать определенные материалы и отказываться от других, повторно использовать тару и создавать альтернативные источники энергии. Местную строительную промышленность нужно поощрять, путем введения строительных правил и норм, использования материалов, не вредных здоровью и создающих хороший микроклимат в помещениях.

Однако разработка новых технологий и совершенствование законодательства окажутся недостаточными, если хорошо информированное общественное мнение не окажет давление на политический процесс. Таким образом, роль информации является решающей.

Это означает, что местные предприятия должны получать информацию о безотходной технологии; создавать информационную и консультативную сеть; смело использовать новые методы.

Равным образом, необходимо информировать потребителей о необходимости уменьшать отходы, использовать соответствующие домашние материалы и отказываться от использования определенных упаковочных материалов и чистящих веществ.

3. Местные органы власти обязаны охранять природу и зеленые насаждения

Программы зеленых насаждений, охраны природы и ландшафта являются важными элементами в градостроительстве, улучшающими качество атмосферного воздуха и создающими хороший климат в городе.

Дикорастущие растения, биологическое садоводство, выбор соответствующих видов растений, повторное использование определенных участков, например, переполненных кладбищ, берегов рек, железнодорожных насыпей, и т. д. могут расширить спектр флоры и фауны, существующих самостоятельно.

Озеленение крыш, стен, дворов и т. п. может создать разнообразную среду обитания растений и животных. Городские фермы и учебные сады для детей играют важную роль в непосредственном общении с природой – что совершенно необходимо для установления ответственных связей с природой и природными ресурсами.

Необходимо создавать приоритетные участки охраны природы путем анализа местных условий (создания биотопных карт). Следует поощрять использование растительности на открытых пространствах, которая должна отражать местные, исторические и природные особенности города.

4. Охрана природы является фактором расширения участия жителей города в его жизни и гордостью города

Растительность можно использовать для стимулирования гордости жителей за свой город и отождествления себя с ним. Этого можно добиться путем выделения участков, создания садов на крышах и зимних садов, специально оборудованных игровых площадок, восстановления частично общественных участков для биотопной растительности вокруг многоквартирных домов, зеленых троп, природных и школьных садов и полевых учебных центров.

4.3. ТЕМА: Физический облик городов

Городской ландшафт – это завершение процесса планировки города и строительства разнообразных зданий с окружающим их пространством в течение ряда лет.

Порядок решения вопросов о сохранении и развитии городского ландшафта и связанных с ними вопросов безопасности, комфорта, удобства и внешнего облика является важным элементом в улучшении городской среды.

ПРИНЦИПЫ

1. Центральные районы городов необходимо сохранять в качестве важных символов европейского культурного и исторического наследия

Европейские исторические центры с их зданиями, городским пространством и уличной сетью представляют собой важное звено между прошлым, настоящим и будущим; они содержат бесценные элементы архитектурного наследия, воплощают в себе память города, возбуждают чувство единства настоящего и будущих поколений и являются ключевыми факторами в установлении чувства солидарности и чувства общности народов Европы.

Разрешение проблемы давления города на исторические центры требует установления точного равновесия между традиционным направлением плотной и разнообразной застройки и новым крупномасштабным их использованием, требующим большого пространства и доступности при ускоренном темпе развития и перемен.

Приведение в соответствие новой застройки с историческими районами является важнейшей проблемой архитектуры, с которой сталкиваются городские центры в Европе, а также и в других частях мира.

Средства охраны исторических зданий нужно сочетать с тщательным проектированием новых зданий, строящихся в центре города, заботясь, тем не менее, и об архитектурных новинках. Умелое использование деталей может сыграть важную роль в создании соответствующего облика города.

2. Создание и использование открытых пространств в городе являются неотъемлемой частью городской застройки

Открытые пространства – тротуары, небольшие улицы, обса-

женные деревьями бульвары, проспекты, парки, детские площадки, набережные рек, вокзальные вестибюли, свободные от машин участки, сады и озелененные участки – это такие же основные компоненты европейских городов, как и их здания.

Хорошо спроектированные и спланированные открытые пространства усиливают привлекательность города и тем самым способствуют его экономическому процветанию или возрождению. Они очеловечивают город и предоставляют возможности для коллективной деятельности, являясь чем-то вроде общественной гостиной для данного микрорайона.

Для культурной деятельности и благополучия человека необходимо пространство, в котором можно задержаться, прогуляться, поиграть и встретиться с другими людьми.

При создании новых открытых пространств необходимо уважать и учитывать потребности жителей и их манеру поведения, а также характер и свойства архитектуры, как в целом, так и в деталях.

При этом имеет значение использование деревьев, растительности, цвета, света и тени, выбор материалов. Кроме того, такие открытые пространства необходимо проектировать таким образом, чтобы у жителей был максимум простора для активной и творческой деятельности.

Открытые пространства следует поддерживать в хорошем состоянии, но не допускать введения массы запретов, либо чрезмерного контроля за поведением людей.

Насколько это возможно, создание и использование открытых пространств должно опираться на окружающий район и партнерство между местными органами власти, общинами и населением в целом. Непосредственное участие жителей служит формой полицейского контроля и противодействия вандализму.

3. Архитектурное творчество и развитие играют решающую роль в обеспечении качества городского ландшафта

Характер города проявляется в его современной архитектуре и архитектурном наследии.

Привлекательность города можно усилить посредством улучшения существующих зданий и заботой о том, чтобы новые здания были привлекательными и вливались в уже существующую среду.

Архитектура должна иметь свободу самовыражения и отвечать разнообразным потребностям. В развитии новых идей ключевую роль играют архитектурные конкурсы.

4. Все люди имеют право на здоровую, безопасную, сложившуюся, приятную и стимулирующую среду обитания

Физический облик городов, в особенности характер жилой застройки с ее окружением, играет важную роль в создании высококачественной городской среды.

Это достигается, хотя бы частично, путем защиты жилых районов от загрязнения атмосферного воздуха, воды, почвы и подпочвенного слоя, защиты окружающей среды в целом с помощью буферных зон, парков, садов и выделения небольших участков земли, объезда тяжелого транспорта, мешающего людям, и создания разнообразных культурных и спортивных объектов.

Гражданам нужно предоставить полную возможность для выражения их идей и воздействия на принятие решений относительно облика их среды и любых изменений в ней.

5. Жизнеспособность города зависит от сбалансированности его жилых районов и поддержания хилого характера центра города

Местным властям следует предоставлять необходимые полномочия для защиты жилого характера центра города, ограничив влияние мощных экономических интересов и поощряя работы по перестройке и восстановлению.

Равным образом необходимо поддерживать социальное разнообразие в жилых районах центра города.

4.4. ТЕМА: Архитектурное наследие города

Архитектура города представляет собой наследие, состоящее из элементов, значение которых считается неприходящим, и которые сохраняются как лицо и память города. Сюда могут входить элементы природы, т. е. элементы, создаваемые человеком, результаты квалифицированной работы, художественного и культурного творчества человека.

Это наследие часто дополняется другими элементами, отвечающими современным или постоянным требованиям, моде или давлению, которые и сами стали постоянными.

Это наследие города составляет важную и незаменимую часть облика города, определяющего лицо города и его жителей. Оно переходит к будущим поколениям в качестве культурного звена, устанавливающего связи и сознание общеевропейской истории и будущего.

Наследие города состоит из памятников, групп зданий и исторических мест, определенных в статье I Европейской Конвенции об Архитектурном Наследии.

Особая и часто игнорируемая часть наследия города появилась в период промышленной революции – заводы, станки, мосты, порты, склады и т. п.

Этому наследию города часто угрожают невежество, забвение и разного рода разрушения.

Местные власти имеют лучшую возможность решать вопросы и брать на себя обязанность сохранения и поддержания в хорошем состоянии наследия города.

Структура исторических центров и мест способствует установлению гармоничного социального равновесия. Создавая надлежащие условия для развития широкого круга деятельности, наши старые города способствовали социальной интеграции. Сохранение старых зданий помогает сохранению и улучшению характера городского района.

ПРИНЦИПЫ

1. Консервация города должна иметь тщательно продуманную правовую базу

Хотя обязанность консервации возложена на городские власти, отдельные здания часто находятся в частном владении. Необходима правовая база для регулирования соответствующих

прав, обязанностей и конфликтов между этими двумя сторонами с тем, чтобы обеспечить защиту наследия.

Городские власти должны обеспечить надлежащий контроль и порядок выдачи разрешений, чтобы не допустить искажения, разрушения, значительных переделок, изменения характера или сноса охраняемого здания либо группы зданий.

Такое законодательство должно давать властям право требовать от владельца охраняемого объекта проведения реставрационных работ с предоставлением соответствующей финансовой помощи, когда это возможно; либо проведения таких работ самими властями, если этого не делают владельцы, либо они приобретают охраняемые объекты в бесспорном порядке.

Такое законодательство должно также предусматривать ведение полного регистра или составления полного перечня наследия города. В этом регистре, основанном на широком обследовании исторических зданий на территории города, необходимо также попытаться определить угрожающую им опасность, возможности их приспособления для нового использования, в особенности это касается индустриального наследия, о котором можно довести до сведения потенциальных покупателей, а также потенциального нового наследия.

В законодательстве нужно также предусматривать создание охраняемых зон наследия или участков консервации, где власти могли бы контролировать и направлять консервацию с помощью квалифицированных мастеров, традиционных материалов, первоначальной окраски и т. п.

2. Консервация наследия города нуждается в информационной политике на основе партнерства

Хорошую консервацию можно осуществить только путем повышения понимания всем населением и отдельными собственниками наследия его ценности

Это требует использования современных средств информации и методов рекламы, уделяя особое внимание молодежи, начиная со школьного возраста.

Политику, философию и понимание консервации следует распространять за пределы кругов архитекторов, археологов и историков до градостроителей, политиков, строителей и предпринимателей.

Добровольные рабочие лагеря, кампании с призывом о самопомощи и места ее применения представляют собой не только практические способы участия в консервации, но также имеют полезные результаты в смысле воспитания.

3. Необходимы адекватные и часто оригинальные финансовые механизмы и партнерство

Консервация наследия города требует больших финансовых затрат как в отношении отдельных зданий или групп зданий, так и на создание соответствующих административных служб для проведения национальной, региональной и местной политики консервации. Поскольку ресурсов государственных властей часто не хватает, то необходимо финансовое сотрудничество с частным

сектором и материальные стимулы для частных лиц, например, налоговые льготы с тем, чтобы поощрять реставрацию вместо сноса; дифференцированные ставки НДС со зданий; продажа исторических объектов по сниженной цене на условии проведения полного ремонта и консервации, в особенности перед перепродажей; долгосрочные ссуды; создание реставрационных фондов; выделение оборотных фондов; расширение шефства и спонсорства.

Что касается наследия во владении государственных учреждений, например, железных дорог, то они должны брать на себя ответственность за содержание исторических мест, которыми они владеют.

4. Необходимо поддерживать, а иногда и возрождать специальные ремесла и методы

Подготовка специалистов по консервации охватывает три основные категории мастеров: молодые люди, желающие овладеть мастерством, мастера, желающие переqualificироваться или специализироваться, и мастера, желающие повысить свою квалификацию. Эти три разные потребности требуют организации различных видов обучения. Обучение должно предоставлять возможности продвинуться по служебной и социальной лестнице, что является необходимым условием для повышения престижа мастеров такого рода.

5. Наследие города необходимо интегрировать в современную жизнь посредством его включения в качестве неотъемлемого элемента в общую планировку города

В соответствии с направляющим принципом интегрированной консервации охрана и консервация наследия города включается в планы градостроительства в качестве его неотъемлемых элементов. Это означает, что программа консервации должна основываться на общем подходе. Группы, создаваемые для консервации наследия, должны быть многопрофильными и тесно сотрудничать с другими секторами – экономического развития, культурным, жилищного строительства, защиты окружающей среды и т. д.

Необходимо следить за тем, чтобы город не стал музеем под открытым небом. Реставрация должна обеспечивать современную жизнь зданий. Власти должны создавать условия, обеспечивающие самоконсервацию зданий.

6. Консервация наследия города часто может стимулировать его экономическое развитие

Консервация наследия часто приводит к успешному экономическому возрождению города. Она усиливает привлекательность города, как для туристов, так и для предпринимателей. Перестройка для нового использования старых, особенно промышленных зданий может часто оказываться здравым решением экономических проблем, открывая новые возможности для жилищного строительства, гостиниц, деловых и административных центров и т. д.

Поскольку работа по консервации является трудоемкой, она может снизить безработицу. С ее помощью можно экономить энергию, сырье и инфраструктуру.

4.5. ТЕМА: Жилой фонд

Города всегда привлекали людей и целые общины в стремлении укрыться в тени «крепости», стержнем которой всегда были жилые дома.

Возможность получения жилья и право на него закреплены в статье 25 Всеобщей Декларации Прав Человека.

Дом – это личное пространство человека, место, с которым его владелец отождествляет жизнь в городе; основная живая клетка городского сообщества.

Расходы на жилище являются обычно самой большой статьей в бюджете человека в течение всей его жизни, и жилой фонд составляет большую часть городской застройки. Наряду с обеспечением работы, отдыха и транспорта, это одна из главных функций городской жизни.

Это ключ к обеспечению здоровой, безопасной, благоустроенной, приятной и стимулирующей живой среды; и наоборот, если его нет, или он недостаточный, он является главным элементом неуверенности в будущем, насилия, сегментации, нетерпимости и расизма.

ПРИНЦИПЫ

1. Городской житель имеет право на личную жизнь в своем доме

Дом – это единственно подлинно личное пространство для человека, который должен быть максимальной гарантией безопасности, спокойствия и защиты личной собственности.

Законодательные акты местных властей должны обеспечивать безусловную защиту этой личной жизни и свободу от вторжения представителей государственных и частных организаций, разработку программ и кампаний, направленных на доведение соотношения человек/комната как можно ближе один к одной и установление, и строгое соблюдение санитарных норм, касающихся шума, стен между помещениями, вида из окон и свободы от наблюдения со стороны и т. д.

2. Каждый человек и семья имеют право на безопасное и благоустроенное жилище

Дом должен создавать безопасную и надежную среду, обеспечивающую физическое благополучие, где человек может восстанавливать энергию и силу, необходимые для повседневной жизни.

Это достигается путем установления и контроля за соблюдением норм безопасности в строительстве, составлением списка неблагоустроенного жилья с целью либо его сноса и замены, либо реконструкции с помощью тесного сотрудничества между местными санитарными, полицейскими и жилищными службами.

Это также означает, что жилые дома должны строиться с максимальным окружением зелени, озелененных участков и садов – естественного дополнения нормальной жилой среды.

3. Местные власти обязаны обеспечивать разнообразие, выбор и возможность быстрой смены жилища

Города и городские власти должны предоставлять широкий

выбор жилья разнообразного стиля и стандартов с тем, чтобы удовлетворять все потребности и обеспечить, чтобы жилой фонд и его окружение создавали равновесие в городском сообществе.

Предложение жилья должно соответствовать потребностям людей и семей – потребностям, которые часто меняются в результате перемены образа жизни и социо-экономических условий.

Местные власти должны обеспечивать разнообразие жилья, правовой статус его владельцев, его месторасположение и нацеливать общественное мнение на недостатки его рынка. Необходимо уменьшать преграды возможностям его быстрой смены, т. е. снижать налоги при обмене недвижимости и устанавливать более гибкие сроки для уведомления в договорах аренды жилых помещений.

4. Право наиболее нуждающихся категорий людей и семей нельзя обеспечить лишь с помощью рыночных отношений

В странах с преобладающей рыночной экономикой возможность приобретения жилья в собственность зависит от финансового положения главы семьи в данный момент и в будущем. Входение на рынок и право на жилище приобретает поэтому дискриминационный и ненадежный характер для определенных категорий людей, например, пожилых, инвалидов, безработных, семей с одним из родителей и некоторых групп иммигрантов.

Поэтому за жилищную политику должны отвечать местные власти, у которых должны быть возможности прямых действий для достижения социальных целей этой политики и, кроме того, принимать меры для поощрения частного сектора в этом направлении.

5. Местные власти должны предоставлять возможности для покупки жилья и обеспечивать надежность его найма

Местные власти обязаны предоставлять возможности покупки жилья по разумной цене и, соответственно, содействовать всем возможным мерам, облегчающим приобретение жилья в собственность. В случае, если съемщики государственного жилья имеют по закону право купить его, местные власти обязаны обеспечить ему замену в государственном секторе.

Не менее важным является право на надежность, т. е. съемщики жилья платят арендную плату не для того, чтобы жить под угрозой выселения или потери своего права иным образом. Право на жилище подразумевает право стать членом местного сообщества, что часто невозможно без длительности надежного владения жилищем.

Такие права лучше всего гарантируются четко сформулированными личными или коллективными документами о праве собственности и договорами найма, в которых точно определены права всех сторон.

Не менее важным является поощрение местными властями участия отдельных граждан и ассоциаций жильцов в управлении домами и создания различных форм эксплуатации жилья, например, жилищных кооперативов.

6. Перестройку старых домов нельзя осуществлять за счет существующей социальной структуры

Строительство нового жилья путем перестройки старого, обычно в центральных районах города, зачастую приводит к

тому, что прежние жители вынуждены их покидать, потому что они не могут оплачивать удорожившееся их содержание и более высокую квартирную плату, что является следствием их перестройки.

Поэтому местные власти должны позаботиться о том, чтобы программы жилищного строительства путем перестройки старых домов были обеспечены соответствующими финансовыми и бюджетными механизмами, с помощью которых прежние жители могли по возможности получить пользу от программ реконструкции старого района.

4.6. ТЕМА: Безопасность в городе и борьба с преступностью

Преступность, в особенности как следствие наркомании, возросла в европейских городах до такого уровня, при котором она стала главной заботой в городе для политиков, общественности и специалистов.

Безопасность является всеобщей заботой. Правом на жизнь в городе нельзя пользоваться в полной мере без гарантии безопасности его жителей и снижения страха перед преступностью.

Местные власти находятся в положении, в котором они могут вести наступление на истоки правонарушений путем проведения соответствующей политики социального развития, предоставляя всем возможность найти свое место в местном обществе, восстанавливая социальные связи и создавая структуры взаимопомощи и программы действий, основанные на партнерстве.

ПРИНЦИПЫ

1. Последовательная политика безопасности и борьбы с преступностью должна опираться на профилактику, правоохранительную работу и взаимопомощь

У преступности самые разные причины. Поэтому способы борьбы с ней должны быть, как и самими разными, так и координированными.

Это означает установление сотрудничества на местном уровне между выборными представителями, должностными лицами, полицией, судьями, социальными работниками и ассоциациями с целью анализа причин преступности, эффективности уже принятых мер и будущих программ действий. Все это должно быть увязано с системой, при которой сразу после отбытия наказания необходимо проводить работу по интеграции правонарушителя и компенсации пострадавшим от рук преступников.

2. Городская политика безопасности должна основываться на современном полной статистике и информации

Политика местной безопасности должна основываться на четкой информации и полной статистике.

Это означает организацию подробной статистики преступности (нанесение на карту мест и времени совершения правонарушений, исходные данные о правонарушителях и т. д.), опрос пострадавших и свежие сообщения от ассоциации жертв преступности, социальных работников и специальных работников образования.

Такой механизм нужно положить в основу работы местного органа сотрудничества и местной службы слежения за преступностью.

3. В борьбе с преступностью должны участвовать все члены общества

Одной из главных причин преступности является социальное отчуждение и трудности, с которыми сталкиваются, особенно молодежь, при отождествлении себя с культурой, семьей, школой и обществом в целом.

Борьба с ней включает в себя объединенные усилия по улучшению городской среды, помощь молодым людям в укреплении здоровья, отдыхе, профессиональном обучении и получении работы. Особое внимание следует уделить слоям населения, находящимся в трудном положении, но не созданием специальных структур, а путем всеобъемлющего подхода к экономической интеграции и обеспечению жильем.

4. Эффективность городской политики безопасности зависит от тесного сотрудничества полиции и местных жителей

Для повышения ее эффективности полиция должна вести диалог с гражданами и их представителями с целью координации действий с другими активистами городского сообщества.

Сюда входит определение местной процедуры контроля на основе равноправного сотрудничества, в особенности над участками и временем пешеходов и мобильных полицейских патрулей; участие в процессе образования определенных групп молодежи, в дискуссиях с судебными органами о задачах судебного преследования, в даче рекомендаций местным властям и объединениям граждан по мерам предотвращения краж, технике охраны имущества, в создании групп граждан для охраны своих районов, в контроле над действиями служб частной полиции и в обеспечении, совместно с социальными службами, ответов на заявления и жалобы, даже на такие, которые не влекут за собой немедленного возбуждения уголовных дел.

5. Местная политика борьбы с наркотиками должна быть четко сформулированной и действенной

Наркомания, обусловленная рядом факторов, порождающих преступления, сама по себе является преступлением, связанным с незаконным оборотом наркотиков и заставляющим людей, зависимых от нее, совершать преступления, чтобы купить наркотики. В то время как привлечение к уголовной ответственности торговцев наркотиками входит в основном в компетенцию специальной полиции и судебных органов, местное сообщество в целом может повлиять на снижение спроса на наркотики.

Это может делаться на основе первичного обследования или диагноза ситуации специализированной группой совместно с медицинскими и социальными службами путем разработки информационных программ, особенно для учащейся и не учащейся молодежи.

Сюда входят программы подготовки специалистов по связям, общественников, учителей, социальных работников и работаю-

щих с молодежью, которые входят в непосредственный контакт с людьми. Необходимо также изучить возможности раздачи шприцев и заменяющих наркотики лекарств.

6. Программы профилактики рецидива преступности и альтернативы тюремному заключению имеют большое значение

Тюрьму, одно пребывание в которой может привести к росту рецидивизма, нужно оставить для самых серьезных преступлений.

Можно разработать альтернативные формы наказаний, которые обеспечивают как систематическую и быструю реакцию общества и совершаемые правонарушения, так и реинтеграцию правонарушителя обратно в общество как можно быстрее и предотвращение дальнейших правонарушений.

Такие альтернативы тюремному заключению могут включать общественные работы и работу вне тюрьмы, установление более тесной связи между условным освобождением и судебным контролем над правонарушителями и возмещением ущерба, причиненного жертвам преступления, путем создания лучших контактов между тюрьмой и городом, например, путем организации учебных и культурных мероприятий в тюрьмах и привлечение городского сообщества к подготовке заключенных к освобождению.

7. Помощь жертвам преступлений является ключевым компонентом любой местной политики безопасности

Программы помощи жертвам преступлений и их осуществление являются моральным долгом общества и должны действовать параллельно работе по интеграции правонарушителей.

В такие меры должно входить создание государственных и общественных подразделений помощи жертвам преступлений, обеспечение проверки жалоб, направляемых полиции и в суды как постоянного вида работы и сообщение о принятых мерах, упрощение порядка дачи показаний: выступление свидетелей – это вид помощи жертвам преступлений.

8. Борьба с преступностью должна считаться первоочередной задачей и поэтому иметь большее финансирование

Хотя высокий уровень преступности и правонарушений обычно считается одним из главных бедствий европейских городов, и хотя идет широкое обсуждение и освещение в печати профилактических мер, местные власти до сих пор не имеют в своем распоряжении достаточных финансовых ресурсов для решения этих проблем.

Поэтому необходимо выделять больше средств координационным структурам на борьбу с преступностью; совершенствовать методы борьбы; перестраивать работу полиции; разрабатывать политику борьбы с наркотиками и программы профилактики рецидивизма; оказывать помощь жертвам преступлений и создавать альтернативы тюремному заключению.

4.7. ТЕМА: Нуждающиеся и инвалиды в городах

Одним из основных прав гражданина должен быть свободный доступ ко всем видам социальной деятельности и служб город

без различия пола, возраста, национальности, либо физических и умственных способностей.

Однако как общее правило, наши города предпочитают заботиться о нуждах населения из работающих взрослых людей в расцвете жизни и обладающих всеми способностями.

Зачастую игнорируются категории граждан, испытывающие временные или постоянные трудности в жизни, такие как беременные женщины, дети, пожилые люди, определенные категории больных, инвалиды.

Для определенных категорий таких нуждающихся в помощи лиц пользование своими основными правами человека возможно лишь через понимание и помощь остальных жителей города.

ПРИНЦИПЫ

1. Планировка города должна обеспечивать всем гражданам доступ во все места

Все коммерческие, административные и общественные здания; социо-культурные, спортивные, медицинские и религиозные помещения; улицы; общественные места; культурные социальные и другие мероприятия должны быть доступными для всех людей вне зависимости от их инвалидности или недостатков.

При необходимости можно предоставлять помещения, либо специальное расписание различным группам населения, например, время в бассейнах для малышей, занятия спортом для инвалидов, детские отделения в библиотеках.

Однако право на посещение и пользование общественными зданиями и помещениями не должно в то же время создавать неудобства для других пользователей, либо обеспечиваться слишком нереалистичными или дорогостоящими мерами.

Местные власти могут создать комитет по безопасному доступу во все здания и помещения, открытые для населения, в том числе в помещения, которые еще предстоит построить.

Это потребует подготовки работников государственных и наполовину государственных служб помощи гражданам, страдающих от разных форм недостатков, и проведения политики информации людей о существовании других, менее счастливых членов общества, с самого раннего возраста, приучая их к терпимости и поощряя интеграцию.

2. Политика в отношении нуждающихся и инвалидов должна быть направлена на их интеграцию, а не на чрезмерную опеку

Невозможно, да и в психологическом, социальном и экономическом отношении нецелесообразно проектировать или оборудовать города как защитные «коконы» для слабых или страдающих от недостатков. Вместо чрезмерной опеки нужно создавать условия, позволяющие детям, пожилым и инвалидам приспособиться к своей среде и участвовать в полной мере в обычной повседневной жизни обществ, наряду со здоровыми взрослыми людьми.

Чрезмерная опека приводит к взглядам на государство, как обязанное обеспечивать всех, и появлению каст, обедняющих и ослаб-

ляющих определенные группы населения, к разрыву отношений между социальными группами и появлению «отбросов» общества.

Необходимо также избегать сосредоточения в одном секторе деятельности средств обслуживания, предназначенных для определенной социальной группы.

3. Необходимо сотрудничество со специальными ассоциациями, представляющими группы нуждающихся и меньшинств, а также сотрудничество между ними

Ассоциации играют положительную роль в представительстве и защите интересов и содействии интеграции групп нуждающихся и меньшинств.

Постоянные и тесные консультации должны проводиться на постоянной основе между различными ассоциациями и между ними и разными организациями, отвечающими за городское планирование и социо-культурную деятельность и политику.

Консультации на стадии проектирования, а не просто в период разработки и осуществления проектов, повышают качество предоставляемых услуг, и эффективность интеграционных мер, предпринимаемых местными органами власти.

Такие консультации должны затрагивать планирование городской среды в целом; подробные планы застройки улиц, общественных мест, средств обслуживания и транспорта; строительные нормы и заявки на разрешение строительства.

4. Необходимо обеспечить, чтобы дома и рабочие места были приспособлены для нуждающихся и инвалидов

Социальная жизнь основана на бесконечном взаимодействии встреч и бесед. Все места должны быть легко доступными для всех, и каждый человек должен ощущать максимальную безопасность и комфорт дома и на работе независимо от возраста и состояния здоровья, так чтобы каждый гражданин или гражданка мог или могла полностью развивать свои способности.

Тем не менее, жилища, рабочие места, жилые районы и отдельные жилые дома зачастую плохо приспособлены к нуждам определенных групп лиц.

В отношении молодежи средства помощи должны включать хорошую звукоизоляцию, невмешательство в личную жизнь, площадки для игр и безопасность; в отношении подростков – места для встреч, активного отдыха и личную жизнь; в отношении пожилых – меры по уменьшению их одиночества, страха за будущее и невозможности доступа во многие места, обеспечение помощи, средств для вызова помощи и мест для встреч; в отношении инвалидов – соответствующие технические средства на транспорте, в туалетах и широкая возможность получения аппаратов, облегчающих физические недостатки, нарушения зрения и слуха, для медленно и плохо ходящих людей.

5. Поездки, общение и общественный транспорт должны быть доступными для всех людей

Свободное движение людей и товаров является основным правом человека, но для некоторых категорий людей поездки и общение являются проблемой.

Это право распространяется на те группы людей, которые оказались в трудном положении вследствие возраста, физических и умственных способностей, незнания языка и местных обычаев. Необходимо поощрять использование ими различных средств помощи и обслуживания, более широкое использование универсальных рисованных символов, переводов, соответствующих указателей на пешеходных дорожках и для велосипедистов, интенсивное практическое обучение языку и информация этнических меньшинств, использование новых диалоговых, удобных для пользователя информационных систем.

4.8. ТЕМА: Спорт и досуг в городских районах

Спорт и досуг охватывают широкий круг физической деятельности: игры и активный отдых; целенаправленное участие и совершенствование результатов; достижение пика развития.

Они пробуждают глубокие чувства отдельных людей и всего сообщества. Сосредоточение людей в городах и соответствующая напряженность жизни в городе позволяют создавать возможности занятия разными видами спорта, а также и требует этого.

Спорт – это средство взаимодействия отдельных лиц и сообщества в целом, а также их сближения. Он помогает, особенно молодым людям, в привитии им чувства принадлежности к обществу и предотвращает социальную отчужденность. Он может помогать в борьбе против наркомании и отчуждения от общества.

Все имеют право на участие в спорте в пределах своих интересов и способностей, тем самым, улучшая свою жизнь посредством ощущения социального и физического благополучия.

ПРИНЦИПЫ

1. Все жители города имеют право на участие в спорте и проведении отдыха

Наряду с осуществлением положений Хартии о Спорте для всех местные власти, путем прямой организации или через других, обязаны улучшать доступ к спортивным занятиям и сооружениям для всех, независимо от социального происхождения, экономического положения и дохода, возраста или этнической принадлежности.

Это осуществляется главным образом посредством:

- удаления психологических, социальных, экономических и физических препятствий, которые сейчас мешают многим жителям городов принимать участие в спорте;

- разработки специальной позитивной политики развития спорта и программ спортивных тренировок для помощи тем, у кого есть особые нужды, с вовлечением таких групп, как молодежь, женщины, пожилые, инвалиды, этнические меньшинства, безработные и низкооплачиваемые, в участие в спорте;

- создания сети основных спортивных сооружений по всему городу и городскому району;

- обеспечения, чтобы в таких сооружениях были небольшие площадки на небольшом расстоянии от дома, соответствующие местному сообществу таким образом, чтобы местное население считало их своими, поощряя чувство собственности и тем самым, снижая вандализм и правонарушения;

– обеспечения, чтобы построенные городскими властями спортивные сооружения дополняли построенные добровольными и коммерческими структурами, и чтобы они проектировались и строились на базе консультаций с пользователями;

– обеспечения, чтобы проектируемые спортивные сооружения удовлетворяли современным и будущим потребностям и охватывали существующие городские районы и те, которые еще будут построены, с учетом вероятного количества пользователей, транспортной сети и т. п.;

– предоставления возможности заниматься традиционными, а также и современными видами спорта;

– планирования в районах предстоящей застройки, либо оставляя в существующих городских районах открытые пространства, лесные участки, игровые площадки, водные пространства и велосипедные дорожки, с целью развития и стимулирования активного отдыха.

Площадками для спорта и активного отдыха могут быть: уже существующие места, такие как открытые пространства, площадки для игр, лесистые участки, реки, каналы, пруды, сады и озелененные участки; такие сооружения как спортивные поля с естественным и синтетическим травяным покрытием, теннисные площадки и беговые дорожки; и такие помещения, как спортивные комплексы, плавательные бассейны и крытые катки.

2. Спортивные сооружения должны быть безопасными и хорошо оборудованными

Городские спортивные сооружения должны гармонизировать с окружающими зданиями и городским ландшафтом, участвуя в создании единого ансамбля.

Проект и материалы следует выбирать так, чтобы они были привлекательными для всех слоев сообщества, и чтобы занятия для всех из них были безопасными и полезными для здоровья.

Конструкция и расположение должны быть удобными как для распорядителей, так и для пользователей. Главные спортивные сооружения, такие как футбольные стадионы, должны быть спроектированы таким образом, чтобы обеспечивать безопасность зрителей и сводить к минимуму правонарушения и насилие.

При проектировании крупных спортивных сооружений для главных спортивных соревнований необходимо иметь в виду их будущее использование в местном районе, например, перестройку жилых помещений для спортсменов после проведения соревнований в жилые дома.

3. Все жители города имеют право развивать свои спортивные качества до полного потенциала каждого человека

Многие люди, овладевшие основными спортивными навыками, хотят их усовершенствовать для поддержания своего интереса к спорту, утверждения собственной гордости и достоинства и развития личности. Улучшая свои результаты и, возможно, добиваясь спортивного совершенства, они служат примером и стимулом для подражания еще не занимающимся спортом, особенно молодежи и людей, подверженных влиянию.

Иногда люди, добившиеся хороших спортивных результатов, становятся профессионалами, имеющими достаточный заработок, чем содействуют развитию местной экономики.

Потребности людей, совершенствующих свой спортивный уровень, иные, более сложные, чем у тех, кто просто участвует в спортивных занятиях.

Это означает, что городские власти по консультации со спортивными федерациями должны определить и соответственно оборудовать некоторые из простейших спортивных сооружений для соревнований и тренировок спортсменов и спортсменок, добившихся высоких результатов.

Все это должно сопровождаться разработкой программ тренировок и соревнований на разных уровнях.

4.9. ТЕМА: Культура в городах

Местные и региональные органы власти выполняют очень важную роль в создании условий для художественного творчества и отдыха, в развитии культурной деятельности и культурной демократии.

Поэтому они должны иметь право и возможность формирования и осуществления культурной политики в свете особых культурных традиций города и культурных особенностей своего населения в целом.

Архитектурные творения, язык, искусство, музыка и литература – все это отражает богатства истории и коллективной памяти города и является барометром перемен в образе жизни, социальных характеристик и компонентов культурного наследия и опыта. Культура включает все созданные народом концепции, литературные, научные и художественные традиции и знания.

Конкретные географические, топографические, климатические условия и условия жизни каждого города придают свой особый характер его культуре, позволяя его гражданам отождествлять себя с определенным районом.

Культурная политика может содействовать экономическому и социальному развитию. В широком смысле она является фактором, помогающим гражданам города понимать, определять и признавать свою особую роль и задачи во взаимосвязанной европейской сети контактов и обменов.

ПРИНЦИПЫ

1. Все жители города имеют право на культуру

Культура важна для всех. Ее нельзя считать принадлежащей немногим привилегированным лицам или элите, она – средство стимулирования творческой деятельности и воображения всех социальных групп. Всеобщность культурной демократии закреплена в статье 27 Всеобщей Декларации Прав Человека.

2. Культурное развитие городов способствует их экономическому и социальному развитию

Культурная политика способствует экономическому развитию, возникновению чувства общности; она является основным элементом образования на всех уровнях – от начальной школы до образования взрослых; она может стать мощным средством привлечения

населения к участию в управлении делами общества, может помочь социальному возрождению наименее защищенных слоев общества. Таким образом, она является ключевым элементом всеобъемлющей политики города и частью общей политики повышения качества жизни в городах и содействия правам человека.

3. Культурные обмены являются прочным связующим звеном между людьми разных национальностей, разных регионов и стран

Местные власти должны признать, что передача культурного опыта их городов другим городам играет важную роль в развитии взаимопонимания и уважения.

4. Культурное развитие и подлинная культурная демократия требуют широкого сотрудничества между местными властями и группами местных жителей, между общественностью и частным сектором

Культурное развитие не является обязанностью только местных органов власти. Они должны стремиться привлекать разными средствами, например, налоговыми льготами, промышленные и торговые круги к большему участию в покровительстве над искусством и культурным творчеством. Они должны решать вопрос о предоставлении максимальной поддержки местным группам, которые стремятся к обновлению культуры и передачи этим группам культурных обязанностей.

5. Культурный плюрализм предполагает экспериментирование и обновление

Часть богатой культурной деятельности определяется ее спонтанным новаторским характером, не зависящим от установлений каких-либо организаций.

Успешное культурное развитие должно быть также направлено на удовлетворение особых потребностей и участие определенных групп населения, например, молодежи, и, что очень важно, сообществ иммигрантов.

Местные власти должны одобрять это посредством соответствующих ассигнований из местного бюджета на культурную деятельность.

6. Сбалансированное развитие культурного туризма местными властями может оказать благотворное воздействие на городское сообщество

Культурный туризм развивается во всей Европе; исторические города, культурные и художественные центры привлекают посетителей во все больших количествах.

Польза для местных властей ясна: растущее процветание; улучшение местных перспектив занятости; расширение средств обслуживания для местного населения, выгодные дополнительные заказы для строительной промышленности, специальных ремесел и, прежде всего, рост взаимопонимания и уважения между разными культурами и сообществами.

Однако такую пользу можно обеспечить, избежав потенциальные отрицательные последствия, только путем разработки плана развития туризма и культуры с активным участием местных

жителей, частного сектора, представителей туристической отрасли и местных органов власти.

4.10. ТЕМА: Интеграция культур в городах

Полное и активное вхождение в состав местного сообщества, в котором живет человек, должно быть основой любого многокультурного городского сообщества.

Однако этот принцип зачастую не соблюдается. Сообщества иммигрантов из разных стран, меньшинства, имеющие разные традиции, культуру, языки и религии не всегда принимаются и интегрируются в сообщество города.

Их опыт жизни в городе часто показывает социальное отторжение, одиночество, страх и очень низкий уровень жизни.

У местных властей, со своей стороны, мало полномочий на принятие решений по политике в отношении иммигрантов, проводимой правительством, однако, им приходится решать проблемы, возникающие в результате высокого уровня иммиграции, по их приему, градостроительству, расширению школьной сети, здравоохранению и другим аспектам этой политики.

Интеграция многих культур является ключевым фактором повышения уровня жизни в городах мигрирующих сообществ и источником культурного и экономического обогащения для местных органов власти и их города в целом.

Призванием города являются гостеприимство и прием групп людей с разной культурой, которые должны жить вместе, работать и сотрудничать, осознавая, что это принесет пользу всему городскому сообществу. Это и есть путь развития понятия европейского гражданства, основанного на активной демократии, чувстве принадлежности к городу и свободном выражении различных верований.

ПРИНЦИПЫ

1. Недискриминация является главным аспектом городской политики

Местные власти должны принимать или усиливать законодательные акты против дискриминации с целью обеспечения одинакового доступа всем гражданам, независимо от расы и этнического происхождения, в общественные места (улицы, транспорт, гостиницы, магазины, театры, кинотеатры и т. д.), к профессиональному обучению, в школы, в получении жилья, к культурной деятельности и другим аспектам жизни города.

Такой доступ должен быть гарантирован совместными органами, состоящими из представителей муниципальных властей и ассоциаций местных жителей и организаций разных общин.

Иммигрантские общины должны, кроме того, иметь право на создание своих собственных местных ассоциаций для защиты своих интересов и утверждения своего культурного лица.

2. Местные власти должны обеспечивать эффективное участие иммигрантов в местной и политической жизни

Городам предлагается ввести в действие принципы Европейской Конвенции об Участии Иностранцев в Общественной Жизни на Местном Уровне, в которой признается право голосо-

вать и быть избранным на местных выборах для иностранцев, законным образом проживающих в стране в течение определенного периода лет.

Местные организации должны также обеспечивать разное участие иммигрантских общин в процессе общественного контроля и консультации.

3. Культурная и образовательная политика в городах должна быть недискриминационной

Признание различия и способность проявлять терпимость лежат в основе равноправного городского сообщества.

Это означает проведение политики, которая обеспечивает многокультурное и антирасистское образование, включающее признание культурных потребностей групп меньшинств; диалог и обмен мнениями между представителями различных культур и религий; равные возможности для отправления культа.

4. Обеспечение равных возможностей получения работы должно быть обязанностью городских властей

Принцип равноправия в отношении условий работы для иммигрантских общин установлен в Европейской Конвенции и Правовом Статусе Рабочих Иммигрантов.

Соблюдение такого равноправия должно стать постоянной заботой городских властей. Соответствующие меры должны включать поощрение создания предприятий, фирм и развитие экономической деятельности для наименее защищенных групп населения; назначение постоянно проживающих иностранцев на должность в государственном и полугосударственном секторах. Особое внимание необходимо уделять борьбе с подпольным наймом на работу путем укрепления и поощрения работодателей предоставлять возможности получения работы наименее защищенным группам населения.

5. Интеграция многих культур означает полную интеграцию иммигрантских общин в социальную и физическую городскую среду

Программы жилищного строительства, планы реабилитации и городские службы должны предотвращать возникновение социальных и этнических гетто, обеспечивать «перемешивание» населения и быть доступными для различных меньшинств с их потребностями и обычаями, культурой и образом жизни.

4.11. ТЕМА: Здоровье в городах

У городов есть уникальная возможность содействовать сохранению и укреплению здоровых людей. Главные факторы здоровья – это физическая и социальная среда, в которой живут люди, и характер их образа жизни.

Целью муниципальных властей должны быть формирование и осуществление политики здравоохранения во всех аспектах жизни города.

В частности, необходимы политические обязательства: признать существование неравных возможностей в сохранении здоровья и уменьшить такое неравенство, особые нужды в здравоохранении и чаяния самых незащищенных групп населения и соз-

давать, посредством сотрудничества всех групп населения, среду, позволяющую вести здоровый образ жизни, т. е. сделать так, чтобы проще было выбрать здоровый образ жизни.

Также очень важно создавать условия для того, чтобы люди следили за собой индивидуально и коллективно и обеспечивали общий уход во время болезни или после несчастных случаев.

ПРИНЦИПЫ

1. Городская среда должна способствовать сохранению здоровья всех граждан

Это достигается путем проведения всеобъемлющей политики в отношении городской среды; контроля за отходами, загрязнением атмосферного воздуха, воды, почвы и подпочвенного слоя; снижения уровня шума и контролем за ним; полной ликвидации опасных отходов; принятия защитных мер в случае стихийных бедствий, разрушающих естественную среду и среду созданную человеком; постоянного обследования наиболее уязвимых районов и населения города; предоставления специальных средств обслуживания инвалидам и в целом поощрения развития городского сообщества и социальным обновлением.

2. Надежное и постоянное снабжение товарами для удовлетворения основных потребностей людей является главным фактором в сохранении здоровья

В городской среде люди, желающие получать товары, которые необходимы им для развития и продолжения жизни, находятся в зависимом положении. Такие товары должны быть доступными, справедливо распределяться и не становиться дополнительной причиной стресса потребителей.

Это осуществляется снабжением здоровой и безопасной питьевой водой, контролем над снабжением и распределением потребительских товаров недлительного пользования, контролем над качеством продовольствия и изданием строгих правил, регулирующих производство продовольственных товаров и чистоту мест потребления пищи, проведением строгой политики первоочередности снабжения и распределения основных комбинатов коммунальных и бытовых услуг.

3. Местные власти должны поощрять инициативы своих жителей в отношении здравоохранения и их участие в нем

Здоровое общество – это общество, в котором люди могут следить за собой индивидуально и коллективно и обеспечивать общий уход в случае болезни или после несчастных случаев.

Это достигается облегчением децентрализованного здравоохранения на уровнях микрорайонов; активной поддержкой общественных организаций и групп, заботящихся о здравоохранении; привлечением граждан к участию в работе консультативных органов и органов полномочных принимать решения о руководстве здравоохранением (районные отделы здравоохранения, комитеты по управлению больницами и поликлиниками и т. п.); подготовкой специалистов и общественников для участия в районном здравоохранении.

4. Здравоохранение в городе, как вопрос международного значения, требует координации действий муниципалитетов с международными программами

Главной целью международных обменов между городами является предоставление возможности отдельным городам, участвующим в таком обмене, создавать новые формы здравоохранения путем обмена опытом и информацией; участвовать в совместных действиях; закреплять законодательно инициативы в области здравоохранения и брать на себя четко определенные политические обязательства.

Это означает, что муниципалитеты нужно заинтересовывать в участии в международных программах защиты окружающей среды для обеспечения здоровья людей, в частности, в проекте «Здоровые Города» Всемирной Организации Здравоохранения, основанном на стратегии «Здоровье для Всех» и Европейской Хартии Защиты Окружающей Среды и Здоровья на Местном Уровне.

4.12. ТЕМА: Участие граждан в городском управлении и планировании

В Европейской Хартии Местного Самоуправления излагаются принципы местной автономии и местных финансов, необходимых для реализации такой автономии. Настоящий текст должен служить основой для определения местными властями своих подходов к участию граждан и местной демократии.

Реализация прав человека в городах не имеет опоры без применения принципа местной демократии.

Удовлетворения физических, социальных и эмоциональных потребностей можно добиться только путем открытого диалога между официальными органами управления и отдельными членами городского сообщества.

Поэтому управление городом нужно осуществлять таким образом, чтобы люди, личные и имущественные права которых в значительной степени затрагиваются планируемыми административными актами и решениями, получали о них информацию, взгляды их были выслушаны, и тем самым они становились активными участниками в процессе принятия решений.

Нельзя предпринимать ни одного действия, ни на каком уровне управления, если его последствия распространяются далее этих людей и уровня, на котором оно было предпринято. В таком случае его нужно предпринимать на одном уровне управления выше так, чтобы все необходимые решения принимались в нужных пределах.

Такой подход должен заменить действующую вертикальную систему городского управления, в которой был создан ряд изолированных властных секторов, соответствующих определенным специальным функциям города с жесткими административными границами между ними.

Современная система управления городом часто считается гражданами непонятной, требующей много времени и неэкономичной.

ПРИНЦИПЫ

1. Участие граждан в местной политической жизни должно обеспечиваться правом свободного и демократического избрания своих представителей

Осуществление гражданами своего права на участие в местной демократии обеспечивается в первую очередь делегированием полномочий на принятие решений выборными представителями, которые облакаются такими полномочиями на осуществление политики, программ и проектов обеспечения благосостояния граждан, проживающих в этом районе.

Это достигается созданием условий, в которых могут создаваться и успешно действовать политические партии; обеспечением права всех жителей, мужчин и женщин, избирать своих местных политических представителей без дискриминации по признаку происхождения, социального и финансового положения.

2. Участие граждан в местной политической жизни должно быть эффективным на всех уровнях местных, политических и административных структур

На момент своего избрания местные представители не получают подробного мандата по всем вопросам местной жизни на весь срок своих полномочий и поэтому должны периодически через регулярные промежутки времени встречаться со своими избирателями для консультации по определенным вопросам. Кроме того, действуют тенденции того, что должностные лица местного самоуправления, назначенные на длительный срок и уверенные в прочности своего положения, приобретают определенную степень автономии в своих отношениях с выборными политиками; население должно участвовать в контроле над работой административных органов и методами их работы.

Это достигается признанием местных групп заинтересованных граждан и организационным закреплением участия граждан в местной политической жизни (обеспечение представительства граждан в комитетах и советах, работающих в непосредственном подчинении Исполкома), и в работе административных органов (контрольного совета, органа по проверке жалоб, и должностного лица, проверяющего жалобы на должностных лиц).

Необходимо проводить референдумы в случае, если у выборных представителей, имеющих общий мандат, нет мандата на решение вновь возникшей проблемы или вопроса политики.

3. Граждане имеют право быть выслушанными по всем важным проектам, касающимся будущего городского сообщества

Граждане являются основой местной демократии. Они выступают в качестве партнеров выборных представителей и должностных лиц местного самоуправления в планировании и управлении городом. Чтобы они могли выполнять эту обязанность, они должны иметь информацию обо всех основных планах своих выборных представителей и должностных лиц.

Результаты консультаций по проектам, касающимся в широком смысле городской среды, должны быть открыты для провер-

ки выборными представителями, разработчиками и представителями населения.

Это осуществляется путем установления формальных процедур консультаций с властями, путем гарантии объективности процесса консультаций, открытием свободного доступа ко всем официальным документам, опубликованием информации о всех проектах, изданием местной официальной газеты, признанием и повышением роли общественных организаций в сближении местного самоуправления и населения.

4. Городское управление и планирование должны быть основаны на максимальном объеме информации о характеристиках и особенностях города

Каждый город имеет свое лицо, которое нужно сохранять и защищать. Его региональные связи, его местоположение, его население, его площадь, окружающая его территория, его климат, его форма, его цвет, его происхождение, его история и его функции — все эти элементы выделяют его из других городов.

Решения о первоочередных задачах и выдвижении предложений не могут приниматься одним специалистом, каким-либо одним органом или отдаваться на волю случая. Такие решения должны опираться на первоначальный, регулярно обновляемый анализ, охватывающий все особенности, потенциал, деятельность, возможности развития и ресурсы города.

Направления городского развития и политики можно выработать более надежно, и они будут внушать большее доверие, если охватываемый ими район был тщательно обследован, и его возможности развития были определены.

Такой анализ включает обследование человеческих ресурсов, географические и топографические признаки, необходимость обеспечения развития личности жителей города, устанавливает равновесие между свободой личности и проектами, обеспечивающими благосостояние всего сообщества, здоровье и безопасность, подъем культурного и художественного уровня и содействующими, с другой стороны, росту и развитию города.

Лучший способ преодоления трудностей — это всем заинтересованным сторонам индивидуально и коллективно принять участие в осуществлении планов с самого начала.

5. Местные политические решения должны опираться на городское и региональное планирование, осуществляемое группами специалистов

Местные политические решения должны опираться на всеобъемлющую и современную информацию и разные обоснованные варианты выбора, предлагаемые группами специалистов по городскому и региональному планированию.

Городское планирование представляет собой научную оценку специалистами и аналитиками проектов, программ, стратегий и планов, формирующих физические, социальные, экономические и экологические структуры города. Оно должно устанавливать равновесие между ростом и консервацией, обеспечивать непрерывное развитие и разрешение конфликтов.

Такое планирование должно всегда сопровождаться процессом оценки, т. е. определения значения предлагаемых решений, их пересмотра и анализа после их осуществления с целью установления, были ли оправданы прогнозы и сами решения. Таким образом, такая оценка касается возможности его осуществления, политической приемлемости и соответствия более высоким политическим уровням.

6. Политический выбор, заключительный этап в процессе принятия решений, должен быть решающим и понятным

После получения данных о прошедших событиях, обследования технических трудностей и решений, проверки вариантов будущих решений в деловых играх в некоторых случаях и изучения экономических условий и ресурсов политические органы должны сделать выбор. Этот выбор должен быть в достаточной степени решающим и понятным, чтобы мотивировать и привлекать к участию городское сообщество.

7. Местные власти должны обеспечить участие молодежи в местной жизни

Местные власти должны обеспечить, чтобы будущие граждане имели возможность участия в местной жизни с очень раннего возраста в соответствии с принципами, изложенными в Хартии об Участии Молодежи в Муниципальной и Региональной Жизни.

Такое участие является решающим фактором в обеспечении социальной сплоченности и привитии молодежи приверженности к демократическим учреждениям и организациям.

Это достигается специально разработанной местной молодежной политикой, основанной на предоставлении равных возможностей и четкой координации политики разных секторов – с уделением внимания особым потребностям молодежи – вопросам занятости, жилья, окружающей среды, культуры, досуга, образования, профессионального обучения и здравоохранения.

4.13 ТЕМА: Экономическое развитие в городах

Возможность устройства на работу является правом каждого человека в работоспособном возрасте в обществе для того, чтобы он мог создавать своими усилиями блага городской жизни. С расчетом на это право городские потребители благ обращаются к местным властям в надежде, что они облегчат и стимулируют создание рабочих мест, особенно для молодых людей, впервые устраивающихся на работу, совместно с другими государственными органами и частным сектором. Обязанностью местных властей, как организаторов экономики города, является помощь предприятиям и создание условий в городе, благоприятствующих экономическому развитию.

Городские районы играют существенную роль в национальной экономике; у них находится экономическая база производства, распределения, обмена и потребления. Экономическое развитие города необходимо для содействия в повышении уровня жизни потребителей его благ (жителей, людей, приезжающих в город на работу или за покупками, туристов из своей страны и из-за границы).

Такое развитие должно быть увязано с социальным развитием, охраной окружающей среды и другими мерами, направленными на повышение качества жизни в целом в городских районах.

ПРИНЦИПЫ

1. Местные власти должны обеспечивать экономическое развитие своих районов

Местные власти традиционно считаются организаторами, администраторами и управляющими в определенных видах муниципального обслуживания, обычно финансируемого из бюджета, который они формируют совместно с центральным правительством.

На фоне меняющихся характера городов и надежд потребителей городских благ муниципальные власти должны осознавать ведущую роль своих городов в экономических переменах и развитии и соответственно считать свои города экономическими организациями для производства, распределения, обмена и потребления.

2. Экономическое и социальное развитие неразрывно взаимосвязаны

Существует четкая взаимосвязь между осуществлением экономической деятельности потребителями городских благ путем устройства на работу и использования результатов своей работы в неэкономическом аспекте своей жизни (досуг, культура, религия и т. п.).

Заботой местных властей является поэтому не только уровень, но и качество жизни.

Значение развития следует оценивать не только в экономическом отношении, но также и в смысле его значимости для окружающей человека среды.

Развитие личности каждого человека является самым важным элементом в планах социо-экономического развития и городского управления. При этом учитываются изменения в потребностях в течение жизни человека.

Непрерывное развитие, т. е. установление равновесия между экономическим развитием, охраной окружающей среды и социальным развитием должно быть главной целью экономического роста городов.

3. Город в экономическом и социальном плане является частью своего региона или окружающей его территории

При разработке своих планов, политики, стратегии, предложений и программ для своих административных районов местные власти должны учитывать взаимоотношения своего города со всем регионом.

Это необходимо с тем, чтобы принимать во внимание конкурирующие или дополняющие планы других городов и оценивать возможности сотрудничества, например, совместного использования ресурсов (воды, полезных ископаемых и т. п.); в случаях, когда жители одного города работают в другом, либо пользуются его обслуживанием; в случаях, когда один город нуждается в природных или созданных человеком ресурсах другого города.

Это требует установления рабочих связей с другими местными властями и с администрацией на более высоком уровне, в обязанности которой входит планирование для большой территории.

4. Экономический рост и развитие зависят от инфраструктуры, достаточной для организации, поддержания и развития такого роста

Любое развитие нуждается в соответствующей опорной инфраструктуре: транспорте, телекоммуникациях, коммунальном обслуживании, социальных и бытовых службах и т. д. Это традиционно основная функция городских властей, создающих большую часть инфраструктуры, без которой город не может существовать.

Таким образом, обязанностью местных властей является установление пробелов в существующей инфраструктуре и их учет во всех своих планах социально-экономического развития и связанных с ними политике, предложениях стратегии и программах.

5. Сотрудничество между частным и государственным секторами является важным компонентом в городском экономическом росте и развитии

Независимо от того, идет ли речь о капиталистических странах, стремящихся избавиться от государственного контроля, или бывших социалистических странах, стремящихся создать рыночные отношения, рыночная экономика подвергается пересмотру повсюду.

В случае местных органов власти это означает, к примеру, стремление привлекать частный сектор к достижению общественных целей и вводить элементы конкуренции в работу государственных служб.

Создание инфраструктуры традиционно считалось обязанностью государственного сектора. Однако поскольку эта инфраструктура имеет большое значение для других секторов, и поскольку местные власти не всегда в состоянии финансировать совершенствование инфраструктуры, что является необходимым для экономического развития, то следует рассмотреть перераспределение обязанностей в создании такой инфраструктуры.

Необходимо сотрудничество с частным сектором, особенно в осуществлении программ профессиональной подготовки и образования; создание социальных служб; возрождение на основе партнерства центральных районов городов.

В. РЕЗОЛЮЦИИ И КОНСУЛЬТАТИВНЫЕ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ПО ВОПРОСАМ ГОРОДОВ, ПРИНЯТЫЕ CLRAE

Резолюция 5 (1957) с предложением муниципальным советникам принять участие в составлении плана обмена визитами между местными органами власти

Резолюция II (1958) о местных органах власти и жилищной проблеме в Европе

Резолюция 23 (1962) о финансовых мерах содействия местному и региональному экономическому развитию и промышленному росту

Резолюция 27 (1962) об участии местных органов власти в Кампании «Чистый Воздух»

Резолюция 29 (1962) о межгородских обменах и породнении городов

Резолюция 30 (1962) об Ассоциации Объединенных Городов

Резолюция 42 (1964) о региональном планировании и проблеме равновесия между городом и сельской местностью

Резолюция 44 (1964) об устройстве иностранных рабочих в городах государств-членов Совета Европы

Резолюция 56 (1966) об ответственности местных органов власти за социальную организацию досуга

Резолюция 57 (1966) о межгородских обменах

Резолюция 59 (1968) о расходах на сосредоточение населения в городах и финансировании оборудования крупных городов и городских районов

Резолюция 61 (1968) о межгородских обменах

Резолюция 62 (1968) об устройстве рабочих иммигрантов в иностранных городских сообществах

Резолюция 64 (1968) о Декларации о Принципах местной автономии

Резолюция 65 (1970) о роли местных и региональных органов власти в проведении политики сохранения и реконструкции старинных зданий и исторических и художественных мест

Резолюция 69 (1972) о создании Европейского Межгородского Агентства по обмену опытом и информацией

Резолюция 73 (1972) об участии граждан, местных органов власти и регионов в региональном планировании Европы

Резолюция 78 (1974) о мерах местных органов власти по охране и улучшению окружающей человека среды в современном обществе

Резолюция 85 (1976) о мерах помощи рабочим иммигрантам в обеспечении жильем, их детей школами и в осуществлении их гражданских и политических прав

Резолюция 86 (1976) о проблемах и методах современного управления, стоящих перед местной демократией

Резолюция 87 (1976) о создании европейского местного и регионального правительственного информационного отделения

Резолюция 88 (1977) о роли и обязанностях местных и региональных органов власти в экономической и трудовой политике

Резолюция 92 (1977) о мерах по усовершенствованию обмена документацией, информацией и опытом по вопросам, касающимся местных и региональных органов власти

Резолюция 94 (1977) о жилищных условиях рабочих иммигрантов в Европе

Резолюция 101 (1978) об участии отдельных граждан в местной общественной жизни

Резолюция 102 (1978) о правах и обязанностях местных и региональных органов власти по гражданской обороне и взаимопомощи в случае бедствий в приграничных районах

Резолюция 105 (1979) о распределении ресурсов государства между центральными, местными и региональными органами власти и его перспективы

Резолюция 112 (1979) о результатах и перспективах породнения местных и региональных органов власти

Резолюция 116 (1980) о мерах, которые местные и региональные органы власти должны предпринимать по охране окружающей среды в связи с развитием атомной энергетики

Резолюция 126 (1981) о принципах местного самоуправления

Резолюция 130 (1982) о спекуляции земельными участками

Резолюция 131 (1982) о статусе и подготовке работников местных и региональных органов власти

Резолюция 137 (1983) о региональных учреждениях, охватывающих скопления городов и соседствующие сообщества

Резолюция 142 (1983) о статусе и условиях труда местных и региональных выборных представителей

Резолюция 144 (1983) о молодежи в городах

Резолюция 151 (1984) по вопросу: «Если леса погибнут, города не смогут дышать: действия местных и региональных органов власти в Европе»

Резолюция 153 (1984) о займах местных и региональных органов власти в Европе

Резолюция 163 (1985) о безопасности в европейских городах

Резолюция 167 (1985) о Европейской Конференции по Проблемам Работников Местных и Региональных Органов Власти

Резолюция 168 (1985) о декларации о принципах, касающихся работников местных и региональных органов власти

Резолюция 170 (1986) о транспортном планировании – Как установить равновесие между экономикой и экологией?

Резолюция 171 (1986) о «Регионах, окружающей среде и участии»

Резолюция 174 (1986) о реорганизации местного самоуправления в Европе: модернизация и адаптация

Резолюция 175 (1986) о местных финансах

Резолюция 179 (1986) об участии женщин в местной и региональной демократической жизни

Резолюция 180 (1986) о насилии и опасности в городе: роль местной политики

Резолюция 186 (1988) о социальной жилищной политике

Резолюция 187 (1988) о Европейской Хартии Самоуправления и Европейских Сообществах

Резолюция 191 (1988) о городском транспорте в Европе

Резолюция 194 (1988) о структурах, управлении и финансах сельских органов власти

Резолюция 198 (1989) о местных финансах в Европе в 1993 году

Резолюция 199 (1989) о свободном местном самоуправлении: отсутствие правительственного контроля, эффективность, демократия

Резолюция 205 (1989) об уменьшении опасности в городах Европы

Резолюция 206 (1989) о здоровье в городах

Резолюция 207 (1989) о загрязнении атмосферного воздуха в городах

Резолюция 208 (1989) о самопомощи и общественном развитии в городах

Резолюция 209 (1989) об улучшении условий жизни в городах: сотрудничество между местными органами власти, архитекторами и жителями
Консультативное заключение № 6 (1957) о защите и развитии местной автономии

Консультативное заключение № 9 (1958) о развитии европейской идеи путем межгородских обменов

Консультативное заключение № 11 (1958) о местных органах власти и жилищной проблеме в Европе

Консультативное заключение № 12 (1958) о местных органах власти и жилищной проблеме в Европе

Консультативное заключение № 14 (1960) о разгрузке городов

Консультативное заключение № 15 (1962) о действиях Совета Европы в пользу местной автономии

Г. ОРГАНИЗОВАННЫЕ ИЛИ ПОДДЕРЖАННЫЕ CLRAE МЕЖДУНАРОДНЫЕ КОНФЕРЕНЦИИ ПО ВОПРОСАМ ГОРОДОВ

а. Конференция о «Насилии и Опасности в Городах: Роль Местной Политики», Страсбург, 15–16 сентября 1986 года

б. Конференция о «Местной Стратегии по Уменьшению Опасности в Городах Европы», Барселона, 17–20 ноября 1987 года

в. Конференция об «Улучшении Среды в Европейских и Американских Городах: Роль Партнерства Государственного и Частного Секторов», Индианаполис, 27–29 января 1988 года

г. Конференция о «Здоровье в городах – Новая стратегия здравоохранения для местных органов власти», Вена, 24–26 мая 1988 года

д. Симпозиум по «Контролю над Загрязнением Атмосферного Воздуха в Европейских Городах», Винтертур, 5–7 октября 1988 года

е. Конференция об «Улучшении условий жизни в городах: сотрудничество между местными органами власти, архитекторами и жителями», Страсбург, 18–20 октября 1988 года.

ж. Конференция о «Городских и столичных периферийных районах», Таормина, 2–7 ноября 1988 года

з. Шестой Европейский Симпозиум Исторических Городов – «Исторические Города и Туризм», Кембридж, 20–22 сентября 1989 года

и. Конференция об «Управлении Развитием Городов: Солидарность Север/Юг», Лиссабон, 18–20 октября 1989 года

к. Конференция о «Европейских Городах: Стратегия и Программы «Страсбург, 6–8 июня 1990 года

л. Слушания о распространении «крэка» в Северо-Американских и Европейских Городах, Страсбург, 14 ноября 1990 года

м. Конференция о «Местном Экономическом Развитии в Европе», Блекпул, 8–10 мая 1991 года

н. 7-й Европейский Симпозиум Исторических Городов – «Установление Равновесия между Сохранением Истории и Развитием Города», Стамбул, 16–18 сентября 1992 года

Д. КРАТКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ ПРИНЦИПОВ ЕВРОПЕЙСКОЙ ХАРТИИ ГОРОДОВ, СОДЕРЖАЩИХСЯ В ЕЕ ОТДЕЛЬНЫХ ГЛАВАХ

1. Транспорт и свобода передвижения

ПРИНЦИПЫ

1. Необходимо сократить количество поездок, особенно в частных автомобилях

2. Передвижение нужно организовывать таким образом, чтобы оно способствовало охранению условий жизни в городе и сосуществованию разных форм транспорта

3. Улицы необходимо восстановить в качестве социальной зоны

4. Необходимы постоянные усилия по обучению жителей

2. Окружающая среда и природа в городах

ПРИНЦИПЫ

1. Городские власти обязаны овладевать и управлять энергетическими ресурсами четко определенным и рациональным образом

2. Местные власти должны вести политику борьбы с загрязнением

3. Местные власти обязаны охранять природу и зеленые насаждения

4. Охрана природы является фактором активного участия жителей города и гордостью города

3. Физический облик городов

ПРИНЦИПЫ

1. Центральные районы городов необходимо сохранять в качестве важных символов европейского культурного и исторического наследия

2. Создание и использование открытых пространств в городе являются неотъемлемой частью городской застройки

3. Архитектурное творчество и развитие играют решающую роль в обеспечении качества городского ландшафта

4. Все люди имеют право на здоровую, безопасную, сложившуюся, приятную и стимулирующую среду обитания

5. Жизнеспособность города зависит от сбалансированности его жилых районов и поддержания жилого характера центра города

4. Архитектурное наследие города

ПРИНЦИПЫ

1. Консервация города должна иметь тщательно продуманную правовую базу

2. Консервация наследия города нуждается в информационной политике на основе партнерства

3. Необходимы адекватные и часто оригинальные финансовые механизмы и партнерство

4. Необходимо поддерживать, а иногда и возрождать специальные ремесла и методы

5. Наследие города необходимо интегрировать в современную жизнь посредством его включения в качестве неотъемлемого элемента в общую планировку города

6. Наследие города часто может стимулировать его экономическое развитие

5. Жилой фонд ПРИНЦИПЫ

1. Городской житель имеет право на личную жизнь в своем доме

2. Каждый человек и семья имеют право на безопасное и благоустроенное жилище

3. Местные власти обязаны обеспечивать разнообразие, выбор и возможность быстрой смены жилища

4. Право наиболее нуждающихся категорий людей и семей нельзя обеспечить лишь с помощью рыночных отношений

5. Местные власти должны предоставлять возможности покупки жилья и обеспечивать надежность его найма

6. Перестройку старых домов нельзя осуществлять за счет существующей социальной структуры

6. Безопасность в городе и борьба с преступностью ПРИНЦИПЫ

1. Последовательная политика безопасности и борьбы с преступностью должна опираться на профилактику, правоохранительную работу и взаимопомощь

2. Городская политика безопасности должна основываться на современной полной статистике и четкой информации

3. В борьбе с преступностью должны участвовать все члены общества

4. Эффективность городской политики безопасности зависит от тесного сотрудничества полиции и местных жителей

5. Местная политика борьбы с наркотиками должна быть четко сформулированной и действенной

6. Программы профилактики рецидива преступности и альтернативы тюремному заключению имеют большое значение

7. Помощь жертвам преступлений является ключевым компонентом любой местной политики безопасности

8. Борьба с преступностью должна считаться первоочередной задачей и поэтому иметь большее финансирование

7. Нуждающиеся и инвалиды в городах ПРИНЦИПЫ

1. Планировка города должна обеспечивать всем гражданам доступ во все места

2. Политика в отношении нуждающихся и инвалидов должна быть направлена на их интеграцию, а не на чрезмерную опеку

3. Необходимо сотрудничество со специальными ассоциациями, представляющими группы нуждающихся и меньшинств, а также сотрудничество между ними

4. Необходимо обеспечивать, чтобы дома и рабочие места были приспособлены для нуждающихся и инвалидов

5. Поездки, общение и общественный транспорт должны быть доступными для всех людей

8. Спорт и досуг в городских районах

ПРИНЦИПЫ

1. Все жители города имеют право на участие в спорте и проведении отдыха
2. Спортивные сооружения должны быть безопасными и хорошо оборудованными
3. Все жители города имеют право развивать свои спортивные качества до полного потенциала каждого человека

9. Культура в городах

ПРИНЦИПЫ

1. Все жители города имеют право на культуру
2. Культурное развитие городов способствует их экономическому и социальному развитию
3. Культурные обмены являются прочным связующим звеном между людьми разных национальностей, разных регионов и стран
4. Культурное развитие и подлинная культурная демократия требуют широкого сотрудничества между местными властями и группами местных жителей, между общественностью и частным сектором
5. Культурный плюрализм предполагает экспериментирование и обновление
6. Сбалансированное развитие культурного туризма местными властями может оказать благотворное воздействие на городское сообщество

10. Интеграция многих культур в городах

ПРИНЦИПЫ

1. Недискриминация является главным аспектом городской политики
2. Местные власти должны обеспечивать эффективное участие иммигрантов в местной и политической жизни
3. Культурная и образовательная политика в городах должна быть недискриминационной
4. Обеспечение равных возможностей получения работы должно быть обязанностью местных властей
5. Интеграция многих культур означает полную интеграцию иммигрантских общин в социальную и физическую городскую среду

11. Участие граждан в городском управлении и планировании

ПРИНЦИПЫ

1. Городская среда должна способствовать сохранению здоровья всех граждан
2. Надежное и постоянное снабжение товарами для удовлетворения основных потребностей людей является главным фактором в сохранении здоровья
3. Местные власти должны поощрять инициативы своих жителей в области здравоохранения и их участие в нем
4. Здравоохранение в городе, как вопрос международного значения, требует координации действий муниципалитетов и международными программами

12. Участие граждан в городском управлении и планировании

ПРИНЦИПЫ

1. Участие граждан в местной политической жизни должно обеспечиваться правом свободного и демократического избрания своих представителей

2. Участие граждан в местной политической жизни должно быть эффективным на всех уровнях местных, политических и административных структур

3. Граждане имеют право быть выслушанными по всем важным проектам, касающимся будущего городского сообщества

4. Городское управление и планирование должны быть основаны на максимальном объеме информации о характеристиках и особенностях города, его потенциале, деятельности, возможностях развития и ресурсах

5. Местные политические решения должны опираться на городское и региональное планирование, осуществляемое группами специалистов

6. Политический выбор, заключительный этап в процессе принятия решений, должен быть решающим и понятным

7. Местные власти должны обеспечить участие молодежи в местной жизни

13. Экономическое развитие в городах

ПРИНЦИПЫ

1. Местные власти должны обеспечивать экономическое развитие своих районов

2. Экономическое и социальное развитие неразрывно взаимосвязаны

3. Город в экономическом и социальном плане является частью своего региона или окружающей его территории

4. Экономический рост и развитие зависят от инфраструктуры, достаточной для организации, поддержания и развития такого роста

5. Сотрудничество между частным и государственным секторами является важным компонентом в городском экономическом росте и развитии

УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

*Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України
28 червня 1996 року*

(Витяг)

Розділ XI МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Стаття 141. До складу сільської, селищної, міської ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки відповідно сільського, селищного та міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях.

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

Стаття 142. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Стаття 143. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 144. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

Стаття 145. Права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Стаття 146. Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

КОНСТИТУЦІЯ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

*Прийнята на другій сесії Верховної Ради
Автономної Республіки Крим
21 жовтня 1998 року*

(Витяг)

Розділ IV

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

ГЛАВА 9. ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Стаття 42. Правові основи місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим

1. Місцеве самоврядування в Автономній Республіці Крим здійснюється згідно з Конституцією України і законами України.

2. Відповідно до Конституції України законами України Автономній Республіці Крим можуть делегуватися повноваження щодо забезпечення збалансованого соціально-економічного і культурного розвитку Автономної Республіки Крим, реалізації програм соціально-економічного, культурного та іншого розвитку автономної республіки.

Стаття 43. Забезпечення дотримання прав і свобод громадян в Автономній Республіці Крим

1. Згідно з Конституцією України Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень бере участь у забезпеченні прав і свобод громадян на території Автономної Республіки Крим.

2. У разі порушення органами місцевого самоврядування, сільськими, селищними, міськими головами, головами місцевих державних адміністрацій прав і свобод громадян, передбачених Конституцією України і законами України, і не приведення на вимогу Верховної Ради Автономної Республіки Крим своїх актів у відповідність з Конституцією України і законами України Верховна Рада Автономної Республіки Крим має право звернутися:

до Президента України – про звільнення з посад голів місцевих державних адміністрацій у порядку, передбаченому Конституцією України;

до Верховної Ради України – про призначення позачергових виборів місцевої ради, сільського, селищного, міського голови згідно з законодавством України.

Стаття 44. Делегування функцій і повноважень

1. Згідно з Конституцією України, законами України, Європейською Хартією про місцеве самоврядування, Конституцією Автономної Республіки Крим, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим органам місцевого самоврядування може делегуватися виконання окремих повноважень з передачею фінансів і майна для забезпечення виконання зазначених повноважень.

На основі погоджених рішень або угод між Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування можуть визначатися порядок і умови виконання делегованих повноважень.

2. Згідно з Конституцією України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим контролює виконання органами місцевого самоврядування повноважень, делегованих їм законом України, а також повноважень, делегованих нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Дія актів органів місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим з питань виконання делегованих їм повноважень у випадку, якщо вони суперечать Конституції України і законам України, актам Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовим актам Автономної Республіки Крим, може зупинятися відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим (акти представницьких органів), Радою міністрів Автономної Республіки Крим (акти виконавчих органів) з одночасним зверненням до суду.

Стаття 45. Взаємодія органів влади Автономної Республіки Крим з органами місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим

1. Відповідно до Конституції України з метою забезпечення збалансованого соціально-економічного, культурного та іншого розвитку регіону на основі погоджених рішень або угод між Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим можуть визначатися порядок і умови реалізації спільних програм і проєктів, спільного вирішення інших питань, віднесених до компетенції Автономної Республіки Крим і місцевого самоврядування.

2. Спільні програми соціально-економічного, культурного та іншого розвитку, а також спільні проєкти фінансуються за рахунок коштів, які залучаються з бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів.

Залучення коштів з бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, передача майна для реалізації названих вище спільних програм та проєктів здійснюються на основі рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також відповідної місцевої ради або на основі угод між ними.

3. Спільні програми і проєкти можуть фінансуватися також за рахунок коштів цільового фонду по забезпеченню збалансованого соціально-економічного та іншого розвитку Автономної Республіки Крим, який формується з коштів, переданих з Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, коштів місцевих бюджетів та інших коштів у порядку, який визначається законами України і нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим у межах її компетенції.

4. З метою збалансованого соціально-економічного і культурного розвитку регіону Верховна Рада Автономної Республіки Крим взаємодіє з асоціаціями органів місцевого самоврядування

Автономній Республіці Крим та іншими добровільними об'єднаннями органів місцевого самоврядування.

Асоціації органів місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим можуть вносити на розгляд Верховної Ради Автономної Республіки Крим рекомендації та пропозиції у встановленому законом порядку.

Порядок взаємодії Верховної Ради Автономної Республіки Крим з асоціаціями органів місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим та іншими добровільними об'єднаннями органів місцевого самоврядування визначається на взаємопогодженій основі.

Стаття 46. Питання взаємодії органів влади Автономної Республіки Крим з органами місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим

Відповідно до Конституції України з метою забезпечення збалансованого соціально-економічного, культурного та іншого розвитку регіону Верховна Рада Автономної Республіки Крим і органи місцевого самоврядування на взаємопогодженій основі та у порядку, який визначається Конституцією Автономної Республіки Крим та законодавством України, можуть об'єднувати фінансові та матеріальні кошти, майно, координувати діяльність органів та служб, установ і організацій для підготовки та реалізації спільних програм і проектів, спільного вирішення інших питань, віднесених до їх компетенції, в тому числі у сфері:

освіти, охорони здоров'я, землеустрою, архітектури і містобудування, охорони навколишнього природного середовища, організації і координації зовнішньоекономічної діяльності, використання природних копалин, транспорту, будівництва і ремонту доріг, водопостачання, зв'язку, забезпечення паливними та іншими енергоресурсами, будівництва і реконструкції промислових об'єктів, об'єктів комунального та соціально-культурного призначення, організації контролю за якістю і безпекою будівельних і ремонтних робіт, організації санітарно-епідемічного контролю, охорони і використання пам'яток історії та культури природних заповідників, організації туристичної та курортно-рекреаційної діяльності, архівної справи, організації та забезпечення діяльності бібліотек, музеїв, театрів та інших питань;

здійснення програм підготовки кадрів, підготовки і реалізації програм зайнятості населення і використання трудових ресурсів, програм допомоги і сприяння малозабезпеченим сім'ям і громадянам, пенсіонерам та інвалідам, багатодітним сім'ям, здійснення молодіжних програм, у тому числі з питань бездоглядності неповнолітніх, програм у сфері науки і культури, а також фізкультури і спорту, програм запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, а також підготовки і реалізації інших програм та проектів.

Стаття 47. Порядок взаємодії органів влади, установ, організацій Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування

Порядок взаємодії органів влади, установ та організацій Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування

визначається угодами або погодженими рішеннями Верховної Ради Автономної Республіки Крим і місцевих рад.

У сфері спільної діяльності може здійснюватися погоджена кадрова політика.

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

*Із змінами і доповненнями,
внесеними Законами України
від 6 жовтня 1998 року № 163-XIV,
від 16 липня 1999 року № 997-XIV*

Цей Закон відповідно до Конституції України визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні терміни, використані в цьому Законі
Основні терміни, використані в цьому Законі, мають таке значення:

територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр;

адміністративно-територіальна одиниця – область, район, місто, район у місті, селище, село;

місцевий референдум – форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування;

загальні збори – зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення;

представницький орган місцевого самоврядування – виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення;

районні та обласні ради – органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст;

загальний склад ради – кількісний склад депутатів ради, визначений радою відповідно до закону;

склад ради – кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку;

правомочний склад ради – кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в

установленому законом порядку, яка становить не менш як дві третини від загального складу ради;

виконавчі органи рад – органи, які відповідно до Конституції України та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами;

органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста;

посадова особа місцевого самоврядування – особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету;

делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад;

право комунальної власності – право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування;

бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування;

районний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання;

обласний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання;

поточний бюджет – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків;

бюджет розвитку – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази;

мінімальний бюджет місцевого самоврядування – розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою;

мінімальний рівень соціальних потреб – гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України;

самооподаткування – форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів насе-

лення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру.

Стаття 2. Поняття місцевого самоврядування

1. Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

2. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Стаття 3. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні

1. Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад.

2. Будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються.

Стаття 4. Основні принципи місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах:

народовладдя;

законності;

гласності;

колегіальності;

поєднання місцевих і державних інтересів;

виборності;

правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;

підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;

державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;

судового захисту прав місцевого самоврядування.

Стаття 5. Система місцевого самоврядування

1. Система місцевого самоврядування включає:

територіальну громаду;

сільську, селищну, міську раду;

сільського, селищного, міського голову;

виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;

районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;

органи самоорганізації населення.

2. У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону мо-

жуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Стаття 6. Територіальні громади

1. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста.

2. Територіальні громади сусідніх сіл можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати єдиного сільського голову.

3. Добровільне об'єднання територіальних громад відбувається за рішенням місцевих референдумів відповідних територіальних громад сіл. Таке рішення є наданням згоди на створення спільних органів місцевого самоврядування, формування спільного бюджету, об'єднання комунального майна.

4. Вихід із складу сільської громади здійснюється за рішенням референдуму відповідної територіальної громади.

5. У містах з районним поділом територіальні громади районів у містах діють як суб'єкти права власності.

Стаття 7. Місцевий референдум

1. Місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення.

2. Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України, цим та іншими законами до відання місцевого самоврядування.

3. На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади.

4. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території.

5. Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми.

Стаття 8. Загальні збори громадян

1. Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення.

2. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності.

3. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади.

Стаття 9. Місцеві ініціативи

1. Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

2. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

3. Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засі-

данні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи.

4. Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

Стаття 10. Ради – представницькі органи місцевого самоврядування

1. Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.

2. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

3. Представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених цим та іншими законами.

4. Порядок формування та організація діяльності рад визначаються Конституцією України, цим та іншими законами, а також статутами територіальних громад.

Стаття 11. Виконавчі органи рад

1. Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

2. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

3. У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпоряджання земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово.

Стаття 12. Сільський, селищний, міський голова

1. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

2. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.

3. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях.

4. Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток.

5. На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом.

(згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 6 липня 1999 р. № 7-рп/99 дано офіційне тлумачення положенням статті 12)

Стаття 13. Громадські слухання

1. Територіальна громада має право проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

2. Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік.

3. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

4. Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.

Стаття 14. Органи самоорганізації населення

1. Сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

2. Правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання визначаються законом.

Стаття 15. Форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації та інші форми добровільних об'єднань, які підлягають реєстрації відповідно до законодавства в органах Міністерства юстиції України.

2. Органи місцевого самоврядування та їх асоціації можуть входити до відповідних міжнародних асоціацій, інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування.

3. Асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням органів місцевого самоврядування не можуть передаватися повноваження органів місцевого самоврядування.

Стаття 16. Організаційно-правова, матеріальна і фінансова основи місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону.

2. Органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

3. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (в тому числі валютні) та інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

4. Рішення про наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах, приймається на місцевих референдумах відповідних районних у містах громад. У разі якщо територіальна громада району в місті внаслідок референдуму не прийме рішення про передачу права управління майном та фінансами відповідній міській раді, а територіальна громада міста або міська рада не прийняла рішення про створення органів місцевого самоврядування районів у місті міська рада здійснює управління майном та фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах, та несе відповідальність перед громадою відповідного району у місті.

5. Від імені і в інтересах територіальних громад права суб'єкта комунальної власності здійснюють відповідні ради.

6. Місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів.

7. Органи місцевого самоврядування з урахуванням місцевих умов і особливостей можуть перерозподіляти між собою на підставі договорів окремі повноваження та власні бюджетні кошти.

8. Сільська, селищна, міська, районна в місті (у разі її створення) рада може наділяти частиною своїх повноважень органи самоорганізації населення, передавати їм відповідні кошти, а також матеріально-технічні та інші ресурси, необхідні для здійснення цих повноважень, здійснює контроль за їх виконанням.

9. Сільські, селищні, міські, районні у містах, районні, обласні ради мають печатки із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, рахунки в установах банків України.

Стаття 17. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад

Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комуналь-

ній власності відповідних територіальних громад, будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування.

Стаття 18. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад

1. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

2. З питань, віднесених до відання органів місцевого самоврядування, на їх вимогу підприємства, установи та організації, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, надають відповідну інформацію.

3. Органи місцевого самоврядування можуть виступати з ініціативою щодо перевірок, а також організовувати проведення перевірок на підприємствах, в установах та організаціях, що не перебувають у комунальній власності, з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади.

Стаття 19. Статут територіальної громади села, селища, міста

1. З метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста.

2. Статут територіальної громади підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України.

3. Підставою для відмови в державній реєстрації статуту територіальної громади може бути його невідповідність Конституції та законам України. Відмова в реєстрації статуту територіальної громади може бути оскаржена в судовому порядку.

Стаття 20. Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування

Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, і не повинен призводити до втручання органів державної влади чи їх посадових осіб у здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм власних повноважень.

Стаття 21. Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування

Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України може бути застосоване лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Стаття 22. Символіка територіальних громад сіл, селищ, міст, районів і областей

1. Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть мати власну символіку (герб, прапор тощо), яка відображає їх історичні, культурні, соціально-економічні та інші місцеві особливості і традиції.

2. З урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районними, обласними радами може бути затверджена символіка відповідно району, області.

3. Зміст, опис та порядок використання символіки територіальних громад сіл, селищ, міст, районів і областей визначаються відповідною радою згідно з законом.

Стаття 23. Підняття Державного Прапора України

На будинках, де працюють ради та їх виконавчі комітети, піднімається Державний Прапор України.

Стаття 24. Законодавство про місцеве самоврядування

1. Правовий статус місцевого самоврядування в Україні визначається Конституцією України, цим та іншими законами, які не повинні суперечити положенням цього Закону.

2. Правовий статус місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі, а також в Автономній Республіці Крим визначається Конституцією України та цим Законом з особливостями, передбаченими законами про міста Київ і Севастополь.

3. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, та керуються у своїй діяльності Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, а в Автономній Республіці Крим – також нормативно-правовими актами Верховної Ради і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, прийнятими у межах їхньої компетенції.

Розділ II

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

ГЛАВА 1. ПОВНОВАЖЕННЯ СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ РАД

Стаття 25. Загальна компетенція сільських, селищних, міських рад

Сільські, селищні, міські ради правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до їх відання.

Стаття 26. Виключна компетенція сільських, селищних, міських рад

1. Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються такі питання:

1) затвердження регламенту ради;

2) утворення і ліквідація постійних та інших комісій ради, затвердження та зміна їх складу, обрання голів комісій;

3) утворення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу; внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск;

4) обрання за пропозицією сільського, селищного, міського голови на посаду та звільнення з посади секретаря ради;

5) затвердження за пропозицією сільського, селищного, міського голови структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів, витрат на їх утримання;

6) утворення за поданням сільського, селищного, міського голови інших виконавчих органів ради;

7) затвердження плану роботи ради та заслуховування звіту про його виконання;

8) заснування засобів масової інформації відповідної ради, призначення і звільнення їх керівників;

9) заслуховування звіту сільського, селищного, міського голови про діяльність виконавчих органів ради;

10) прийняття рішення про недовіру сільському, селищному, міському голові;

11) заслуховування звітів постійних комісій, керівників виконавчих органів ради та посадових осіб, яких вона призначає або затверджує;

12) заслуховування повідомлень депутатів про роботу в раді, виконання ними доручень ради;

13) розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по запитах;

14) прийняття рішень щодо дострокового припинення повноважень депутата ради в порядку, встановленому законом;

15) скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають Конституції чи законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень;

16) прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови у випадках, передбачених цим Законом;

17) визначення відповідно до закону кількісного складу ради;

18) прийняття рішення про проведення місцевого референдуму;

19) прийняття відповідно до законодавства рішень щодо організації проведення референдумів та виборів органів державної влади, місцевого самоврядування та сільського, селищного, міського голови;

20) прийняття рішень про наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також про передачу коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення;

21) прийняття рішень про об'єднання в асоціації або вступ до асоціацій, інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування та про вихід з них;

22) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування;

23) затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету;

24) встановлення місцевих податків і зборів та розмірів їх ставок у межах, визначених законом;

25) утворення позабюджетних цільових (у тому числі валютних) коштів, затвердження положень про ці кошти; затвердження звітів про використання зазначених коштів;

26) прийняття рішень щодо випуску місцевих позик;

27) прийняття рішень щодо отримання позик з інших місцевих бюджетів та джерел, а також щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету;

28) прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах;

29) встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;

30) прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним, про надання у концесію об'єктів права комунальної власності, про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади;

(пункт 30 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 16.07.99 р. № 997-XIV)

31) прийняття рішень про передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їх здійснення;

32) створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проектів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій, визначення повноважень цих органів (служб);

33) вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями;

34) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

35) затвердження відповідно до закону ставок земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, що є у власності відповідних територіальних громад;

36) вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу;

37) прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;

38) надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію;

39) створення відповідно до закону міліції, яка утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету; затвердження і звільнення керівників та дільничних інспекторів цієї міліції;

40) заслуховування повідомлень керівників органів внутрішніх справ про їх діяльність щодо охорони громадського порядку на відповідній території, порушення перед відповідними органами вищого рівня питання про звільнення з посади керівників цих органів у разі визнання їх діяльності незадовільною;

41) прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і порядку, визначених цим та іншими законами;

42) затвердження в установленому порядку місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів, іншої містобудівної документації;

43) затвердження договорів, укладених сільським, селищним, міським головою від імені ради, з питань, віднесених до її виключної компетенції;

44) встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

45) прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

46) прийняття рішень, пов'язаних із створенням спеціальних вільних та інших зон, змінами в статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань; надання згоди на створення таких зон за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України;

47) прийняття рішення про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації населення у випадках, передбачених цим Законом;

48) затвердження статуту територіальної громади;

49) затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та порядок використання символіки територіальної громади;

50) вирішення відповідно до закону питання про мову (мови), якою користуються у своїй роботі рада, її виконавчий орган та яка використовується в офіційних оголошеннях;

51) надання згоди на передачу об'єктів з державної у комунальну власність та прийняття рішень про передачу об'єктів з комунальної у державну власність.

(частину 1 статті 26 доповнено пунктом 51 згідно із Законом України від 06.10.98 р. № 163-XIV)

2. Виключно на пленарних засіданнях міських рад (міст з районним поділом), крім питань, зазначених у частині першій цієї статті, вирішуються такі питання:

1) визначення обсягу і меж повноважень, які здійснюють районні у містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи в інтересах територіальних громад районів у містах;

2) встановлення нормативів централізації коштів від земельного податку на спеціальних бюджетних рахунках районів міста.

ГЛАВА 2. ПОВНОВАЖЕННЯ ВИКОНАВЧИХ ОРГАНІВ СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ РАД

Стаття 27. Повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм;

2) забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

3) забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління соціально-економічним і культурним розвитком відповідної території, а також визначення потреби у місцевих будівельних матеріалах, паливі;

4) розгляд проектів планів підприємств і організацій, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, внесення до них зауважень і пропозицій, здійснення контролю за їх виконанням;

5) попередній розгляд планів використання природних ресурсів місцевого значення на відповідній території, пропозицій щодо розміщення, спеціалізації та розвитку підприємств і організацій незалежно від форм власності, внесення у разі потреби до відповідних органів виконавчої влади пропозицій з цих питань;

б) подання до районних, обласних рад необхідних показників та внесення пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, а також до планів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, з питань, по-

в'язаних із соціально-економічним та культурним розвитком території, задоволенням потреб населення;

7) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координація цієї роботи на відповідній території;

8) розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях;

б) делеговані повноваження:

1) розгляд і узгодження планів підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснення яких може викликати негативні соціальні, демографічні, екологічні та інші наслідки, підготовка до них висновків і внесення пропозицій до відповідних органів;

2) статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

Стаття 28. Повноваження в галузі бюджету, фінансів і цін

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати виконання бюджету; підготовка і подання відповідно до районних, обласних рад необхідних фінансових показників і пропозицій щодо складання проектів районних і обласних бюджетів;

2) встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів щодо оплати побутових, комунальних, транспортних та інших послуг, які надаються підприємствами та організаціями комунальної власності відповідної територіальної громади; погодження в установленому порядку цих питань з підприємствами, установами та організаціями, які не належать до комунальної власності;

3) встановлення за узгодженим рішенням відповідних рад порядку використання коштів та іншого майна, що перебувають у спільній власності територіальних громад;

4) здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету;

5) залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури та на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

б) об'єднання на договірних засадах коштів відповідного місцевого бюджету та інших місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування комунальних підприємств, установ та організацій, вирішення інших питань, що стосуються спільних інтересів територіальних громад;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності;

2) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів;

3) сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території.

Стаття 29. Повноваження щодо управління комунальною власністю

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад;

2) встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;

3) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;

4) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; підготовки і внесення на розгляд ради пропозицій щодо визначення сфер господарської діяльності та переліку об'єктів, які можуть надаватися у концесію; подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна;

(підпункт 4 пункту «а» статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 16.07.99 р. № 997-XIV)

б) делеговане повноваження:

погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності.

Стаття 30. Повноваження в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню;

2) облік громадян, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов; розподіл та надання відповідно

до законодавства житла, що належить до комунальної власності; вирішення питань щодо використання нежитлих приміщень, будинків і споруд, що належать до комунальної власності;

3) сприяння розширенню житлового будівництва, подання громадянам, які мають потребу в житлі, допомоги в будівництві житла, в отриманні кредитів, у тому числі пільгових, та субсидій для будівництва чи придбання житла; подання допомоги власникам квартир (будинків) в їх обслуговуванні та ремонті; сприяння створенню об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, реєстрація таких об'єднань;

4) реєстрація житлово-будівельних і гаражних кооперативів; прийняття рішень про організацію стоянок автомобільного транспорту, здійснення контролю за їх діяльністю відповідно до закону;

5) забезпечення соціально-культурних закладів, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, а також населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями; вирішення питань водопостачання, відведення та очищення стічних вод; здійснення контролю за якістю питної води;

6) вирішення питань збирання, транспортування, утилізації та знешкодження побутових відходів, знешкодження та захоронення трупів тварин;

7) організація благоустрою населених пунктів, залучення на договірних засадах з цією метою коштів, трудових і матеріально-технічних ресурсів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також населення; здійснення контролю за станом благоустрою виробничих територій, організації озеленення, охорони зелених насаджень і водойм, створення місць відпочинку громадян;

8) організація місцевих ринків, ярмарків, сприяння розвитку всіх форм торгівлі;

9) встановлення зручного для населення режиму роботи підприємств комунального господарства, торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад;

10) затвердження маршрутів і графіків руху місцевого пасажирського транспорту незалежно від форм власності, узгодження цих питань стосовно транзитного пасажирського транспорту у випадках, передбачених законодавством;

11) забезпечення утримання в належному стані кладовищ, інших місць поховання та їх охорони;

12) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, до участі в обслуговуванні населення засобами транспорту і зв'язку;

13) надання дозволу в порядку, встановленому законодавством, на розміщення реклами;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення заходів щодо розширення та вдосконалення мережі підприємств житлово-комунального господарства, торгівлі,

громадського харчування, побутового обслуговування, розвитку транспорту і зв'язку;

2) здійснення відповідно до законодавства контролю за належною експлуатацією та організацією обслуговування населення підприємствами житлово-комунального господарства, торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування, транспорту, зв'язку, за технічним станом, використанням та утриманням інших об'єктів нерухомого майна усіх форм власності; прийняття рішень про скасування даного ними дозволу на експлуатацію об'єктів у разі порушення екологічних, санітарних правил, інших вимог законодавства;

3) здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів;

4) встановлення за погодженням з власниками зручного для населення режиму роботи розташованих на відповідній території підприємств, установ та організацій сфери обслуговування незалежно від форм власності;

5) облік відповідно до закону житлового фонду, здійснення контролю за його використанням;

6) надання відповідно до закону громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатного житла або за доступну для них плату;

7) здійснення контролю за станом квартирної обліку та додержанням житлового законодавства на підприємствах, в установах та організаціях, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

8) видача ордерів на заселення жилої площі в будинках державних та комунальних організацій;

9) облік нежилых приміщень на відповідній території незалежно від форм власності, внесення пропозицій їх власникам щодо використання таких приміщень для задоволення потреб територіальної громади;

10) облік та реєстрація відповідно до закону об'єктів нерухомого майна незалежно від форм власності.

Стаття 31. Повноваження у галузі будівництва

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) організація за рахунок власних коштів і на пайових засадах будівництва, реконструкції і ремонту об'єктів комунального господарства та соціально-культурного призначення, жилих будинків, а також шляхів місцевого значення;

2) виконання або делегування на конкурсній основі генеральній будівельній організації (підрядній організації) функцій замовника на будівництво, реконструкцію і ремонт житла, інших об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури комунальної власності;

3) розгляд і внесення до відповідних органів виконавчої влади пропозицій до планів і програм будівництва та реконструкції об'єктів на відповідній території;

4) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в розвитку потужностей будівельної індустрії і промисловості будівельних матеріалів, у створенні, розвитку та реконструкції об'єктів інженерного забезпечення і транспортного обслуговування;

5) визначення у встановленому законодавством порядку відповідно до рішень ради території, вибір, вилучення (викуп) і надання землі для містобудівних потреб, визначених містобудівною документацією;

6) підготовка і подання на затвердження ради відповідних місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови населених пунктів, іншої містобудівної документації;

7) встановлення на відповідній території режиму використання та забудови земель, на яких передбачена перспективна містобудівна діяльність;

8) координація на відповідній території діяльності суб'єктів містобудування щодо комплексної забудови населених пунктів;

9) надання відповідно до законодавства дозволу на спорудження об'єктів містобудування незалежно від форм власності;

б) делеговані повноваження:

1) прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів у порядку, встановленому законодавством;

2) організація роботи, пов'язаної зі створенням і веденням містобудівного кадастру населених пунктів;

3) здійснення в установленому порядку державного контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації при плануванні та забудові відповідних територій; зупинення у випадках, передбачених законом, будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації і проектів окремих об'єктів, а також може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу;

4) здійснення контролю за забезпеченням надійності та безпечності будинків і споруд незалежно від форм власності в районах, що зазнають впливу небезпечних природних і техногенних явищ та процесів;

5) організація охорони, реставрації та використання пам'яток історії і культури, архітектури та містобудування, палацово-паркових, паркових і садибних комплексів, природних заповідників;

6) вирішення відповідно до законодавства спорів з питань містобудування.

2. До відання виконавчих органів міських рад (за винятком міст районного значення), крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить також видача забудовникам архітектурно-планувальних завдань та технічних умов на проектування, будівництво, реконструкцію будинків і споруд, благоустрій територій та надання дозволу на проведення цих робіт.

Стаття 32. Повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, оздоровчими закладами, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення;

2) забезпечення здобуття неповнолітніми повної загальної середньої освіти; створення необхідних умов для виховання дітей, молоді, розвитку їх здібностей, трудового навчання, професійної орієнтації, продуктивної праці учнів; сприяння діяльності дошкільних та позашкільних навчально-виховних закладів, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких організацій;

3) створення при загальноосвітніх навчальних закладах комунальної власності фонду загальнообов'язкового навчання за рахунок коштів місцевого бюджету, залучених з цією метою на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також коштів населення, інших джерел; контроль за використанням коштів цього фонду за призначенням;

4) забезпечення регулярного безкоштовного підвезення до місця навчання і додому школярів;

5) вирішення питань про надання професійним творчим працівникам на пільгових умовах у користування приміщень під майстерні, студії та лабораторії, необхідних для їх творчої діяльності;

6) організація медичного обслуговування та харчування у закладах освіти, культури, фізкультури і спорту, оздоровчих закладах, які належать територіальним громадам або передані їм;

7) створення умов для розвитку культури, сприяння відродженню осередків традиційної народної творчості, національно-культурних традицій населення, художніх промислів і ремесел;

8) сприяння роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, асоціацій, інших громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, роботи з молоддю;

9) створення умов для занять фізичною культурою і спортом за місцем проживання населення та в місцях масового відпочинку;

б) делеговані повноваження:

1) забезпечення у межах наданих повноважень доступності і безоплатності освіти та медичного обслуговування на відповідній території, можливості навчання в школах державною та рідною мовою, вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національно-культурні товариства;

2) забезпечення відповідно до закону розвитку всіх видів освіти і медичного обслуговування, розвитку і вдосконалення мережі освітніх і лікувальних закладів усіх форм власності, фізичної культури і спорту, визначення потреби та формування замовлень на кадри для цих закладів, укладення договорів на підготовку спеціалістів, організація роботи щодо удосконалення кваліфікації кадрів;

3) забезпечення відповідно до законодавства пільгових категорій населення лікарськими засобами та виробами медичного призначення;

4) організація обліку дітей дошкільного та шкільного віку;

5) подання допомоги випускникам шкіл у працевлаштуванні;

6) забезпечення школярів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками, створення умов для самоосвіти;

7) організація роботи щодо запобігання бездоглядності неповнолітніх;

8) вирішення відповідно до законодавства питань про повне державне утримання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, у школах-інтернатах, дитячих будинках, у тому числі сімейного типу, професійно-технічних закладах освіти та утримання за рахунок держави осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах, у спеціальних навчальних закладах, про надання громадянам пільг на утримання дітей у школах-інтернатах, інтернатах при школах, а також щодо оплати харчування дітей у школах (групах з подовженим днем);

9) вирішення питань про надання неповнолітнім, студентам, пенсіонерам та інвалідам права на безкоштовне і пільгове користування об'єктами культури, фізкультури і спорту, а також визначення порядку компенсації цим закладам вартості послуг, наданих безкоштовно або на пільгових умовах;

10) забезпечення охорони пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання;

11) реєстрація відповідно до законодавства статутів (положень) розташованих на відповідній території закладів охорони здоров'я, навчально-виховних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих закладів незалежно від форм власності; внесення пропозицій до відповідних органів про ліцензування індивідуальної підприємницької діяльності у сфері охорони здоров'я.

Стаття 33. Повноваження у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, вилучення (викупу), а також надання під забудову та для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад; визначення в установленому порядку розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; встановлення платежів за користування комунальними та санітарними мережами відповідних населених пунктів;

2) підготовка і подання на затвердження ради проектів місцевих програм охорони довкілля, участь у підготовці загальнодержавних і регіональних програм охорони довкілля;

3) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;

4) справляння плати за землю;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення контролю за дотриманням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів;

2) реєстрація суб'єктів права власності на землю; реєстрація права користування землею і договорів на оренду землі; видача документів, що посвідчують право власності і право користування землею;

3) організація і ведення земельно-кадастрової документації;

4) погодження питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення;

5) вирішення земельних спорів у порядку, встановленому законом;

б) здійснення необхідних заходів щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф, стихійного лиха, епідемій, епізоотій, інших надзвичайних ситуацій, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення;

7) визначення території для складування, зберігання або розміщення виробничих, побутових та інших відходів відповідно до законодавства;

8) підготовка висновків щодо надання або вилучення в установленому законом порядку земельних ділянок, що проводиться органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

9) погодження проектів землеустрою;

10) здійснення контролю за виконанням проектів і схем землеустрою, проектів внутрішньогосподарського землеустрою.

2. До відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить координація на відповідній території діяльності місцевих землевпорядних органів, а також спеціально уповноважених державних органів управління з охорони природи.

Стаття 34. Повноваження у сфері соціального захисту населення

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення;

2) вирішення відповідно до законодавства питань про подання допомоги інвалідам, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих (померлих або визнаних такими, що пропали безвісти) військово-службовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас (крім військовослужбовців строкової служби) або відставку, інвалідам з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; відведення зазначеним особам у першочерговому порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва та городництва;

3) організація для малозабезпечених громадян похилого віку, інвалідів будинків-інтернатів, побутового обслуговування, продажу товарів у спеціальних магазинах і відділах за соціально доступними цінами, а також безоплатного харчування;

4) вирішення питань про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку з похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, а також інших категорій малозабезпечених громадян; подання допомоги на поховання громадян в інших випадках, передбачених законодавством;

б) делеговані повноваження:

1) підготовка і подання на затвердження ради територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття, організація їх виконання; участь у розробленні територіальних програм зайнятості населення, що затверджуються відповідно районними, обласними радами;

2) забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов інвалідів, ветеранів війни та праці, громадян, реабілітованих як жертви політичних репресій, військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, сімей, які втратили годувальника, багатодітних сімей, громадян похилого віку, які потребують обслуговування вдома, до влаштування в будинки інвалідів і громадян похилого віку, які мають потребу в цьому, дітей, що залишились без піклування батьків, на виховання в сім'ї громадян;

3) вирішення відповідно до законодавства питань про надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства і дитинства;

4) вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки і піклування;

5) подання відповідно до законодавства одноразової допомоги громадянам, які постраждали від стихійного лиха;

б) вирішення відповідно до законодавства питань про надання компенсацій і пільг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в інших випадках, передбачених законодавством;

7) організація проведення оплачуваних громадських робіт для осіб, зареєстрованих як безробітні, а також учнівської та студентської молоді у вільний від занять час на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до комунальної власності, а також за договорами – на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до інших форм власності;

8) здійснення контролю за забезпеченням соціального захисту працівників, зайнятих на роботах із шкідливими умовами праці на підприємствах, в установах та організаціях, а також за якістю проведення атестації робочих місць, за умовами праці та наданням працівникам відповідно до законодавства пільг та компенсацій за роботу у шкідливих умовах;

9) участь у веденні колективних переговорів та укладенні територіальних тарифних угод, вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів) щодо підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території; реєстрація колективних договорів і угод, здійснення контролю за їх виконанням;

10) встановлення відповідно до законодавства розмірів і порядку виплати щомісячної допомоги особам, які здійснюють догляд за самотніми громадянами, які за висновком медичних закладів потребують постійного стороннього догляду;

11) здійснення контролю за поданням відповідно до закону підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності відомостей про наявність вільних робочих місць (посад); організація інформування населення про потребу підприємств, установ та організацій усіх форм власності у працівниках;

12) бронювання в порядку, встановленому законом, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності робочих місць, призначених для працевлаштування осіб, які відповідно до законодавства потребують соціального захисту і не спроможні конкурувати на ринку праці, визначення нормативів таких робочих місць; прийняття рішень про створення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних робочих місць для осіб з обмеженою працездатністю, організація професійної підготовки цих осіб; погодження проведення ліквідації таких робочих місць;

13) державна реєстрація місцевих благодійних організацій і фондів, інших неприбуткових організацій.

2. До відання виконавчих органів сільських, селищних рад, крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить також вирішення питань щодо надання працівникам освіти, культури, охорони здоров'я, іншим категоріям громадян, які працюють у сільській місцевості, встановлених законодавством пільг.

Стаття 35. Повноваження в галузі зовнішньоекономічної діяльності

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг;

2) сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

3) сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної ін-

фраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць;

б) делеговані повноваження:

- 1) організація та контроль прикордонної і прибережної торгівлі;
- 2) створення умов для належного функціонування митних органів, сприяння їх діяльності;
- 3) забезпечення на відповідній території в межах наданих повноважень реалізації міжнародних зобов'язань України.

Стаття 36. Повноваження в галузі оборонної роботи

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі делеговані повноваження:

1) сприяння організації призову громадян на строкову військову та альтернативну (невійськову) службу, а також їх мобілізації, підготовці молоді до служби в Збройних Силах України, організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також населення наказу військового комісара про оголошення мобілізації;

2) бронювання робочих місць для військовозобов'язаних на підприємствах, в установах та організаціях відповідно до законодавства;

3) організація та участь у здійсненні заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою та цивільною обороною, на відповідній території;

4) вирішення відповідно до законодавства питань, пов'язаних з наданням військовим частинам, установам, навчальним закладам Збройних Сил України службових приміщень і жилої площі, інших об'єктів, комунально-побутових послуг; здійснення контролю за їх використанням, наданням послуг;

5) сприяння організації виробництва і поставкам у війська підприємствами та організаціями, що належать до комунальної власності, замовленої продукції, послуг, енергоресурсів;

6) здійснення заходів щодо створення належних умов для функціонування пунктів пропуску через Державний кордон України;

7) сприяння прикордонним військам у підтриманні відповідного режиму на державному кордоні;

8) здійснення заходів щодо військово-патріотичного виховання населення.

Стаття 37. Повноваження щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради питань щодо найменування (перейменування) вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд, розташованих на території відповідного населеного пункту;

2) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо питань адміністративно-територіального устрою в порядку і межах повноважень, визначених законом.

Стаття 38. Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до закону міліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників такої міліції, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов;

2) сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, внутрішніх справ та адвокатури;

3) внесення подань до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб, якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень;

4) звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

б) делеговані повноваження:

1) забезпечення вимог законодавства щодо розгляду звернень громадян, здійснення контролю за станом цієї роботи на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності;

2) вжиття у разі стихійного лиха, екологічних катастроф, епідемій, епізоотій, пожеж, інших надзвичайних ситуацій необхідних заходів щодо забезпечення державного і громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей;

3) вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку;

4) розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені законом до їх відання; утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності;

5) вчинення нотаріальних дій з питань, віднесених законом до їх відання, реєстрація актів громадянського стану;

б) здійснення в установленому порядку державної реєстрації підприємств та інших суб'єктів підприємницької діяльності, розташованих на відповідній території, а також положень про організації орендарів;

7) реєстрація у встановленому порядку місцевих об'єднань громадян, органів територіальної самоорганізації населення, які створюються і діють відповідно до законодавства.

2. До відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить:

1) утворення комісій у справах неповнолітніх та спостережної, спрямування їх діяльності;

2) сприяння органам внутрішніх справ у забезпеченні додержання правил паспортної системи;

3) вирішення спільно з відповідними органами Міністерства внутрішніх справ України питань щодо створення належних умов для служби та відпочинку особовому складу органів внутрішніх справ.

Стаття 39. Повноваження щодо відзначення державними нагородами, відзнаками Президента України та присвоєння почесних звань України

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад розглядають клопотання підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і вносять у встановленому порядку до відповідних органів виконавчої влади подання про нагородження державними нагородами, відзнаками Президента України та про присвоєння почесних звань України.

Стаття 40. Інші повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, крім повноважень, передбачених цим Законом, здійснюють й інші надані їм законом повноваження.

Стаття 41. Особливості повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів

1. Питання організації управління районами в містах належать до компетенції міських рад.

2. Районні у містах ради (у разі їх створення) та їх виконавчі органи відповідно до Конституції та законів України здійснюють управління рухомим і нерухомим майном та іншими об'єктами, що належать до комунальної власності територіальних громад районів у містах, формують, затверджують, виконують відповідні бюджети та контролюють їх виконання, а також здійснюють інші повноваження, передбачені цим Законом, в обсягах і межах, що визначаються міськими радами.

3. Обсяг і межі повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів визначаються відповідними міськими радами за узгодженням з районними у містах радами з урахуванням загальноміських інтересів та колективних потреб територіальних громад районів у містах.

4. Визначений міськими радами обсяг повноважень районних у місті рад та їх виконавчих органів не може змінюватися міською радою без згоди відповідної районної у місті ради протягом даного скликання.

5. Порядок формування, структура, форми діяльності районних у містах рад та їх органів визначаються відповідно до цього та інших законів.

ГЛАВА 3. СІЛЬСЬКИЙ, СЕЛИЩНИЙ, МІСЬКИЙ ГОЛОВА

Стаття 42. Повноваження сільського, селищного, міського голови

1. Повноваження сільського, селищного, міського голови починаються з моменту оголошення відповідною сільською, селищною, міською виборчою комісією на пленарному засіданні ради рішення про його обрання і закінчуються в момент вступу на цю посаду іншої обраної відповідно до закону особи, крім випадків дострокового припинення його повноважень.

2. Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених цим Законом.

3. Сільський, селищний, міський голова:

1) забезпечує здійснення у межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території, дотримання Конституції та законів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади;

2) організує в межах, визначених цим Законом, роботу відповідної ради та її виконавчого комітету;

3) підписує рішення ради та її виконавчого комітету;

4) вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду секретаря ради;

5) вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради;

6) вносить на розгляд ради пропозиції щодо структури і штатів виконавчих органів ради, апарату ради та її виконавчого комітету;

7) здійснює керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету;

8) скликає сесії ради, вносить пропозиції та формує порядок денний сесій ради і головує на пленарних засіданнях ради;

9) забезпечує підготовку на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку, цільових програм з інших питань самоврядування, місцевого бюджету та звіту про його виконання, рішень ради з інших питань, що належать до її відання; оприлюднює затверджені радою програми, бюджет та звіти про їх виконання;

10) призначає на посади та звільняє з посад керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад;

11) скликає загальні збори громадян за місцем проживання;

12) забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, відповідної ради, її виконавчого комітету;

13) є розпорядником бюджетних, позабюджетних цільових (у тому числі валютних) коштів, використовує їх лише за призначенням, визначеним радою;

14) представляє територіальну громаду, раду та її виконавчий комітет у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадянами, а також у міжнародних відносинах відповідно до законодавства;

15) звертається до суду щодо визнання незаконними актів інших органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права та інтереси територіальної громади, а також повноваження ради та її органів;

16) укладає від імені територіальної громади, ради та її виконавчого комітету договори відповідно до законодавства, а з питань, віднесених до виключної компетенції ради, подає їх на затвердження відповідної ради;

17) веде особистий прийом громадян;

18) забезпечує на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та їх об'єднань;

19) здійснює інші повноваження місцевого самоврядування, визначені цим та іншими законами, якщо вони не віднесені до виключних повноважень ради або не віднесені радою до відання її виконавчих органів;

20) видає розпорядження у межах своїх повноважень.

(згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 6 липня 1999 р. № 7-рп/99 дано офіційне тлумачення положенням частини третьої статті 42)

4. Сільський, селищний, міський голова несе персональну відповідальність за здійснення наданих йому законом повноважень.

(згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 6 липня 1999 р. № 7-рп/99 дано офіційне тлумачення положенням частини четвертої статті 42)

5. При здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед територіальною громадою, відповідальним – перед відповідною радою, а з питань здійснення виконавчими органами ради повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади.

(згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 6 липня 1999 р. № 7-рп/99 дано офіційне тлумачення положенням частини п'ятої статті 42)

6. Сільський, селищний, міський голова не рідше одного разу на рік звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами. На вимогу не менше половини депутатів відповідної ради сільський, селищний, міський голова зобов'язаний прозвітувати перед радою про роботу виконавчих органів ради у будь-який визначений ними термін.

(згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 6 липня 1999 р. № 7-рп/99 дано офіційне тлумачення положенням частини шостої статті 42)

Стаття 43. Питання, які вирішуються районними і обласними радами виключно на їх пленарних засіданнях

1. Виключно на пленарних засіданнях районної, обласної ради вирішуються такі питання:

1) обрання голови ради, заступника голови ради, звільнення їх з посади;

2) утворення, обрання і ліквідація постійних та інших комісій ради, зміна їх складу, обрання голів комісій;

3) утворення президії (колегії) ради, затвердження положення про неї;

4) затвердження за пропозицією голови ради структури, чисельності виконавчого апарату ради, витрат на утримання ради та її виконавчого апарату;

5) затвердження регламенту ради;

6) затвердження плану роботи ради, заслуховування звіту про його виконання;

7) заснування засобів масової інформації відповідної ради, призначення і звільнення їх керівників;

8) заслуховування звітів постійних комісій, керівників органів, які рада утворює, обирає та призначає;

9) розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по них;

10) прийняття рішень щодо дострокового припинення повноважень депутата ради в порядку, встановленому законодавством;

11) визначення відповідно до закону кількісного складу ради;

12) прийняття за пропозицією територіальних громад рішення щодо проведення консультативного опитування з питань, які стосуються їх спільних інтересів;

13) здійснення відповідно до закону повноважень щодо організації проведення всеукраїнських референдумів та виборів органів державної влади і місцевого самоврядування;

14) затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та порядок використання символіки району, області;

15) прийняття рішень щодо об'єднання в асоціації, вступ до асоціацій та інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, а також про вихід із них;

16) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно району, області, цільових програм з інших питань, заслуховування звітів про їх виконання;

17) затвердження відповідно районних, обласних бюджетів, внесення змін до них, затвердження звітів про їх виконання;

18) розподіл переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення;

19) вирішення за дорученням відповідних рад питань про продаж, передачу в оренду, концесію або під заставу об'єктів комунальної власності, які забезпечують спільні потреби територіальних

громад і перебувають в управлінні районних, обласних рад, а також придбання таких об'єктів в установленому законом порядку;

(пункт 19 частини першої статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 16.07.99 р. № 997-XIV)

20) вирішення в установленому законом порядку питань щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад; призначення і звільнення їх керівників;

21) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

22) вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу;

23) встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборони використання підприємствами питної води у промислових цілях;

24) прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками історії або культури, які охороняються законом;

25) прийняття за пропозицією відповідних сільських, селищних, міських рад рішень, пов'язаних зі створенням спеціальних вільних та інших зон, зміною у статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань;

26) прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і в порядку, визначених законом;

27) прийняття рішень щодо делегування місцевим державним адміністраціям окремих повноважень районних, обласних рад;

28) заслуховування звітів голів місцевих державних адміністрацій, їх заступників, керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, бюджету, рішень ради із зазначених питань, а також про здійснення місцевими державними адміністраціями делегованих їм радою повноважень;

29) прийняття рішення про недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації;

30) прийняття рішень про звернення до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів, а також повноваження районних, обласних рад та їх органів;

31) внесення до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо голови відповідної місцевої державної адміністрації;

32) надання згоди на передачу об'єктів з державної власності у спільну власність територіальних громад сіл, селищ, міст та прийняття рішень про передачу об'єктів права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних, обласних рад, у державну власність.

(частину першу статті 43 доповнено пунктом 32 згідно із Законом України від 06.10.98 р. № 163-XIV)

2. Районні і обласні ради можуть розглядати і вирішувати на пленарних засіданнях й інші питання, віднесені до їх відання цим та іншими законами.

3. Крім питань, зазначених у частині першій цієї статті, виключно на пленарних засіданнях обласних рад вирішуються такі питання:

1) затвердження відповідно до законодавства правил забудови і благоустрою населених пунктів області;

2) прийняття у межах, що визначаються законами, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, які передбачають за їх порушення адміністративну відповідальність;

3) встановлення відповідно до закону місцевого збору за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон, визначення порядку його сплати;

4) прийняття рішень про віднесення лісів до категорії захисності, а також про поділ лісів за розрядами такс у випадках і порядку, передбачених законом.

Стаття 44. Делегування повноважень районних і обласних рад відповідним місцевим державним адміністраціям

1. Районні, обласні ради делегують відповідним місцевим державним адміністраціям такі повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, цільових програм з інших питань, а в місцях компактного проживання національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку, проектів рішень, інших матеріалів з питань, передбачених цією статтею; забезпечення виконання рішень ради;

2) підготовка пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно областей та загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального та культурного розвитку України;

3) забезпечення збалансованого економічного і соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

4) підготовка і подання до відповідних органів виконавчої влади фінансових показників і пропозицій до проекту Державного бюджету України;

5) сприяння інвестиційній діяльності на території району, області;

6) об'єднання на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, і населення, а також бюджетних коштів на будівництво, реконстру-

кцію, ремонт та утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури, шляхів місцевого значення та на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

7) залучення в порядку, встановленому законом, підприємств, установ та організацій, які не належать до комунальної власності, до участі в обслуговуванні населення відповідної території, координація цієї роботи;

8) затвердження маршрутів і графіків руху місцевого пасажирського транспорту незалежно від форм власності, узгодження цих питань стосовно транзитного пасажирського транспорту;

9) підготовка питань про визначення у встановленому законом порядку території, вибір, вилучення (викуп) і надання землі для містобудівних потреб, визначених містобудівною документацією;

10) організація охорони, реставрації, використання пам'яток історії та культури, архітектури і містобудування, палацово-паркових, паркових та садибних комплексів, природних заповідників місцевого значення;

11) підготовка висновків щодо проектів місцевих містобудівних програм відповідних адміністративно-територіальних одиниць, що затверджуються сільськими, селищними, міськими радами;

12) видача відповідно до законодавства забудовникам архітектурно-планувальних завдань та технічних умов на проектування, будівництво, реконструкцію будинків і споруд, благоустрій територій та надання дозволу на проведення цих робіт;

13) забезпечення відповідно до законодавства розвитку науки, усіх видів освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, туризму; сприяння відродженню осередків традиційної народної творчості, національно-культурних традицій населення, художніх промислів і ремесел, роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, асоціацій, інших громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, сім'ї та молоді;

14) підготовка і подання на затвердження ради пропозицій щодо організації територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками історії або культури, які охороняються законом;

15) здійснення необхідних заходів щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф, стихійного лиха, епідемій, епізоотій, інших надзвичайних ситуацій, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення;

16) координація на відповідній території діяльності місцевих землевлпорядних органів;

17) здійснення контролю за використанням коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і

лісогосподарського виробництва, пов'язаних із вилученням (випуском) земельних ділянок.

2. Крім повноважень, зазначених у частині першій цієї статті, обласні ради делегують обласним державним адміністраціям такі повноваження:

1) визначення відповідно до закону розміру відрахувань підприємствами, установами та організаціями, що надходять на розвиток шляхів загального користування в області;

2) погодження у випадках, передбачених законом, з відповідними сільськими, селищними, міськими радами питань щодо розподілу коштів за використання природних ресурсів, які надходять до фондів охорони навколишнього природного середовища;

3) підготовка проектів рішень про віднесення лісів до категорії захисності, а також про поділ лісів за розрядами такс у випадках і порядку, передбачених законом;

4) прийняття у встановленому законом порядку рішень про заборону використання окремих природних ресурсів загального користування;

5) визначення відповідно до законодавства режиму використання територій рекреаційних зон;

6) затвердження для підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин у довкілля та лімітів розміщення відходів у випадках, передбачених законом.

ГЛАВА 5. ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 45. Порядок формування рад

1. Сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення), районні, обласні ради складаються з депутатів, які обираються населенням відповідної території на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

2. Порядок організації і проведення виборів депутатів визначається законом.

3. Загальний склад ради визначається радою відповідно до закону про вибори.

4. Рада вважається правомочною за умови обрання не менш як двох третин депутатів від загального складу ради.

5. У разі якщо до ради обрано менше двох третин її складу, до обрання необхідної кількості депутатів продовжує здійснювати повноваження рада попереднього скликання.

6. У разі дострокового припинення повноважень деяких депутатів, внаслідок чого до складу ради входить менш як дві третини депутатів, до обрання необхідної кількості депутатів така рада вважається правомочною за наявності більше половини депутатів від загального складу ради.

7. Строк повноважень рад – чотири роки.

Стаття 46. Сесія ради

1. Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення), районна, обласна рада проводить свою роботу сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради.

2. Перша сесія новообраної сільської, селищної, міської, районної у місті ради скликається відповідною територіальною виборчою комісією не пізніш як через місяць після обрання ради у правомочному складі. Її відкриває і веде голова цієї виборчої комісії. Він інформує раду про підсумки виборів депутатів та сільського, селищного, міського голови і визнання їх повноважень.

3. Першу сесію районної, обласної ради скликає і веде голова відповідної територіальної виборчої комісії.

4. Наступні сесії ради скликаються: сільської, селищної, міської – відповідно сільським, селищним, міським головою; районної у місті, районної, обласної – головою відповідної ради.

5. Сесія ради скликається в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал.

6. У разі немотивованої відмови сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради або неможливості його скликати сесія ради скликається: сільської, селищної, міської ради – секретарем сільської, селищної, міської ради; районної у місті, районної, обласної ради – заступником голови відповідної ради.

У цих випадках сесія скликається:

1) відповідно до доручення сільського, селищного, міського голови (голови районної у місті, районної, обласної ради);

2) якщо сільський, селищний, міський голова (голова районної у місті, районної, обласної ради) без поважних причин не скликав сесію у двотижневий строк після настання умов, передбачених частиною сьомою цієї статті;

3) якщо сесія не скликається сільським, селищним, міським головою (головою районної у місті, районної, обласної ради) у строки, передбачені цим Законом.

7. Сесія сільської, селищної, міської, районної у місті ради повинна бути також скликана за пропозицією не менш як однієї третини депутатів від загального складу відповідної ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради, а сесія районної, обласної ради – також за пропозицією не менш як однієї третини депутатів від загального складу відповідної ради або голови відповідної місцевої державної адміністрації.

8. У разі якщо посадові особи, зазначені у частинах четвертій та шостій цієї статті, у двотижневий строк не скликають сесію на вимогу суб'єктів, зазначених у частині сьомій цієї статті, сесія може бути скликана депутатами відповідної ради, які становлять не менш як одну третину складу ради, або постійною комісією ради.

9. Рішення про скликання сесії ради доводиться до відома депутатів і населення не пізніш як за 10 днів до сесії, а у виняткових випадках – не пізніш як за день до сесії із зазначенням часу скли-

кання, місця проведення та питань, які передбачається внести на розгляд ради.

10. Сесію сільської, селищної, міської ради відкриває і веде відповідно сільський, селищний, міський голова, а у випадках, передбачених частиною шостою цієї статті, – секретар ради; сесію районної у місті, районної, обласної ради – голова ради або його заступник. У випадку, передбаченому частиною восьмою цієї статті, сесію відкриває за дорученням групи депутатів, з ініціативи якої скликана сесія, один з депутатів, що входить до її складу, а веде за рішенням ради – один з депутатів цієї ради.

11. Сесія ради є правомочною, якщо в її пленарному засіданні бере участь більше половини депутатів від загального складу ради.

12. Пропозиції щодо питань на розгляд ради можуть вноситися сільським, селищним, міським головою, постійними комісіями, депутатами, виконавчим комітетом ради, головою місцевої державної адміністрації, головою районної, обласної ради, загальними зборами громадян.

13. Не пізніше як на другій сесії затверджується регламент роботи відповідної ради, а також положення про постійні комісії ради.

14. Порядок скликання сесії ради, підготовки і розгляду нею питань, прийняття рішень ради про затвердження порядку денного сесії та з інших процедурних питань, а також порядок роботи сесії визначаються регламентом ради.

15. Протоколи сесій сільської, селищної, міської ради, прийняті нею рішення підписуються сільським, селищним, міським головою, районної у місті, районної, обласної ради – головою відповідної ради, у разі їх відсутності – відповідно секретарем сільської, селищної, міської ради, заступником голови районної в місті, районної, обласної ради, а у випадку, передбаченому частинами сьомою та дев'ятою цієї статті, – депутатом ради, який за дорученням депутатів головував на її засіданні.

16. Сесії ради проводяться гласно. У разі необхідності рада може прийняти рішення про проведення закритого пленарного засідання.

Стаття 47. Постійні комісії ради

1. Постійні комісії ради є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету.

2. Постійні комісії обираються радою на строк її повноважень у складі голови і членів комісії. Всі інші питання структури комісії вирішуються відповідною комісією.

3. До складу постійних комісій не можуть бути обрані сільський, селищний, міський голова, секретар сільської, селищної, міської ради, голова районної у місті (у разі її створення), районної, обласної ради, їх заступники.

4. Постійні комісії за дорученням ради або за власною ініціативою попередньо розглядають проекти програм соціально-економічного і культурного розвитку, місцевого бюджету, звіти про виконання програм і бюджету, вивчають і готують питання

про стан та розвиток відповідних галузей господарського і соціально-культурного будівництва, інші питання, які вносяться на розгляд ради, розробляють проекти рішень ради та готують висновки з цих питань, виступають на сесіях ради з доповідями і співдоповідями.

5. Постійні комісії попередньо розглядають кандидатури осіб, які пропонуються для обрання, затвердження, призначення або погодження відповідною радою, готують висновки з цих питань.

6. Постійні комісії за дорученням ради, голови, заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради або за власною ініціативою вивчають діяльність підзвітних і підконтрольних рад та виконавчому комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради органів, а також з питань, віднесених до відання ради, місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ та організацій, їх філіалів і відділень незалежно від форм власності та їх посадових осіб, подають за результатами перевірки рекомендації на розгляд їх керівників, а в необхідних випадках – на розгляд ради або виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради; здійснюють контроль за виконанням рішень ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради.

7. Постійні комісії у питаннях, які належать до їх відання, та в порядку, визначеному законом, мають право отримувати від керівників органів, підприємств, установ, організацій та їх філіалів і відділень необхідні матеріали і документи.

8. Організація роботи постійної комісії ради покладається на голову комісії. Голова комісії скликає і веде засідання комісії, дає доручення членам комісії, представляє комісію у відносинах з іншими органами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями, а також громадянами, організує роботу по реалізації висновків і рекомендацій комісії. У разі відсутності голови комісії або неможливості ним виконувати свої повноваження з інших причин його функції здійснює заступник голови комісії або секретар комісії.

9. Засідання постійної комісії скликається в міру необхідності і є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як половина від загального складу комісії.

10. За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують висновки і рекомендації. Висновки і рекомендації постійної комісії приймаються більшістю голосів від загального складу комісії і підписуються головою комісії, а в разі його відсутності – заступником голови або секретарем комісії. Протоколи засідань комісії підписуються головою і секретарем комісії.

11. Рекомендації постійних комісій підлягають обов'язковому розгляду органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, яким вони адресовані. Про результати розгляду і вжиті заходи повинно бути повідомлено комісіям у встановлений ними строк.

12. Постійна комісія для вивчення питань, розробки проектів рішень ради може створювати підготовчі комісії і робочі групи з

залученням представників громадськості, вчених і спеціалістів. Питання, які належать до відання кількох постійних комісій, можуть за ініціативою комісій, а також за дорученням ради, її голови, заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради розглядатися постійними комісіями спільно. Висновки і рекомендації, прийняті постійними комісіями на їх спільних засіданнях, підписуються головами відповідних постійних комісій.

13. Депутати працюють у постійних комісіях на громадських засадах. За рішенням обласних рад голови постійних комісій з питань бюджету можуть працювати в раді на постійній основі.

14. Постійні комісії є підзвітними раді та відповідальними перед нею.

15. Перелік, функціональна спрямованість і порядок організації роботи постійних комісій визначаються регламентом відповідної ради та Положенням про постійні комісії, що затверджується радою.

Стаття 48. Тимчасові контрольні комісії ради

1. Тимчасові контрольні комісії ради є органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування. Контрольні комісії подають звіти і пропозиції на розгляд ради.

2. Рішення про створення тимчасової контрольної комісії ради, її назву та завдання, персональний склад комісії та її голову вважається прийнятим, якщо за це проголосувало не менше однієї третини депутатів від загального складу ради.

3. Засідання тимчасових контрольних комісій ради проводяться, як правило, закриті. Депутати, які входять до складу тимчасової контрольної комісії, та залучені комісією для участі в її роботі спеціалісти, експерти, інші особи не повинні розголошувати інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з її роботою.

4. Повноваження тимчасової контрольної комісії ради припиняються з моменту прийняття радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії, а також у разі припинення повноважень ради, яка створила цю комісію.

Стаття 49. Депутат ради

1. Повноваження депутата ради починаються з моменту офіційного оголошення відповідною територіальною виборчою комісією на сесії ради рішення про підсумки виборів та визнання повноважень депутатів і закінчуються в день першої сесії ради нового скликання. Повноваження депутата можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених законом.

2. Депутат представляє інтереси всієї територіальної громади, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради та утворюваних нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення. Депутат, крім секретаря ради, повинен входити до складу однієї з постійних комісій ради.

3. На час сесій, засідань постійних комісій рад, а також для здійснення депутатських повноважень в інших, передбачених за-

коном випадках, депутат звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків з відшкодуванням йому середнього заробітку за основним місцем роботи та інших витрат, пов'язаних з депутатською діяльністю, за рахунок відповідного місцевого бюджету.

4. Депутат зобов'язаний брати участь у роботі сесій ради, засідань постійної та інших комісій ради, до складу яких його обрано.

5. У разі пропуску депутатом протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів відповідна рада може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата у встановленому законом порядку.

6. Депутат має право ухвального голосу з усіх питань, які розглядаються на сесіях ради, а також на засіданнях постійної та інших комісій ради, до складу яких його обрано.

7. Депутат має право звернутися із запитом до керівників ради та її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих або зареєстрованих на відповідній території, а депутат міської (міста обласного значення), районної, обласної ради – також до голови місцевої державної адміністрації з питань, віднесених до відання ради.

8. Орган або посадова особа, до яких звернуто запит, зобов'язані дати усну чи письмову відповідь на запит на сесії ради у строки і в порядку, встановлені радою відповідно до закону. За результатами розгляду запиту рада приймає рішення.

9. Пропозиції і зауваження, висловлені депутатами на сесії ради, або передані в письмовій формі головуючому на сесії, розглядаються радою чи за її дорученням постійними комісіями ради або надсилаються на розгляд підзвітним і підконтрольним їй органам та посадовим особам, які зобов'язані розглянути ці пропозиції і зауваження у строки, встановлені радою, і про вжиті заходи повідомити депутатів та раді.

10. Депутат має право знайомитися з будь-якими офіційними документами, які зберігаються у відповідних органах місцевого самоврядування, та робити виписки, копіювання цих документів.

11. Повноваження депутатів, порядок організації і гарантії депутатської діяльності визначаються Конституцією України, цим Законом, законом про статус депутата, іншими законами.

Стаття 50. Секретар сільської, селищної, міської ради

1. Секретар сільської, селищної, міської ради обирається за пропозицією сільського, селищного, міського голови відповідною радою з числа її депутатів на строк повноважень ради та працює в раді на постійній основі.

2. Секретар сільської, селищної, міської ради не може сумішати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи в позаурочний час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибутки, якщо інше не передбачено законом.

3. Секретар сільської, селищної, міської ради:

1) скликає сесії ради у випадках, передбачених частиною шостою статті 46 цього Закону; повідомляє депутатам і доводить до відома населення інформацію про час і місце проведення сесії ради, питання, які передбачається внести на розгляд ради;

2) веде засідання ради та підписує її рішення у випадках, передбачених частиною шостою статті 46 цього Закону;

3) організує підготовку сесій ради, питань, що вносяться на розгляд ради;

4) забезпечує своєчасне доведення рішень ради до виконавців і населення, організує контроль за їх виконанням;

5) за дорученням сільського, селищного, міського голови координує діяльність постійних та інших комісій ради, дає їм доручення, сприяє організації виконання їх рекомендацій;

6) сприяє депутатам ради у здійсненні їх повноважень;

7) організує за дорученням ради відповідно до законодавства здійснення заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням референдумів та виборів до органів державної влади і місцевого самоврядування;

8) забезпечує зберігання у відповідних органах місцевого самоврядування офіційних документів, пов'язаних з місцевим самоврядуванням відповідної територіальної громади, забезпечує доступ до них осіб, яким це право надано у встановленому порядку;

9) вирішує за дорученням сільського, селищного, міського голови або відповідної ради інші питання, пов'язані з діяльністю ради та її органів.

4. Секретар сільської ради може за рішенням ради одночасно здійснювати повноваження секретаря виконавчого комітету відповідної ради.

5. Повноваження секретаря сільської, селищної, міської ради можуть бути достроково припинені за рішенням відповідної ради.

Стаття 51. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради

1. Виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради є виконавчий комітет ради, який утворюється відповідною радою на строк її повноважень. Після закінчення повноважень ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради її виконавчий комітет здійснює свої повноваження до сформування нового складу виконавчого комітету.

2. Кількісний склад виконавчого комітету визначається відповідною радою. Персональний склад виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради затверджується радою за пропозицією сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради – за пропозицією голови відповідної ради.

3. Виконавчий комітет ради утворюється у складі відповідно сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради – голови відповідної ради, заступника (заступників) сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради, керуючого справами (секретаря) виконавчого комітету,

а також керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, інших осіб.

4. До складу виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради входить також за посадою секретар відповідної ради.

5. Очолює виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради відповідно сільський, селищний, міський голова, районної у місті ради – голова відповідної ради. У виконавчому комітеті сільської ради функції секретаря виконавчого комітету за рішенням ради може здійснювати секретар відповідної ради.

6. Особи, які входять до складу виконавчого комітету, крім тих, хто працює у виконавчих органах ради на постійній основі, на час засідань виконавчого комітету, а також для здійснення повноважень в інших випадках звільняються від виконання виробничих або службових обов'язків з відшкодуванням їм середнього заробітку за основним місцем роботи та інших витрат, пов'язаних з виконанням обов'язків члена виконавчого комітету, за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

7. На осіб, які входять до складу виконавчого комітету ради і працюють в ньому на постійній основі, поширюються вимоги щодо обмеження сумісності їх діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені цим Законом для сільського, селищного, міського голови.

8. Виконавчий комітет ради є підзвітним і підконтрольним раді, що його утворила, а з питань здійснення ним повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади.

9. До складу виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради не можуть входити депутати відповідної ради, крім секретаря ради.

Стаття 52. Повноваження виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради

1. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради може розглядати і вирішувати питання, віднесені цим Законом до відання виконавчих органів ради.

2. Виконавчий комітет ради:

1) попередньо розглядає проекти місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку, цільових програм з інших питань, місцевого бюджету, проекти рішень з інших питань, що вносяться на розгляд відповідної ради;

2) координує діяльність відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідної територіальної громади, заслуховує звіти про роботу їх керівників;

3) має право змінювати або скасовувати акти підпорядкованих йому відділів, управлінь, інших виконавчих органів ради, а також їх посадових осіб.

3. Сільська, селищна, міська рада може прийняти рішення про розмежування повноважень між її виконавчим комітетом, відділами, управліннями, іншими виконавчими органами ради та сіль-

ським, селищним, міським головою в межах повноважень, наданих цим Законом виконавчим органам сільських, селищних, міських рад.

Стаття 53. Організація роботи виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради

Основною формою роботи виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради є його засідання. Засідання виконавчого комітету скликаються відповідно сільським, селищним, міським головою (головою районної у місті ради), а в разі його відсутності чи неможливості здійснення ним цієї функції – заступником сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради (районної у місті ради – заступником голови ради) в міру необхідності, але не рідше одного разу на місяць і є правомочними, якщо в них беруть участь більше половини від загального складу виконавчого комітету.

Стаття 54. Відділи, управління та інші виконавчі органи сільської, селищної, міської, районної у місті ради

1. Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада у межах затверджених нею структури і штатів може створювати відділи, управління та інші виконавчі органи для здійснення повноважень, що належать до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

2. Відділи, управління та інші виконавчі органи ради є підзвітними і підконтрольними раді, яка їх утворила, підпорядкованими її виконавчому комітету, сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті ради.

3. Керівники відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради призначаються на посаду і звільняються з посади сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради одноособово, а у випадках, передбачених законом, – за погодженням з відповідними органами виконавчої влади.

4. Положення про відділи, управління та інші виконавчі органи ради затверджуються відповідною радою.

Стаття 55. Голова районної, обласної, районної у місті ради

1. Голова районної, обласної, районної у місті (у разі її створення) ради обирається відповідною радою з числа її депутатів у межах строку повноважень ради таємним голосуванням.

2. Голова ради виконує свої обов'язки до обрання голови ради нового скликання, крім випадків дострокового припинення повноважень голови ради відповідно до цього Закону.

3. Голова ради працює у раді на постійній основі, не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток.

4. У своїй діяльності голова ради є підзвітним раді і може бути звільнений з посади радою, якщо за його звільнення проголосувало не менш як дві третини депутатів від загального складу ради шляхом таємного голосування.

5. Питання про звільнення голови ради може бути внесено на розгляд ради на вимогу не менше третини депутатів від загального складу ради.

6. Голова районної, обласної, районної у місті ради:

1) скликає сесії ради, повідомляє депутатам і доводить до відома населення інформацію про час і місце проведення сесії ради, питання, які передбачається внести на розгляд ради, веде засідання ради;

2) забезпечує підготовку сесій ради і питань, що вносяться на її розгляд, доведення рішень ради до виконавців, організує контроль за їх виконанням;

3) представляє раді кандидатури для обрання на посаду заступника голови ради; вносить на затвердження ради пропозиції щодо структури органів ради, її виконавчого апарату, витрат на їх утримання;

4) вносить раді пропозиції щодо утворення і обрання постійних комісій ради;

5) координує діяльність постійних комісій ради, дає їм доручення, сприяє організації виконання їх рекомендацій;

6) організує подання депутатам допомоги у здійсненні ними своїх повноважень;

7) організує відповідно до законодавства проведення референдумів та виборів до органів державної влади і місцевого самоврядування;

8) організує роботу президії (колегії) ради (у разі її створення);

9) призначає і звільняє керівників та інших працівників структурних підрозділів виконавчого апарату ради;

10) здійснює керівництво виконавчим апаратом ради;

11) є розпорядником коштів, передбачених на утримання ради та її виконавчого апарату;

12) підписує рішення ради, протоколи сесій ради;

13) забезпечує роботу по розгляду звернень громадян; веде особистий прийом громадян;

14) забезпечує гласність у роботі ради та її органів, обговорення громадянами проектів рішень ради, важливих питань місцевого значення, вивчення громадської думки, оприлюднює рішення ради;

15) представляє раду у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, трудовими колективами, адміністрацією підприємств, установ, організацій і громадянами, а також у зовнішніх відносинах відповідно до законодавства;

16) за рішенням ради звертається до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів, а також повноваження районних, обласних рад та їх органів;

17) звітує перед радою про свою діяльність не менше одного разу на рік, а на вимогу не менш як третини депутатів – у визначений радою термін;

18) вирішує інші питання, доручені йому радою.

7. Голова районної, обласної, районної у місті ради в межах своїх повноважень видає розпорядження.

Стаття 56. Заступник голови районної, обласної, районної у місті ради

1. Заступник голови районної, обласної, районної у місті (у разі її створення) ради обирається відповідною радою у межах строку її повноважень з числа депутатів цієї ради шляхом таємного голосування і здійснює свої повноваження до обрання заступника голови ради нового скликання, крім випадків дострокового припинення його повноважень.

2. Заступник голови ради може бути достроково звільнений з посади за рішенням ради, яке приймається шляхом таємного голосування. Питання про його звільнення може бути внесено на розгляд ради на вимогу не менш як третини депутатів від загального складу ради або голови ради.

3. Заступник голови ради в разі відсутності голови ради або неможливості виконання ним своїх обов'язків з інших причин здійснює повноваження голови відповідної ради.

4. Заступник голови ради працює у раді на постійній основі. На нього поширюються вимоги щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені цим Законом для голови ради.

Стаття 57. Президія (колегія) районної, обласної ради

1. Районна, обласна рада може утворити президію (колегію) ради. Президія (колегія) ради є дорадчим органом ради, який попередньо готує узгоджені пропозиції і рекомендації з питань, що передбачається внести на розгляд ради. Президія (колегія) ради може приймати рішення, які мають дорадчий характер.

2. До складу президії (колегії) ради входять голова ради, його заступник, голови постійних комісій ради, уповноважені представники депутатських груп і фракцій.

3. Президія (колегія) ради діє на основі Положення про неї, що затверджується радою.

Стаття 58. Виконавчий апарат районної, обласної ради

1. Виконавчий апарат районної, обласної ради забезпечує здійснення радою повноважень, наданих їй Конституцією України, цим та іншими законами.

2. Виконавчий апарат ради здійснює організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради, її органів, депутатів, сприяє здійсненню відповідною радою взаємодії і зв'язків з територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади, органами та посадовими особами місцевого самоврядування.

3. Виконавчий апарат ради утворюється відповідною радою. Його структура і чисельність, витрати на утримання встановлюються радою за поданням її голови.

4. Виконавчий апарат ради за посадою очолює голова відповідної ради.

Стаття 59. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування

1. Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень.

2. Рішення ради приймається на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених цим Законом. При встановленні результатів голосування до загального складу сільської, селищної, міської ради включається сільський, селищний, міський голова, якщо він бере участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос.

3. Рішення ради приймається відкритим (у тому числі поіменним) або таємним голосуванням. Таємне голосування обов'язково проводиться у випадках, передбачених пунктами 4 і 16 статті 26, пунктами 1, 29 і 31 статті 43 та статтями 55, 56 цього Закону.

4. Рішення сільської, селищної, міської ради у п'ятиденний строк з моменту його прийняття може бути зупинено сільським, селищним, міським головою і внесено на повторний розгляд відповідної ради із обґрунтуванням зауважень. Рада зобов'язана у двотижневий строк повторно розглянути рішення. Якщо рада відхилила зауваження сільського, селищного, міського голови і підтвердила попереднє рішення двома третинами депутатів від загального складу ради, воно набирає чинності.

5. Рішення ради нормативно-правового характеру набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень у дію.

6. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради в межах своїх повноважень приймає рішення. Рішення виконавчого комітету приймаються на його засіданні більшістю голосів від загального складу виконавчого комітету і підписуються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради.

7. У разі незгоди сільського, селищного, міського голови (голови районної у місті ради) з рішенням виконавчого комітету ради він може зупинити дію цього рішення своїм розпорядженням та внести це питання на розгляд відповідної ради.

8. Сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради в межах своїх повноважень видає розпорядження.

9. Рішення виконавчого комітету ради з питань, віднесених до власної компетенції виконавчих органів ради, можуть бути скасовані відповідною радою.

10. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування з мотивів їхньої невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку.

11. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування доводяться до відома населення. На вимогу громадян їм може бути видана копія відповідних актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

**МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ****Стаття 60. Право комунальної власності**

1. Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження.

2. Підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом.

3. Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи і служби.

4. Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

5. Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

6. Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначаються відповідною радою. Доходи від відчуження об'єктів права комунальної власності зараховуються до відповідних місцевих бюджетів і спрямовуються на фінансування заходів, передбачених бюджетами розвитку.

7. Майнові операції, які здійснюються органами місцевого самоврядування з об'єктами права комунальної власності, не повинні ослаблювати економічних основ місцевого самовряду-

вання, зменшувати обсяг та погіршувати умови надання послуг населенню.

8. Право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

9. Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради мають право:

1) вносити пропозиції про передачу або продаж у комунальну власність відповідних територіальних громад підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної та інших форм власності, якщо вони мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

2) на переважне придбання в комунальну власність приміщень, споруд, інших об'єктів, розташованих на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових та соціально-культурних потреб територіальних громад;

3) мати об'єкти комунальної власності за межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Стаття 61. Місцеві бюджети

1. Органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети згідно з цим Законом та законом про бюджетну систему.

2. Районні та обласні ради затверджують районні та обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних та культурних програм, контролюють їх виконання.

3. Складання і виконання районних і обласних бюджетів здійснюють відповідні державні адміністрації згідно з цим Законом та законом про бюджетну систему.

4. Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до закону.

5. Втручання державних органів у процес складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів не допускається, за винятком випадків, передбачених цим та іншими законами.

Стаття 62. Участь держави у формуванні доходів місцевих бюджетів

1. Держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економічним, ефективним витра-

чанням коштів та належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. У випадках, коли доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків та зборів перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава вилучає із місцевого бюджету до державного бюджету частину надлишку в порядку, встановленому законом про державний бюджет.

2. Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій, виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, встановленого законом.

Стаття 63. Доходи місцевих бюджетів

1. Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

2. Доходи місцевих бюджетів районних у містах рад (у разі їх створення) формуються відповідно до обсягу повноважень, що визначаються відповідними міськими радами.

3. Порядок зарахування доходів до місцевих бюджетів визначається законом про бюджетну систему та іншими законами.

4. У доходній частині місцевого бюджету окремо виділяються доходи, необхідні для виконання власних повноважень, і доходи, необхідні для забезпечення виконання делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

5. Місцевий бюджет поділяється на поточний бюджет і бюджет розвитку. Доходи бюджету розвитку формуються за рахунок частини податкових надходжень, коштів, залучених від розміщення місцевих позик, а також інвестиційних субсидій з інших бюджетів.

6. Кошти державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій, субвенцій, розподіляються обласними радами між районними бюджетами і бюджетами міст обласного значення у розмірах, необхідних для формування доходних частин не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом, а також використовуються для фінансування з обласного бюджету спільних проектів територіальних громад.

7. Кошти обласного бюджету, передані державою у вигляді дотацій, субвенцій, зараховуються до районних бюджетів і розподіляються районними радами між місцевими бюджетами у розмірах, необхідних для формування доходних частин не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом, а також використовуються для фінансування з районного бюджету спільних проектів територіальних громад.

Стаття 64. Видатки місцевих бюджетів

1. Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове спрямування визначаються місцевими бюджетами цих громад;

видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, – відповідними районними та обласними бюджетами.

2. Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи самостійно розпоряджаються коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання.

3. Районні, обласні бюджети виконують місцеві державні адміністрації в цілях і обсягах, що затверджуються відповідними радами.

4. У видатковій частині місцевих бюджетів окремо передбачаються видатки поточного бюджету і видатки бюджету розвитку.

5. Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, і не належать до бюджету розвитку.

6. Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширенням відтворенням.

7. Видатки місцевих бюджетів поділяються на дві частини: видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування, і видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Стаття 65. Використання вільних бюджетних коштів

Доходи, додатково одержані в процесі виконання місцевих бюджетів, суми перевищення доходів над видатками, що утворилися в результаті збільшення надходжень до бюджету чи економії у видатках, вилученню не підлягають, крім випадків, передбачених законом. Рішення про використання таких коштів приймається відповідною радою.

Стаття 66. Збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів

1. Місцеві бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб.

2. При забезпеченні збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів не враховуються вільні залишки бюджетних коштів, порядок використання яких передбачено статтею 65 цього Закону.

3. У разі коли вичерпано можливості збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів і при цьому не забезпечується покриття видатків, необхідних для здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб, держава забезпечує збалансування місцевих бюджетів шляхом передачі необхідних коштів до відповідних місцевих

бюджетів у вигляді дотацій, субвенцій, субсидій відповідно до закону.

Стаття 67. Фінансування витрат, пов'язаних із здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів державної влади

1. Держава фінансує у повному обсязі здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади. Кошти, необхідні для здійснення органами місцевого самоврядування цих повноважень, щороку передбачаються в Законі України про Державний бюджет України.

2. Рішення органів державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування, обов'язково супроводжуються передачею їм необхідних фінансових ресурсів. Вказані рішення виконуються органами місцевого самоврядування в межах переданих їм фінансових ресурсів. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і попередньо не забезпечені відповідними фінансовими ресурсами, компенсуються державою.

Стаття 68. Позабюджетні кошти місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування можуть мати позабюджетні цільові (у тому числі валютні) кошти.

2. Ці кошти перебувають на спеціальних рахунках в установах банків.

3. Порядок формування та використання позабюджетних цільових (у тому числі валютних) коштів місцевого самоврядування визначаються положеннями про ці кошти, що затверджуються відповідною радою.

Стаття 69. Місцеві податки і збори

1. Органи місцевого самоврядування відповідно до закону можуть встановлювати місцеві податки і збори. Місцеві податки і збори зараховуються до відповідних місцевих бюджетів.

2. За рішенням зборів громадян за місцем їх проживання можуть запроваджуватися місцеві збори на засадах добровільного самооподаткування.

Стаття 70. Участь органів місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах

1. Рада або за її рішенням інші органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства можуть випускати місцеві позики, лотереї та цінні папери, отримувати позички з інших бюджетів на покриття тимчасових касових розривів з їх погашенням до кінця бюджетного року, а також отримувати кредити в банківських установах.

2. Органи місцевого самоврядування можуть у межах законодавства створювати комунальні банки та інші фінансово-кредитні установи, виступати гарантами кредитів підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розмішувати належні їм кошти в банках інших суб'єктів права власності, отримувати відсотки від їх доходів відповідно до закону із зарахуванням їх до доходної частини відповідного місцевого бюджету.

**ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Стаття 71. Гарантії місцевого самоврядування, його органів та посадових осіб

1. Територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження.

2. Органи виконавчої влади, їх посадові особи не мають права втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, крім випадків виконання делегованих їм радами повноважень, та в інших випадках, передбачених законом.

3. У разі розгляду місцевою державною адміністрацією питань, які зачіпають інтереси місцевого самоврядування, вона повинна повідомити про це відповідні органи та посадових осіб місцевого самоврядування.

4. Органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Стаття 72. Підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам

1. Місцеві державні адміністрації є підзвітними відповідним районним, обласним радам у виконанні програм соціально-економічного і культурного розвитку, районних, обласних бюджетів, підзвітними і підконтрольними у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними, обласними радами, а також у виконанні рішень рад з цих питань.

2. Районна, обласна рада може шляхом таємного голосування висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає відповідній раді обґрунтовану відповідь.

3. Якщо недовіру голові районної, обласної державної адміністрації висловили не менш як дві третини депутатів від загального складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Стаття 73. Обов'язковість актів і законних вимог органів та посадових осіб місцевого самоврядування

1. Акти ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної в місті ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, прийняті в межах наданих їм повноважень, є обов'язковими для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємства-

ми, установами та організаціями, посадовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

2. На вимогу відповідних органів та посадових осіб місцевого самоврядування керівники розташованих або зареєстрованих на відповідній території підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності зобов'язані прибути на засідання цих органів для подання інформації з питань, віднесених до відання ради та її органів, відповіді на запити депутатів.

3. Місцеві органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації, а також громадяни несуть встановлену законом відповідальність перед органами місцевого самоврядування за заподіяну місцевому самоврядуванню шкоду їх діями або бездіяльністю, а також у результаті невиконання рішень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, прийнятих у межах наданих їм повноважень.

Стаття 74. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування

1. Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами.

2. Підстави, види і порядок відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування визначаються Конституцією України, цим та іншими законами.

Стаття 75. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальними громадами

1. Органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами. Вони періодично, але не менш як два рази на рік, інформують населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітують перед територіальними громадами про свою діяльність.

2. Територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень.

3. Порядок і випадки дострокового припинення повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування територіальними громадами визначаються цим та іншими законами.

Стаття 76. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою

1. Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність у разі порушення ними Конституції або законів України.

2. Органи та посадові особи місцевого самоврядування з питань здійснення ними делегованих повноважень органів виконавчої влади є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 77. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними і фізичними особами

1. Шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом.

2. Спори про поновлення порушених прав юридичних і фізичних осіб, що виникають в результаті рішень, дій чи бездіяльності органів або посадових осіб місцевого самоврядування, вирішуються в судовому порядку.

Стаття 78. Дострокове припинення повноважень ради

1. Повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради можуть бути достроково припинені у випадках:

1) якщо рада прийняла рішення з порушенням Конституції України, цього та інших законів, прав і свобод громадян, ігноруючи при цьому вимоги компетентних органів про приведення цих рішень у відповідність із законом;

2) якщо сесії ради не проводяться без поважних причин у строки, встановлені цим Законом, або рада не вирішує питань, віднесених до її відання.

2. Повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті ради за наявності підстав, передбачених частиною першою цієї статті, та в інших випадках можуть бути припинені достроково за рішенням місцевого референдуму. Порядок проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень ради визначається законом про місцеві референдуми.

3. Питання про дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті ради за рішенням місцевого референдуму може бути порушене сільським, селищним, міським головою, а також не менш як однією десятою частиною громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу.

4. За наявності підстав, передбачених частиною першою цієї статті, рішення суду про визнання актів ради незаконними, висновків відповідного комітету Верховної Ради Верховна Рада України може призначити позачергові вибори сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради. Питання про призначення Верховною Радою України позачергових виборів сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради може порушуватись перед Верховною Радою України сільським, селищним, міським головою, головою обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації.

5. Порядок проведення позачергових виборів рад визначається законом про вибори.

6. Сільська, селищна, міська, районна в місті рада, повноваження якої достроково припинено за рішенням місцевого референдуму, а також рада, щодо якої Верховна Рада України прийня-

ла рішення про проведення позачергових виборів, продовжує діяти до обрання нового складу відповідної ради.

Стаття 79. Дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради

1. Повноваження сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради вважаються достроково припиненими у разі:

- 1) його звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень голови;
- 2) припинення його громадянства;
- 3) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 4) порушення ним вимог щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлених цим Законом;
- 5) визнання його судом недієздатним, безвісно відсутнім або оголошення таким, що помер;
- 6) його смерті.

2. Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути також достроково припинені, якщо він порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення наданих йому повноважень.

3. Повноваження сільського, селищного, міського голови за наявності підстав, передбачених частиною другою цієї статті, та в інших випадках можуть бути припинені достроково за рішенням місцевого референдуму або за рішенням відповідної ради, прийнятим шляхом таємного голосування не менш як двома третинами голосів депутатів від загального складу ради. Порядок проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови визначається законом про місцеві референдуми.

4. Рішення про проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови приймається сільською, селищною, міською радою як за власною ініціативою, так і на вимогу не менш як однієї десятої частини громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу.

5. За наявності рішень суду про визнання розпоряджень чи дій сільського, селищного, міського голови незаконними, висновків відповідного комітету Верховної Ради Верховна Рада України може призначити позачергові вибори сільського, селищного, міського голови. Питання про призначення Верховною Радою України позачергових виборів сільського, селищного, міського голови може порушуватись перед Верховною Радою України відповідною сільською, селищною, міською радою, головою обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації.

6. Порядок проведення позачергових виборів сільського, селищного, міського голови визначається законом про вибори.

7. Повноваження сільського, селищного, міського голови припиняються з дня прийняття місцевим референдумом або відповідною радою рішення про це, а в разі призначення Верховною

Радою України позачергових виборів сільського, селищного, міського голови – в день обрання головою іншої особи.

8. Повноваження голови районної в місті, районної, обласної ради також припиняються достроково в порядку, передбаченому статтею 55 цього Закону.

Стаття 80. Дострокове припинення повноважень органів самоорганізації населення

1. Повноваження органу самоорганізації населення припиняються достроково у разі:

1) невиконання рішень сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, її виконавчого комітету, загальних зборів громадян або невиконання своїх повноважень;

2) його саморозпуску.

2. Рішення про дострокове припинення повноважень органу самоорганізації населення приймається загальними зборами громадян, що утворили даний орган, або відповідною радою.

Розділ V

ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Положення цього Закону є основою для розробки та прийняття інших законодавчих актів про місцеве самоврядування в Україні, а також законів про міста Київ і Севастополь.

2. Сільські, селищні, міські, районні в містах, районні, обласні ради після набрання чинності цим Законом здійснюють повноваження, передбачені Конституцією України і цим Законом.

Районні у містах ради після набрання чинності цим Законом здійснюють свої повноваження відповідно до закону. Обрання нового складу цих рад проводиться в порядку, що передбачається цим та іншими законами.

Рішення про проведення референдумів територіальних громад міст з районним поділом щодо утворення (неутворення) районних у містах рад відповідно до статті 5 цього Закону приймаються на вимогу не менш як однієї десятої членів цих громад або половини від загального складу депутатів відповідних міських рад. Рішення міських рад з цього питання приймаються з урахуванням думки районних у містах рад та членів територіальних громад цих міст. Рішення територіальних громад міст з районним поділом або міських рад із зазначеного питання повинні бути прийняті не пізніше як за шість місяців до дня проведення чергових виборів.

3. З набранням чинності цим Законом голови сільських, селищних, міських рад набувають статусу сільських, селищних, міських голів.

4. До прийняття закону про вибори сільських, селищних, міських голів вибори сільських, селищних, міських голів проводяться в порядку, передбаченому Законом України «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад».

5. На посадових осіб місцевого самоврядування поширюється дія Закону України «Про державну службу». Вони прирівнюються

до відповідних категорій посад державних службовців, якщо інше не передбачено законодавством України. Умови оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування визначаються Кабінетом Міністрів України.

6. До прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України у територіальних громадах, що складаються з жителів кількох населених пунктів, вибори депутатів сільських, селищних, міських рад, а також сільських, селищних, міських голів проводяться за нині діючим адміністративно-територіальним устроєм.

7. До прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, шляхом місцевого референдуму можуть прийняти рішення про вихід з цієї громади лише за умови наявності фінансово-матеріальної бази, достатньої для забезпечення здійснення кожною з цих громад функцій і повноважень місцевого самоврядування відповідно до цього Закону.

8. Облік даних про кількість і склад територіальних громад та органів місцевого самоврядування, подання їм методичної допомоги здійснюються Верховною Радою України.

9. До прийняття законів, які визначатимуть порядок формування місцевих бюджетів відповідно до Конституції України і цього Закону, місцеві бюджети формуються в порядку, встановленому законами про бюджетну та податкову системи.

10. З набранням чинності цим Законом майно, яке до прийняття Конституції України у встановленому законодавством порядку передане державою до комунальної власності адміністративно-територіальних одиниць та набуте ними на інших законних підставах, крім майна, що відчужене у встановленому законом порядку, є комунальною власністю відповідних територіальних громад сіл, селищ, міст.

Майно, передане до комунальної власності областей і районів, а також набуте на інших законних підставах, є спільною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст, управління яким відповідно до Конституції України здійснюють районні і обласні ради або уповноважені ними органи. Відчуження зазначеного майна здійснюється лише за рішенням власника або уповноваженого ним органу.

За пропозицією сільських, селищних, міських рад районні, обласні ради повинні приймати рішення про передачу до комунальної власності відповідних територіальних громад окремих об'єктів, спільної власності територіальних громад, які знаходяться на їх території і задовольняють колективні потреби виключно цих територіальних громад.

Правовий режим майна спільної власності територіальних громад визначається законом.

Кабінет Міністрів України разом з Фондом державного майна України у двомісячний строк з дня набрання чинності цим Законом подають на розгляд Верховної Ради України проект закону про комунальну власність.

11. Районні і обласні ради відповідно до вимог Конституції України та цього Закону у двомісячний термін після набрання чинності цим Законом обирають голів рад (де ці посади суміщають керівники місцевих державних адміністрацій) та утворюють виконавчий апарат рад, а також приймають рішення про делегування повноважень відповідним місцевим державним адміністраціям.

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ВИБОРИ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД ТА СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ

Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України

від 16 грудня 1999 року № 431-XIV,

Голос України від 10.03.99 р.,

Урядовий кур'єр від 13.03.99 р.

Цей Закон відповідно до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законів визначає засади, особливості та порядок підготовки і проведення виборів депутатів сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад, а також сільських, селищних, міських голів (далі – місцевих виборів).

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні засади місцевих виборів

1. Вибори депутатів сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад (далі – депутатів місцевих рад), а також сільських, селищних, міських голів є вільними і відбуваються на основі гарантованого Конституцією України та цим Законом загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Депутати місцевих рад та сільські, селищні, міські голови обираються строком на чотири роки.

2. Виборчий процес здійснюється на засадах: вільного і рівноправного висування кандидатів; рівності можливостей для всіх кандидатів у проведенні виборчої кампанії; неупередженості до кандидатів з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; контролю за джерелами фінансування та витратами на виборчу кампанію; гласності й відкритості виборчої кампанії; свободи агітації.

3. Участь громадян у виборах до органів місцевого самоврядування є добровільною. Вважається, що виборці, які не взяли участі у голосуванні на виборах, підтримують результати волевиявлення тих виборців, які взяли участь у голосуванні на виборах.

Стаття 2. Особливості виборів депутатів сільської, селищної, міської, районної у місті ради

Вибори депутатів сільської, селищної, міської, районної у місті ради проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної

більшості по одномандатних виборчих округах, на які поділяється вся територія відповідно села, селища, міста, району в місті.

Стаття 3. Особливості виборів сільського, селищного, міського голови

Вибори сільського, селищного, міського голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по єдиному одномандатному виборчому округу, межі якого співпадають з межами села, селища, міста.

Стаття 4. Особливості виборів депутатів районної, обласної ради

1. Вибори депутатів районної ради проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами відповідних сіл, селищ, міст районного значення, які є адміністративно-територіальними одиницями, що входять до складу цього району.

2. Вибори депутатів обласної ради проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються відповідно з межами районів та міст обласного значення, що входять до складу цієї області.

Стаття 5. Визначення загального складу місцевих рад

1. Рішення про загальний склад (кількість депутатських мандатів) місцевої ради, що має обиратися, приймається відповідною радою поточного скликання не пізніше як за 75 днів до дня виборів.

2. У разі, коли рада поточного скликання у строк, встановлений частиною першою цієї статті, не визначиться щодо загального складу ради, яка має обиратися, загальний склад відповідної ради дорівнює мінімальній межі, встановленій цим Законом.

3. Загальний склад сільської, селищної, міської, районної у місті ради має становити в адміністративно-територіальних одиницях з чисельністю населення:

- до 3 тисяч – від 15 до 25 депутатів;
- до 5 тисяч – від 20 до 30 депутатів;
- до 20 тисяч – від 25 до 35 депутатів;
- до 50 тисяч – від 30 до 45 депутатів;
- до 100 тисяч – від 35 до 50 депутатів;
- до 250 тисяч – від 40 до 60 депутатів;
- до 500 тисяч – від 50 до 75 депутатів;
- до 1 мільйона – від 60 до 90 депутатів;
- понад 1 мільйон – від 75 до 120 депутатів.

4. Загальний склад районної ради визначається з урахуванням кількості територіальних громад адміністративно-територіальних одиниць, що входять до складу району. Територіальні громади в межах району повинні мати в районній раді рівну кількість депутатських мандатів. При цьому у разі наявності у районі до 10 (включно) територіальних громад кожна територіальна громада має бути представлена в районній раді не менш як 4 депутатами, від 11 до 30 (включно) – 3 депутатами, понад 30 – 2 депутатами. Загальний склад районної ради не повинен перевищувати 120 депутатів.

5. Загальний склад обласної ради визначається з урахуванням кількості районів, міст обласного значення, що входять до складу області. Райони, міста обласного значення повинні мати в обласній раді рівну кількість депутатських мандатів. При цьому у разі наявності в області до 15 (включно) районів, міст обласного значення кожний район, місто обласного значення має бути представлено в обласній раді не менш як 4 депутатами, від 16 до 30 (включно) – 3 депутатами, понад 30 – 2 депутатами. При цьому загальний склад обласної ради не повинен перевищувати 200 депутатів.

Стаття 6. Право громадян України брати участь у місцевих виборах

1. Участь у місцевих виборах є особистою справою кожного громадянина України. Ніхто не може бути примушений до участі чи неучасті у місцевих виборах.

2. Право голосу на місцевих виборах мають громадяни України, яким на день проведення виборів виповнилося 18 років і які проживають на території відповідних сіл, селищ, міст, районів у містах.

3. Не мають права голосу на місцевих виборах громадяни України, яких визнано судом недієздатними. Здійснення виборчого права призупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, – на час перебування в цих місцях.

4. Депутатом сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, сільським, селищним, міським головою може бути обраний громадянин України, який має право голосу і на день виборів досяг 18 років.

5. Громадянин України одночасно може балотуватися кандидатом у депутати лише однієї ради або кандидатом на посаду відповідно сільського, селищного, міського голови. Громадянин України може бути депутатом лише однієї ради.

6. Депутатом сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, а також сільським, селищним, міським головою не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.

7. Особи, які займають посади, що відповідно до закону є несумісними зі статусом депутата ради, сільського, селищного, міського голови, зобов'язані в разі їх обрання залишити посаду (припинити діяльність), яка є несумісною зі статусом депутата, сільського, селищного, міського голови, та у передбачених законом випадках припинити будь-яку підприємницьку діяльність.

Стаття 7. Право висування кандидатів на місцевих виборах

Право висування кандидатів у депутати місцевих рад та кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови (далі – кандидатів) належить громадянам України, які мають право голосу, і реалізується ними як безпосередньо шляхом самовисування, а також висування на зборах виборців за місцем їх проживання, трудової діяльності (зборах трудових колективів) або навчання (далі – зборах виборців), так і через місцеві осередки політичних

партій, виборчі об'єднання місцевих осередків політичних партій – блоки (далі – блоки), громадські організації, що легалізовані відповідно до чинного законодавства України.

Стаття 8. Виборчі комісії

1. Для організації та проведення місцевих виборів утворюються виборчі комісії:

1) сільські, селищні, міські, районні у містах, районні, обласні (далі – територіальні) виборчі комісії;

2) окружні виборчі комісії;

3) дільничні виборчі комісії.

2. Виборчі комісії утворюються і діють відповідно до цього Закону. Ніхто не має права втручатися у вирішення питань, віднесених до виключної компетенції виборчих комісій, крім випадків, передбачених законами України.

Стаття 9. Види місцевих виборів і порядок їх призначення

1. Вибори депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів можуть бути черговими, позачерговими, повторними, замість тих депутатів і голів, які вибули, а також у разі утворення нової адміністративно-територіальної одиниці.

2. Рішення про проведення чергових і позачергових виборів депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів приймає Верховна Рада України.

3. Рішення про проведення повторних виборів депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів приймає відповідна територіальна виборча комісія.

4. Рішення про проведення виборів депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів замість тих, які вибули, приймають відповідні ради.

5. Рішення про проведення виборів депутатів місцевої ради, сільського, селищного, міського голови у разі утворення нової адміністративно-територіальної одиниці приймається відповідно до статті 55 цього Закону.

Стаття 10. Строки призначення місцевих виборів

1. Чергові вибори депутатів місцевих рад, а також сільських, селищних, міських голів проводяться на території України одночасно і призначаються не пізніше як за 90 днів до закінчення строку повноважень депутатів місцевих рад поточного скликання, сільських, селищних, міських голів.

2. Позачергові вибори відповідно депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів призначаються не пізніше як за 90 днів до дня виборів.

3. Повторні вибори, вибори депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів замість тих, які вибули, а також у разі утворення нової адміністративно-територіальної одиниці призначаються у строки, передбачені цим Законом.

4. Вибори призначаються на неділю.

5. Рішення про призначення виборів доводиться до відома населення органом, який їх призначив, через засоби масової інформації або в інший спосіб не пізніше як на третій день після його прийняття.

Стаття 11. Законодавство про місцеві вибори
Законодавство про місцеві вибори ґрунтується на Конституції України, цьому Законі та інших законах України.

Розділ II ВИБОРЧІ ОКРУГИ. ВИБОРЧІ ДІЛЬНИЦІ

Стаття 12. Виборчі округи

1. Виборчі округи для виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів утворюються відповідними територіальними виборчими комісіями не пізніше як за 70 днів до дня виборів.

2. При утворенні виборчих округів територіальні виборчі комісії керуються рішеннями відповідних рад про загальний склад цих рад.

3. Мажоритарні одномандатні виборчі округи для виборів депутатів сільських, селищних, міських, районних у містах рад утворюються з урахуванням вимог статті 2 цього Закону при додержанні приблизно рівної кількості виборців у розрахунку на один виборчий округ.

4. Єдині мажоритарні одномандатні виборчі округи для виборів сільських, селищних, міських голів утворюються з додержанням вимог, передбачених статтею 3 цього Закону.

5. Мажоритарні багатомандатні виборчі округи для виборів депутатів районних, обласних рад утворюються з додержанням вимог, передбачених статтею 4 цього Закону.

6. Списки виборчих округів із зазначенням їх номерів, меж і центрів доводяться до відома громадян відповідною територіальною виборчою комісією не пізніше як на п'ятий день після їх утворення.

Стаття 13. Виборчі дільниці

1. Для проведення голосування і підрахунку голосів під час місцевих виборів територія сіл, селищ, міст, районів у містах поділяється на виборчі дільниці.

2. Виборчі дільниці утворюються сільською, селищною, міською, районною у місті радою або її виконавчим комітетом.

3. Виборчі дільниці утворюються не пізніше як за 55 днів до дня виборів з кількістю від 20 до 3000 виборців, а у виняткових випадках – з меншою або більшою кількістю виборців.

4. Військовослужбовці голосують на виборчих дільницях, розташованих за межами військових частин. Виборчі дільниці у військових частинах утворюються як виняток з дозволу відповідної сільської, селищної, міської, районної у місті ради або її виконавчого комітету.

5. У стаціонарних лікувальних, санаторно-оздоровчих закладах та інших місцях тимчасового перебування виборців, на судах, які перебувають у день виборів у плаванні, виборчі дільниці можуть утворюватися у строк, визначений частиною третьою цієї статті, а у виняткових випадках – не пізніше як за 5 днів до дня виборів. Такі виборчі дільниці входять до виборчих округів за місцем їх розташування або за місцем порту приписки судна.

6. Виборчі дільниці є спільними для виборів депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, а у випадках, коли місцеві вибори проводяться одночасно з виборами народних депутатів України,— також для виборів народних депутатів України.

7. Відповідна територіальна виборча комісія за погодженням з органом, який утворив виборчі дільниці, встановлює єдину їх нумерацію відповідно у межах району, міста республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення, району в місті.

8. У разі, коли місцеві вибори проводяться одночасно з виборами народних депутатів України, виборчі дільниці утворюються відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Розділ III ВИБОРЧІ КОМІСІЇ

Стаття 14. Територіальна виборча комісія

1. Територіальна виборча комісія утворюється відповідно сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою не пізніш як за 75 днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря і 6–12 членів комісії.

2. Пропозиції щодо кандидатур до складу територіальної виборчої комісії подаються на розгляд сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради (у разі відмови або неможливості здійснення ним цієї функції – посадовою особою, яка відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виконує його повноваження) з урахуванням пропозицій легалізованих відповідно до закону місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, що діють на відповідній території, а також зборів виборців.

3. Пропозиції щодо кандидатур до складу територіальної виборчої комісії подаються суб'єктами, зазначеними у частині другій цієї статті, в порядку і в строки, що встановлюються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради (посадовою особою, яка виконує його повноваження). Повідомлення про порядок, строки подання пропозицій оприлюднюється не пізніш як за 10 днів до початку терміну їх подання.

4. Якщо в установленний строк пропозиції щодо кандидатур до складу територіальної виборчої комісії не надійшли або їх кількість є меншою, ніж передбачено частиною першою цієї статті, відповідна рада за пропозицією сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради (посадової особи, яка виконує його повноваження) обирає до складу територіальної комісії необхідну кількість осіб.

5. У разі, коли рада у визначений цим Законом строк не утворить територіальну виборчу комісію, комісія у п'ятиденний термін утворюється:

сільська, селищна, міська (міста районного значення) – відповідною районною радою;

сільська, селищна, міська (міста районного значення) в адміністративно-територіальних одиницях, що знаходиться на території міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення) ради, – відповідною міською (міста республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення) радою, або її виконавчим комітетом;

міська (міста республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення), районна, районна в місті – відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною радою, міською (міста з районним поділом) радою або її виконавчим комітетом;

обласна, Київська, Севастопольська міська – Центральною виборчою комісією України.

Рішення про утворення територіальної виборчої комісії у випадках, передбачених цією частиною, приймається за поданням відповідно сільського, селищного, міського голови, голови районної, районної в місті, обласної ради, а у разі відмови або неможливості здійснення ним цієї функції – посадової особи, яка відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виконує його повноваження.

6. Голова, заступник голови та секретар територіальної виборчої комісії не можуть бути членами однієї політичної партії (блоку).

7. Рішення відповідної ради про утворення територіальної виборчої комісії та її склад доводиться до відома населення протягом п'яти днів.

8. Після утворення територіальної виборчої комісії її персональний склад не може змінюватися протягом року більш як на третину, крім випадків, передбачених статтею 23 цього Закону.

9. Територіальна виборча комісія у п'ятиденний термін з дня її утворення інформує населення про своє місцезнаходження, номер телефону та режим роботи.

10. Повноваження територіальної виборчої комісії закінчуються в день призначення чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Стаття 15. Повноваження територіальної виборчої комісії Територіальна виборча комісія:

1) здійснює на відповідній території контроль за виконанням цього Закону і забезпечує його однакове застосування;

2) утворює виборчі округи для виборів депутатів відповідної ради, сільського, селищного, міського голови і присвоює їм номери;

3) спрямовує діяльність окружних та дільничних виборчих комісій;

4) встановлює порядок використання коштів на проведення виборів, розподіляє кошти між окружними та дільничними виборчими комісіями, здійснює контроль за їх цільовим використанням, вирішує питання матеріально-технічного забезпечення підготовки і проведення виборів;

5) заслуховує повідомлення окружних та дільничних виборчих комісій, місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з питань підготовки і проведення виборів;

6) встановлює результати виборів на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, приймає рішення про реєстрацію обраних депутатів ради, сільського, селищного, міського голови, інформує раду та населення про результати голосування та підсумки виборів;

7) публікує дані про обраних депутатів, а також дані про обраного сільського, селищного, міського голову з зазначенням прізвища, імені, по батькові, року народження, належності до партії, місця роботи (заняття);

8) організовує проведення виборів депутатів у разі дострокового припинення повноважень місцевої ради, а також у разі призначення позачергових виборів до місцевої ради;

9) організовує проведення виборів депутатів, повноваження яких достроково припинено відповідно до закону;

10) організовує проведення виборів сільського, селищного, міського голови, повноваження якого достроково припинено відповідно до закону, а також у разі призначення позачергових виборів сільського, селищного, міського голови;

11) здійснює контроль за використанням кандидатами їх власних виборчих фондів відповідно до цього Закону;

12) розглядає заяви і скарги на рішення і дії окружних та дільничних виборчих комісій, скасовує рішення цих комісій, зупиняє їх дію або приймає інші рішення з цих питань;

13) інформує Верховну Раду України про підсумки місцевих виборів;

14) здійснює інші повноваження відповідно до цього та інших законів України.

Стаття 16. Здійснення територіальною виборчою комісією функцій окружної виборчої комісії

1. Сільські, селищні виборчі комісії одночасно здійснюють повноваження окружних виборчих комісій по виборах депутатів відповідних рад, сільських, селищних голів, а також депутатів районної ради.

2. Районні виборчі комісії одночасно здійснюють повноваження окружних виборчих комісій по виборах депутатів обласної ради.

3. Міські виборчі комісії одночасно здійснюють повноваження окружних виборчих комісій по виборах міських голів. Крім того, міські виборчі комісії міст районного значення одночасно здійснюють повноваження окружних виборчих комісій по виборах депутатів міської ради, а також відповідної районної ради, міські виборчі комісії міст обласного значення – повноваження окружних виборчих комісій по виборах депутатів відповідної обласної ради.

4. Міські (міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення), районні в містах виборчі комісії за рішенням відповідної ради або її виконавчого комітету також од-

ночасно здійснюють повноваження окружних виборчих комісій по виборах депутатів цієї ради.

5. Районні в містах виборчі комісії за наявності відповідного рішення міської ради або її виконавчого комітету також одночасно здійснюють повноваження окружних виборчих комісій по виборах депутатів міської ради.

Стаття 17. Окружні виборчі комісії

1. Окружні виборчі комісії утворюються відповідно до цього Закону радою або її виконавчим комітетом не пізніше як за 65 днів до дня проведення виборів у складі голови, заступника голови, секретаря і 4–8 членів комісії.

2. Кандидатури до складу окружних виборчих комісій подаються на розгляд ради або виконавчого комітету міським головою, головою районної у місті ради (у разі відмови або неможливості здійснення ним цієї функції – посадовою особою, яка відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виконує його повноваження) з урахуванням пропозицій легалізованих відповідно до закону місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, що діють на відповідній території, а також зборів виборців відповідного виборчого округу.

3. Порядок і строки подання пропозицій щодо представників до складу окружної виборчої комісії суб'єктами, зазначеними у частині другій цієї статті, встановлюються міським головою, головою районної у місті ради (посадовою особою, яка виконує його повноваження). Повідомлення про строки подання пропозицій публікується не пізніше як за п'ять днів до початку терміну їх подання.

4. Якщо в установленний строк пропозиції щодо кандидатур до складу окружної виборчої комісії не надійшли або їх кількість є меншою, ніж передбачено частиною першою цієї статті, відповідна рада або її виконавчий комітет за пропозицією міського голови, голови районної у місті ради (посадової особи, яка виконує його повноваження) обирає до складу окружної комісії необхідну кількість осіб.

5. Голова, заступник голови та секретар окружної виборчої комісії не можуть бути членами однієї партії (блоку).

6. Окружна виборча комісія у п'ятиденний термін з дня її утворення інформує населення про своє місцезнаходження, номер телефону та режим роботи.

7. Строк повноважень окружної виборчої комісії закінчується після прийняття відповідною територіальною виборчою комісією рішення про реєстрацію депутата (депутатів) ради, обраного (обраних) по відповідному виборчому округу, а також сільського, селищного, міського голови.

Стаття 18. Повноваження окружної виборчої комісії

Окружна виборча комісія:

1) здійснює контроль за виконанням цього Закону на території виборчого округу;

2) здійснює контроль за складанням списків виборців і поданням їх дільничними виборчими комісіями для загального ознайомлення;

3) реєструє кандидатів у депутати, на посаду сільського, селищного, міського голови по відповідному округу, їх довірених осіб, а також уповноважених осіб місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій і видає їм відповідні посвідчення;

4) повідомляє населення про зареєстрованих кандидатів, основні відомості про них;

5) забезпечує друкування матеріалів з біографічними даними зареєстрованих кандидатів та їх передвиборних програм;

6) спільно з органами місцевого самоврядування визначає порядок розміщення агітаційних матеріалів, а також спеціально облаштовані місця для цього;

7) затверджує текст виборчих бюлетенів по виборах депутатів ради, а також сільського, селищного, міського голови, забезпечує виготовлення виборчих бюлетенів і постачання їх дільничним виборчим комісіям;

8) сприяє кандидатам в організації їх зустрічей з виборцями;

9) встановлює результати виборів депутата по виборчому округу та сільського, селищного, міського голови; повідомляє населення про результати голосування та виборів;

10) розглядає питання щодо скасування рішення про реєстрацію кандидатів у випадках, передбачених цим Законом;

11) організує проведення повторного голосування і повторних виборів у випадках, передбачених цим Законом;

12) розглядає заяви і скарги на рішення і дії дільничних виборчих комісій та приймає щодо них рішення;

13) здійснює інші повноваження відповідно до цього Закону.

Стаття 19. Дільнична виборча комісія

1. Дільнична виборча комісія утворюється сільською, селищною, міською, районною у місті радою або її виконавчим комітетом не пізніше як за 45 днів до дня виборів, а у виняткових випадках, зазначених у частині п'ятій статті 13 цього Закону, – за п'ять днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря і 5–11 членів комісії.

2. На виборчих дільницях, де кількість виборців не перевищує 50 чоловік, дільничні виборчі комісії можуть утворюватися у складі голови комісії, секретаря і 1–3 членів комісії.

3. Кандидатури до складу дільничної виборчої комісії подаються на розгляд ради або її виконавчого комітету відповідно сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради (у разі відмови або неможливості здійснення ним цієї функції – посадовою особою, яка відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виконує його повноваження) з урахуванням пропозицій легалізованих відповідно до закону місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, органів самоорганізації населення, що діють на відповідній території, а також зборів виборців.

4. Порядок і строки подання пропозицій щодо представників до складу дільничних виборчих комісій суб'єктами, зазначеними у частині третій цієї статті, встановлюються сільським, селищ-

ним, міським головою, головою районної у місті ради (посадовою особою, яка виконує його повноваження). Повідомлення про строки подання пропозицій публікується не пізніш як за п'ять днів до початку терміну їх подання.

5. Якщо в установленій строк пропозиції щодо кандидатур до складу дільничної виборчої комісії не подано або їх кількість є меншою, ніж передбачено частиною першою цієї статті, відповідна рада або її виконавчий орган за пропозицією сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради (посадової особи, яка виконує його повноваження) обирає до складу дільничної виборчої комісії необхідну кількість осіб.

6. Голова, заступник голови та секретар дільничної виборчої комісії не можуть бути членами однієї партії (блоку).

7. Рішення відповідної ради про склад дільничних виборчих комісій протягом трьох днів доводиться до відома населення.

8. Дільнична виборча комісія у п'ятиденний термін з дня її утворення інформує громадян про своє місцезнаходження, номер телефону та режим роботи.

9. Строк повноважень дільничної виборчої комісії закінчується після прийняття відповідною територіальною виборчою комісією рішення про обрання депутатів ради, а також сільського, селищного, міського голови та їх реєстрацію.

10. У разі, коли вибори проводяться одночасно з виборами народних депутатів України, дільничні виборчі комісії утворюються відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Стаття 20. Повноваження дільничної виборчої комісії

Дільнична виборча комісія:

1) перевіряє точність списку виборців на виборчій дільниці;
2) забезпечує можливість ознайомлення виборців зі списком виборців, приймає і розглядає заяви про неправильності у списку виборців і вирішує питання про внесення відповідних змін до нього;

3) завчасно сповіщає населення і вручає або надсилає виборцям запрошення із зазначенням дати проведення виборів, адреси приміщення для голосування, часу початку і закінчення голосування;

4) створює умови для ознайомлення виборців із списками кандидатів, зареєстрованих по одномандатних та багатомандатних виборчих округах, з їх передвиборними програмами, а також з біографічними даними кандидатів;

5) вносить за рішенням відповідної окружної (територіальної) виборчої комісії зміни до виборчого бюлетеня у випадках, передбачених цим Законом;

6) забезпечує підготовку приміщення для голосування, кабін або кімнат для таємного голосування, виготовлення виборчих скриньок;

7) організує голосування на виборчій дільниці;

8) проводить підрахунок голосів виборців, поданих на виборчій дільниці;

9) розглядає заяви і скарги з питань підготовки виборів та організації голосування на виборчій дільниці й приймає по них рішення;

10) здійснює інші повноваження відповідно до цього Закону.

Стаття 21. Організація роботи виборчої комісії

1. Виборча комісія організує свою роботу відкрито і гласно.

2. Основною формою роботи виборчої комісії є її засідання, які скликаються головою комісії, в разі його відсутності – заступником голови комісії, а у випадках, передбачених частиною другою статті 19 цього Закону, – секретарем комісії.

3. У разі відсутності голови чи заступника голови комісії або відмови їх скликати її засідання, засідання комісії може бути скликане на вимогу не менш як однієї третини членів комісії ініціаторами проведення засідання з обов'язковим повідомленням усіх членів комісії про час і місце проведення її засідання та питання, які пропонується розглянути.

4. Перше засідання виборчої комісії скликається не пізніше як на третій робочий день після її утворення, а наступні – за необхідністю.

5. Засідання виборчої комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь більше половини загального складу комісії.

6. Рішення комісії приймається відкритим голосуванням більшістю голосів осіб, які входять до складу комісії.

7. Засідання виборчої комісії веде її голова або його заступник, а в разі невиконання ними з будь-яких причин цієї функції, комісія призначає зі свого складу головуючого на засіданні.

8. Усі засідання комісії протоколюються. Протокол засідання підписується головуючим на засіданні та секретарем комісії чи членом комісії, який виконує обов'язки секретаря.

9. Особи, які входять до складу комісії і не згодні з прийнятим рішенням, мають право висловити окрему думку, викладення якої в письмовій формі додається до протоколу засідання комісії.

10. На засіданнях виборчої комісії мають право бути присутніми кандидати, їх довірені особи, уповноважені особи місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, зареєстрованих відповідно до цього Закону, офіційні спостерігачі від громадських організацій України та інших держав, міжнародних організацій, а також представники засобів масової інформації. За рішенням комісії на її засіданні можуть бути присутні й інші особи.

11. Виборча комісія може прийняти рішення про позбавлення права участі в її засіданні осіб, зазначених у частині десятій цієї статті, якщо вони перешкоджають проведенню засідання.

12. Рішення виборчої комісії, прийняте в межах її повноважень, є обов'язковим для учасників виборів та органів, що забезпечують їх проведення.

13. Документи та звернення, що надходять до виборчої комісії, мають право приймати голова комісії, його заступник, секретар або член комісії. Усі документи та звернення реєструються в порядку, встановленому комісією.

14. Для організаційного, правового, технічного забезпечення здійснення передбачених цим Законом функцій виборча комісія може залучати відповідних спеціалістів, технічних працівників. За рішенням комісії їх праця оплачується в межах коштів, що виділяються комісії на підготовку і проведення виборів.

Стаття 22. Оскарження рішень виборчої комісії

1. Рішення, дії або бездіяльність виборчої комісії, окремих осіб, що входять до її складу, можуть бути оскаржені місцевими осередками політичних партій (блоків), громадськими організаціями, зборами виборців, трудовими колективами, які висунули кандидатів, або їх уповноваженими особами, кандидатами, їх довіреними особами, а також виборцями.

2. Рішення, дії або бездіяльність дільничної виборчої комісії можуть бути протягом трьох днів оскаржені до відповідної окружної виборчої комісії, а рішення, дії або бездіяльність окружної виборчої комісії – до відповідної територіальної виборчої комісії. Виборча комісія, до якої надійшла скарга, повинна розглянути її у триденний строк, а менш як за п'ять днів до дня виборів, чи в день їх проведення – негайно, та видати заявникові мотивоване рішення.

3. Рішення територіальної виборчої комісії може бути протягом трьох днів оскаржено в судовому порядку. Суд розглядає це питання у п'ятиденний строк, але не пізніш як за день до дня виборів. У разі визнання судом рішення територіальної виборчої комісії таким, що суперечить закону, воно вважається нечинним у цілому або в частині, що суперечить закону.

4. Заяви, скарги про неправильність у списках виборців розглядаються судом протягом трьох днів, а якщо вони подані за три дні до дня виборів – негайно. Рішення суду є остаточним і підлягає виконанню в день прийняття рішення.

5. Заяви, подані до суду після зазначених у цій статті строків, розгляду не підлягають.

6. Суди організують свою роботу під час виборчої кампанії, в тому числі у вихідні дні, таким чином, щоб забезпечити своєчасний розгляд заяв усіх суб'єктів виборчого процесу.

Стаття 23. Правовий статус осіб, які входять до складу виборчої комісії

1. Членом виборчої комісії може бути громадянин України, який має виборчі права і постійно проживає або працює на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

2. До складу виборчої комісії не можуть входити кандидати або їх довірені особи, уповноважені місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, близькі родичі (чоловік, дружина, діти, батьки, рідні брати, сестри) кандидатів. Членом виборчої комісії не може бути також особа, яка утримується під вартою або перебуває в місцях позбавлення волі. Одна і та ж особа може бути членом тільки однієї виборчої комісії.

3. Повноваження відповідної виборчої комісії чи окремих осіб, які входять до її складу, можуть бути достроково припинені органом, який утворив комісію, якщо вони порушують Конститу-

цію України, цей Закон та інші закони України. Повноваження осіб, які входять до складу виборчої комісії, також припиняються у зв'язку з особистою заявою про складання повноважень у комісії, вибуттям за межі відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також у разі їх смерті.

4. У разі реєстрації особи, яка входить до складу виборчої комісії, кандидатом, довіреною особою кандидата або уповноваженою особою місцевого осередку політичної партії (блоку), громадської організації її повноваження вважаються припиненими з дня такої реєстрації.

5. Комісія може звернутися до органу, який її утворив, з пропозицією про заміну голови, заступника голови, секретаря або члена комісії, якщо за це проголосує не менше двох третин від її загального складу.

6. Обрання нового голови, заступника, секретаря, члена виборчої комісії проводиться в порядку, встановленому цим Законом.

7. За рішенням виборчої комісії не більше трьох осіб, які входять до її складу, можуть на період виборчої кампанії працювати в комісії на постійній основі з виплатою їм заробітної плати відповідно до норм видатків виборчої комісії, встановлених Кабінетом Міністрів України. Оплата праці зазначених осіб здійснюється відповідними місцевими радами або їх виконавчими органами.

8. Особи, які працюють в комісії на постійній основі, на відповідний період звільняються від виконання виробничих або службових обов'язків за основним місцем роботи.

9. Особи, які входять до складу виборчих комісій, не мають права брати участь в агітації за чи проти кандидатів.

Стаття 24. Сприяння виборчим комісіям у здійсненні їх повноважень

1. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, їх посадові особи зобов'язані сприяти виборчим комісіям у здійсненні ними своїх повноважень.

2. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації державної і комунальної форм власності безкоштовно надають у користування виборчим комісіям необхідні для підготовки і проведення виборів приміщення і обладнання.

3. Оренда приміщень і обладнання, що належать підприємствам, установам і організаціям інших форм власності, для вказаних цілей оплачується за рахунок коштів, виділених на проведення виборів.

4. Виборча комісія має право звертатися в питаннях, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, інших органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, які зобов'язані розглянути порушене питання і дати виборчій комісії відповідь не пізніше як у триденний термін.

Розділ IV

СПИСКИ ВИБОРЦІВ

Стаття 25. Порядок складання списків виборців

1. Для проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів виконавчими комітетами сільських, селищних, міських, районних у містах рад складаються списки виборців по кожній виборчій дільниці за формою, затвердженою Центральною виборчою комісією.

2. До списку виборців включаються всі громадяни України, яким на день виборів виповнюється 18 років та які на момент складання списку проживають на території відповідної виборчої дільниці і мають виборче право.

3. За відсутністю точних відомостей про дату (місяць і день) народження громадянина вважається, що він народився 1 січня відповідного року.

4. Одна й та ж особа може бути включена до списку виборців лише на одній виборчій дільниці.

5. До списку виборців вносяться прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, адреса (місце проживання) виборця. Прізвища виборців зазначаються в списку виборців у порядку, зручному для організації голосування.

6. Списки виборців, складені по кожній виборчій дільниці, підписує керівник виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті ради. Він несе персональну відповідальність за достовірність, повноту списків виборців, а також за своєчасність передачі їх до дільничних виборчих комісій.

7. Список виборців передається до дільничної виборчої комісії не пізніше як за 45 днів до дня виборів.

8. Дільнична виборча комісія уточнює список виборців, після чого він підписується головою та секретарем комісії і не пізніше як за 15 днів до дня виборів подається для загального ознайомлення виборців.

9. Виборці, які прибули на територію виборчої дільниці на постійне місце проживання після уточнення списків, включаються дільничною виборчою комісією до списку виборців на підставі документів, які засвідчують їх особу та адресу (місце проживання).

10. Зі списку виборців на підставі відповідних документів виключаються особи, які вибули з території виборчої дільниці на інше місце проживання, а також особи, які померли чи судом визнані недієздатними або за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі.

11. Списки виборців-військовослужбовців, які перебувають у військових частинах, а також членів сімей військовослужбовців та інших виборців, які проживають у районах розташування військових частин, складаються дільничними виборчими комісіями на підставі даних, що подаються командирами військових частин. Військовослужбовці, які проживають поза військовими частинами, включаються до списку виборців за місцем проживання на загальних підставах.

12. Списки виборців по виборчих дільницях, утворених у стаціонарних лікувальних, санаторно-оздоровчих закладах, а також на суднах, які перебувають у день виборів у плаванні, складаються дільничними виборчими комісіями на підставі даних, що подаються керівниками зазначених установ, капітанами суден.

Стаття 26. Ознайомлення зі списками виборців

1. Кожному виборцю забезпечується можливість ознайомитися зі списком виборців в приміщенні дільничної виборчої комісії і перевірити правильність даних, що його стосуються.

2. Виборцю надається право оскаржити невключення, неправильне включення до списку або виключення зі списку виборців, а також неточності у даних щодо нього. Заява про неправильності в списку виборців розглядається дільничною виборчою комісією, яка зобов'язана не пізніше як у дводенний термін, а напередодні й в день виборів – негайно, розглянути заяву, внести необхідні виправлення до списку або видати заявникові копію мотивованого рішення про відхилення його заяви. Це рішення може бути оскаржено до суду в порядку, встановленому цим Законом.

Розділ V

ВИСУВАННЯ КАНДИДАТІВ

Стаття 27. Порядок висування кандидатів на зборах виборців за місцем їх проживання, трудової діяльності або навчання

1. Висування кандидатів починається за 60 днів і закінчується за 45 днів до дня виборів.

2. Збори виборців за місцем їх проживання, трудової діяльності або навчання, скликані в селі, селищі, місті районного значення, у разі, коли в них беруть участь не менш як:

10 виборців, мають право висунути одного кандидата в депутати відповідно сільської, селищної, міської ради по одному з одномандатних виборчих округів;

50 виборців, мають право висунути одного кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, одного кандидата в депутати відповідно сільської, селищної, міської ради по кожному одномандатному виборчому округу, а також по одному кандидату в депутати районної, обласної ради по відповідному багатомандатному виборчому округу.

3. Збори виборців, скликані в місті (крім міст районного значення), районі міста, у разі, коли в них беруть участь не менш як:

25 виборців, мають право висунути по одному кандидату в депутати міської, районної у місті ради по відповідному одномандатному виборчому округу, на території якого проживають або працюють їх учасники;

100 виборців, мають право висунути одного кандидата на посаду міського голови, не більше п'яти кандидатів у депутати міської і п'яти кандидатів у депутати районної у місті ради по відповідних виборчих округах, а також одного кандидата в депутати обласної ради.

4. Порядок скликання і проведення зборів виборців за місцем їх проживання, трудової діяльності або навчання має відповідати таким вимогам:

1) ініціатори проведення зборів зобов'язані повідомити про дату та місце їх проведення у відповідну окружну (територіальну) виборчу комісію не пізніш як за три дні до дня проведення зборів;

2) на початку зборів складається список їх учасників із зазначенням прізвища, імені, по батькові, дати народження, місця постійного проживання чи трудової діяльності. Напроти свого прізвища учасник зборів ставить особистий підпис;

3) на зборах виборців обирається президія зборів та ведеться протокол. У протоколі вказується дата і місце проведення зборів, кількість їх учасників, кандидатури, які обговорювалися, кількість голосів, поданих за і проти висунення кандидата (кандидатів), рішення зборів, а також дані про висунутого кандидата (кандидатів): прізвище, ім'я, по батькові, число, місяць і рік народження, партійність, посада (заняття), місце роботи і проживання. До протоколу додається список учасників зборів;

4) кожний учасник зборів має право пропонувати для обговорення будь-яку кандидатуру, в тому числі й свою;

5) кандидат вважається висунутим, якщо за нього проголосувало більше половини учасників зборів. Про прийняте рішення повідомляється кандидату.

5. Протокол зборів, підписаний членами президії зборів, надсилається до відповідної окружної (територіальної) виборчої комісії у встановленому нею порядку.

Стаття 28. Самовисування громадян кандидатами на місцевих виборах

1. Громадянин України за умови додержання вимог, передбачених статтею 6 цього Закону, має право на самовисування кандидатом у депутати місцевої ради або кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови шляхом подачі до відповідної окружної (територіальної) виборчої комісії не пізніш як за 40 днів до дня виборів заяви з проханням зареєструвати його кандидатом.

2. До заяви додається список громадян України, які проживають на території відповідного виборчого округу, мають виборчі права і підтримують відповідну кандидатуру, з зазначенням прізвища, імені, по батькові, числа, місяця й року народження, місця проживання, серії і номера паспорту або іншого документа, що посвідчує особу громадянина. Правильність даних про кожного громадянина, включеного до списку, засвідчується його особистим підписом.

3. Особу, яка висуває свою кандидатуру відповідно кандидатом у депутати сільської, селищної, міської (міста районного значення) ради, мають підтримати не менш як 6 громадян, а міської (крім міст районного значення), районної у місті, районної, обласної ради – не менш як 25 громадян.

Особу, яка висуває свою кандидатуру кандидатом на посаду сільського, селищного, міського (міста районного значення) голови, мають підтримати не менш як 26 громадян, а міського (крім міста районного значення) – не менш як 51 громадянин.

Стаття 29. Порядок висування кандидатів місцевими осередками політичних партій (блоків), громадськими організаціями

1. Сільські, селищні, міські, районні у містах, районні, обласні осередки політичних партій (блоків) та громадських організацій, які виявили бажання брати участь у місцевих виборах, не пізніше як за 70 днів до дня виборів подають до відповідних територіальних виборчих комісій заяви, підписані їх керівниками.

2. До заяви відповідного осередку політичної партії (блоку), громадської організації додається довідка про легалізацію відповідного осередку політичної партії (блоку), громадської організації, а також про чисельний склад відповідної організації.

Осередки політичних партій, які об'єдналися у виборчий блок, крім того додають до заяви угоду про їх об'єднання у виборчий блок із зазначенням чисельного складу місцевих осередків політичних партій, що об'єдналися в блок, підписану керівниками відповідних осередків політичних партій.

3. У заяві зазначається уповноважена особа місцевого осередку політичної партії (блоку), громадської організації, її адреса і номер телефону.

4. Відповідна територіальна виборча комісія реєструє місцевий осередок політичної партії (блоку), громадської організації для участі у місцевих виборах та видає їх представникам копію рішення про реєстрацію, а також доводить його до відома виборців, окружних і дільничних виборчих комісій.

5. Висування кандидатів місцевими осередками політичних партій (блоків), громадських організацій відбувається у строки, визначені частиною першою статті 27 цього Закону.

6. Сільський, селищний, міський (міста районного значення) осередок політичної партії (блоку), громадської організації, що налічує не менш як 15 членів, може висунути одного кандидата на посаду відповідно сільського, селищного, міського голови, одного кандидата в депутати відповідно сільської, селищної, міської ради по кожному з одномандатних виборчих округів, а також одного кандидата в депутати районної ради по відповідному багатомандатному виборчому округу.

7. Міський (крім міст районного значення) осередок політичної партії (блоку), громадської організації, який налічує не менш як 50 членів, може висунути одного кандидата в депутати міської ради по кожному з одномандатних виборчих округів, а також одного кандидата в депутати обласної ради по відповідному багатомандатному виборчому округу. Відповідний міський осередок, який налічує не менш як 100 членів, крім того, може висунути одного кандидата на посаду міського голови.

8. Районний в місті осередок політичної партії (блоку), громадської організації, який налічує не менш як 15 членів, може висунути одного кандидата в депутати відповідної районної у місті ради по кожному з одномандатних виборчих округів та одного кандидата в депутати міської ради по кожному з одномандатних виборчих округів, які знаходяться на території району.

9. Районний осередок політичної партії (блоку), громадської організації, що налічує не менш як 50 членів, може висунути одного кандидата у депутати районної ради по кожному виборчому округу, а також кандидатів у депутати обласної ради в кількості, яка не повинна перевищувати кількості депутатських мандатів, встановленої по відповідному виборчому округу.

10. Обласний осередок політичної партії (блоку), громадської організації, що налічує не менш як 100 членів, може висунути кандидатів у депутати обласної ради по кожному виборчому округу в кількості, яка не повинна перевищувати кількості депутатських мандатів, встановленої по відповідному виборчому округу.

11. Рішення місцевого осередку політичної партії (блоку), громадської організації про висунення кандидатів приймаються на їх зборах (конференціях) у порядку, передбаченому статутами (положеннями) відповідних партій, громадських організацій, про що складається протокол.

12. У протоколі зборів (конференції) місцевого осередку політичної партії (блоку), громадської організації вказуються дата і місце їх проведення, кількість членів, яких об'єднує відповідний осередок політичної партії (блоку), громадської організації, кількість учасників, рішення зборів (конференції), а також дані про кожного кандидата (прізвище, ім'я, по батькові, число, місяць і рік народження, партійність, посада (заняття), місце роботи і проживання). Протокол подається до відповідної окружної (територіальної) виборчої комісії в установленому нею порядку.

13. Рішення місцевого осередку політичної партії (блоку), громадської організації про висунення кандидатів підписується керівником відповідного місцевого осередку політичної партії (керівниками місцевих організацій партій, що об'єдналися у блок), керівником відповідного місцевого осередку громадської організації.

14. Місцевий осередок політичної партії (блоку), громадської організації може висувати також кандидатів, які не є членами відповідних партій, громадських організацій. Висування місцевим осередком політичних партій (блоку) кандидата у депутати, який є членом іншої партії (партій, що не входять до блоку), не допускається.

Розділ VI

РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ У ДЕПУТАТИ ТА НА ПОСАДИ СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ

Стаття 30. Порядок реєстрації кандидатів

1. Реєстрація кандидатів починається за 55 днів і закінчується за 30 днів до дня виборів.

2. Рішення про реєстрацію кандидатів приймається окружною (територіальною) виборчою комісією за наявності таких документів:

1) протоколу зборів виборців за місцем їх проживання, трудової діяльності (зборів трудового колективу) або навчання, протоколу зборів (конференції) місцевого осередку політичної партії (блоку), громадської організації про висунення кандидатів;

2) заяви особи про згоду балотуватися кандидатом у депутати, на посаду сільського, селищного, міського голови по відповідному виборчому округу, а також про її зобов'язання припинити в разі обрання депутатом, сільським, селищним, міським головою трудову чи іншу діяльність, що є несумісною з їх статусом;

3) автобіографії кандидата, його виборчої програми;

4) декларації про майно та доходи кандидата за попередній рік, складеної за формою, визначеною Міністерством фінансів України;

5) довідки про місце проживання та роботу.

3. Рішення про реєстрацію кандидатів, які самовисунулися по виборчих округах, на території яких вони проживають або працюють, приймається окружною (територіальною) виборчою комісією на підставі відповідної заяви кандидата, до якої додається список громадян України, які підтримали його кандидатуру, відповідно до вимог статті 28 цього Закону, заяви кандидата про зобов'язання припинити в разі обрання депутатом, сільським, селищним, міським головою трудову чи іншу діяльність, що є несумісною з їх статусом, а також за наявності документів, передбачених пунктами 3, 4 і 5 частини другої цієї статті.

4. Окружна (територіальна) виборча комісія після прийняття документів, зазначених у частинах другій (третій) цієї статті, видає особі, яка подала ці документи, довідку, в якій зазначається число, місяць, рік, а також час прийняття документів.

5. Окружна (територіальна) виборча комісія не пізніш як на п'ятий день після прийняття документів для реєстрації кандидата приймає рішення про реєстрацію кандидата або про відмову в реєстрації із зазначенням мотивів відмови. За результатами реєстрації виборча комісія складає протокол про реєстрацію кандидата за формою, встановленою Центральною виборчою комісією. Рішення комісії доводиться до відома суб'єктів, що висунули кандидата, не пізніш як на другий день після його прийняття.

6. У разі усунення недоліків, які спричинили відмову в реєстрації кандидата, і подання необхідних документів до окружної (територіальної) виборчої комісії не пізніш як за три дні до закінчення визначеного цим Законом строку реєстрації кандидатів, комісія повторно розглядає питання про реєстрацію і приймає відповідне рішення.

7. Рішення окружної (територіальної) виборчої комісії щодо реєстрації або nereєстрації кандидата може бути оскаржено в порядку, встановленому цим Законом.

8. Окружна (територіальна) виборча комісія не пізніш як на п'ятий день після реєстрації кандидатів публікує або доводить до відома населення в інший спосіб повідомлення про реєстрацію

кандидатів з зазначенням прізвища, імені, по батькові, року народження, партійності, посади (заняття), місця роботи і проживання кожного кандидата.

9. Округна (територіальна) виборча комісія видає зареєстрованому кандидату відповідне посвідчення за зразком, встановленим Центральною виборчою комісією.

Стаття 31. Зняття кандидатом своєї кандидатури. Скасування рішення про реєстрацію кандидата

1. Кандидат може у будь-який час до дня виборів зняти свою кандидатуру, про що він подає письмову заяву до округної (територіальної) виборчої комісії, яка зареєструвала його кандидатом.

2. Рішення округної (територіальної) виборчої комісії про зняття кандидата з реєстрації приймається лише за власною заявою кандидата про це, а також на підставі обвинувального вироку суду, який набрав законної сили щодо особи, яка зареєстрована кандидатом, в інших випадках, прямо передбачених у законах, а також у зв'язку з його смертю.

3. Зняття з реєстрації кандидата з ініціативи суб'єктів, які з додержанням вимог цього Закону висунули його кандидатом, забороняється.

4. Округна (територіальна) виборча комісія може прийняти рішення про зняття з реєстрації кандидата також у разі порушення ним цього Закону, факт вчинення якого встановлено судом. Відповідна заява має бути розглянута судом протягом трьох днів після її надходження до суду, але не пізніше як за день до виборів.

5. Про скасування рішення щодо реєстрації кандидата округна виборча комісія у триденний термін сповіщає особу, яка була зареєстрована кандидатом, суб'єкта, що висунув кандидата, а також виборців відповідного округу.

Стаття 32. Порядок висунання і реєстрації кандидата замість того, який вибув

1. У разі вибуття кандидата після його реєстрації у випадку, коли за п'ять днів до закінчення строку реєстрації кандидатів по одномандатному виборчому округу не зареєстровано інших кандидатів, а кількість кандидатів, зареєстрованих по багатомандатному мажоритарному виборчому округу, менша кількості мандатів, округна (територіальна) виборча комісія звертається через засоби масової інформації до виборців, місцевих осередків партій, громадських організацій з пропозицією додатково висунути кандидатів. Додатково висунуті кандидати реєструються у порядку, встановленому статтею 30 цього Закону.

2. Якщо після закінчення строку реєстрації кандидатів в одномандатному виборчому окрузі залишається один кандидат, а у багатомандатному мажоритарному виборчому окрузі кількість зареєстрованих кандидатів дорівнює або менша кількості мандатів, голосування проводиться по зареєстрованих кандидатах.

3. У разі, коли у відповідному одномандатному виборчому окрузі не залишилося жодного кандидата, вибори у цьому окрузі проводяться відповідно до вимог статті 49 цього Закону.

**КАНДИДАТИ ТА ЇХ ДОВІРЕНІ ОСОБИ. УПОВНОВАЖЕНІ
ОСОБИ МІСЦЕВИХ ОСЕРЕДКІВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ
(БЛОКІВ), ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Стаття 33. Права кандидата при проведенні виборчої кампанії

1. Кандидати з часу їх реєстрації виборчими комісіями мають рівні права у проведенні виборчої кампанії: у виступах на передвиборних та інших зборах, нарадах, засіданнях, мітингах, безпосередньо пов'язаних з виборами, у засобах масової інформації.

2. Територіальні, окружні виборчі комісії, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані сприяти кандидатам в організації їх зустрічей з виборцями, одержанні необхідних інформаційних та довідкових матеріалів, наданні приміщень для проведення заходів, передбачених цим Законом.

3. Кандидат після його реєстрації за власним бажанням може звільнитися у дні проведення зустрічей з виборцями та інших заходів, передбачених цим Законом, від виконання виробничих або службових обов'язків з наданням йому неоплачуваної відпустки. За рішенням територіальної виборчої комісії з коштів, що виділяються на проведення виборів, відповідною радою або її виконавчим комітетом за дні наданої неоплачуваної відпустки кандидату виплачується заробітна плата з розрахунку його середньої заробітної плати (посадового окладу) за основним місцем роботи за останні три місяці з урахуванням індексації.

Стаття 34. Довірені особи кандидата

1. Кандидат у депутати може мати не більше п'яти, а кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови – не більше десяти довірених осіб, які допомагають йому в проведенні виборчої кампанії, ведуть агітацію за обрання його депутатом, сільським, селищним, міським головою, представляють інтереси кандидата у відносинах з виборчими комісіями, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, виборцями. Довіреною особою кандидата може бути лише громадянин України, який має виборчі права.

2. Кандидат визначає довірених осіб і звертається з заявою про їх реєстрацію до відповідної окружної (територіальної) виборчої комісії. У зверненні щодо кожної кандидатури довіреної особи зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, службова і домашня адреси, номер телефону, а також подається письмова згода цієї особи. Відмова в реєстрації довіреної особи кандидата може бути оскаржена в суді. Виборча комісія після реєстрації довірених осіб видає їм посвідчення за зразком, встановленим Центральною виборчою комісією.

3. Кандидат має право в будь-який час до дня виборів звернутися до окружної (територіальної) виборчої комісії із заявою про припинення повноважень його довіреної особи та про реєстрацію іншої особи. Довірена особа кандидата може у будь-який час за

власною ініціативою скласти свої повноваження, повернувши окружній (територіальній) виборчій комісії видане їй посвідчення, та повідомити про це кандидата.

4. Повноваження довірених осіб кандидатів починаються з дня їх реєстрації окружною (територіальною) виборчою комісією і закінчуються в день прийняття окружною (територіальною) виборчою комісією рішення про реєстрацію обраного депутата, сільського, селищного, міського голови.

5. Довірені особи здійснюють свої функції на громадських засадах.

Стаття 35. Уповноважені особи місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій

1. Кожний місцевий осередок політичної партії (блок), громадської організації, кандидат (кандидати) якого зареєстрований (зареєстровані) окружною (територіальною) виборчою комісією, може мати до трьох уповноважених осіб, які представляють їх інтереси у відносинах з виборчими комісіями, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, виборцями. Уповноваженою особою може бути лише громадянин України, який має виборчі права.

2. У списку, що подається для реєстрації уповноважених осіб, зазначається їх прізвище, ім'я, по батькові, службова і домашня адреси, номер телефону.

3. Окружна (територіальна) виборча комісія не пізніше як через три дні після надходження до неї відповідних документів реєструє уповноважених осіб місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій і видає їм відповідні посвідчення за зразком, встановленим Центральною виборчою комісією.

4. Керівний орган місцевого осередку політичної партії (блоку), громадської організації може в будь-який час до дня виборів звернутися до окружної (територіальної) виборчої комісії із заявою про припинення повноважень уповноважених осіб і подати для реєстрації кандидатури інших осіб.

5. Повноваження уповноважених осіб починаються з дня їх реєстрації і закінчуються після реєстрації окружною (територіальною) виборчою комісією обраних депутатів по даному виборчому округу.

6. Уповноважені особи місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій здійснюють свої функції на громадських засадах.

Розділ VIII

ПЕРЕДВИБОРНА АГІТАЦІЯ

Стаття 36. Форми і засоби передвиборної агітації

1. Громадяни України, політичні партії, інші об'єднання громадян, їх місцеві осередки, колективи підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності мають право від дня реєстрації кандидатів відповідними виборчими комісіями вільно і всебічно обговорювати передвиборні програми кандидатів, їх

політичні, ділові й особисті якості, безперешкодно вести агітацію за чи проти того чи іншого кандидата.

2. Участь органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також осіб, які входять до складу виборчих комісій, у передвиборній агітації не дозволяється.

3. Кандидати, їх довірені особи, уповноважені особи місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій проводять зустрічі з виборцями як на зборах, так і в іншій зручній для виборців формі. Виборчі комісії спільно з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування сприяють проведенню таких зустрічей – надають їм приміщення, завчасно сповіщають про час і місце зустрічей та здійснюють інші заходи.

4. Передвиборна агітація може вестися на зборах, мітингах, у пресі, по радіо і телебаченню, в будь-який інший спосіб і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції або законам України.

5. Організатори і учасники зборів, інших передвиборних заходів несуть відповідальність за додержання чинного законодавства при проведенні цих заходів.

6. Кандидат може виступати з своєю виборчою програмою, яка не повинна суперечити Конституції і законам України.

7. Засоби масової інформації висвітлюють хід підготовки і проведення виборів. Їх представникам гарантується безперешкодний доступ на всі заходи, пов'язані з виборами. Виборчі комісії, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування надають їм інформацію про підготовку і проведення виборів.

Стаття 37. Матеріали передвиборної агітації

1. Округна (територіальна) виборча комісія за рахунок коштів, виділених для проведення виборів, забезпечує друкування матеріалів про кандидатів. Їх тираж визначається округною (територіальною) комісією і повинен бути однаковим для всіх кандидатів, зареєстрованих по відповідному виборчому округу.

2. Для друкування передвиборних матеріалів про кандидата він повинен подати до округної (територіальної) виборчої комісії разом з іншими документами для реєстрації свою виборчу програму, автобіографію загальним обсягом до двох сторінок машинописного тексту, друкованого через півтора інтервали. Передвиборні плакати не повинні містити неправдивих даних або комерційної реклами.

3. Кандидати зобов'язані подати до округної (територіальної) виборчої комісії підписані ними проекти передвиборних агітаційних матеріалів, виготовлення яких має здійснюватися на договірній основі у межах відповідного виборчого фонду, а також повідомити про їх тираж.

4. Агітаційні друковані матеріали повинні містити інформацію про організацію, установу, осіб, які відповідають за їх виготовлення, а також вихідні дані про установу, що надрукувала їх, тираж надрукованих матеріалів.

5. Один примірник кожного виду друкованих агітаційних матеріалів кандидати або їх довірені особи зобов'язані не пізніше як через три дні після їх виготовлення подати до окружної (територіальної) виборчої комісії з підписом відповідного кандидата.

6. Засоби масової інформації, засновником або одним із співзасновників яких є місцевий орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, а також засоби масової інформації, які повністю або частково фінансуються за рахунок державних коштів або коштів місцевого самоврядування, зобов'язані забезпечувати рівні можливості для передвиборних виступів кандидатів, їх довірених осіб.

7. Засоби масової інформації зобов'язані утримуватися від оприлюднення неперевірених матеріалів, що компрометують кандидатів. Забороняється публікація чи поширення в будь-який інший спосіб результатів опитувань громадської думки протягом останніх 10 днів перед днем виборів та в день виборів. При оголошенні засобами масової інформації компрометуючих матеріалів про кандидата вони зобов'язані не пізніше як за 5 днів до виборів надати відповідному кандидату або його довірений особі за їх вимогою можливість для спростування таких матеріалів.

8. Органи місцевого самоврядування визначають спеціальні місця та обладнують стенди, дошки для розміщення матеріалів передвиборної агітації. Вони можуть прийняти рішення про заборону розміщення цих матеріалів на окремих будівлях, що є історичними пам'ятками, пам'ятками архітектури, та в місцях, де вони можуть перешкодити безпеці дорожнього руху.

Стаття 38. Обмеження у проведенні передвиборної агітації

1. Під час виборчої кампанії кандидатам або їх довіреним особам, уповноваженим особам місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, які є працівниками (власниками) державних і недержавних засобів масової інформації, забороняється друкувати матеріали, брати участь у радіо- і телепередачах, які мають агітаційний характер або стосуються підготовки і проведення виборів, більшого обсягу (часу), ніж визначено окружною (територіальною) виборчою комісією для інших кандидатів.

2. Забороняється проводити передвиборну агітацію особам, які не є громадянами України.

3. Агітація в день виборів – розповсюдження виборчих листівок, плакатів, заклики до виборців голосувати за чи проти кандидатів або бойкотувати вибори в будь-який спосіб – забороняється.

4. У день виборів у приміщеннях для голосування або поблизу них забороняється впливати на виборців шляхом усних чи письмових звернень. До закінчення голосування не допускається також оприлюднення по радіо та телебаченню результатів опитування виборців про те, за кого вони віддали свої голоси.

5. Усі спори щодо передвиборної агітації вирішуються окружною (територіальною) виборчою комісією, рішення якої можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Розділ IX ПОРЯДОК ГОЛОСУВАННЯ

Стаття 39. Час і місце голосування

1. Голосування проводиться в день виборів або в день повторного голосування з 7 до 22 години.

2. Про час і місце голосування дільнична виборча комісія сповіщає виборців не пізніше як за 15 днів до дня виборів.

Стаття 40. Виборчий бюлетень

1. Виборчий бюлетень повинен містити:

в одномандатному виборчому окрузі – назву ради, до якої проводяться вибори депутатів, номер виборчого округу, а по виборах сільського, селищного, міського голови – відповідно назву села, селища, міста, де обирається голова;

у багатомандатному виборчому окрузі – назву ради, до якої проводяться вибори депутатів, номер виборчого округу, кількість мандатів у цьому окрузі.

2. До виборчого бюлетеня для голосування в одномандатному і багатомандатному виборчому окрузі включаються в алфавітному порядку всі зареєстровані кандидати із зазначенням прізвища, імені, по батькові, року народження, партійності, посади (заняття), місця роботи.

3. У виборчому бюлетені праворуч напроти прізвища кожного кандидата розміщується порожній квадрат. У кінці всіх прізвищ кандидатів міститься запис: «Не підтримую жодного кандидата». Праворуч напроти цього напису розміщується порожній квадрат.

4. Виборчі бюлетені виготовляються за зразками, встановленими Центральною виборчою комісією. Бюлетені по виборах депутатів різних ланок рад, сільських, селищних, міських голів мають відрізнятися за кольором паперу або за кольором фарби, якою надруковано бюлетень.

5. Територіальна виборча комісія в разі необхідності може змінювати розмір виборчого бюлетеня для виборів депутатів ради, сільського, селищного, міського голови, залежно від кількості зареєстрованих кандидатів, або, не змінюючи його розміру, продовжувати друкування їх прізвищ на звороті бюлетеня з поміткою в кінці першої сторінки: «Продовження списку на звороті». У цьому випадку на звороті бюлетеня має бути напис: «Продовження списку, початок – на звороті».

6. Якщо кандидат вибув з балотування після того, як виборчі бюлетені були надруковані, окружна (територіальна) виборча комісія приймає рішення про передрукування виборчих бюлетенів або про викреслення з виборчого бюлетеня прізвища відповідного кандидата.

7. Виборчі бюлетені є документами суворої звітності і підлягають обліку. Голова, заступник голови, секретар та члени відповідних виборчих комісій несуть персональну відповідальність за їх зберігання і використання.

8. Напередодні голосування з метою захисту виборчих бюлетенів від можливої їх фальсифікації на кожному з них ставлять свої підписи голова і секретар дільничної виборчої комісії.

Стаття 41. Приміщення для голосування

1. Голосування проводиться у спеціально відведених приміщеннях, в яких повинні бути обладнані в достатній кількості кабінни або кімнати для таємного голосування, визначені місця видачі виборчих бюлетенів і встановлені виборчі скриньки.

2. Виборчі скриньки встановлюються таким чином, щоб голосуючі при підході до них обов'язково проходили через кабінни або кімнати для таємного голосування.

3. Вхід до кабін або кімнат для таємного голосування, вихід з них, а також шлях від них до виборчих скриньок і самі скриньки повинні бути в полі зору членів дільничної виборчої комісії.

4. Відповідальність за організацію голосування, забезпечення таємниці волевиявлення виборців, обладнання приміщень і підтримання в них порядку несе дільнична виборча комісія.

5. Виборець може перебувати в приміщенні для голосування лише протягом часу, необхідного для голосування.

6. У приміщеннях для голосування в доступних для виборців місцях повинна розміщуватися офіційна інформація про кандидатів, а також текст цього Закону.

Стаття 42. Виборча скринька

1. Виборча скринька для голосування виготовляється за зразком, встановленим Центральною виборчою комісією.

2. Для голосування на виборчих дільницях з незначною кількістю виборців, а також при голосуванні в місцях перебування окремих виборців, які за станом здоров'я або з інших причин не можуть прийти в приміщення для голосування, дільничні виборчі комісії можуть користуватися виборчими скриньками зменшеного розміру.

Стаття 43. Порядок голосування

1. У день виборів перед початком голосування виборчі скриньки перевіряє, опечатує або пломбує голова дільничної виборчої комісії у присутності членів комісії, уповноважених осіб місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, кандидатів, їх довірених осіб, спостерігачів, які в цей час перебувають на виборчій дільниці.

2. Виборчі бюлетені видаються виборцям членами дільничної виборчої комісії на підставі списку виборців виборчої дільниці по пред'явленні виборцем паспорта або іншого документа, який посвідчує його особу. Про одержання виборчого бюлетеня (бюлетенів) виборець розписується в списку виборців.

3. Кількість і зміст виборчих бюлетенів, які одержує виборець, залежать від особливостей місцевих виборів, визначених на підставі статей 2, 3, 4 цього Закону.

4. У разі, коли окремі виборці за станом здоров'я або з інших поважних причин не можуть прийти у приміщення для голосування, дільнична виборча комісія за їх письмовою заявою доручає не менш як двом членам комісії організувати голосування в місцях перебування цих виборців. При цьому напередодні голосування робиться витяг із списку виборців за формою списку, який вручається головою дільничної виборчої комісії відповідним чле-

нам комісії разом з необхідною кількістю виборчих бюлетенів, а також опечатаною або опломбованою виборчою скринькою.

5. При голосуванні в місці перебування виборця він розписується про одержання виборчого бюлетеня (бюлетенів) у витягу зі списку виборців і голосує з додержанням вимог цього Закону.

6. Після проведення голосування в місці перебування виборця у списку виборців робиться відповідна відмітка. Витяг зі списку виборців додається до списку виборців.

Стаття 44. Порядок заповнення виборчого бюлетеня

1. Кожний виборець голосує особисто. Голосування за інших осіб не допускається.

2. Виборчий бюлетень заповнюється голосуючим у кабіні або кімнаті для таємного голосування. При заповненні бюлетеня забороняється присутність будь-кого, крім голосуючого. Виборець, який не має можливості самостійно заповнити бюлетень, може запросити до кабіні або кімнати для таємного голосування будь-яку іншу особу, крім членів виборчої комісії, уповноважених осіб місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, кандидатів, які балотуються по даному виборчому округу, їх довірених осіб.

3. У виборчому бюлетені для голосування по одномандатному виборчому округу виборець робить у квадраті напроти прізвища кандидата, за якого він голосує, позначку «плюс» (+) або іншу, яка дає однозначну відповідь про волевиявлення виборця. Виборець може голосувати тільки за одного кандидата. У разі, коли виборець не підтримує жодного кандидата, він робить відповідну позначку у квадраті напроти слів: «Не підтримую жодного кандидата».

4. У виборчому бюлетені для голосування по багатомандатному виборчому округу виборець робить у квадратах напроти прізвищ кандидатів, за яких він голосує, позначку «плюс» (+) або іншу, яка дає однозначну відповідь про його волевиявлення. У разі, коли виборець не підтримує жодного кандидата, він робить відповідну позначку у квадраті напроти слів: «Не підтримую жодного кандидата».

5. Заповнений виборчий бюлетень голосуючий опускає у виборчу скриньку.

6. Під час проведення голосування не допускається закриття приміщень для голосування, припинення голосування, розкриття виборчих скриньок, підрахунок голосів до закінчення встановленого цим Законом часу голосування.

7. Всі виборці, які в момент закінчення строку голосування знаходяться у приміщенні для голосування, мають право проголосувати.

8. Розкриття виборчих скриньок до закінчення голосування забороняється.

Розділ X

ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ

Стаття 45. Порядок підрахунку голосів на виборчій дільниці

1. Підрахунок голосів на виборчій дільниці проводиться дільничною виборчою комісією окремо по кожному одномандатному,

час видачі бюлетенів для голосування і підрахунку голосів пакети не має права робити на них будь-які позначки, записи.

2. Під час підрахунку голосів дільнична виборча комісія повинна дотримуватися такої послідовності дій:

1) після закінчення голосування виборча комісія гасить і підраховує невикористані виборчі бюлетені, запаковує їх в окремі пакети по кожному округу, раді. На пакеті зазначається номер виборчої дільниці, округу, найменування ради і кількість невикористаних бюлетенів. Пакет опечатується і підписується головою та секретарем комісії;

2) виборча комісія за списком виборців встановлює загальну кількість виборців на дільниці, кількість виборців по кожному виборчому округу, а також загальну і по кожному виборчому округу кількість виборців, які одержали виборчі бюлетені;

3) голова дільничної виборчої комісії в присутності членів комісії, а також інших осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути присутніми на засіданні комісії, перевіряє цілість відтиску печатки або пломби на виборчих скриньках, розкриває ці скриньки;

4) комісія підраховує окремо в межах даної виборчої дільниці по кожному виборчому округу загальну кількість виборчих бюлетенів, що були у скриньках, та кількість бюлетенів, визнаних недійсними.

3. Недійсними визнаються виборчі бюлетені невстановленого зразка, бюлетені, на яких відсутні підписи, передбачені частиною восьмою статті 40 цього Закону, бюлетені, в яких голосуючим не зроблено жодної позначки. При голосуванні по одномандатних виборчих округах недійсними також вважаються бюлетені, в яких зроблено позначки в квадратах напроти прізвищ більш як одного кандидата. При голосуванні по одномандатних та багатомандатних виборчих округах недійсними вважаються і бюлетені, в яких зроблено позначки в квадратах напроти прізвища (прізвищ) кандидата (кандидатів) та запису: «Не підтримую жодного кандидата».

4. У разі виникнення сумнівів щодо дійсності виборчого бюлетеня питання вирішується дільничною виборчою комісією шляхом голосування.

5. Встановлена кількість недійсних виборчих бюлетенів заноситься до протоколу. Недійсні бюлетені запаковуються окремо по кожному виборчому округу із зазначенням на пакеті номера виборчої дільниці, виборчого округу, назви ради, до якої проводяться вибори. Запакований пакет підписується головою та секретарем дільничної виборчої комісії.

6. Комісія підраховує кількість голосів, поданих за кожного кандидата, а також кількість голосів виборців, які не підтримали жодного кандидата, жодного виборчого списку. Після цього виборчі бюлетені запаковуються із зазначенням на пакетах номера виборчої дільниці, виборчого округу, назви ради, до якої проводяться вибори. Запакований пакет підписується головою і секретарем дільничної виборчої комісії.

7. Прізвища громадян, додатково вписані виборцями в бюлетені, до уваги не беруться.

8. Дільнична виборча комісія складає окремі протоколи по кожному виборчому округу, до яких заносяться:

- 1) загальна кількість виборців на дільниці по виборчому округу;
- 2) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені;
- 3) кількість виборців, які взяли участь у голосуванні;
- 4) кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними;
- 5) кількість голосів, поданих за кожного кандидата;
- 6) кількість голосів виборців, які не підтримали жодного кандидата.

9. Результати підрахунку голосів розглядаються на засіданні виборчої комісії, про що складаються протоколи за формою, встановленою Центральною виборчою комісією. Кожний протокол дільничної виборчої комісії про результати голосування складається у трьох примірниках і підписується головою, заступником голови, секретарем і членами дільничної виборчої комісії. До них додаються у письмовій формі окремі думки членів комісії, якщо такі висловлювалися.

10. Перший примірник протоколу разом із пакетами виборчих бюлетенів негайно передається до відповідної окружної (територіальної) виборчої комісії, другий – відразу вивішується в приміщенні дільничної комісії для загального ознайомлення, третій – зберігається у справах дільничної виборчої комісії.

11. Транспортування і передача протоколів та інших виборчих документів до окружної (територіальної) виборчої комісії здійснюється головою або заступником голови та двома членами дільничної виборчої комісії у супроводі працівника органу внутрішніх справ.

Стаття 46. Встановлення результатів виборів по виборчому округу

1. Окружна (територіальна) виборча комісія на підставі протоколів дільничних виборчих комісій про результати голосування встановлює:

- 1) загальну кількість виборців по виборчому округу;
- 2) кількість виборців, які одержали виборчі бюлетені;
- 3) кількість виборців, які взяли участь у голосуванні;
- 4) кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними;
- 5) кількість голосів, поданих за кожного кандидата в депутати, на посаду сільського, селищного, міського голови;
- 6) кількість голосів виборців, які не підтримали жодного кандидата.

2. Обраним по одномандатному виборчому округу вважається кандидат у депутати, на посаду сільського, селищного, міського голови, який одержав на виборах найбільшу, порівняно з іншими кандидатами, кількість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

3. У разі, коли по одномандатному виборчому округу балотувався один кандидат, він вважається обраним, якщо за нього проголосувала більшість виборців, які взяли участь у голосуванні.

4. Обраними по багатомандатному виборчому округу вважаються ті кандидати, які на виборах одержали більшу, порівняно з іншими кандидатами, кількість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. При цьому загальна кількість обраних кандидатів не може перевищувати кількості встановлених депутатських мандатів по даному виборчому округу.

5. У разі, коли два або більше кандидатів набрали найбільшу і водночас однакову кількість голосів виборців, окружна (територіальна) виборча комісія приймає рішення про проведення повторного голосування по цих кандидатурах, яке проводиться не пізніше як у двотижневий строк після дня виборів в порядку, встановленому цим Законом.

6. Окружна (територіальна) виборча комісія може визнати вибори по виборчому округу такими, що не відбулися, якщо у зв'язку з вибуттям усіх зареєстрованих кандидатів або з інших причин голосування не проводилося.

7. Результати голосування і виборів по виборчому округу встановлюються на засіданні окружної (територіальної) виборчої комісії і заносяться до протоколу, який складається у трьох примірниках за формою, встановленою Центральною виборчою комісією. Протокол підписується головою, заступником голови, секретарем і членами окружної (територіальної) виборчої комісії. Перший примірник протоколу разом із пакетами виборчих бюлетенів негайно передається до територіальної виборчої комісії, другий – відразу вивішується в приміщенні окружної (територіальної) виборчої комісії для загального ознайомлення, третій – зберігається у справах окружної (територіальної) виборчої комісії.

Стаття 47. Визнання місцевих виборів недійсними та проведення повторного голосування

1. Окружна (територіальна) виборча комісія може визнати вибори недійсними по виборчому округу чи по окремих виборчих дільницях, якщо в ході їх проведення або під час підрахунку голосів допущено порушення цього Закону, яке вплинуло на результати виборів.

2. У разі, коли відповідна виборча комісія визнала вибори по окремій або кількох виборчих дільницях недійсними, що вплинуло на результати виборів по відповідному виборчому округу, територіальна виборча комісія за пропозицією окружної виборчої комісії призначає повторне голосування на тих виборчих дільницях, де вибори було визнано недійсними.

3. Повторне голосування проводиться також у випадку, передбаченому частиною п'ятою статті 46 цього Закону.

4. Повторне голосування проводиться не пізніше як у двотижневий строк після дня виборів в порядку, встановленому цим Законом.

Стаття 48. Встановлення результатів місцевих виборів територіальною виборчою комісією

1. Відповідна територіальна виборча комісія на підставі протоколів окружних виборчих комісій про результати голосування і виборів депутатів, сільських, селищних, міських голів приймає

рішення про результати голосування і підсумки виборів депутатів відповідної ради, сільського, селищного, міського голови та про їх реєстрацію.

2. Повідомлення про результати голосування і підсумки виборів, список обраних депутатів в алфавітному порядку з зазначенням прізвища, імені, по батькові, партійності, посади (заняття), місця роботи і проживання кожного депутата, виборчого округу, по якому його обрано, а також прізвища, імені, по батькові, партійності і місця проживання обраного сільського, селищного, міського голови публікуються в пресі або доводяться до відома населення відповідної території в інший спосіб не пізніш як на десятий день після проведення виборів.

3. Рішення територіальної виборчої комісії про результати голосування і підсумки виборів може бути оскаржено кандидатом або його довіреною особою в суді протягом трьох днів після оприлюднення територіальною виборчою комісією результатів голосування і підсумків виборів. Суд розглядає скаргу у п'ятиденний термін з моменту її надходження.

4. Рішення суду є остаточним і обов'язковим для виконання територіальною виборчою комісією у дводенний термін.

5. Рішення відповідної територіальної виборчої комісії про реєстрацію обраного депутата, сільського, селищного, міського голови чи відмову в реєстрації може бути визнане судом недійсним.

6. Територіальна виборча комісія інформує відповідну раду про результати голосування і підсумки виборів депутатів, сільського, селищного, міського голови на її пленарному засіданні.

Розділ XI

ПОВТОРНІ ВИБОРИ. ВИБОРИ ДЕПУТАТІВ РАД, СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ ЗАМІСТЬ ТИХ, ЯКІ ВИБУЛИ

Стаття 49. Порядок проведення повторних виборів

1. Повторні вибори проводяться у разі, коли вибори по виборчому округу були визнані такими, що не відбулися, або недійсними, в інших випадках, коли рада обрана не в повному складі. Повторні вибори проводяться також, коли не обрано сільського, селищного, міського голову і у випадку, передбаченому частиною третьою статті 32 цього Закону.

2. Рішення про проведення повторних виборів приймає територіальна виборча комісія не пізніш як через місяць після дня проведення виборів або після дня повторного голосування.

3. Повторні вибори проводяться тими ж виборчими комісіями, по тих же виборчих округах, виборчих дільницях, за тими ж списками виборців в порядку та в строки, визначені цим Законом.

4. Територіальна виборча комісія може прийняти рішення про скорочення строків проведення повторних виборів, встановлених цим Законом, але не більше як наполовину.

5. На повторних виборах не можуть балотуватися громадяни,

щодо яких було скасовано рішення про їх реєстрацію як кандидатів, а також особи, які вчинили дії, внаслідок яких вибори або повторне голосування були визнані недійсними, та в інших випадках, передбачених законом.

Стаття 50. Проведення виборів депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів замість тих, які вибули :

1. У разі дострокового припинення повноважень депутата, сільського, селищного, міського голови відповідна місцева рада не пізніш як через місяць з моменту вибуття депутата, сільського, селищного, міського голови приймає рішення про проведення виборів депутата, сільського, селищного, міського голови замість того, який вибув.

2. Вибори депутата, сільського, селищного, міського голови замість того, який вибув, проводяться в порядку і строки, визначені цим Законом.

3. Депутат, сільський, селищний, міський голова замість того, який вибув, обираються на строк до набуття повноважень депутатами, сільським, селищним, міським головою, обраними на наступних чергових місцевих виборах.

4. У разі вибуття депутата, сільського, селищного, міського голови менш як за шість місяців до закінчення строку повноважень відповідної ради (голови) вибори депутата, сільського, селищного, міського голови замість того, який вибув, за рішенням відповідної ради можуть не проводитися.

Розділ XII

ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ

Стаття 51. Фінансування місцевих виборів

1. Чергові та позачергові місцеві вибори, призначені Верховною Радою України, проводяться за рахунок коштів Державного бюджету України. Відповідні витрати передбачаються у Державному бюджеті окремим рядком. В усіх інших випадках, передбачених цим Законом, вибори проводяться за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів.

2. Витрати, пов'язані з підготовкою і проведенням виборів, здійснюються виборчими комісіями з виборчих фондів, які створюються територіальними виборчими комісіями за рахунок коштів, що виділяються на проведення виборів. Територіальна виборча комісія має статус юридичної особи і є розпорядником виборчого фонду. Розмір цього фонду визначається відповідною радою.

Стаття 50-1. Термін повноважень депутатів місцевих рад сільських, селищних, міських голів, обраних на нечергових виборах

У разі проведення позачергових, повторних виборів, виборі замість вибулих депутатів місцевих рад, сільського, селищного, міського голови, виборів у разі утворення нової адміністративної територіальної одиниці, а також інших виборів у термін, який н

співпадає з терміном проведення загальних чергових виборів, вони обираються на строк до набуття повноважень депутатами, сільським, селищним, міським головою, обраними на наступних чергових виборах.

(Закон доповнено статтею 50-1 згідно із Законом № 431-XIV від 16.02.99 р.)

Стаття 52. Власні виборчі фонди кандидатів та порядок їх утворення

1. Кандидати мають право утворювати власний виборчий фонд, з коштів якого буде здійснюватися оплата витрат на ведення виборчої кампанії.

2. Власні виборчі фонди утворюються за рахунок коштів кандидата. До цих фондів можуть вноситися пожертвування громадянами України, а також юридичними особами, крім визначених у частині четвертій цієї статті.

3. Розмір власного виборчого фонду кандидата не може перевищувати 50 неоподатковуваних мінімумів заробітної плати.

4. Забороняється робити внески до власного виборчого фонду кандидата місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, державним підприємствам, організаціям і установам, юридичним особам з участю іноземного капіталу, іноземним державним, міжнародним організаціям і об'єднанням, а також анонімним особам або під псевдонімом.

5. Відповідні рахунки власних виборчих фондів відкриваються в установах Національного банку України за грифом «Власний виборчий фонд» за заявами кандидатів після їх реєстрації відповідними виборчими комісіями.

6. Розпорядниками коштів власних виборчих фондів є кандидати або за їх дорученням довірені особи кандидатів. Розпоряднику власного виборчого фонду видається чекова книжка на всю суму виборчого фонду.

Стаття 53. Контроль за формуванням і використанням виборчих фондів

1. Контроль за формуванням і використанням коштів власних виборчих фондів кандидатів здійснюється відповідною територіальною виборчою комісією, податковими органами, а також банківськими установами, в яких відкрито відповідний рахунок.

2. Кошти власних виборчих фондів використовуються виключно на потреби виборчої кампанії кандидата. Використання коштів виборчих фондів за іншим призначенням забороняється.

3. Кошти, що надійшли до власного виборчого фонду від фізичних чи юридичних осіб, які згідно з частиною четвертою статті 52 цього Закону не мають права вносити пожертвування або коли відсутня адреса жертвувача, за рішенням територіальної виборчої комісії перераховуються до відповідного місцевого бюджету.

4. Кошти власних виборчих фондів, які не були використані на потреби виборчої кампанії, за рішенням територіальної виборчої комісії перераховуються до відповідного місцевого бюджету.

Розділ XIII ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 54. Проведення позачергових виборів депутатів місцевої ради, сільського, селищного, міського голови

1. Позачергові вибори депутатів місцевої ради призначаються Верховною Радою України в разі дострокового припинення повноважень місцевої ради за рішенням місцевого референдуму, а також у випадку, передбаченому частиною четвертою статті 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

2. Позачергові вибори сільського, селищного, міського голови призначаються Верховною Радою України відповідно до частини п'ятої статті 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

3. Позачергові вибори відповідно депутатів місцевої ради, сільського, селищного, міського голови проводяться в порядку і строки, передбачені цим Законом для чергових виборів.

Стаття 55. Проведення виборів депутатів місцевої ради та сільського, селищного, міського голови у разі утворення нової адміністративно-територіальної одиниці

1. У разі утворення нової адміністративно-територіальної одиниці місцеві вибори на цій території призначаються відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міською радою.

2. Вибори депутатів, сільського, селищного, міського голови у новоутвореній адміністративно-територіальній одиниці проводяться в порядку і у строки, встановлені цим Законом, з такими особливостями:

1) територіальні виборчі комісії утворюються відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міською радою;

2) територіальна виборча комісія відповідно до цього Закону визначає загальний склад депутатів відповідної ради, утворює виборчі округи, а також виборчі дільниці, окружні та дільничні виборчі комісії у разі відсутності на відповідній території органів місцевого самоврядування, до відання яких належить утворення зазначених комісій та виборчих дільниць;

3) депутати місцевої ради, відповідно сільський, селищний, міський голова в новоутвореній адміністративно-територіальній одиниці обираються на строк до обрання на чергових місцевих виборах депутатів, сільського, селищного, міського голови та сформування за результатами таких виборів відповідної ради у правомочному складі.

Стаття 56. Виборчі документи. Строки зберігання виборчих документів

1. Форми і зразки виборчих документів відповідно до цього Закону встановлюються Центральною виборчою комісією. Центральна виборча комісія організує їх централізоване виготовлення. Форми інших виборчих документів встановлюються територіальними виборчими комісіями.

2. Протоколи засідань та рішення виборчих комісій зберігаються в органах, які утворили відповідні виборчі комісії, протягом чотирьох років, після чого передаються в установленому порядку на зберігання до місцевих державних архівів.

3. Інші документи виборчих комісій зберігаються в органах, які утворили відповідні виборчі комісії, протягом чотирьох років, після чого знищуються в установленому порядку.

4. Виборчі бюлетені зберігаються в територіальних виборчих комісіях до прийняття ними рішень про обрання депутатів рад, сільських, селищних, міських голів і знищуються в установленому порядку після закінчення визначених цим Законом строків оскарження в суді рішень комісії про підсумки виборів.

Розділ XIV

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 57. Відповідальність за порушення виборчого законодавства посадових осіб і громадян

1. Особи, які перешкождали шляхом насильства, обману, погроз, підкупу або в інший спосіб вільному здійсненню громадянином України права обирати і бути обраним, вести передвиборчу агітацію, публічно закликали або агітували за бойкотування виборів, а також голова, заступник голови, секретар і члени виборчих комісій, посадові чи службові особи державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, які вчинили підлог виборчих документів, завідомо неправильний підрахунок голосів виборців, порушили таємницю голосування, допустили інше порушення цього Закону, несуть відповідальність, встановлену законом.

2. До відповідальності, встановленої законом, притягаються також особи, які опублікували чи поширили в інший спосіб завідомо неправдиві відомості про кандидата.

Стаття 58. Відповідальність кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови

1. Порушення вимог цього Закону кандидатом у депутати місцевої ради або кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довіреними особами тягне за собою скасування територіальною виборчою комісією на підставі відповідного рішення суду своїх рішень (рішень відповідних виборчих комісій) про реєстрацію кандидата або про результати голосування та підсумки виборів у частині, що стосується відповідного кандидата.

2. Приводами для скасування територіальною виборчою комісією рішень, зазначених у частині першій цієї статті, можуть бути:

1) надання кандидатом завідомо неправдивої інформації про себе суб'єктам виборчого процесу;

2) підробка документів, які подаються кандидатом або його довіреними особами до відповідних виборчих комісій;

3) використання кандидатом або його довіреними особами під час підготовки і проведення виборів свого службового стану, зо-

крема для впливу на суб'єктів виборчого процесу, залучення до агітаційної роботи в робочий час осіб, підлеглих їм по службі, використання в ході виборчої кампанії на користь кандидата службового транспорту, множильної техніки, інших технічних засобів, устаткування, які знаходяться у підпорядкуванні (віданні) кандидата, його довірених осіб;

4) порушення кандидатом або його довіреними особами встановлених відповідно до цього Закону норм використання в агітаційній роботі засобів масової інформації;

5) здійснення кандидатом або його довіреними особами заходів агітаційного характеру, що супроводжувалися наданням виборцям, іншим суб'єктам виборчого процесу безплатно або на пільгових умовах товарів, цінних паперів, кредитів, грошей, послуг;

6) проведення кандидатом або його довіреними особами агітації в будь-якій формі в день виборів, зокрема на виборчих дільницях та прилеглих до них територіях;

7) використання для проведення виборчої кампанії кандидата коштів у розмірах, що перевищують норми, визначені цим Законом, або з джерел, не передбачених цим Законом;

8) ігнорування кандидатом, його довіреними особами вимог виборчих комісій щодо недопущення інших порушень цього Закону.

Рішення про реєстрацію кандидата або про результати голосування та підсумки виборів у частині, що його стосується, скасовується територіальною виборчою комісією також у разі встановлення інших порушень ним законодавства України, несумісних із статусом кандидата, визначеного цим Законом.

3. За перешкоджання діяльності інших кандидатів або їхніх довірених осіб, вчинене кандидатом або його довіреною особою шляхом насильства, обману, погроз, підкупу або розповсюдження неправдивої інформації про них, крім скасування рішень у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, може наставати інша відповідальність, передбачена законами України.

4. Суми коштів на рахунках власних виборчих фондів, що перевищують встановлені цим Законом норми, перераховуються у безспірному порядку до відповідних місцевих бюджетів.

Розділ XV

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. З дня набрання чинності цим Законом втрачають чинність Закон України «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних в містах, обласних Рад». (*Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 8, ст. 38, № 25, ст. 200; 1996 р., № 9, ст. 44*), Постанова Президії Верховної Ради України від 5 квітня 1994 року «Про форми виборчих документів і зразок виборчого ящика по виборах депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних в містах, обласних Рад», Постанова Президії Верховної Ради України від 3 квітня 1995 року «Про внесення змін і доповнень в Постанову Президії

Верховної Ради України від 5 квітня 1994 року «Про форми виборчих документів і зразок виборчого ящика по виборах депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних в містах, обласних Рад» та Постанова Верховної Ради України від 13 липня 1994 року «Про застосування законів України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад» в частині, що стосується депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних рад.

3. У містах Києві і Севастополі функції виконавчих органів місцевого самоврядування, визначені цим Законом, під час проведення виборів, передбачених пунктом 8 розділу XV Конституції України, здійснюють відповідні місцеві державні адміністрації.

4. Вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 29 березня 1998 року проводяться відповідно до цього Закону з такими особливостями: рішення про загальний склад рад та утворення територіальних виборчих комісій приймаються не пізніш як за 55 днів до дня виборів, повідомлення про порядок і строки подання пропозицій, зазначених у частині третій статті 14 цього Закону, оприлюднюються не пізніш як за три дні до початку терміну їх подання, виборчі округи утворюються не пізніш як за 50, окружні виборчі комісії – за 45 днів до дня виборів, висування кандидатів починається за 45 і закінчується за 35 днів до дня виборів, реєстрація кандидатів починається за 40 і закінчується за 30 днів до дня виборів. Сільські, селищні, міські, районні у містах, районні, обласні осередки політичних партій (блоків) та громадських організацій, які виявили бажання брати участь у місцевих виборах, подають заяви про це до відповідних територіальних виборчих комісій не пізніш як за 50 днів до дня виборів.

14 січня 1998 року № 14/98-ВР

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

*Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України
від 22 грудня 1994 року № 325/94-ВР,
від 17 грудня 1996 року № 607/96-ВР,
від 13 січня 1998 року № 11/98-ВР,
рішеннями Конституційного Суду України
від 13 травня 1998 року № 6-рп/98,
від 11 грудня 1998 року № 312-XIV*

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Законодавство про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів

Статус депутата місцевої Ради народних депутатів визначається Конституцією України, цим Законом та іншими законодавчими актами України.

Статус депутата місцевої Ради народних депутатів Республіки Крим також визначається законодавством Республіки Крим.

Стаття 2. Виникнення і строк повноважень депутата місцевої Ради народних депутатів

Депутат місцевої Ради народних депутатів набуває свої повноваження в результаті обрання його до Ради на основі загально-го, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Повноваження депутата починаються з дня відкриття першої сесії відповідної Ради і закінчуються в день відкриття першої сесії Ради наступного скликання.

Повноваження депутата, обраного замість вибулого, починаються з дня чергового після виборів депутата пленарного засідання Ради.

Питання про результати виборів до Ради вноситься на розгляд Ради відповідною територіальною виборчою комісією в порядку інформації і приймається Радою до уваги. Спірні питання щодо виникнення повноважень депутатів вирішуються в судовому порядку.

Повноваження депутата засвідчуються посвідченням і нагрудним знаком депутата, які йому видаються. Зразки посвідчень і нагрудних знаків депутата, а також Положення про них затверджуються Верховною Радою України.

Повноваження депутата можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених законодавством України.

Стаття 3. Дострокове припинення повноважень депутата місцевої Ради народних депутатів

Повноваження депутата місцевої Ради народних депутатів припиняються достроково:

у разі відкликання депутата виборцями у встановленому цим Законом порядку;

у разі втрати депутатом громадянства України;

у зв'язку з обранням або призначенням депутата на посаду, зайняття якої за законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень;

у зв'язку з обранням його депутатом іншої Ради народних депутатів;

у разі визнання судом депутата недієздатним або безвісно відсутнім;

у зв'язку з набранням чинності обвинувальним вироком суду про позбавлення волі особи, яка є депутатом.

(Положення частини першої статті 3 треба розуміти так, що повноваження депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради припиняються достроково за наявності перелічених в ній підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради, згідно з рішенням Конституційного Суду від 13.05.98 р. № 6-рп/98)

Повноваження депутата місцевої Ради можуть припинятися достроково також за рішенням відповідної Ради:

у зв'язку з набранням чинності обвинувальним вироком суду, за яким депутата засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

у зв'язку з припиненням роботи на території відповідної Ради у разі постійного проживання за її межами (за винятком депутатів районних у місті Рад народних депутатів, які працюють і проживають на території міста);

у зв'язку з особистою заявою депутата про складення ним депутатських повноважень.

У разі дострокового припинення повноважень, а також смерті депутата відповідно до законодавства України про вибори проводяться вибори депутата замість вибулого.

Стаття 4. Поєднання депутатської діяльності з виконанням виробничих або службових обов'язків

Депутат місцевої Ради народних депутатів здійснює свої повноваження, не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю.

Стаття 5. Несумісність статусу депутата місцевої Ради народних депутатів з деякими посадами та видами діяльності

Депутат місцевої Ради народних депутатів не може бути суддею, арбітром.

(частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно з визнанням неконституційним її положення, що депутат ради не може бути головою місцевої державної адміністрації, його заступником, керівником її структурного підрозділу, прокурором, згідно з рішенням Конституційного Суду від 13.05.98 р. № 6-рп/98)

(Вважати, що депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюється дія Конституції та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті.)

(згідно з рішенням Конституційного Суду від 13.05.98 р. № 6-рп/98)

Депутат місцевої Ради народних депутатів не може використовувати свій депутатський мандат в цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю.

Одна і та ж особа може бути депутатом лише однієї Ради народних депутатів.

Стаття 6. Взаємовідносини депутата з виборцями

Депутат місцевої Ради народних депутатів підтримує зв'язки з виборцями, колективами і об'єднаннями громадян, які висунули його кандидатом у депутати, а також колективами інших підприємств, установ, організацій, державними органами, органами самоврядування та органами об'єднань громадян, розташованими на території його виборчого округу.

Виборці можуть давати накази своїм депутатам. Депутат є відповідальним перед виборцями свого виборчого округу і їм підзвітним.

Депутат, який не виправдав довір'я виборців, може бути в будь-який час відкликаний ними у встановленому цим Законом порядку.

Стаття 7. Взаємовідносини депутата з Радою народних депутатів, до якої його обрано, та її органами

Депутат місцевої Ради народних депутатів зобов'язаний брати участь у роботі Ради, постійних комісій та інших її органів, до складу яких він входить, всебічно сприяти виконанню їх рішень, виконувати доручення Ради та її органів.

Рада народних депутатів та її органи сприяють депутатам в їх діяльності шляхом створення відповідних умов, забезпечення депутатів документами, довідково-інформаційними та іншими матеріалами, необхідними для ефективного здійснення депутатських повноважень, організують вивчення депутатами чинного законодавства, досвіду роботи Рад.

Рада народних депутатів, до якої обрано депутата, має право заслуховувати його звіти про виконання рішень і доручень Ради.

У разі невиконання депутатом своїх обов'язків у Раді та її органах, систематичного порушення ним встановленого порядку їх роботи Рада за попередніми висновками комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики може прийняти рішення про часткове або повне позбавлення його на певний період щомісячних виплат як депутату, повідомлення виборців про ставлення депутата до виконання своїх обов'язків або про призначення голосування щодо відкликання депутата.

Стаття 8. Зміна статусу або припинення повноважень депутата у зв'язку із змінами в адміністративно-територіальному поділі

Статус депутата змінюється відповідно до зміни статусу Ради, до якої його обрано, у зв'язку із змінами в адміністративно-територіальному поділі відповідної території.

У разі віднесення населених пунктів до категорії міст республіканського або обласного підпорядкування на їх території припиняються повноваження депутатів Ради, якій був підпорядкований цей населений пункт.

У разі проведення виборів до новоутворених Рад на базі існуючих Рад повноваження депутатів цих Рад припиняються.

II. ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ У РАДІ ТА ЇЇ ОРГАНАХ

Стаття 9. Участь депутата в сесіях Ради

На сесіях Ради депутати місцевої Ради народних депутатів на основі колективного і вільного обговорення розглядають і вирішують питання, віднесені до відання даної Ради.

Депутат зобов'язаний додержувати Регламенту Ради, інших нормативних актів, що визначають порядок діяльності Ради та її органів, бути присутнім на пленарних засіданнях Ради, засіданнях постійної комісії та інших органів, до складу яких він входить. У разі неможливості бути присутнім на засіданні депутат повідомляє про це керівника відповідного органу.

Стаття 10. Права депутата у Раді та її органах

Депутат місцевої Ради народних депутатів користується правом ухвального голосу з усіх питань, що розглядаються на засі-

даннях Ради народних депутатів та її органів, до складу яких він входить.

Кожний депутат у Раді та її органах, до складу яких він входить, має один голос. Депутат, який не входить до складу будь-якого органу Ради, може брати участь у його роботі з правом до-радчого голосу.

Депутат місцевої Ради має право:

- 1) обирати і бути обраним до органів відповідної Ради;
- 2) пропонувати питання для розгляду Радою та її органами;
- 3) вносити пропозиції і зауваження щодо порядку денного засідання Ради та її органів, порядку розгляду обговорюваних питань та їх суті;
- 4) вносити для розгляду проекти рішень, інших документів, що приймаються Радою або її органами, поправки до них;
- 5) висловлювати думку щодо персонального складу утворюваних Радою органів і кандидатур посадових осіб, які обираються, призначаються або затверджуються Радою;
- 6) порушувати питання про недовіру органам, утвореним Радою, особам, які входять до їх складу, а також особам, яких обрано, призначено або затверджено Радою;
- 7) брати участь у дебатах, звертатися із запитом, ставити запитання доповідачам, співдоповідачам, головуючому на засіданні;
- 8) вносити пропозиції про заслуховування на пленарному засіданні Ради звіту чи інформації будь-якого органу або посадової особи, підзвітних чи підконтрольних Раді, а також з питань, що входять до компетенції відповідної Ради, інших органів і посадових осіб, які діють на її території;
- 9) виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій та з мотивів голосування, давати довідки;
- 10) оголошувати на засіданнях Ради та її органів у встановленому Радою порядку тексти звернень, заяв, резолюцій, петицій громадян чи їх об'єднань, якщо вони мають суспільне значення.

Депутат з обговорюваного на сесії Ради питання може передати головуючому тексти свого невіголошеного виступу, пропозицій і зауважень для включення до протоколу засідання Ради чи її органу, в якому він бере участь.

Пропозиції і зауваження, висловлені депутатами на пленарному засіданні Ради і передані в письмовій формі головуючому на засіданні, розглядаються Радою чи за її дорученням комісіями Ради або надсилаються на розгляд відповідним органам та посадовим особам, які зобов'язані розглянути ці пропозиції і зауваження не пізніше як у місячний строк, якщо інший строк не встановлено Радою, і про результати розгляду повідомити безпосередньо депутатів, які внесли пропозиції і зауваження, а також голову Ради народних депутатів.

На пленарних засіданнях депутати періодично інформуються про хід виконання рішень, прийнятих Радою, реалізацію пропозицій і зауважень, внесених депутатами, наказів виборців, а також з інших важливих питань діяльності Ради та її органів.

Депутати у Раді можуть об'єднуватись у депутатські групи, які утворюються і діють відповідно до регламенту Ради.

Порядок реалізації зазначених прав депутатів визначається цим Законом, іншими законодавчими актами України, які регулюють діяльність Рад та їх органів, а також регламентом відповідної Ради народних депутатів.

Стаття 11. Депутатський запит і депутатське запитання

Депутатський запит – це заявлена попередньо або на пленарному засіданні Ради вимога депутата до голови, заступника голови Ради, виконавчого комітету, керівників відділів, управлінь та інших органів виконавчого комітету, до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території Ради, незалежно від форм власності, а також до глави відповідної місцевої державної адміністрації, його заступників, керівників відділів, управлінь та інших служб місцевої державної адміністрації вирішити питання, дати офіційне роз'яснення або викласти позицію з питань, що мають суспільне значення і належать до відання Ради.

Запит може бути внесено депутатом або групою депутатів у письмовій або усній формі, він підлягає включенню до порядку денного пленарного засідання Ради, по ньому може проводитись обговорення і приймається рішення.

Голова Ради доводить текст запиту до відповідного органу або посадової особи, до яких його звернуто.

Орган або посадова особа, до яких звернуто запит, зобов'язані у встановлений Радою строк дати усну або письмову відповідь на нього. Відповідь на запит розглядається на пленарному засіданні Ради.

Депутатське запитання – це засіб одержання депутатом інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошено на сесії Ради або дано депутату в індивідуальному порядку. Запитання не включається до порядку денного сесії, не обговорюється і рішення по ньому не приймається.

Стаття 12. Право депутата порушувати питання про перевірку діяльності підприємств, установ і організацій, брати участь у перевірках

Депутат місцевої Ради народних депутатів має право порушувати в Раді та її органах питання про необхідність проведення перевірок в межах компетенції відповідної Ради діяльності розташованих на її території підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, а також державних органів і органів об'єднань громадян.

За дорученням Ради або її органу, а також голови Ради депутат може брати участь у перевірках, що проводяться за їх рішенням.

Про результати перевірки та пропозиції щодо них депутат доповідає Раді, або її органу, або голові Ради, за дорученням яких здійснювалась перевірка.

Депутат має право вносити пропозиції щодо усунення виявлених недоліків і порушень керівникам (власникам) підприємств, установ, організацій і органів, діяльність яких перевірялась, а також органам, яким вони підпорядковані, порушувати питання про

притягнення до відповідальності осіб, з вини яких сталося порушення. В разі виявлення порушень чинного законодавства України депутат може звернутися з цього приводу до відповідних державних органів.

ІІІ. ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ У ВИБОРЧОМУ ОКРУЗІ

Стаття 13. Зв'язок депутата з населенням виборчого округу

Депутат місцевої Ради народних депутатів підтримує постійний зв'язок із своїми виборцями, регулярно інформує їх про роботу Ради, про виконання планів і програм економічного і соціального розвитку, місцевих екологічних програм, рішень Ради і наказів виборців, бере участь в організації виконання законів, рішень Ради та її органів, у масових заходах, що проводяться на території виборчого округу, вивчає громадську думку, потреби населення, інформує про них Раду, вживає інших заходів щодо задоволення колективних потреб та законних вимог громадян.

У своїй роботі у виборчому окрузі депутат спирається на допомогу громадських комітетів і рад самоврядування, трудових колективів, органів об'єднань громадян.

Стаття 14. Розгляд депутатом пропозицій, заяв і скарг громадян

Депутат місцевої Ради народних депутатів розглядає пропозиції, заяви і скарги, які надійшли до нього, вживає заходів до їх правильного і своєчасного вирішення, веде прийом громадян.

Депутат може направляти одержані ним пропозиції, заяви і скарги до відповідних органів, підприємств, установ і організацій, які зобов'язані розглянути їх відповідно до чинного законодавства і про результати повідомити заявника, а також депутата.

Депутат вивчає причини, які породжують скарги, і вносить свої пропозиції щодо їх усунення в Раду народних депутатів, до якої його обрано, державним органам, органам об'єднань громадян, підприємствам, установам і організаціям.

Стаття 15. Звіти депутата перед виборцями

Депутат місцевої Ради народних депутатів періодично, але не менш як один раз на рік, зобов'язаний звітувати про свою роботу і роботу Ради, до якої його обрано, перед виборцями і перед колективами та об'єднаннями громадян, які висунули його кандидатом у депутати.

Звіт депутата може бути проведено в будь-який час на вимогу колективу або об'єднання громадян, які висунули його кандидатом у депутати, а також на вимогу зборів виборців.

Звіт депутата проводиться на зборах виборців відповідного виборчого округу, а також на зборах (конференціях) трудових колективів, об'єднань громадян, які висунули його кандидатом у депутати. Про проведення звіту депутат інформує Раду народних депутатів або у встановленому нею порядку її органи.

Стаття 16. Сприяння депутатові у проведенні звітів і зустрічей з виборцями

Депутатові забезпечуються необхідні умови для проведення звітів і зустрічей з виборцями.

Рада народних депутатів визначає орієнтовні строки проведення звітів депутатів перед виборцями, своєчасно забезпечує їх довідковими та інформаційними матеріалами, необхідними для звіту.

Виконавчі комітети Рад народних депутатів, адміністрація підприємств, установ, організацій, органи об'єднань громадян, де проводиться звіт депутата, виділяють приміщення для проведення зборів, сповіщають про час і місце їх проведення виборців, а також вживають інших заходів, що сприяють депутату в його роботі у виборчому окрузі.

Звіти і зустрічі депутатів з виборцями висвітлюються засобами масової інформації.

Витрати, пов'язані з проведенням звітів депутатів перед виборцями, здійснюються за рахунок відповідних місцевих бюджетів.

Стаття 17. Участь депутата в роботі сесій інших Рад народних депутатів і зборах колективів підприємств, установ і організацій та громадян за місцем проживання

Депутат місцевої Ради народних депутатів на території Ради, до якої його обрано, може брати участь з правом дорадчого голосу у роботі інших Рад народних депутатів та їх органів.

У своєму виборчому окрузі депутат може брати участь з правом дорадчого голосу в зборах колективів підприємств, установ, організацій, а також у засіданнях громадських комітетів, рад самоврядування і зборах громадян за місцем проживання.

Стаття 18. Звернення депутата

Депутат місцевої Ради народних депутатів має право звертатися до усіх державних органів, органів самоврядування, об'єднань громадян, до підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності, до посадових осіб з питань, пов'язаних з депутатською діяльністю, і брати участь у розгляді порушених питань. Зазначені органи та посадові особи зобов'язані розглянути його звернення і дати відповідь негайно, а в разі необхідності додаткового вивчення чи перевірки – не пізніше як у місячний строк.

Стаття 19. Право депутата на невідкладний прийом посадовими особами, одержання необхідної інформації

У питаннях депутатської діяльності депутат місцевої Ради народних депутатів користується правом безперешкодного відвідування на території відповідної Ради державних органів, органів самоврядування та об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, а також правом невідкладного прийому їх керівниками та іншими посадовими особами.

Керівники підприємств, установ і організацій, розташовани на території відповідної Ради, на прохання депутата надають йому довідкові матеріали та іншу інформацію, необхідні для здійснення депутатських повноважень.

Порядок відвідування депутатами підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною або іншою таємницею, що охороняється законом, встановлюється відповідним законодавчими актами.

Стаття 20. Право депутата вимагати усунення порушення законності

У разі виявлення порушення прав громадян або інших порушень законності депутат має право вимагати припинення порушення, а в необхідних випадках звернутися з вимогою до відповідних органів і посадових осіб з вимогою припинити порушення.

Посадові особи державних органів, органів самоврядування і об'єднань громадян, адміністрація підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, а також працівники міліції, до яких звернуто вимогу депутата, зобов'язані негайно вжити заходів до усунення порушення, а в разі необхідності – до притягнення винних до відповідальності з наступним інформуванням про це депутата. У разі невжиття заходів посадові особи, до яких звертався депутат, несуть дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність у встановленому законом порядку.

Стаття 21. Депутатські групи

Для спільної роботи по здійсненню депутатських повноважень у виборчих округах і трудових колективах депутати можуть на основі їх взаємної згоди об'єднуватися в депутатські групи. До складу депутатської групи можуть входити депутати різних ланок Рад. Депутатська група складається не менш як з трьох депутатів.

Депутатська група може бути утворена в будь-який час протягом строку повноважень Ради народних депутатів даного скликання за рішенням зборів депутатів, які виявили бажання увійти до її складу. Депутати, які входять до складу депутатської групи, обирають керівника депутатської групи. За поданням керівника групи депутатська група реєструється відповідно сільською, селищною, міською (міста без районного поділу), районною у місті Радою народних депутатів.

Діяльність депутатської групи припиняється в разі вибуття з неї окремих депутатів, якщо в її складі залишається менше трьох депутатів, у разі прийняття депутатами, які входять до її складу, відповідного рішення, а також після закінчення строку повноважень Ради даного скликання.

Рада народних депутатів сприяє діяльності зареєстрованих нею депутатських груп, координує їх роботу і може заслуховувати повідомлення про їх роботу.

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З НАКАЗАМИ ВИБОРЦІВ

Стаття 22. Накази виборців

Наказ виборців – це доручення, яке має суспільне значення і дається кандидату в депутати під час зустрічей з виборцями в ході виборчої кампанії зборами виборців відповідного виборчого округу.

Наказами вважаються доручення, реалізація яких належить до відання відповідної Ради народних депутатів та її органів.

Кандидат у депутати має право не прийняти як наказ пропозицію, внесену зборами виборців, якщо вона суперечить його передвиборній програмі.

Накази, дані кандидатам у депутати, які в результаті виборів не були обрані депутатами, враховуються як пропозиції виборців,

узагальнюються виконавчим комітетом або секретаріатом Ради і направляються головою Ради відповідним органам і посадовим особам для вжиття заходів.

Стаття 23. Організація виконання наказів виборців

Узагальнення і попередній розгляд наказів виборців депутатам здійснюється постійними комісіями, виконавчим комітетом або секретаріатом Ради народних депутатів разом з відповідною місцевою державною адміністрацією. Підготовлений ними проект плану заходів щодо реалізації наказів виборців вноситься на розгляд Ради.

Рада народних депутатів приймає рішення про прийняття наказів виборців до виконання і затверджує план заходів щодо їх реалізації. Рада має право прийняти мотивоване рішення про нецільність виконання окремих наказів. Рішення Ради щодо наказів виборців доводяться нею та депутатами до відома населення відповідної території.

Накази виборців враховуються при розробці планів і програм економічного і соціального розвитку відповідної території, місцевих екологічних програм, складанні бюджету, а також при підготовці рішень з інших питань.

Реалізацію наказів виборців, прийнятих Радою до виконання, забезпечують її виконавчі органи або інші органи, які відповідно до чинного законодавства здійснюють функції виконавчо-розпорядчого характеру, передані їм Радою. В реалізації наказів беруть участь підприємства, установи і організації, розташовані на території Ради, відповідно до доручень, які даються їм Радою в межах її повноважень.

Контроль за виконанням наказів здійснюється відповідними Радами народних депутатів, їх органами та депутатами. Органи, які забезпечують реалізацію наказів виборців, у строки, визначені Радами, але не рідше одного разу на рік, доповідають Радам про хід їх виконання. Депутати регулярно інформують виборців своїх виборчих округів про хід виконання даних ними наказів.

Хід виконання наказів виборців депутатам висвітлюється засобами масової інформації.

V. ОСНОВНІ ГАРАНТІЇ ДЕПУТАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 24. Непорушність повноважень депутата. Забезпечення умов для їх здійснення

Ніхто не має права обмежувати повноваження депутата місцевої Ради народних депутатів, інакше як у випадках, передбачених Конституцією та чинним законодавством України.

Відповідні Ради народних депутатів та їх органи забезпечують необхідні умови для ефективного здійснення депутатами їх повноважень. Державні органи, органи самоврядування та об'єднань громадян, підприємства, установи, організації, їх посадові особи зобов'язані сприяти депутатам у здійсненні їх повноважень.

Стаття 25. Звільнення депутата від виробничих або службових обов'язків для виконання депутатських повноважень

На час сесії Ради, а також для здійснення депутатських повноважень в інших передбачених законом випадках депутат місце-

вої Ради народних депутатів звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків.

У разі обрання на виборчу посаду у відповідній місцевій Раді депутат звільняється з попередньої посади і переводиться для постійної роботи до цієї Ради. Обраний на виборну посаду у відповідній Раді депутат, який є військовослужбовцем чи працівником міліції або особою рядового, начальницького складу кримінально-виконавчої системи, прикомандирується до місцевої Ради із залишенням на військовій службі (службі в органах внутрішніх справ України, органах і установах виконання покарань).

(частина друга статті 25 із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 11.12.98 р. № 312-XIV)

Компенсація (виплата) заробітної плати депутату за час виконання ним депутатських повноважень чи обов'язків на виборній посаді здійснюється за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету в розмірі, встановленому Радою згідно з чинним законодавством.

(стаття 25 в редакції Закону України від 22.12.94 р. № 325/94-ВР)

Стаття 26. Надання депутату інформаційної та юридичної допомоги

Рада народних депутатів забезпечує депутатів офіційними виданнями та інформаційними матеріалами Ради, організує допомогу їм з правових питань, надає можливість депутатам ознайомитись з рішеннями виконавчого комітету, розпорядженнями відповідної місцевої державної адміністрації.

Стаття 27. Право депутата на безплатний проїзд

Депутат місцевої Ради народних депутатів користується на території відповідної Ради правом безплатного проїзду на залізничному, автомобільному і водному транспорті, а також на всіх видах міського пасажирського транспорту (за винятком таксі).

Порядок та умови безплатного проїзду депутатів визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 28. Охорона трудових та інших прав депутата

Депутат місцевої Ради народних депутатів не може бути з ініціативи адміністрації (власника) підприємства, установи, організації, навчального закладу звільнений з роботи чи від займаної посади, виключений з колгоспу, кооперативу або навчального закладу (крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації), а також переведений в порядку дисциплінарного стягнення на нижчеоплачувану роботу (посаду) без попереднього погодження з відповідною Радою народних депутатів, а в період між пленарними засіданнями Ради – з головою Ради за попередніми висновками комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики.

Депутат з числа військовослужбовців або інших категорій громадян, служба яких регулюється статутами і положеннями, не може бути з ініціативи командування (адміністрації) звільнений зі служби, понижений у званні чи посаді в порядку дисциплінарного стягнення без попередньої згоди Ради, а в період між пленарними

засіданнями Ради – голови Ради за попередніми висновками комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики.

Відповідна Рада народних депутатів забезпечує працевлаштування депутата, якого було обрано на виборну посаду в Раді, після закінчення його повноважень.

Депутату, який працював у Раді на виборній посаді, надається попередня робота (посада), а в разі її відсутності – інша рівноцінна робота (посада). В разі неможливості надання відповідної роботи (посади) на період працевлаштування за колишнім депутатом зберігається, але не більше шести місяців, заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді у Раді, яка виплачується з відповідного місцевого бюджету.

Час роботи депутата на виборній посаді у Раді зараховується до загального і безперервного стажу роботи (служби) депутата, а також стажу роботи (служби) за тією спеціальністю, за якою він працював до обрання на виборну посаду в Раді. За депутатом зберігаються усі права і пільги, якими користуються працівники відповідного підприємства, установи, організації.

Стаття 29. Депутатська недоторканність депутата місцевої Ради

(статтю 29 виключено згідно із Законом України від 13.01.98 р. № 11/98-ВР)

Стаття 30. Відповідальність за невиконання вимог Закону щодо забезпечення гарантій депутатської діяльності

Невиконання посадовими особами вимог цього Закону щодо забезпечення гарантій депутатської діяльності, якщо відсутні ознаки кримінального діяння, тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що накладається в судовому порядку.

Публічна образа депутата, опублікування або поширення іншим способом завідомо неправдивих відомостей про нього, а також намагання в будь-якій формі вплинути на депутата, членів його сім'ї з метою перешкодити депутату виконувати свої повноваження, змусити його до вчинення неправомірних дій, якщо відсутні ознаки кримінального діяння, тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від одного до двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що накладається у судовому порядку.

(стаття 30 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 17.12.96 р. № 11/98-ВР)

VI. ПОРЯДОК ВІДКЛИКАННЯ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

Стаття 31. Підстави для відкликання депутата місцевої Ради народних депутатів

Підставами для відкликання виборцями обраного ними депутата можуть бути:

– порушення депутатом положень Конституції і законів України;

– незадовільне виконання депутатом депутатських обов'язків, визначених цим Законом;

– невідповідність практичної діяльності депутата основним принципам і положенням його передвиборної програми;

– використання депутатського мандата в особистих та корисливих цілях; систематичне порушення депутатом норм етики і моралі.

Виборці мають право порушувати питання про відкликання депутата також з інших підстав, які вони вважатимуть суттєвими.

Стаття 32. Пропозиції про відкликання депутата

Право вносити пропозиції про відкликання депутата місцевої Ради народних депутатів належить суб'єктам, які відповідно до чинного законодавства мають право висувати кандидатів у депутати і знаходяться на території відповідного виборчого округу.

Збори (конференції) виборців, колективів, засідання органів об'єднань громадян організуються відповідно до чинного законодавства, статутів (положень) об'єднань громадян.

На зборах (конференції) виборців, колективу, засіданні відповідного органу об'єднання громадян у разі прийняття рішення щодо внесення пропозиції про відкликання депутата створюється ініціативна група для збирання підписів виборців відповідного виборчого округу на підтримку пропозиції про відкликання депутата, затверджується її склад.

Протокол зборів (конференції) з пропозицією про відкликання депутата підписується головою і секретарем цих зборів (конференції), а протокол засідання органу об'єднання громадян – керівником цього органу. Протокол скріплюється печаткою відповідного підприємства, установи, організації, органу об'єднання громадян, а у разі проведення зборів (конференції) виборців за місцем проживання – печаткою органу місцевого самоврядування, на території якого проводились збори (конференція). У триденний строк після проведення зборів (конференції), засідання протокол направляється територіальній виборчій комісії по виборах депутатів відповідної Ради. До протоколу додається список ініціативної групи по збиранню підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата.

Стаття 33. Розгляд питання про відкликання депутата територіальною виборчою комісією

Відповідна територіальна виборча комісія у десятиденний строк з моменту одержання протоколу з пропозицією про відкликання депутата розглядає це питання на своєму засіданні. Про надходження пропозиції, а також про місце і час засідання, на якому вона розглядатиметься, комісія не пізніше як за три дні до засідання повідомляє відповідного депутата, Раду народних депутатів, до якої його обрано, а також суб'єктів, які внесли пропозицію про відкликання депутата.

На підставі протоколу з пропозицією про відкликання депутата територіальна комісія приймає рішення про дозвіл на збирання підписів виборців відповідного виборчого округу на підтримку пропозиції про відкликання депутата. В разі порушення порядку внесення пропозиції про відкликання депутата територіальна комісія може відмовити в наданні дозволу на збирання підписів ви-

борців. Копії відповідного рішення у дводенний строк після його прийняття направляються комісією депутату, щодо якого порушено питання про відкликання, Раді народних депутатів, до складу якої його обрано, а також суб'єктам, що внесли пропозицію про відкликання.

Стаття 34. Збирання підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата

У разі прийняття територіальною комісією рішення про дозвіл на збирання підписів виборців на підтримку пропозиції про відкликання депутата вона реєструє створену на відповідних зборах (конференції), засіданні органу об'єднання громадян ініціативну групу по збиранню підписів і встановлює строк їх збирання.

Строк збирання підписів встановлюється територіальною комісією з урахуванням кількості виборців у відповідному виборчому окрузі, місцевих особливостей і не може перевищувати: в разі відкликання депутата сільської, селищної, міської (міста районного підпорядкування) Ради – п'яти днів, районної, міської (міста обласного підпорядкування), районної в місті Ради – десяти, обласної, Київської, Севастопольської міської Ради – п'ятнадцяти днів з моменту прийняття комісією рішення про дозвіл на збирання підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата.

Зразок підписного листа для збирання підписів виборців на підтримку пропозиції про відкликання депутата встановлюється відповідною територіальною виборчою комісією і повинен містити назву Ради народних депутатів, до складу якої обрано депутата, його прізвище, ім'я, по батькові, рік обрання до Ради, а також відомості про особу, яка збирає підписи (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи і адреса). Підписний лист має містити дані про виборців, які підтримали пропозицію про відкликання депутата: прізвище, ім'я, по батькові; число, місяць і рік народження; місце проживання; серію і номер паспорта або іншого документа, що посвідчує особу виборця, а також особистий підпис виборця.

Підписний лист заповнюється особою, яка збирає підписи, на основі даних, зазначених у паспорті або іншому документі, що посвідчує особу виборця. Правильність даних про виборця, внесених до підписного листа, і факт підтримки ним пропозиції про відкликання депутата засвідчується особистим підписом виборця. Кожний виборець може бути внесений лише до одного підписного листа і має право поставити лише один підпис. Збирання підписів здійснюється на суто добровільній основі.

У кожному підписному листі вказується загальна кількість виборців, які підтримали пропозицію про відкликання депутата, внесених до нього. Лист підписується особою, яка збирала підписи.

Заповнені підписні листи здаються у відповідну територіальну комісію ініціативною групою в строк і в порядку, встановлені комісією. Комісія перевіряє і реєструє одержані підписні листи. В разі виявлення у підписному листі порушень вимог цього Закону щодо збирання підписів комісія може визнати його недійсним. Якщо у підписних листах виявлено два або більше підписів одного громадянина, його підписи не враховуються.

На основі одержаних підписних листів комісія не пізніш як у п'ятиденний строк після закінчення збирання підписів складає протокол про результати збирання підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата, який підписується головою, заступником голови, секретарем і членами територіальної комісії. Якщо на підтримку пропозиції про відкликання депутата зібрано підписи менше п'яти відсотків виборців відповідного виборчого округу, вона вважається відхиленою, і депутат зберігає свої повноваження. В разі, коли пропозицію про відкликання депутата підтримало п'ять або більше відсотків виборців відповідного виборчого округу, протокол про результати збирання підписів не пізніше наступного дня після його підписання направляється у комісію мандатну, з питань депутатської діяльності та етики відповідної Ради народних депутатів, яка розглядає його і вносить питання щодо проведення у відповідному виборчому окрузі голосування про відкликання депутата на пленарне засідання Ради народних депутатів.

Стаття 35. Призначення голосування про відкликання депутата Рада народних депутатів за поданням її комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики розглядає питання щодо відкликання депутата і приймає рішення про призначення у відповідному виборчому окрузі голосування про відкликання депутата, визначає день голосування. При цьому строк між днем прийняття Радою рішення про призначення голосування і днем голосування не може бути менше двадцяти і більше тридцяти днів.

У разі виявлення комісією мандатною, з питань депутатської діяльності та етики або Радою порушень цього Закону, інших законодавчих актів, а також вимог статутів (положень) відповідних органів об'єднань громадян під час внесення пропозицій про відкликання депутата, збирання підписів на їх підтримку, якщо ці порушення не дали можливості виявити об'єктивну думку виборців щодо даного депутата, Рада може прийняти мотивоване рішення про відхилення пропозиції щодо відкликання депутата.

Рада має право прийняти рішення щодо призначення голосування про відкликання депутата і з власної ініціативи, якщо цей депутат не виконує своїх обов'язків у Раді та її органах, систематично порушує встановлений порядок їх роботи.

Рішення Ради народних депутатів про призначення голосування доводиться до відома виборців відповідного виборчого округу не пізніш як на третій день після його прийняття шляхом публікації в місцевій пресі або іншими засобами.

Стаття 36. Організація підготовки і проведення голосування про відкликання депутата

Підготовка і проведення голосування про відкликання депутата місцевої Ради народних депутатів здійснюється комісіями по проведенню голосування про відкликання депутата у порядку, передбаченому законодавством України про вибори. При цьому окружні комісії не утворюються, а їх функції виконує відповідна територіальна виборча комісія. Дільниці для голосування і діль-

ничні комісії утворюються відповідно на третій і на п'ятий день після прийняття Радою рішення про призначення голосування.

При відкликанні депутата сільської, селищної, міської (міста районного підпорядкування) Ради народних депутатів дільниці і дільничні комісії утворюються цими Радами або їх виконавчими органами. Списки виборців для голосування про відкликання депутата подаються для загального ознайомлення за десять днів до голосування. З цього часу виборці, які тимчасово змінюють місце свого перебування, мають право проголосувати достроково.

Стаття 37. Бюлетень для голосування про відкликання депутата

Форма і текст бюлетеня для голосування про відкликання депутата місцевої Ради народних депутатів затверджуються відповідною територіальною виборчою комісією. Комісія забезпечує виготовлення бюлетенів і постачання їх дільничним комісіям не пізніше як за десять днів до голосування.

В бюлетені для голосування про відкликання депутата вказуються прізвище, ім'я, по батькові депутата, рік обрання його до відповідної Ради, посада (заняття), місце роботи.

Стаття 38. Форми протоколів про результати голосування та списку виборців

Форми протоколів дільничної та територіальної комісії про результати голосування про відкликання депутата встановлюються відповідною територіальною виборчою комісією і містять: повну назву Ради народних депутатів, до складу якої обрано депутата; число, місяць і рік проведення голосування; прізвище, ім'я, по батькові депутата, про відкликання якого проводиться голосування; дані відповідно по виборчій дільниці чи виборчому округу в цілому про загальну кількість виборців; кількість виборців, які одержали виборчі бюлетені; кількість виборців, які взяли участь в голосуванні; кількість голосів, поданих за і кількість голосів, поданих проти відкликання депутата; кількість бюлетенів, визнаних недійсними.

Списки виборців для голосування про відкликання депутата складаються за такою ж формою, як і при проведенні виборів до місцевих Рад народних депутатів.

Виготовлення бланків, іншої документації, необхідної для проведення голосування про відкликання депутата, і постачання їх відповідним комісіям забезпечується територіальною виборчою комісією по виборах депутатів відповідної Ради разом з виконавчим комітетом або секретаріатом цієї Ради.

Стаття 39. Особливості проведення голосування про відкликання депутата і встановлення його результатів

Під час голосування про відкликання депутата виборець залишає в бюлетені прізвище депутата, якщо він голосує за збереження його депутатських повноважень, або викреслює його прізвище, якщо голосує за відкликання депутата.

Депутат вважається відкликаним, якщо за його відкликання проголосувало більше половини виборців, внесених до списку для голосування.

У разі рівності голосів, поданих за і проти відкликання депутата, його повноваження зберігаються. Повноваження депутата також зберігаються, якщо у голосуванні взяло участь менше половини виборців, внесених до списку для голосування.

Недійсними визнаються бюлетені для голосування невстановленого зразка.

Результати голосування по виборчій дільниці розглядаються на засіданні дільничної комісії і заносяться до протоколу. Протокол підписується головою, заступником голови, секретарем і членами комісії та направляється до відповідної територіальної виборчої комісії у встановленому нею порядку.

Територіальна виборча комісія на підставі протоколів дільничних комісій (протоколу дільничної комісії) визначає результати голосування про відкликання депутата і заносить їх до протоколу про результати голосування. Протокол підписується головою, заступником голови, секретарем і членами територіальної виборчої комісії. Про результати голосування територіальна виборча комісія повідомляє Раду народних депутатів, відповідного депутата і виборців округу.

Стаття 40. Оскарження рішень щодо організації голосування про відкликання депутата

Рішення і дії комісій, які здійснюють підготовку і організують голосування про відкликання депутата, можуть бути оскаржені до відповідної Ради народних депутатів. Рішення Ради або її органів, пов'язані з організацією голосування про відкликання депутата, можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Стаття 41. Повторне порушення питання про відкликання депутата

Питання про відкликання депутата може бути порушено повторно у порядку, передбаченому цим Законом, не раніш як через рік після відхилення пропозиції про відкликання депутата як такої, що не дістала підтримки виборців відповідного виборчого округу за результатами збирання підписів або голосування.

Стаття 42. Гарантії прав депутата при розгляді питання про його відкликання

Депутат має право брати участь у зборах (конференціях) громадян за місцем проживання, колективів, засіданнях органів об'єднань громадян, відповідної територіальної виборчої комісії та дільничних комісій, а також у засіданнях Ради народних депутатів та її органів при розгляді ними питань, що стосуються його депутатської діяльності та його відкликання.

На зборах (конференціях), засіданнях, а також під час зустрічей з виборцями депутат має право давати пояснення щодо суті питань стосовно його діяльності, робити відповідні заяви. У встановленому чинним законодавством порядку депутат може використовувати для роз'яснення своєї позиції засоби масової інформації.

Депутат має право звернутися до Ради народних депутатів з усною або письмовою заявою з приводу обставин, що стали підставою для порушення питання про його відкликання.

Стаття 43. Витрати, пов'язані з підготовкою і проведенням голосування про відкликання депутата

Витрати, пов'язані з підготовкою і проведенням голосування про відкликання депутата, які здійснюються відповідно до цього Закону, провадяться за рахунок відповідного місцевого бюджету.

4 лютого 1994 року № 3949-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ТА МІСЦЕВІ РЕФЕРЕНДУМИ

Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 19 червня 1992 року № 2481-XII

(У назві і тексті слова «Українська РСР», «Кримська АРСР» замінено відповідно словами «Україна», «Республіка Крим» згідно із Законом України від 19 червня 1992 року № 2481-XII)

ГЛАВА I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Поняття і види референдумів

З метою забезпечення народовладдя і безпосередньої участі громадян в управлінні державними та місцевими справами в Україні проводяться референдуми. Референдум – це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів УРСР, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Відповідно до Конституції України проводяться всеукраїнські референдуми, референдуми Республіки Крим та місцеві (в межах адміністративно-територіальних одиниць) референдуми.

Закони, інші рішення, прийняті всеукраїнським референдумом, мають вищу юридичну силу по відношенню до законодавчих актів Верховної Ради України, Верховної Ради Республіки Крим, нормативних актів Президента України, Кабінету Міністрів України, вищих виконавчих і розпорядчих органів державної влади Республіки Крим, підзаконних актів міністерств і відомств України та Республіки Крим, рішень місцевих Рад народних депутатів. Рішення, прийняті місцевим референдумом, мають вищу юридичну силу по відношенню до рішень Рад народних депутатів, на території яких він проводиться.

Закони, інші рішення, прийняті референдумом, не потребують будь-якого затвердження державними органами і можуть бути скасовані або змінені лише у порядку, передбаченому цим Законом.

Стаття 2. Законодавство про референдуми

Порядок підготовки і проведення всеукраїнського та місцевих референдумів регулюється Конституцією України, цим Законом, а також іншими законодавчими актами України.

Порядок підготовки і проведення республіканського та місцевих референдумів у Республіці Крим з питань, віднесених до її

відання, регулюються цим Законом і законодавством Республіки Крим.

(частина друга статті 2 в редакції Закон України від 19.06.92 р. № 2481-XII)

Стаття 3. Предмет всеукраїнського референдуму

Предметом всеукраїнського референдуму може бути:

затвердження Конституції України, її окремих положень та внесення до Конституції України змін і доповнень;

прийняття, зміна або скасування законів України або їх окремих положень;

прийняття рішень, які визначають основний зміст Конституції України, законів України та інших правових актів.

Стаття 3-1. Предмет республіканського і місцевих референдумів у Республіці Крим

Предметом республіканського (Республіки Крим) референдуму може бути прийняття, зміна або скасування рішень з питань, віднесених законодавством України до відання Республіки Крим.

Предмет місцевого референдуму в Республіці Крим визначається законодавством Республіки Крим.

(Закон доповнено статтею 3-1 згідно із Законом України від 19.06.92 р. № 2481-XII)

Стаття 4. Предмет місцевого референдуму

Предметом місцевого референдуму може бути:

прийняття, зміна або скасування рішень з питань, віднесених законодавством України до відання місцевого самоврядування відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

прийняття рішень, які визначають зміст постанов місцевих Рад народних депутатів та їх виконавчих і розпорядчих органів.

Стаття 5. Питання, що виносяться на всеукраїнський референдум

На всеукраїнський референдум можуть виноситися питання, віднесені Конституцією України до відання України.

Виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання про реалізацію права народу України на самовизначення та входження України до державних федеративних і конфедеративних утворень або вихід з них.

На всеукраїнський референдум не виносяться питання, віднесені законодавством України до відання органів суду і прокуратури; питання амністії та помилування; питання про вжиття державними органами України надзвичайних і невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку, захисту здоров'я та безпеки громадян; питання, пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України.

Стаття 6. Питання, що виносяться на місцеві референдуми

На місцеві референдуми можуть виноситися питання, віднесені законодавством України до відання місцевого самоврядування відповідних адміністративно-територіальних одиниць, а також питання дострокового припинення повноважень відповідної Ради народних депутатів та її голови.

Виключно місцевими референдумами у відповідних адміністративно-територіальних одиницях вирішуються питання про найменування або перейменування сільрад, селищ, міст, районів, областей; питання про об'єднання в одну однойменних адміністративно-територіальних одиниць, які мають спільний адміністративний центр; питання про зміну базового рівня місцевого самоврядування у сільських районах.

На місцеві референдуми не виносяться питання про скасування законних рішень вищестоящих органів державної влади і самоврядування; питання, віднесені до відання органів суду і прокуратури; питання, пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції відповідної місцевої Ради народних депутатів та її виконавчих і розпорядчих органів.

Стаття 6-1. Обмеження на проведення референдумів

Проведення референдумів з питань, що не відносяться до відання Республіки Крим та органів місцевого і регіонального самоврядування адміністративно-територіальних одиниць в Україні, не допускається, а результати таких референдумів визнаються такими, що не мають юридичної сили.

(Закон доповнено статтею 6-1 згідно із Законом України від 19.06.92 р. № 2481-XII)

Стаття 7. Принципи участі громадян у референдумах

У всеукраїнському та місцевому референдумах мають право брати участь громадяни України, які на день проведення референдуму досягли 18 років і постійно проживають відповідно на території України або області, району, міста, району в місті, селища, сільради.

Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав громадян України на участь у референдумі залежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, політичних поглядів, роду і характеру занять забороняються.

У референдумах не беруть участі психічно хворі громадяни, визнані судом недієздатними, та особи, які тримаються в місцях позбавлення волі.

Громадяни беруть участь у референдумі на рівних засадах. Кожний громадянин має один голос.

Референдум є прямим: громадяни беруть участь у референдумі безпосередньо.

Голосування під час референдуму є таємним: контроль за волевиявленням громадян не допускається.

Стаття 8. Демократичні засади підготовки і проведення референдумів

Громадянам, політичним партіям, громадським організаціям, масовим рухам, трудовим колективам надається право безперешкодної агітації за пропозицію про оголошення референдуму, за прийняття закону або іншого рішення, що виноситься на референдум, а також проти пропозиції про оголошення референдуму, прийняття закону чи рішення. Для реалізації цього права заінтересованим особам і організаціям надаються приміщення для зборів, забезпечується можливість використання засобів масової ін-

формації. Винесений на референдум проект закону, рішення обговорюється в межах України або тієї адміністративно-територіальної одиниці, де проводиться референдум.

Діяльність державних і громадських органів, які беруть участь у підготовці і проведенні референдуму, здійснюється відкрито і гласно.

Всі рішення, що стосуються референдуму, а також проекти законів, інших рішень, які виносяться на референдум, підлягають опублікуванню засобами масової інформації.

Засоби масової інформації висвітлюють хід підготовки і проведення референдуму, їх представникам гарантується безперешкодний доступ на всі збори і засідання, пов'язані з референдумом, і одержання інформації.

В день проведення референдуму будь-яка агітація забороняється.

Стаття 9. Проведення нового референдуму

Новий всеукраїнський референдум з питань, що раніше виносилися на референдум, може бути проведено не раніш як через 5 років, а місцевий референдум – не раніш як через рік від дня проведення попереднього референдуму з цих питань.

Стаття 10. Відповідальність за порушення законодавства про референдум

Прийняття рішень про проведення референдумів з питань, що не відносяться до відання Республіки Крим або до відання органів місцевого і регіонального самоврядування, тягне за собою відповідальність, передбачену законодавством.

(статтю 10 доповнено частиною першою згідно із Законом України від 19.06.92 р. № 2481-ХІІ)

Особи, які перешкоджають шляхом насильства, обману, погроз або іншим шляхом вільному здійсненню громадянином України права брати участь у референдумі, вести до голосування агітацію, а також члени комісій з референдуму, посадові особи, які вчинили підлог документів референдуму, завідомо неправильний підрахунок голосів, порушили таємницю голосування або допустили інші порушення цього Закону, несуть встановлену законодавством України відповідальність.

Стаття 11. Фінансування референдумів

Підготовка і проведення всеукраїнського референдуму здійснюється за рахунок республіканського бюджету, місцевих референдумів – за рахунок відповідних місцевих бюджетів.

Порядок фінансування підготовки і проведення референдумів визначається Кабінетом Міністрів України та відповідними місцевими Радами народних депутатів.

ГЛАВА ІІ

ПОРЯДОК ПРИЗНАЧЕННЯ РЕФЕРЕНДУМІВ

Стаття 12. Призначення референдумів

Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України, місцеві референдуми – відповідними місцевими Радами народних депутатів.

Стаття 13. Призначення референдумів на вимогу громадян України та народних депутатів

Верховна Рада України також призначає всеукраїнський референдум:

1) з питань затвердження або скасування Конституції України, а також з питань дострокового припинення повноважень Верховної Ради України, Президента України – якщо цього вимагають не менш як три мільйони громадян України, які мають право брати участь у референдумі;

2) з питань затвердження або скасування Конституції та інших законодавчих актів України, які відповідно до цього Закону можуть виноситись на всеукраїнський референдум, за винятком питань дострокового припинення повноважень Верховної Ради України та Президента України, – якщо цього вимагає на менш як половина народних депутатів України.

Місцева Рада народних депутатів також призначає місцевий референдум на вимогу депутатів, що становлять не менш як половину від загального складу Ради народних депутатів, або на вимогу, підписану однією десятою частиною громадян України, які постійно проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право брати участь у референдумі.

Стаття 14. Реалізація права вимоги референдумів народними депутатами

Вимога народних депутатів, які становлять не менш як половину від загальної кількості народних депутатів України або місцевої Ради народних депутатів, про проведення референдуму реалізується шляхом поіменного голосування на пленарному засіданні відповідної Ради народних депутатів або шляхом збирання підписів народних депутатів. Підписи народних депутатів України засвідчує Секретаріат Верховної Ради України, депутатів місцевих Рад народних депутатів – голова відповідної місцевої Ради народних депутатів.

Стаття 15. Реалізація права вимоги референдумів громадянами України

Право ініціативи у збиранні підписів під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму належить громадянам України, які мають право на участь у референдумі, а під вимогою про призначення місцевого референдуму – громадянам України, які постійно проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право на участь у референдумі.

Збирання підписів організують і здійснюють ініціативні групи референдуму, що утворюються відповідно до цього Закону.

Стаття 16. Утворення ініціативних груп референдумів

Ініціативна група всеукраїнського референдуму утворюється на зборах громадян України, в яких беруть участь не менш як 200 осіб, які мають право на участь у референдумі.

Ініціативна група обласного, міського (міст республіканського і обласного підпорядкування), районного, районного в місті референдуму утворюється на зборах за участю не менш як 200 громадян України, а міського (міст районного підпорядку-

вання), селищного і сільського референдуму – на зборах за участю не менш як 50 громадян України, які мають право на участь у референдумі і постійно проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Не пізніше як за десять днів до проведення зборів з питання всеукраїнського референдуму їх ініціатори повинні письмово повідомити про час, місце і мету зборів голову районної, міської (міст республіканського та обласного підпорядкування) Ради народних депутатів, на території якої проводяться збори, а зборів з питань місцевого референдуму – голову місцевої Ради народних депутатів, у межах території якої пропонується провести місцевий референдум.

Перед початком зборів проводиться реєстрація учасників зборів, складається їх список із зазначенням прізвищ, імен та по батькові, місця проживання. На зборах обираються їх голова і секретар; подальший порядок денний повинен включати обговорення доцільності проведення референдуму та формулювання питання, що пропонується на нього винести.

У разі схвалення більшістю учасників зборів пропозиції про проведення референдуму та затвердження формулювання питання, що пропонується на нього винести, обирається ініціативна група, якій доручається організація збирання підписів громадян.

Ініціативна група всеукраїнського референдуму складається не менш як з 20 громадян України, які мають право брати участь у референдумі. Ініціативна група місцевого референдуму складається не менш як з 10 громадян України, які мають право брати участь у референдумі і постійно проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Про проведення зборів складається протокол із зазначенням результатів голосування з питань порядку денного.

Документи проведених зборів – список їх учасників, протокол зборів, точне формулювання питання, що пропонується винести на референдум, та список членів ініціативної групи із зазначенням даних документів, що посвідчують їх особи, підписуються головою і секретарем зборів.

Стаття 17. Реєстрація ініціативних груп

Ініціативні групи всеукраїнського референдуму реєструються Центральною комісією з всеукраїнського референдуму за поданням голів районних, міських (міст республіканського та обласного підпорядкування) Рад народних депутатів, на території яких проведено збори громадян, які обрали ініціативну групу.

Ініціативні групи місцевого референдуму реєструються головами місцевих Рад народних депутатів, у межах території яких пропонується провести місцевий референдум.

Для реєстрації ініціативної групи голові відповідної Ради народних депутатів подаються документи зборів громадян, передбачені статтею 16 цього Закону, а також підписане членами ініціативної групи зобов'язання про додержання ними законодавства України про референдум.

У разі відповідності поданих документів вимогам цього Закону голова відповідної місцевої Ради народних депутатів у 10-денний строк подає документи щодо ініціативної групи всеукраїнського референдуму до Центральної комісії з всеукраїнського референдуму або реєструє ініціативну групу місцевого референдуму, після чого у триденний строк видає ініціативній групі місцевого референдуму свідоцтво про реєстрацію та посвідчення членів ініціативної групи за формами, що встановлюються Президією Верховної Ради України.

У свідоцтві про реєстрацію ініціативної групи місцевого референдуму на основі списків громадян, які брали участь в останньому за часом референдумі, або списків виборців останніх за часом виборів зазначається точна кількість громадян, підписи яких необхідні для підтримки вимоги про проведення місцевого референдуму, та термін збирання підписів.

У разі відповідності поданих документів щодо ініціативної групи всеукраїнського референдуму вимогам цього Закону Центральна комісія з всеукраїнського референдуму у 15-денний строк реєструє ініціативну групу всеукраїнського референдуму, після чого у триденний строк видає ініціативній групі всеукраїнського референдуму свідоцтво про реєстрацію та посвідчення членів ініціативної групи за формами, що встановлюються Президією Верховної Ради України. У свідоцтві про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму зазначається термін збирання підписів.

Під час реєстрації ініціативних груп всеукраїнського референдуму їм має бути присвоєно порядкові номери, а ініціативних груп місцевого референдуму – і найменування, що відповідають найменуванням відповідних Рад народних депутатів.

Відомості про зареєстровані ініціативні групи всеукраїнського референдуму подаються до Президії Верховної Ради України.

Відомості про реєстрацію ініціативних груп публікуються у пресі.

Загальна кількість утворюваних ініціативних груп по кожному референдуму не обмежується.

Плата за реєстрацію ініціативних груп не стягується. Ради народних депутатів, інші державні органи та установи України не несуть витрат, пов'язаних з організацією і діяльністю ініціативних груп.

Відмова у реєстрації ініціативної групи або відсутність рішення про реєстрацію можуть бути оскаржені членами ініціативної групи у районний (міський) народний суд за місцем знаходження Центральної комісії з всеукраїнського референдуму або відповідної Ради народних депутатів.

Стаття 18. Порядок і строки збирання підписів ініціативними групами

Від дня одержання свідоцтва про реєстрацію ініціативна група має право організувати та безперешкодно здійснювати збирання підписів на листах для підписів громадян під вимогою про проведення референдуму (підписних листах).

Загальний термін збирання підписів з питання про проведення всеукраїнського референдуму не повинен перевищувати трьох місяців, а місцевого референдуму – одного місяця від дня одержання свідоцтва про реєстрацію першої з створених по даному референдуму ініціативних груп.

На кожному підписному листі повинно бути найменування, порядковий номер ініціативної групи, порядковий номер підписного листа та формулювання питання, що пропонується винести на референдум. Форми підписних листів всеукраїнського та місцевих референдумів затверджуються Центральною комісією з всеукраїнського референдуму.

Члени ініціативної групи повинні попередити громадянина України, що його підпис може бути поставлено лише на одному підписному листі під даною вимогою про проведення референдуму.

Громадянин України, який підтримує вимогу про проведення референдуму, ставить свій підпис на підписному листі, зазначаючи при цьому своє прізвище, ім'я та по батькові, дату підписання. Член ініціативної групи зазначає у підписному листі згідно з документами громадянина дату його народження та місце постійного проживання. За відсутності у громадянина документа, що посвідчує особу, підпис громадянина вважається недійсним і не зараховується.

Після заповнення підписного листа в ньому робиться запис про загальну кількість підписів громадян. Правильність відомостей, занесених до підписного листа, засвідчується підписами двох членів ініціативної групи.

Протягом десяти днів від дня останнього за часом підпису громадян на підписному листі і не пізніше зазначеного терміну збирання підписів під даною вимогою про проведення референдуму підписи членів ініціативної групи на підписному листі повинні бути засвідчені посадовою особою, спеціально призначеною для цього головою районної, міської (міст республіканського та обласного підпорядкування) Ради народних депутатів, на території якої проводиться збирання підписів ініціативною групою всеукраїнського референдуму, або головою місцевої Ради народних депутатів, що зареєструвала ініціативну групу місцевого референдуму. При цьому може бути знято копію підписного листа.

Стаття 19. Відповідальність за порушення порядку збирання підписів

Під час збирання підписів голова відповідної місцевої Ради народних депутатів, де засвідчуються підписи членів ініціативної групи, організовує перевірку зазначених у підписних листах відомостей. У разі виявлення порушень порядку збирання підписів та оформлення підписних листів голова районної, міської (міст республіканського і обласного підпорядкування) Ради народних депутатів, на території якої здійснюється діяльність ініціативної групи всеукраїнського референдуму, вносить подання до Центральної комісії з всеукраїнського референдуму.

Центральна комісія з всеукраїнського референдуму після розгляду подання у 10-денний строк може прийняти рішення про

припинення діяльності членів ініціативної групи, які допустили порушення, визнання недійсними їх посвідчень, а також підписних листів або підписів окремих громадян, внесених до підписних листів з порушенням передбаченого цим Законом порядку.

Якщо порушення допущено під час збирання підписів для проведення місцевого референдуму, рішення про припинення діяльності членів ініціативної групи, визнання недійсними посвідчень, підписних листів та підписів окремих громадян приймається у 10-денний строк головою тієї місцевої Ради народних депутатів, де зареєстрована ініціативна група місцевого референдуму.

У разі повторного порушення порядку збирання підписів ініціативною групою відповідно Центральною комісією з всеукраїнського референдуму або голова місцевої Ради народних депутатів, де зареєстрована ініціативна група місцевого референдуму, можуть прийняти рішення про припинення діяльності ініціативної групи, визнання недійсними свідоцтва про її реєстрацію, посвідчень членів групи, підписних листів або підписів окремих громадян, внесених до підписних листів з порушеннями. При цьому документи ініціативної групи всеукраїнського референдуму та зібрані нею підписні листи передаються до Центральної комісії з всеукраїнського референдуму, а ініціативної групи місцевого референдуму – до відповідної місцевої Ради народних депутатів. Підписи громадян на переданих підписних листах, за винятком визнаних недійсними, враховуються при остаточному підрахунку загальної кількості підписів громадян України, які вимагають проведення референдуму.

Стаття 20. Підрахунок підписів громадян України, які вимагають проведення референдуму

Після завершення збирання підписів ініціативна група у триденний строк складає підсумковий протокол, в якому зазначається загальна кількість підписів громадян, зібраних на території відповідної місцевої Ради народних депутатів, дата реєстрації ініціативної групи, дата закінчення збирання підписів.

Підписні листи всеукраїнського референдуму по акту передаються на зберігання голові районної, міської (міст республіканського та обласного підпорядкування) Ради народних депутатів, на території якої проводилось збирання підписів, а підписні листи місцевого референдуму – голові місцевої Ради народних депутатів, у межах території якої пропонується провести референдум. Підписні листи зберігаються протягом двох місяців після проведення референдуму. В акті зазначається загальна кількість підписних листів та підписів громадян. Акт у трьох примірниках підписується не менш ніж трьома членами ініціативної групи та головою відповідної Ради народних депутатів або його заступником.

Група всеукраїнського референдуму у тижневий строк після підписання акту передає підсумковий протокол та акт разом з вимогою про проведення референдуму до Центральної комісії з всеукраїнського референдуму.

Центральна комісія з всеукраїнського референдуму забезпечує реєстрацію документів, надісланих усіма ініціативними гру-

пами всеукраїнського референдуму з даного питання; протягом одного місяця від дня надходження відповідних документів проводить вибірккову або повну перевірку вірогідності надісланих документів; підбиває загальні підсумки збирання підписів в цілому по Україні, про що складається протокол.

Якщо у підписних листах виявлено два або більше підписів одного громадянина, його підписи не враховуються.

Протокол та документи перевірки у триденний строк передаються Центральною комісією з всеукраїнського референдуму до Президії Верховної Ради України, яка розглядає їх у двотижневий строк від дня надходження.

Президія Верховної Ради України може доручити вибірккову або повну перевірку одержаних документів народним депутатам України та відповідним місцевим Радам народних депутатів, після чого виносить питання про проведення всеукраїнського референдуму на розгляд сесії Верховної Ради України.

Голова місцевої Ради народних депутатів, у межах території якої пропонується провести місцевий референдум, забезпечує реєстрацію документів, надісланих усіма ініціативними групами місцевого референдуму з даного питання; протягом 15 днів від дня надходження відповідних документів організує проведення вибіркової або повної перевірки вірогідності надісланих документів та підбиття підсумків збирання підписів за участю представників усіх ініціативних груп місцевого референдуму з даного питання, про що складається акт. Акт підписується головою місцевої Ради народних депутатів та представниками усіх ініціативних груп, після чого питання про проведення місцевого референдуму виносить на розгляд сесії відповідної Ради народних депутатів.

У тому разі, коли у визначений цим Законом строк під вимогою про проведення референдуму не зібрано достатньої кількості підписів громадян України, всеукраїнський або місцевий референдум не проводиться, про що приймається рішення відповідно Президією Верховної Ради України або головою місцевої Ради народних депутатів, у межах території якої пропонувалося провести референдум.

Стаття 21. Прийняття рішення з питання проведення референдуму

Верховна Рада України, відповідна місцева Рада народних депутатів після одержання належним чином оформленої пропозиції приймають на сесії у місячний строк одне з таких рішень:

- 1) про призначення референдуму;
- 2) про відхилення пропозиції про проведення референдуму у разі наявності серйозних порушень цього Закону, які впливають на підстави для призначення референдуму;
- 3) про прийняття рішення, яке пропонується у вимозі про призначення референдуму, без наступного проведення референдуму.

У разі якщо на всеукраїнський референдум виносить питання про дострокове припинення повноважень Президент:

України, рішення приймається більшістю не менш як дві третини від загальної кількості народних депутатів України.

Стаття 22. Зміст рішення про призначення референдуму

У рішенні про призначення референдуму визначається дата проведення референдуму, зазначається назва проекту закону, рішення, зміст питання, що виноситься на референдум.

Дата проведення всеукраїнського референдуму призначається не раніш як за три і не пізніш як за чотири місяці, а місцевого референдуму – не раніш як за місяць і не пізніш як за два місяці від дня прийняття рішення про проведення референдуму.

Повідомлення про призначення референдуму та зміст проекту закону, рішення, іншого питання, що виноситься на референдум, оголошується відповідно у республіканських та місцевих засобах масової інформації у 10-денний строк після прийняття рішення про його призначення.

ГЛАВА III

ПІДГОТОВКА ПРОВЕДЕННЯ РЕФЕРЕНДУМІВ

Стаття 23. Дільниці для голосування

Для проведення голосування і підрахунку голосів під час проведення референдумів територія районів, міст, районів у містах, селищ міського типу і сільрад ділиться на дільниці для голосування.

Дільниці для голосування утворюються також у військових частинах, лікарнях та інших стаціонарних лікувальних закладах, місцях перебування громадян, розташованих у важкодоступних районах, а також на суднах, які перебувають у день проведення референдуму у плаванні. Такі дільниці можуть бути утворені, якщо для цього є необхідні умови, при представництвах України за кордоном.

Дільниці для голосування утворюються районними, міськими, районними у містах, селищними і сільськими Радами народних депутатів або їх головами. У військових частинах дільниці для голосування утворюються відповідними Радами народних депутатів або їх головами за поданням командирів частин або військових з'єднань. На суднах, які перебувають у день проведення референдуму у плаванні, дільниці для голосування утворюються відповідними Радами народних депутатів або їх головами за місцем порту приписки судна. При представництвах України за кордоном такі дільниці утворюються Радами народних депутатів або їх головами за поданням Міністерства закордонних справ України.

Дільниці для голосування утворюються не пізніш як за півтора місяця до всеукраїнського і 20 днів – до місцевого референдуму. У військових частинах, а також у важкодоступних районах, на суднах, які перебувають у день проведення референдуму у плаванні, дільниці для голосування утворюються в той же строк, а у виняткових випадках – не пізніш як за п'ять днів до референдуму.

Дільниці для голосування утворюються з кількістю від 20 до 3000 громадян, які мають право брати участь у референдумі,

а в необхідних випадках
мадян.

Відповідна Рада народних депутатів або її голова сповіщає громадян про межі кожної дільниці для голосування з зазначенням місця знаходження дільничної комісії по референдуму і призначення для голосування.

Стаття 24. Комісії з референдуму

Для підготовки і проведення всеукраїнського референдуму в Україні утворюються комісії:

Центральна комісія з всеукраїнського референдуму;
комісія Республіки Крим з всеукраїнського референдуму;
обласні, районні, міські, районні у містах, селищні, сільські комісії з референдуму;
дільничні комісії з референдуму.

До утворення Центральної комісії з всеукраїнського референдуму її функції виконує Центральна виборча комісія по виборах народних депутатів України.

Для підготовки і проведення місцевого референдуму в межах адміністративно-територіальних одиниць, де він проводиться, утворюються комісії:

обласні, районні, міські, районні у містах, селищні, сільські комісії з референдуму;
дільничні комісії з референдуму.

У разі оголошення і проведення одночасно двох або кількох референдумів комісії, утворені в передбаченому цим Законом порядку, є спільними для всіх одночасно оголошуваних референдумів.

Комісії з референдуму можуть бути утворені на основі існуючих виборчих комісій.

У разі, якщо референдум проводиться одночасно з виборами народних депутатів або Президента України, може бути утворено спільні комісії з референдуму та виборів.

Стаття 25. Утворення Центральної комісії з всеукраїнського референдуму

Центральна комісія з всеукраїнського референдуму утворюється Верховною Радою України за поданням Верховної Ради Республіки Крим або її Президії, обласних, Київської і Севастопольської міських Рад народних депутатів або їх голів з урахуванням пропозицій органів політичних партій, масових рухів, громадських організацій, трудових колективів або їх рад, колективів професійно-технічних, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, зборів громадян за місцем проживання і військовослужбовців по військових частинах, а також за поданням республіканських органів політичних партій, масових рухів, громадських організацій та ініціативних груп всеукраїнського референдуму не пізніше як за півтора місяця до референдуму у складі голови, заступників голови, секретаря і 27 членів комісії.

Стаття 26. Повноваження Центральної комісії з всеукраїнського референдуму

Центральна комісія з всеукраїнського референдуму:

1) реєструє ініціативні групи всеукраїнського референдуму;
2) організує підготовку і проведення всеукраїнського референдуму;

3) здійснює на всій території України контроль за виконанням цього Закону і забезпечує його однакове застосування; дає роз'яснення про порядок застосування Закону, входить в разі необхідності до Верховної Ради України з поданнями про його тлумачення;

4) спрямовує діяльність комісії Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, обласних, районних, міських, районних у містах, селищних і сільських комісій з референдуму; визначає порядок внесення змін до складу цих комісій;

5) розподіляє кошти по комісіях з референдуму; контролює забезпечення комісій з референдуму приміщеннями, транспортом, зв'язком, розглядає інші питання матеріально-технічного забезпечення референдуму;

6) встановлює форми списків громадян, які мають право брати участь у референдумі, протоколів засідань комісій з референдуму, інших документів проведення референдуму, зразки скриньок для голосування і печаток комісій з референдуму, порядок зберігання документів проведення референдуму;

7) заслуховує повідомлення державних і громадських органів України у питаннях, пов'язаних з підготовкою і проведенням референдуму;

8) утворює лічильні групи для підбиття підсумків референдуму, підбиває підсумки референдуму в цілому по республіці, публікує в пресі повідомлення про підсумки референдуму;

9) розглядає заяви і скарги на рішення і дії комісій з референдуму і приймає остаточні рішення з цих питань;

10) здійснює інші повноваження відповідно до цього Закону.

Стаття 27. Утворення комісії Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, обласних, міських, районних у містах, селищних, сільських комісій з референдуму

Комісія Республіки Крим з всеукраїнського референдуму утворюється Верховною Радою Республіки Крим або її Президією не пізніш як за півтора місяця до всеукраїнського референдуму у складі 9 – 19 членів комісії.

Обласна, районна, міська, районна в місті, селищна, сільська комісія з референдуму утворюється відповідно Радою народних депутатів або її головою не пізніш як за півтора місяця до всеукраїнського і 25 днів – до місцевого референдуму у складі 9–19 членів комісії.

Представники до складу комісій з референдуму висуваються кримськими республіканськими, обласними, районними, міськими, районними в містах органами політичних партій, масових рухів, громадських організацій або їх виконавчими органами, первинними організаціями політичних партій, масових рухів, трудовими колективами або їх радами, колективами професійно-технічних, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, зборами громадян за місцем проживання і військовослужбовців по військових частинах.

Голова, заступники голови і секретар комісії з референдуму обираються на першому засіданні відповідної комісії.

Стаття 28. Повноваження комісії Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, обласної, районної, міської, районної в місті, селищної, сільської комісії з референдуму

Комісія Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, обласна, районна, міська, районна в місті, селищна, сільська комісія з референдуму:

1) організує підготовку і проведення всеукраїнського або відповідно місцевого референдуму, здійснює на території Республіки Крим, області, району, міста, району в місті, селища, сільради контроль за виконанням цього Закону і забезпечує його однакове застосування;

2) спрямовує діяльність нижчестоящих комісій з референдуму;

3) розподіляє кошти по комісіях референдуму; контролює забезпечення їх приміщеннями, транспортом, зв'язком і розглядає інші питання матеріально-технічного забезпечення референдуму;

4) заслуховує повідомлення дільничних комісій з референдуму, керівників місцевих органів державного управління, підприємств, установ і організацій у питаннях, пов'язаних з підготовкою і проведенням референдуму;

5) здійснює нагляд за своєчасним поданням дільничними комісіями з референдуму для загального ознайомлення списків громадян, які мають право брати участь у референдумі;

6) забезпечує виготовлення бюлетенів для голосування і постачання їх дільничним комісіям з референдуму;

7) утворює лічильні групи для підбиття підсумків референдуму, підбиває підсумки референдуму на території Республіки Крим, відповідної Ради народних депутатів;

8) встановлює результати місцевого референдуму, що проводиться в межах адміністративно-територіальної одиниці, де діє відповідна комісія з референдуму;

9) розглядає заяви і скарги на рішення і дії дільничних комісій з референдуму і приймає з цих питань остаточні рішення;

10) здійснює інші повноваження відповідно до цього Закону.

Стаття 29. Утворення дільничних комісій з референдуму

Дільнична комісія з референдуму утворюється у складі 5–19 членів районними, міськими, районними в містах, селищними і сільськими Радами народних депутатів або їх головами не пізніше як за 40 днів до всеукраїнського і 15 днів – до місцевого референдуму. У необхідних випадках за рішенням відповідної Ради народних депутатів або її голови кількісний склад дільничної комісії з референдуму може бути збільшено або зменшено.

Представники до складу дільничної комісії з референдуму висуваються районними, міськими, районними в містах органами політичних партій, масових рухів, громадських організацій або їх виконавчими органами, трудовими колективами або їх радами, колективами професійно-технічних, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, громадськими селищними, сільськими, вуличними, квартальними, дільничними, домовими комітетами,

зборами громадян за місцем проживання і військовослужбовців по військових частинах.

В трудових колективах, колективах професійно-технічних, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів чисельністю понад 200 чоловік висування представників до складу дільничної комісії з референдуму може проводитись на зборах колективів цехів, відділів, дільниць, бригад та інших підрозділів, якщо в цих підрозділах нараховується не менш як 20 чоловік.

Голова, заступники голови і секретар дільничної комісії з референдуму обираються на її першому засіданні.

Стаття 30. Повноваження дільничної комісії з референдуму
Дільнична комісія з референдуму:

1) вивіщує в приміщенні дільниці текст проекту закону, рішення, що виноситься на референдум, надає громадянам можливість ознайомлення з ним під час підготовки до проведення референдуму і в день голосування;

2) складає список громадян, які мають право брати участь у референдумі, по дільниці;

3) проводить ознайомлення громадян із списком, приймає і розглядає заяви про неправильності в списку і вирішує питання про внесення в нього відповідних змін;

4) приймає від громадян, які змінили місце свого перебування в період між поданням списків для загального ознайомлення і днем референдуму, бюлетені у закритих конвертах і забезпечує таємність волевиявлення громадян;

5) сповіщає громадян про день проведення референдуму і місце голосування;

6) забезпечує підготовку приміщення для голосування і скриньок для голосування;

7) організує голосування в день проведення референдуму на дільниці;

8) утворює лічильну групу для підрахунку голосів, провадить підрахунок голосів, поданих на дільниці для голосування;

9) розглядає заяви і скарги в питаннях підготовки референдуму та організації голосування і приймає по них рішення;

10) здійснює інші повноваження відповідно до цього Закону.

Стаття 31. Організація роботи комісій з референдуму

Засідання комісії з референдуму є правомочними, якщо в них бере участь не менш як дві третини складу комісії. Рішення комісії приймаються відкритим голосуванням більшістю голосів від загального складу комісії. Члени комісії, не згодні з її рішенням, мають право висловити окрему думку, яка в письмовій формі додається до протоколу засідання з референдуму.

Рішення комісії з референдуму, що прийняті в межах її повноважень, є обов'язковими для виконання всіма державними і громадськими органами, підприємствами, установами і організаціями.

Рішення і дії комісії з референдуму можуть бути оскаржені у вищестоящу комісію з референдуму, а у випадках, передбачених цим Законом, також в суд.

Особа, яка входить до складу комісії з референдуму, за її рішенням може звільнитися в період підготовки і проведення референдуму від виконання виробничих або службових обов'язків із збереженням середньої заробітної плати за рахунок коштів, що виділяються на проведення референдуму.

Стаття 32. Сприяння комісіям з референдуму у здійсненні їх повноважень

Державні і громадські органи, підприємства, установи, організації, службові особи зобов'язані сприяти комісіям з референдуму у здійсненні ними своїх повноважень, надавати необхідні для їх роботи відомості і матеріали.

Комісія з референдуму має право звертатися в питаннях, пов'язаних з підготовкою і проведенням референдуму, у державні і громадські органи, до підприємств, установ, організацій, службових осіб, які зобов'язані розглянути поставлене питання і дати комісії з референдуму відповідь не пізніше як у триденний строк.

Стаття 33. Список громадян, які мають право брати участь у референдумі

Голови міських, районних у містах, селищних і сільських Рад народних депутатів забезпечують організацію обліку громадян, які мають право брати участь у референдумі, та складання відповідних списків і передають списки дільничним комісіям по референдуму.

Список громадян, які мають право брати участь у референдумі, складається по кожній дільниці для голосування і підписується головою і секретарем дільничної комісії з референдуму. Для участі в роботі по складанню списку дільнична комісія може залучати представників громадськості.

Списки військовослужбовців, які перебувають у військових частинах і мають право брати участь у референдумі, а також членів сімей військовослужбовців та інших громадян, якщо вони проживають у районах розташування військових частин, складаються на основі даних, що подаються командирами військових частин. Військовослужбовці, які проживають поза військовими частинами, включаються в списки за місцем проживання на загальних підставах.

Списки громадян по дільницях для голосування, утворених в лікарнях та інших стаціонарних лікувальних закладах, а також на суднах, які перебувають в день референдуму у плаванні, при представництвах України за кордоном, складаються на основі даних, що подаються керівниками зазначених установ і капітанами суден.

У список громадян, які мають право брати участь у референдумі, включаються всі громадяни України, які досягли до дня або в день референдуму 18 років і проживають на момент складання списку на території даної дільниці для голосування.

Громадянин може бути включений у список громадян, які мають право брати участь у референдумі, лише на одній дільниці для голосування.

Громадяни, які проживають на території даної дільниці для голосування і з якихось причин пропущені в списку, включаються в нього за рішенням дільничної комісії з референдуму.

Стаття 34. Ознайомлення громадян із списками і право на оскарження неправильностей в списку громадян, які мають право брати участь у референдумі

Списки громадян подаються для загального ознайомлення за десять днів до референдуму. На дільницях для голосування, утворених в лікарнях та інших стаціонарних лікувальних закладах, а також у виняткових випадках у військових частинах, на судах, які перебувають в день референдуму у плаванні, списки громадян подаються за два дні до референдуму.

Громадянам забезпечується можливість ознайомитися із списком і перевірити правильність його складення в приміщенні дільничної комісії з референдуму.

Кожному громадянину надається право оскаржити невключення, неправильне включення в список або виключення із списку, а також допущені в ньому неточності в зазначенні даних про нього. Заява про неправильності в списку розглядається дільничною комісією з референдуму, яка зобов'язана не пізніше як у дводенний строк, а напередодні і в день референдуму – негайно розглянути заяву, внести необхідні виправлення в список або видати заявнику копію мотивованого рішення про відхилення його заяви. Це рішення може бути оскаржено до районного (міського) народного суду, який зобов'язаний розглянути скаргу в триденний строк. Виправлення в списку відповідно до рішення районного (міського) народного суду провадиться негайно дільничною комісією з референдуму.

Стаття 35. Забезпечення права громадян на участь у референдумі при зміні місця свого перебування

При зміні громадянином місця свого перебування в період між поданням списків для загального ознайомлення і днем референдуму дільнична комісія з референдуму на прохання громадянина і після пред'явлення паспорта або іншого документа, який посвідчує його особу, видає бюлетень для голосування. В одержанні бюлетеня для голосування громадянин розписується у списку осіб, які можуть брати участь у референдумі. Заповнений бюлетень у закритому конверті опускається громадянином в опломбовану або опечатану скриньку і зберігається дільничною комісією з референдуму до дня референдуму.

Стаття 36. Бюлетень для голосування

У бюлетені для голосування міститься назва проекту (проектів) закону, рішення, що виноситься на референдум, і пропонується громадянину відповісти «так» або «ні» на питання про прийняття або відхилення цього проекту (проектів).

У разі винесення на референдум двох або кількох питань для кожного з цих питань встановлюється окремий бюлетень.

У разі проведення одночасно двох або кількох референдумів бюлетені для голосування, які використовуються під час кожного з них, повинні відрізнятися за кольором.

Зміст і форма бюлетенів для голосування при проведенні всеукраїнського або місцевого референдуму встановлюються відповідно Верховною Радою України та обласними, районними, місь-

кими, районними у містах, селищними і сільськими Радами народних депутатів. Зміст бюлетеня не може суперечити суті формулювання питання, визначеного у вимозі народних депутатів або громадян України про проведення референдуму.

Бюлетені для голосування друкуються українською мовою, а в разі необхідності й іншими мовами, якими користуються громадяни дільниці для голосування, що мають право брати участь у референдумі.

Бюлетені для голосування вручаються дільничним комісіям з референдуму не пізніше як за п'ятнадцять днів до всеукраїнського референдуму і не пізніше як за десять днів до місцевого референдуму.

ГЛАВА IV

ПОРЯДОК ГОЛОСУВАННЯ

I ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУМКІВ РЕФЕРЕНДУМУ

Стаття 37. Час і місце голосування

Під час референдуму голосування проводиться в день референдуму з 7 до 20 години. Про час і місце голосування дільнична комісія з референдуму сповіщає громадян не пізніше як за десять днів до референдуму.

На дільницях, утворених у військових частинах, у важкодоступних районах, на суднах, які перебувають в день референдуму у плаванні, дільнична комісія може оголосити голосування закінченим раніше 20 години, якщо проголосували усі громадяни, включені в список.

Стаття 38. Організація голосування

Голосування проводиться в спеціально відведених приміщеннях, у яких повинні бути обладнані в достатній кількості кабінети або кімнати для таємного голосування, визначені місця видачі бюлетенів і встановлені скриньки для голосування. Скриньки для голосування встановлюються таким чином, щоб громадяни, підходячи до них, обов'язково проходили через кабінети або кімнати для таємного голосування.

Відповідальність за організацію голосування, забезпечення таємниці волевиявлення громадян, обладнання приміщень і підтримання в них необхідного порядку несе дільнична комісія з референдуму.

В день референдуму перед початком голосування скриньки для голосування перевіряє, пломбує або опечатує голова дільничної комісії з референдуму в присутності членів комісії.

Кожний громадянин голосує особисто; голосування за інших осіб не допускається. Бюлетені для голосування видаються дільничною комісією з референдуму на підставі списку громадян після пред'явлення громадянином паспорта або іншого документа, який посвідчує його особу. При одержанні бюлетеня для голосування у списку громадян, які мають право брати участь у референдумі, громадянин ставить підпис.

У випадках, коли окремі громадяни за станом здоров'я або з інших причин не можуть прибути в приміщення для голосування, дільнична комісія з референдуму на їх прохання доручає окремим членам комісії організувати голосування в місці перебування цих громадян.

Стаття 39. Проведення голосування

Бюлетені для голосування заповнюються голосуючим у кабіні або кімнаті для таємного голосування. Під час заповнення бюлетенів забороняється присутність будь-кого, крім голосуючого. Громадянин, який не має можливості самостійно заповнити бюлетені, має право запросити в кабінку або кімнату для таємного голосування іншу особу за своїм розсудом, крім члена комісії з референдуму.

Громадянин під час заповнення бюлетеня викреслює в ньому одне з двох слів: «так» або «ні».

У разі проведення одночасно двох чи кількох референдумів або винесення на референдум двох чи кількох питань громадянин одержує і заповнює бюлетені окремо по кожному з референдумів та питань.

Заповнені бюлетені голосуючий опускає у скриньку для голосування.

Стаття 40. Підрахунок голосів на дільниці для голосування

Підрахунок голосів на дільниці для голосування проводиться дільничною комісією з референдуму.

Скриньки, а також закриті конверти, передані дільничній комісії голосуючими, які змінили місце свого перебування, розкриваються дільничною комісією з референдуму після оголошення головою комісії про закінчення голосування. Розкриття скриньок і конвертів до закінчення голосування забороняється. Перед розкриттям скриньок і конвертів усі невикористані бюлетені для голосування підраховуються і погашаються дільничною комісією з референдуму.

Дільнична комісія з референдуму за списком громадян, які мають право брати участь у референдумі, встановлює загальну кількість громадян на дільниці, а також кількість громадян, які одержали бюлетені і передали закриті конверти. На підставі бюлетенів, що були у скриньках і конвертах, комісія встановлює: загальну кількість громадян, які взяли участь у голосуванні; кількість громадян, які голосували за схвалення поставленого на референдум проєкту закону, рішення, і кількість громадян, які голосували проти його схвалення; кількість бюлетенів, визнаних недійсними.

Визнаються недійсними бюлетені для голосування невстановленого зразка, а також бюлетені, які не містять точно висловленого рішення громадян. Якщо виникають сумніви у дійсності бюлетеня, питання вирішується дільничною комісією з референдум шляхом голосування.

Результати підрахунку голосів розглядаються на засіданні дільничної комісії з референдуму і заносяться до протоколу. У разі проведення одночасно двох або кількох референдумів протокол по кожному з них складається окремо. Протокол підписується

головою, заступником голови, секретарем і членами комісії і негайно надсилається у відповідну районну, міську, районну в місті, селищну, сільську комісію з референдуму.

Стаття 41. Встановлення результатів референдуму

На підставі протоколів дільничних комісій з референдуму міська (міст без районного поділу), районна в місті, селищна, сільська комісія з референдуму визначає: загальну кількість громадян, які мають право брати участь у референдумі, кількість громадян, які одержали бюлетені; кількість громадян, які взяли участь у голосуванні; кількість громадян, які голосували за схвалення поставленого на референдум проекту закону, рішення, і кількість громадян, які голосували проти його схвалення; кількість бюлетенів, визнаних недійсними.

Результати підрахунку голосів розглядаються на засіданні відповідної комісії і заносяться до протоколу, який надсилається до вищестоящої комісії з референдуму. На підставі поданих протоколів комісія Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, обласна, районна, міська (міст з районним поділом) комісія з референдуму провадить підрахунок голосів у межах адміністративно-територіальної одиниці, результати якого заносяться до протоколу, що надсилається до вищестоящої комісії з референдуму.

Результати всеукраїнського референдуму встановлюються і заносяться до протоколу на засіданні Центральної комісії з всеукраїнського референдуму на підставі протоколів обласних комісій з референдуму.

Під час проведення місцевого референдуму в межах території області, району, міста, району в місті, селища, сільради результати референдуму встановлюються і заносяться до протоколу на засіданні відповідної комісії з референдуму.

Протокол з результатами підрахунку голосів або результатами референдуму підписується головою, заступниками голови, секретарем і членами відповідної комісії з референдуму.

Відповідна комісія з референдуму може визнати результати референдуму недійсними через допущені в ході голосування або під час підрахунку голосів порушення цього Закону.

Проект закону, рішення вважається ухваленим громадянами, якщо за нього було подано більшість голосів громадян від числа тих, хто взяв участь у референдумі.

Референдум визнається таким, що не відбувся, якщо в ньому взяло участь менше половини громадян, внесених у списки для голосування, а референдум з питань дострокового припинення повноважень Верховної Ради України та Президента України визнається таким, що не відбувся, якщо у ньому взяло участь менше двох третин від загальної кількості громадян, внесених у списки для голосування.

Повідомлення про результати референдуму публікуються відповідною комісією не пізніше як на десятий день після референдуму. У повідомленні вказується: загальна кількість громадян, які мають право брати участь у референдумі; кількість громадян, які взяли участь у голосуванні; кількість громадян, які голосували за

схвалення винесеного на референдум проекту закону, рішення, і кількість громадян, які голосували проти його схвалення; кількість недійсних бюлетенів.

Стаття 42. Гласність при визначенні результатів референдумів

На засіданнях комісій з референдуму при підрахунку голосів і визначенні результатів голосування мають право бути присутніми представники трудових колективів, громадських організацій, політичних партій, масових рухів, колективів професійно-технічних, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, зборів громадян за місцем проживання і військовослужбовців по військових частинах, органів державної влади. Повноваження зазначених представників засвідчуються письмовим дорученням або посвідченням.

Про намір представників бути присутніми в день проведення референдуму у приміщеннях для голосування або на засіданнях комісій з референдуму повинно бути повідомлено відповідним комісіям не пізніше як за два дні до голосування. Втручання зазначених представників у роботу комісій з референдуму не допускається. Представникам може бути відмовлено у присутності на засіданнях комісій з референдуму лише у випадках, коли у них немає відповідних письмових доручень або посвідчень.

Представники можуть бути присутніми у приміщеннях для голосування або на засіданнях дільничних комісій, утворених у військових частинах, за винятком випадків, коли їх діяльність проводиться на таємних військових об'єктах. Перелік таких дільниць та комісій визначається Центральною комісією з всеукраїнського референдуму спільно з командуванням відповідних військових округів.

Представникам засобів масової інформації гарантується безперешкодний доступ на всі збори і засідання, пов'язані з проведенням референдумів. Комісії з референдуму, державні органи надають їм інформацію, пов'язану з проведенням референдуму.

Стаття 43. Повторні референдуми

Якщо під час проведення всеукраїнського або місцевого референдуму було допущено грубі порушення цього Закону, Верховна Рада України у місячний строк, а відповідна місцева Рада народних депутатів – у 15-денний строк можуть призначити повторний всеукраїнський або місцевий референдум на всій території республіки, відповідної адміністративно-територіальної одиниці або її частини. У такому випадку може бути прийнято рішення про утворення комісій з референдуму в новому складі.

ГЛАВА V

ОПУБЛІКУВАННЯ, ВВЕДЕННЯ У ДІЮ, ЗМІНА АБО СКАСУВАННЯ ЗАКОНІВ, ІНШИХ РІШЕНЬ, ПРИЙНЯТИХ РЕФЕРЕНДУМОМ

Стаття 44. Опублікування і введення в дію законів, рішень, прийнятих референдумом

Закони, інші рішення, прийняті референдумом, обнародують-

ся у встановленому законодавством України порядку опублікування правових актів Верховної Ради України та місцевих Рад народних депутатів і вводяться в дію з моменту їх опублікування, якщо у самому законі, рішенні не визначено інший строк.

Датою прийняття закону, рішення вважається день проведення референдуму.

Стаття 45. Зміна або скасування законів, рішень, прийнятих референдумом

Зміна або скасування законів, інших рішень, прийнятих референдумом, проводиться також референдумом.

Зміну або скасування законів, інших рішень, прийнятих референдумом, може здійснити також відповідно Верховна Рада України, Верховна Рада Республіки Крим, місцева Рада народних депутатів більшістю не менш як дві третини від загальної кількості народних депутатів з обов'язковим затвердженням на референдумі, який повинен бути проведений протягом шести місяців після внесення зміни або скасування.

ГЛАВА VI

ДОРАДЧЕ ОПИТУВАННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Стаття 46. Дорадче опитування громадян України (консультативний референдум)

З метою виявлення волі громадян при вирішенні важливих питань загальнодержавного та місцевого значення у передбаченому цим Законом порядку можуть проводитись всеукраїнські та місцеві дорадчі опитування громадян України (консультативні референдуми). Результати дорадчого опитування розглядаються і враховуються при прийнятті рішень відповідними державними органами.

Якщо проекти законів, інших рішень Верховної Ради України або рішень місцевої Ради народних депутатів не відповідають результатам всеукраїнського або відповідного місцевого дорадчого опитування, такі закони, рішення можуть бути прийняті лише більшістю не менш як дві третини від загальної кількості народних депутатів України або депутатів відповідної місцевої Ради народних депутатів.

Положення частин першої, третьої та четвертої статті 1, статей 3, 4, 9, 44, 45 цього Закону не застосовуються до дорадчого опитування громадян України (консультативного референдуму).

Стаття 47. Опитування громадської думки

Опитування громадської думки, що проводяться в іншому порядку, ніж передбачено цим Законом, або з питань, які відповідно до Закону не можуть виноситися на всеукраїнський та місцевий референдуми, не мають статусу дорадчого опитування громадян України (консультативного референдуму) і правових наслідків, що з цього випливають.

3 липня 1991 року № 1286-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ПЕРЕДАЧУ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ДЕРЖАВНОЇ ТА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Цей Закон визначає основні засади передачі об'єктів права державної власності у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у їх спільну власність, а також об'єктів права комунальної власності у державну власність.

Стаття 1. Сфера застосування Закону

Цей Закон регулює відносини, пов'язані з передачею об'єктів права державної власності у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у їх спільну власність, а також об'єктів права комунальної власності у державну власність.

Дія цього Закону поширюється на об'єкти права державної та комунальної власності, у тому числі передані в безоплатне користування самоврядним установам і організаціям або в оренду.

Стаття 2. Об'єкти передачі

1. Об'єктами передачі згідно з цим Законом є:

цілісні майнові комплекси підприємств, установ, організацій, їх структурних підрозділів (далі – підприємства);

нерухоме майно (будівлі, споруди, у тому числі об'єкти незавершеного будівництва, приміщення);

інше окреме індивідуально визначене майно підприємств;

акції (частки, паї), що належать державі або суб'єктам права комунальної власності у майні господарських товариств.

2. Не можуть бути об'єктами передачі з державної у комунальну власність підприємства, що здійснюють діяльність, передбачену частиною першою статті 4 Закону України «Про підприємництво».

Стаття 3. Ініціатива щодо передачі об'єктів права державної та комунальної власності

Ініціатива щодо передачі об'єктів права державної та комунальної власності може виходити відповідно від органів, уповноважених управляти державним майном, Національної академії наук, інших аналогічних самоврядних організацій, яким передано в користування державне майно (далі – самоврядні організації), місцевих органів виконавчої влади, відповідних органів місцевого самоврядування.

Стаття 4. Прийняття рішень про передачу об'єктів права державної власності у комунальну власність

1. Передача об'єктів з державної у комунальну власність здійснюється за рішенням:

Кабінету Міністрів України – щодо підприємств, нерухомого майна, акцій (часток, паїв), що належать державі у майні господарських товариств;

органів, уповноважених управляти державним майном, самоврядних організацій за погодженням з Міністерством економіки України, Міністерством фінансів України та Фондом державного майна України – щодо окремого індивідуально визначеного майна підприємств (крім нерухомого).

2. Передача об'єктів з державної у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється за наявності згоди відповідних сільських, селищних, міських рад, якщо інше не передбачено законом, а у спільну власність територіальних громад сіл, селищ, міст – за наявності згоди районних і обласних рад, якщо інше не передбачено законом.

3. Пропозиції щодо передачі об'єктів з державної у комунальну власність, яка здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України, погоджуються з:

органом, уповноваженим управляти державним майном, або відповідною самоврядною організацією;

центральною органами виконавчої влади, визначеними Кабінетом Міністрів України;

державним органом приватизації;

трудою колективом підприємства – щодо майна, закріпленого за таким підприємством, об'єктів соціальної інфраструктури, споруджених за рахунок коштів такого підприємства.

4. Пропозиції щодо передачі об'єктів з державної у комунальну власність, яка здійснюється за рішенням органів, уповноважених управляти державним майном або самоврядних організацій, погоджуються відповідно до абзаців третього – п'ятого частини третьої цієї статті.

5. У разі, якщо передача об'єктів з державної у комунальну власність здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України, пропозиції щодо передачі зазначених об'єктів погоджуються ініціаторами такої передачі, зазначеними у статті 3 цього Закону, та подаються до Міністерства економіки України.

У пропозиціях зазначається:

у разі передачі підприємства – його найменування, місцезнаходження, найменування органу, що здійснює функції з управління майном підприємства, стан приватизації (корпоратизації) підприємства, у разі прийняття рішення про його приватизацію (корпоратизацію), на поточний момент;

у разі передачі закріпленого за підприємством майна – назва майна, його місцезнаходження (для будівель і споруд), найменування підприємства, його місцезнаходження, найменування органу, що здійснює функції з управління майном підприємства.

Міністерство економіки України на підставі пропозицій, внесених із дотриманням вимог цього Закону, готує і подає за погодженням з Міністерством фінансів України та Фондом державного майна України проекти відповідних рішень Кабінету Міністрів України.

6. У разі якщо передача об'єктів з державної у комунальну власність здійснюється за рішенням органу, уповноваженого управляти державним майном або самоврядної організації (щодо окремого індивідуально визначеного майна, крім нерухомого), погоджені пропозиції подаються до зазначених органів.

7. Передача у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст об'єктів житлового фонду та соціально-культурного призначення, що перебувають у повному господарському

віданні або оперативному управлінні державних підприємств та організацій, здійснюється з урахуванням вимог законів України «Про приватизацію державного житлового фонду», «Про приватизацію державного майна», інших законів, якими встановлюються особливості передачі зазначених об'єктів.

Стаття 5. Прийняття рішень про передачу об'єктів комунальної власності у державну власність

1. Передача об'єктів з комунальної у державну власність здійснюється за рішенням:

сільських, селищних, міських рад – щодо об'єктів права комунальної власності відповідних територіальних громад;

районних, обласних рад – щодо об'єктів права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних, обласних рад.

2. Передача об'єктів з комунальної у державну власність здійснюється за наявності згоди на передачу Кабінету Міністрів України – щодо об'єктів, визначених в абзацах другому, третьому та п'ятому частини першої статті 2 цього Закону, або органів, уповноважених управляти державним майном, – щодо окремого індивідуально визначеного майна підприємств (крім нерухомого майна).

3. Пропозиції щодо передачі об'єктів з комунальної у державну власність, на яку потрібна згода Кабінету Міністрів України, погоджуються з органом, уповноваженим управляти державним майном, до сфери управління якого пропонується передати об'єкт, а також погоджуються відповідно до абзаців третього – п'ятого частини третьої статті 4 цього Закону.

4. Пропозиції щодо передачі об'єктів з комунальної у державну власність, яка здійснюється без отримання згоди Кабінету Міністрів України, погоджуються відповідно до абзаців третього – п'ятого частини третьої статті 4 цього Закону.

5. Порядок подання та розгляду пропозицій щодо передачі об'єктів з комунальної у державну власність визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 6. Комісія з питань передачі об'єктів

1. Передача об'єктів здійснюється комісією з питань передачі об'єктів, до складу якої входять представники виконавчих органів відповідних рад, місцевих органів виконавчої влади, органів, уповноважених управляти державним майном, самоврядних організацій, фінансових органів, підприємств, трудових колективів підприємств, майно яких підлягає передачі.

У разі передачі об'єктів, закріплених за самоврядною організацією, або об'єктів, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, орендованого майна, акцій (часток, паїв), що належать державі або суб'єктам права комунальної власності у майні господарських товариств, до складу комісії з питань передачі об'єктів включаються представники відповідно самоврядної організації або державного органу приватизації.

2. Утворює комісію з питань передачі об'єктів та призначає її голову:

виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, якщо інше не передбачено законом – у разі передачі об'єктів у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст;

відповідна районна, обласна рада або уповноважений нею орган – у разі передачі об'єктів у спільну власність територіальних громад сіл, селищ, міст;

орган, уповноважений управляти державним майном, – у разі передачі об'єктів у державну власність.

3. Порядок утворення і роботи комісії з питань передачі об'єктів визначається:

Кабінетом Міністрів України – у разі передачі об'єктів у державну власність;

відповідними органами місцевого самоврядування – у разі передачі об'єктів у комунальну власність.

Стаття 7. Умови передачі об'єктів

1. Передача об'єктів здійснюється безоплатно.

2. Передача підприємств провадиться разом з усіма їх активами і пасивами, лімітами, фондами, планами фінансово-господарської діяльності тощо, а об'єктів незавершеного будівництва – також з проектно-кошторисною документацією.

3. Об'єкти житлового фонду та соціально-культурного призначення передаються разом з майном підприємств, що обслуговували ці об'єкти, у тому числі основними фондами, ремонтно-будівельними базами, майстернями, транспортними засобами, прибиральною технікою, в частині, що визначається комісією з питань передачі об'єктів, яка здійснює передачу.

4. Передача оформляється актом приймання-передачі, який підписується головою і членами комісії. Форма акта приймання-передачі затверджується Кабінетом Міністрів України.

5. Право власності на об'єкт передачі виникає з дати підписання акта приймання-передачі.

Стаття 8. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Визнати таким, що втратив чинність, пункт 5 Постанови Верховної Ради Української РСР від 26 березня 1991 року «Про введення в дію Закону Української РСР «Про власність» (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991 р., № 20, ст. 250).

3. Кабінету Міністрів України в місячний термін після опублікування цього Закону:

підготувати та подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям цього Закону;

привести свої рішення у відповідність з цим Законом;

розробити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;

забезпечити прийняття міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України нормативно-правових актів, передбачених цим Законом, а також перегляд і скасування їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

3 березня 1998 року № 147/98-ВР

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ОРЕНДУ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

(назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законами України від 14.03.95 р. № 98/95-ВР, від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 4 травня 1993 р. № 3171-ХІІ, від 26 січня 1994 р. № 3875-ХІІ, від 14 березня 1995 р. № 98/95-ВР,

(Законом України від 14 березня 1995 року № 98/95-ВР цей Закон викладено в новій редакції)

від 15 вересня 1995 р. № 326/95-ВР,

від 19 листопада 1997 р. № 651/97-ВР,

від 23 грудня 1997 р. № 768/97-ВР,

від 14 жовтня 1998 р. № 177-ХІV,

від 20 травня 1999 р. № 685-ХІV,

від 21 вересня 1999 р. № 1083-ХІV,

Декретами Кабінету Міністрів України

від 15 грудня 1992 р. № 9-92, від 20 травня 1993 р. № 57-93

Цей Закон покликаний забезпечити підвищення ефективності використання державного та комунального майна шляхом передачі його в оренду фізичним та юридичним особам.

(преамбула в редакції Законів України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, від 20.05.99 р. № 685-ХІV)

Стаття 1. Завдання Закону

1. Цей Закон регулює:

організаційні відносини, пов'язані з передачею в оренду майна державних підприємств та організацій, підприємств, заснованих на майні, що належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності (далі – підприємства), їх структурних підрозділів;

майнові відносини між орендодавцями та орендарями щодо господарського використання державного майна, майна, що належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності.

(частина перша статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

2. Частину другу статті 1 виключено.

(згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, у зв'язку з цим частину третю вважати частиною другою)

2. Відносини оренди рухомого та нерухомого майна, закріпленого за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які ведуть його облік у спеціальному порядку, регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України».

(статтю 1 доповнено новою частиною другою згідно із Законом України від 21.09.99 р. № 1083-ХІV, у зв'язку з цим частину другу вважати частиною третьою)

3. Оренда майна інших форм власності може регулюватися положеннями цього Закону, якщо інше не передбачено законодавством та договором оренди.

Стаття 2. Оренда

Орендою є засноване на договорі строкове платне користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.

(стаття 2 в редакції Закону України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 3. Правові засади оренди державного майна, майна, що належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності

Відносини щодо оренди державного майна, майна, що належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності, регулюються договором оренди, цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

(стаття 3 в редакції Закону України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 4. Об'єкти оренди

1. Об'єктами оренди за цим Законом є:

цілісні майнові комплекси підприємств, їх структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць). Цілісним майновим комплексом є господарський об'єкт з завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг) з наданою йому земельною ділянкою, на якій він розміщений, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання. У разі виділення цілісного майнового комплексу структурного підрозділу підприємства складається розподільчий баланс.

(абзац другий частини першої статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Грошові кошти та цінні папери з урахуванням дебіторської та кредиторської заборгованості орендодавець надає орендареві на умовах кредиту за ставкою рефінансування Національного банку України, а інші оборотні матеріальні засоби викуповуються орендарем. Порядок викупу оборотних матеріальних засобів та використання грошових коштів, одержаних від їх викупу, а також грошових коштів, наданих орендареві на умовах кредиту відповідно до цієї статті, визначаються Кабінетом Міністрів України;

нерухоме майно (будівлі, споруди, приміщення) та інше окреме індивідуально визначене майно підприємств;

(абзац четвертий частини першої статті 4 в редакції Закону України від 20.05.99 р. № 685-ХІV)

майно, що не увійшло до статутних фондів господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації).

(абзац п'ятий частини першої статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, в редакції Закону України від 20.05.99 р. № 685-ХІV)

2. Не можуть бути об'єктами оренди:

цілісні майнові комплекси державних підприємств, їх структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць), що здійснюють діяль-

ність, передбачену частиною першою статті 4 Закону України «Про підприємництво»;

цілісні майнові комплекси казенних підприємств;

(частину другу статті 4 доповнено абзацом третім згідно із Законом України від 14.10.98 р. № 177-XIV)

цілісні майнові комплекси структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць) казенних підприємств, що здійснюють діяльність, передбачену частиною першою статті 4 Закону України «Про підприємництво».

(частину другу статті 4 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом України від 14.10.98 р. № 177-XIV)

3. Законодавчими актами України може бути доповнено перелік підприємств, майнові комплекси яких не можуть бути об'єктами оренди.

(частина третя статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 5. Орендодавці

Орендодавцями є:

Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва – щодо цілісних майнових комплексів підприємств, їх структурних підрозділів та нерухомого майна, а також майна, що не увійшло до статутних фондів господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації), що є державною власністю;

(абзац другий статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, від 20.05.99 р. № 685-XIV)

органи, уповноважені Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування управляти майном, – щодо цілісних майнових комплексів підприємств, їх структурних підрозділів та нерухомого майна, яке відповідно належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності;

(абзац третій статті 5 в редакції Закону України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

підприємства – щодо окремого індивідуально визначеного майна (крім нерухомого), а з дозволу органів, зазначених в абзацах другому та третьому цієї статті, – також щодо структурних підрозділів підприємств (філій, цехів, дільниць) та нерухомого майна.

(абзац четвертий статті 5 в редакції Законів України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, від 20.05.99 р. № 685-XIV)

Стаття 6. Орендарі

1. Орендарями згідно з цим Законом можуть бути господарські товариства, створені членами трудового колективу підприємства, його структурного підрозділу, інші юридичні особи та громадяни України, фізичні та юридичні особи іноземних держав, міжнародні організації та особи без громадянства.

(абзац перший частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Фізична особа, яка бажає укласти договір оренди державного майна, до його укладення зобов'язана зареєструватись як суб'єкт підприємницької діяльності.

2. Особливості оренди майна для здійснення підприємницької та іншої діяльності громадянами та юридичними особами іноземних держав та особами без громадянства визначаються законодавством України.

(частина друга статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 7. Ініціатива (пропозиція) щодо оренди майна

1. Ініціатива щодо оренди майна може виходити від фізичних та юридичних осіб, які можуть бути орендарями відповідно до статті 6 цього Закону, пропозиція може надходити від орендодавців, зазначених у статті 5 цього Закону.

2. За наявності ініціативи щодо оренди цілісного майнового комплексу орендодавець у триденний термін повинен повідомити про це трудовий колектив підприємства, його структурного підрозділу, щодо майна якого подано заяву про оренду.

3. Трудовий колектив протягом п'ятнадцяти днів, враховуючи день отримання повідомлення про наявність заяви (ініціативи) щодо оренди цілісного майнового комплексу підприємства, його структурного підрозділу, має право прийняти рішення про оренду цілісного майнового комплексу підприємства, його структурного підрозділу, утворити господарське товариство та подати орендодавцю у встановленому порядку заяву щодо оренди відповідного майна.

(стаття 7 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 8. Порядок прийняття рішення трудового колективу підприємства, його структурного підрозділу про оренду цілісного майнового комплексу

(назва статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

1. Рішення трудового колективу підприємства, його структурного підрозділу про оренду цілісного майнового комплексу вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини членів трудового колективу підприємства. Ініціативу щодо оренди структурного підрозділу повинна підтримати більш як половина складу трудового колективу цього підрозділу.

(частина перша статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

2. Після прийняття рішення про оренду цілісного майнового комплексу члени трудового колективу підприємства, його структурного підрозділу засновують відповідно до чинного законодавства господарське товариство.

(частина друга статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

3. До реєстрації у встановленому порядку статуту господарського товариства кожен член трудового колективу підприємства або його структурного підрозділу, цілісний майновий комплекс якого передається в оренду, має право вступити у зазначене господарське товариство на підставі особистої заяви.

(частина третя статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

4. Створене членами трудового колективу господарське товариство має переважне перед іншими фізичними та юридичними особами право на укладення договору оренди майна того підприємства, структурного підрозділу, де створене це товариство.

(частина четверта статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 9. Порядок укладення договору оренди

1. Фізичні та юридичні особи, які бажають укласти договір оренди, направляють заяву, проект договору оренди, а також інші документи згідно з переліком, що визначається Фондом державного майна України (далі – матеріали), відповідному орендодавцеві, зазначеному у статті 5 цього Закону.

(частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, від 20.05.99 р. № 685-XIV)

2. У разі надходження до орендодавця заяви про оренду цілісного майнового комплексу підприємства, його структурного підрозділу, нерухомого майна, а також майна, що не увійшло до статутних фондів господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації), орендодавець у п'ятиденний строк після дати реєстрації заяви надсилає копії матеріалів органу, уповноваженому управляти відповідним майном, а у разі якщо:

(абзац перший частини другої статті 9 в редакції Законів України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, від 20.05.99 р. № 685-XIV)

підприємство, його структурний підрозділ, щодо цілісного майнового комплексу якого надійшла заява про оренду, або ініціатор укладення договору оренди згідно із законодавством займають монопольне становище на ринку;

внаслідок укладення договору оренди підприємець або група підприємців можуть зайняти монопольне становище на ринку;

сумарна вартість активів або сумарний обсяг реалізації товарів (робіт, послуг), що належать об'єкту оренди та ініціаторові укладення договору оренди, перевищують показники, визначені законодавством, – також до органу Антимонопольного комітету України.

Орган Антимонопольного комітету України розглядає надіслані йому матеріали і протягом п'ятнадцяти днів після їх надходження надсилає орендодавцеві висновки про можливість оренди та умови договору оренди.

(частину другу доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

3. Орган, уповноважений управляти державним майном, розглядає подані йому матеріали і протягом п'ятнадцяти днів після їх надходження надсилає орендодавцеві висновки про можливість оренди та умови договору оренди.

Органи, уповноважені управляти майном, що належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності, розглядають подані матеріали і протягом п'ятнадцяти днів після надходження матеріалів повідомляють підприємство про своє рішення (надання дозволу щодо укладення договору оренди або

відмову). При розгляді матеріалів щодо передачі в оренду нерухомого майна можуть враховуватися пропозиції місцевої державної адміністрації, відповідного органу місцевого самоврядування щодо розміщення бюджетних установ і організацій.

У разі наявності пропозиції місцевої державної адміністрації, відповідного органу місцевого самоврядування щодо розміщення бюджетних установ і організацій органи, уповноважені управляти майном, що належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності, можуть у цей же термін запропонувати підприємству, заснованому на майні, що належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності, укласти договір оренди нерухомого майна з бюджетною установою, організацією.

Якщо орендодавець не одержав у встановлений термін висновків органу, уповноваженого управляти державним майном, дозволу, відмови чи пропозицій від органу, уповноваженого управляти відповідним майном, укласти договір оренди нерухомого майна з бюджетною установою, організацією, висновків органу Антимонопольного комітету України, укладення договору оренди вважається з цими органами погодженим.

У разі, коли підприємство не погоджується з пропозицією укласти договір оренди нерухомого майна з бюджетною установою, організацією, органи, уповноважені управляти майном, що належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності, можуть без згоди підприємства укласти договір оренди нерухомого майна з бюджетною установою, організацією.

(частина третя статті 9 в редакції Законів України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, від 20.05.99 р. № 685-XIV)

4. Орендодавець протягом п'яти днів після закінчення терміну погодження умов договору оренди з органом, уповноваженим управляти відповідним майном, і органом Антимонопольного комітету України, а у випадках, коли заява про оренду майна не потребує узгодження (щодо оренди окремого індивідуально визначеного майна, крім нерухомого), протягом п'ятнадцяти днів після дати її реєстрації дає згоду або відмовляє в укладенні договору оренди майна і повідомляє про це заявника.

(абзац перший частини четвертої статті 9 в редакції Закону України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Якщо на укладення договору оренди потрібен дозвіл Фонду державного майна України, його регіонального відділення чи представництва, державне підприємство у п'ятиденний термін після отримання висновків органу, уповноваженого управляти державним майном, органу Антимонопольного комітету України надсилає орендодавцям, зазначеним в абзаці другому статті 5 цього Закону, копії проекту договору та інших документів, висновки зазначених органів, розрахунок орендної плати.

(частину четверту статті 9 доповнено абзацом другим згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Фонд державного майна України, його регіональне відділення чи представництво протягом п'ятнадцяти днів після надходження

матеріалів повідомляє державне підприємство про своє рішення (надання дозволу щодо укладення договору оренди або відмову). При розгляді матеріалів щодо передачі в оренду нерухомого майна можуть враховуватися пропозиції місцевої державної адміністрації, відповідного органу місцевого самоврядування щодо розміщення бюджетних установ і організацій.

(частину четверту статті 9 доповнено абзацом третім згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, абзац третій частини четвертої статті 9 в редакції Закону України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

У разі наявності пропозиції місцевої державної адміністрації, відповідного органу місцевого самоврядування щодо розміщення бюджетних установ і організацій Фонд державного майна України, його регіональне відділення чи представництво може у цей же термін запропонувати державному підприємству укласти договір оренди нерухомого майна з бюджетною установою, організацією.

(частину четверту статті 9 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

У разі, коли підприємство не погоджується з пропозицією укласти договір оренди нерухомого майна з бюджетною установою, організацією, Фонд державного майна України, його регіональне відділення чи представництво може без згоди підприємства укласти договір оренди нерухомого майна з бюджетною установою, організацією.

(частину четверту статті 9 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом України від 20.05.99 р. № 685-XIV, у зв'язку з цим абзаци четвертий – десятий вважати відповідно абзацами шостим – дванадцятим)

Державне підприємство протягом п'яти днів після отримання зазначеного рішення Фонду державного майна України, його регіонального відділення чи представництва дає згоду або відмовляє в укладенні договору оренди державного майна і повідомляє про це заявника.

(частину четверту статті 9 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, у зв'язку з цим абзаци другий – сьомий вважати відповідно абзацами п'ятим – десятим)

У передачі в оренду об'єктів може бути відмовлено, якщо:
було прийнято рішення про приватизацію цих об'єктів;

об'єкт включено до переліку підприємств, що потребують залучення іноземних інвестицій згідно з рішенням Кабінету Міністрів України чи місцевих органів влади;

орган Антимонопольного комітету України не дає згоди з підстав, перелічених у абзацах другому – четвертому частини другої цієї статті;

орган, уповноважений управляти майном, не дає згоди на виділення структурного підрозділу підприємства;

з інших підстав, передбачених законами;

(абзац десятий частини четвертої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

орендодавець, зазначений в абзаці другому та третьому статті 5 цього Закону, прийняв рішення про укладення договору оренди нерухомого майна з бюджетною установою, організацією.

(частину четверту статті 9 доповнено абзацом тринадцятим згідно із Законом України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

5. З моменту надходження до орендодавця заяви та проекту договору оренди цілісного майнового комплексу щодо відповідного підприємства, його структурного підрозділу припиняється чинність пунктів 3, 5, 6 статті 10, пунктів 1, 3 статті 12, пункту 2 статті 24, пункту 3 статті 25 Закону України «Про підприємства в Україні» в частині купівлі, продажу, передачі, обміну, надання безоплатно, списання майна, а також у частині придбання цінних паперів, одержання кредитів у розмірах, що перевищують середньорічний рівень за останніх три роки у порівнянних цінах. Якщо зазначені дії необхідні для ефективного функціонування підприємства, вони здійснюються з дозволу відповідного орендодавця.

(частина п'ята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

6. Укладення договору оренди майна підприємства, його структурного підрозділу з іншими фізичними та юридичними особами здійснюється за умови відсутності заяви господарського товариства, створеного трудовим колективом підприємства, його структурного підрозділу впродовж двадцяти днів з дня направлення їм повідомлення про намір орендувати відповідно цілісний майновий комплекс підприємства, структурного підрозділу.

(частина шоста статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

7. За наявності заяв про оренду цілісного майнового комплексу підприємства, його структурного підрозділу (за умови відсутності заяви господарського товариства, створеного членами трудового колективу підприємства, його структурного підрозділу) або заяв про оренду нерухомого майна (за умови відсутності заяви бюджетної установи, організації) від двох або більше фізичних чи юридичних осіб орендар визначається орендодавцем на конкурсних засадах.

(абзац перший частини сьомої статті 9 в редакції Закону України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

Порядок проведення конкурсу визначається: Фондом державного майна України – для об'єктів, що перебувають у державній власності; органами, визначеними Верховною Радою Автономної Республіки Крим, – для об'єктів, що належать Автономній Республіці Крим; органами місцевого самоврядування – для об'єктів, що перебувають у комунальній власності.

У разі проведення конкурсу орендодавець надсилає копії проекту договору та інших матеріалів відповідним органам, зазначеним у частині другій цієї статті, у п'ятиденний термін після дати затвердження результатів конкурсу.

(статтю 9 доповнено новою частиною сьомою згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, у зв'язку з цим частину сьому вважати частиною восьмою)

8. У разі відмови в укладенні договору оренди, а також не-одержання відповіді у встановлений термін заінтересовані особи мають право звернутися за захистом своїх інтересів до суду, арбітражного суду.

Стаття 10. Істотні умови договору оренди

1. Істотними умовами договору оренди є:

об'єкт оренди (склад і вартість майна з урахуванням її індексації);
термін, на який укладається договір оренди;
орендна плата з урахуванням її індексації;
порядок використання амортизаційних відрахувань;
відновлення орендованого майна та умови його повернення;
виконання зобов'язань;
відповідальність сторін;
страхування орендарем взятого ним в оренду майна;
обов'язки сторін щодо забезпечення пожежної безпеки орен-

дованого майна.

(пункт 1 статті 10 доповнено абзацом десятим згідно із Законом України від 19.11.97 р. № 651/97-ВР)

2. За згодою сторін у договорі оренди можуть бути передбачені й інші умови.

3. Умови договору оренди є чинними на весь строк дії договору і у випадках, коли після його укладення (приведення у відповідність з цим Законом) законодавством встановлено правила, які погіршують становище орендаря.

4. Реорганізація орендодавця не є підставою для зміни умов чи розірвання договору оренди.

Стаття 11. Оцінка об'єкта оренди

Оцінка об'єкта оренди здійснюється за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Оцінка об'єкта оренди передує укладенню договору оренди.

Стаття 12. Момент укладення договору оренди

1. Договір оренди вважається укладеним з моменту досягнення домовленості з усіх істотних умов і підписання сторонами тексту договору.

У разі укладення договору оренди цілісного майнового комплексу підприємства, його структурного підрозділу та нерухомого майна з орендодавцем, зазначеним в абзацах другому та третьому статті 5 цього Закону, орендодавець у п'ятиденний термін після підписання сторонами договору повідомляє про це орган, уповноважений управляти відповідним майном (у разі укладення договору оренди державного майна), та у випадках, передбачених абзацами другим – четвертим частини другої статті 9, – орган Антимонопольного комітету України.

У разі укладення договору оренди з підприємством воно у п'ятиденний термін повідомляє про це орендодавців, зазначених в абзацах другому та третьому статті 5 цього Закону, та орган, уповноважений управляти відповідним майном (у разі укладення договору оренди державного майна), а в разі укладення договору оренди структурного підрозділу підприємства – орган Антимонопольного комітету України.

(частину першу статті 12 доповнено абзацами згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

2. У разі передачі спору на розгляд суду, арбітражного суду договір оренди вважається укладеним з моменту набрання чинності рішенням суду, арбітражного суду про укладення договору оренди і на умовах, зазначених у ньому.

Стаття 13. Передача об'єкта оренди

1. Передача об'єкта оренди орендодавцем орендареві здійснюється у строки і на умовах, визначених у договорі оренди.

2. Орендоване майно (крім окремого індивідуально визначеного майна) включається до балансу підприємства, господарського товариства із зазначенням, що це майно є орендованим.

Орендоване нерухоме та інше окреме індивідуально визначене майно залишається на балансі підприємства чи господарського товариства, створеного у процесі приватизації (корпоратизації), із зазначенням, що це майно передано в оренду, та зараховується на позабалансовий рахунок орендаря із зазначенням, що це майно є орендованим.

(частина друга статті 13 в редакції Закону України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

3. Якщо орендодавець у строки і на умовах, визначених у договорі оренди, не передасть орендареві об'єкт оренди, орендар має право вимагати від орендодавця передачі об'єкта та відшкодування збитків, завданих затриманням передачі, або відмовитися від договору і вимагати відшкодування збитків, завданих йому невиконанням договору оренди.

Стаття 14. Припинення діяльності підприємства, майно якого передано в оренду

(назва статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Припинення діяльності підприємства або його структурного підрозділу здійснюється шляхом його реорганізації через приєднання до орендаря, а структурного підрозділу – шляхом виділення з підприємства з наступним приєднанням до орендаря з дати видання про це відповідного наказу органу, уповноваженого управляти майном.

(абзац перший статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Приєднання підприємства або його структурного підрозділу до орендаря здійснюється за відповідним рішенням органу управління орендаря.

Стаття 15. правонаступництво у разі оренди

Орендар стає правонаступником прав та обов'язків підприємства відповідно до договору оренди, а у разі оренди цілісного майнового комплексу структурного підрозділу – також правонаступником прав та обов'язків підприємства, пов'язаних з діяльністю цього структурного підрозділу.

(стаття 15 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 16. Гарантії прав працівників підприємств, що припинили свою діяльність

Працівникам підприємств, структурних підрозділів, що припинили свою діяльність відповідно до статті 14 цього Закону, з якими орендар не уклав трудові договори, забезпечуються соціально-правові гарантії, передбачені відповідним законодавством України для працівників, що звільняються у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці.

(стаття 16 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 17. Термін договору оренди

1. Термін договору оренди визначається за погодженням сторін.

2. У разі відсутності заяви однієї із сторін про припинення або зміну умов договору оренди протягом одного місяця після закінчення терміну дії договору він вважається продовженим на той самий термін і на тих самих умовах, які були передбачені договором.

(частина друга статті 17 в редакції Закону України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

3. Після закінчення терміну договору оренди орендар, який належним чином виконував свої обов'язки, має переважне право, за інших рівних умов, на продовження договору оренди на новий термін.

Стаття 18. Основні обов'язки орендаря

1. За договором оренди орендаря може бути зобов'язано використовувати об'єкт оренди за цільовим призначенням відповідно до профілю виробничої діяльності підприємства, майно якого передано в оренду, та виробляти продукцію в обсягах, необхідних для задоволення потреб регіону.

2. Орендар зобов'язаний використовувати та зберігати орендоване майно відповідно до умов договору, запобігати його пошкодженню, псуванню.

3. Орендар зобов'язаний вносити орендну плату своєчасно і у повному обсязі.

Стаття 19. Орендна плата

1. Орендар за користування об'єктом оренди вносить орендну плату незалежно від наслідків господарської діяльності. Річна орендна плата за користування цілісним майновим комплексом підприємства, його структурним підрозділом не може перевищувати десяти відсотків вартості орендованого майна. У разі визначення орендаря на конкурсних засадах умовами конкурсу може бути передбачено більший розмір орендної плати.

(частина перша статті 19 в редакції Законів України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, від 20.05.99 р. № 685-XIV)

2. Методика розрахунку та порядок використання орендної плати визначаються: Кабінетом Міністрів України – для об'єктів, що перебувають у державній власності; органами, уповноваженими Верховною Радою Автономної Республіки Крим, – для об'єктів, що належать Автономній Республіці Крим; органами

місцевого самоврядування – для об'єктів, що перебувають у комунальній власності.

(частина друга статті 19 в редакції Закону України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР, із змінами, внесеним згідно із Законом України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

3. Строки внесення орендної плати визначаються у договорі.

4. Орендарям збиткових і низькорентабельних підприємств, а також об'єктів, що мають важливе соціальне значення, орендодавець може надавати пільги щодо орендної плати. Порядок визначення таких підприємств (об'єктів), а також умови надання цих пільг встановлюються: Кабінетом Міністрів України – для підприємств (об'єктів), що перебувають у державній власності; органами, уповноваженими Верховною Радою Автономної Республіки Крим, – для підприємств (об'єктів), що належать Автономній Республіці Крим; органами місцевого самоврядування – для підприємств (об'єктів), що перебувають у комунальній власності.

(частина четверта статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

5. Державні підприємства (крім тих, щодо яких прийнято рішення про приватизацію) мають право використовувати орендну плату, одержану від переданого ними в оренду окремого індивідуально визначеного майна, на поповнення власних обігових коштів.

6. Стягнення заборгованості по орендній платі провадиться в безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса.

(статтю 19 доповнено частиною шостою згідно із Законом України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

Стаття 20. Форми орендної плати

Орендна плата встановлюється, як правило, у грошовій формі. Залежно від специфіки виробничої діяльності орендаря орендна плата за згодою сторін може встановлюватись у натуральній або грошово-натуральній формі.

Стаття 21. Зміна розмірів орендної плати

1. Розмір орендної плати може бути змінено за погодженням сторін.

2. Розмір орендної плати може бути змінено на вимогу однієї із сторін у разі зміни цін і тарифів та в інших випадках, передбачених законодавчими актами України.

3. Орендар має право вимагати відповідного зменшення орендної плати, якщо з незалежних від нього обставин змінилися умови господарювання, передбачені договором, або істотно погіршився стан об'єкта оренди.

4. Спори з питань зміни орендної плати вирішуються відповідно до чинного законодавства.

Стаття 22. Суборенда

1. Передача цілісних майнових комплексів у суборенду забороняється.

2. Орендар має право передати в суборенду нерухоме та інше окреме індивідуально визначене майно (окремі верстати, обладнання, транспортні засоби, нежилі приміщення тощо), якщо інше

не передбачено договором оренди. При цьому строк надання майна у суборенду не може перевищувати терміну дії договору оренди.

3. Плата за суборенду цього майна не повинна перевищувати орендної плати орендаря.

Стаття 23. Право власності орендаря

1. Передача майна в оренду не припиняє права власності на це майно.

(абзац перший частини першої статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

В разі переходу права власності до інших осіб договір оренди зберігає чинність для нового власника.

2. Орендареві належить право власності на виготовлену продукцію, в тому числі у незавершеному виробництві, та доход (прибуток), отриманий від орендованого майна, амортизаційні відрахування на майно, що є власністю орендаря, а також на набуте орендарем відповідно до законодавства інше майно.

(частина друга статті 23 в редакції Закону України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

3. Амортизаційні відрахування на орендовані цілісні майнові комплекси підприємств, їх структурні підрозділи нараховує та залишає у своєму розпорядженні орендар.

Амортизаційні відрахування на орендоване нерухоме та інше окреме індивідуально визначене майно нараховує та залишає у своєму розпорядженні підприємство, господарське товариство, створене в процесі приватизації (корпоратизації), на балансі якого знаходиться це майно.

Амортизаційні відрахування використовуються на відновлення орендованих основних фондів.

Орендар має право за погодженням з орендодавцем, якщо інше не передбачено договором оренди, за рахунок власних коштів здійснювати реконструкцію, технічне переоснащення, поліпшення орендованого майна.

Право власності на майно, придбане орендарем за рахунок амортизаційних відрахувань, належить власнику орендованого майна, якщо інше не передбачено договором оренди.

(частина третя статті 23 в редакції Закону України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

Стаття 24. Ризик випадкової загибелі чи пошкодження об'єкта оренди

Ризик випадкової загибелі чи пошкодження об'єкта оренди несе орендодавець, якщо інше не встановлено договором оренди.

Орендоване майно страхується орендарем на користь того учасника договору оренди, який бере на себе ризик випадкової загибелі чи пошкодження об'єкта оренди.

Стаття 25. Приватизація об'єкта оренди

Приватизація об'єкта оренди здійснюється відповідно до чинного законодавства.

(стаття 25 в редакції Закону України від 15.09.95 р. № 326/95-ВР)

У разі приватизації орендованих нежилых приміщень у будинку між новим власником та іншими співкористувачами нежилых приміщень цього будинку, в тому числі закріплених за ними в установленому порядку на праві повного господарського відання або оперативного управління, повинна укладатися угода про спільне користування будинком і прибудинковою територією.

(статтю 25 доповнено абзацом другим згідно із Законом України від 20.05.99 р. № 685-XIV)

Стаття 26. Припинення договору оренди

1. Одностороння відмова від договору оренди не допускається.

2. Договір оренди припиняється в разі:

закінчення строку, на який його було укладено;

приватизації об'єкта оренди орендарем (за участю орендаря);

банкрутства орендаря;

загибелі об'єкта оренди.

3. Договір оренди може бути розірвано за погодженням сторін. На вимогу однієї із сторін договір оренди може бути достроково розірвано за рішенням суду, арбітражного суду у разі невиконання сторонами своїх зобов'язань та з інших підстав, передбачених законодавчими актами України.

Стаття 27. Правові наслідки припинення або розірвання договору оренди

1. У разі розірвання договору оренди, закінчення строку його дії та відмови від його продовження або банкрутства орендаря він зобов'язаний повернути орендодавцеві об'єкт оренди на умовах, зазначених у договорі оренди. Якщо орендар допустив погіршення стану орендованого майна або його загибель, він повинен відшкодувати орендодавцеві збитки, якщо не доведе, що погіршення або загибель майна сталися не з його вини.

2. Орендар вправі залишити за собою проведені ним поліпшення орендованого майна, здійснені за рахунок власних коштів, якщо вони можуть бути відокремлені від майна без заподіяння йому шкоди.

Якщо орендар за рахунок власних коштів здійснив за згодою орендодавця поліпшення орендованого майна, які неможливо відокремити від майна без заподіяння йому шкоди, орендодавець зобов'язаний компенсувати йому зазначені кошти, якщо інше не визначено договором оренди.

Вартість поліпшень орендованого майна, зроблених орендарем без згоди орендодавця, які не можна відокремити без шкоди для майна, компенсації не підлягає.

3. У разі припинення договору оренди за обставин, зазначених у частині першій цієї статті, орендар за вказівкою орендодавця зобов'язаний передати об'єкт оренди відповідному підприємству.

(частина третя статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.12.97 р. № 768/97-ВР)

Стаття 28. Захист права орендаря на орендоване майно

1. Орендареві забезпечується захист його права на майно одержане ним за договором оренди, нарівні із захистом, встановленим законодавством щодо захисту права власності.

2. Орендар може зажадати повернення орендованого майна з будь-якого незаконного володіння, усунення перешкод у користуванні ним, відшкодування шкоди, завданої майну громадянами і юридичними особами, включаючи орендодавця.

Стаття 29. Відповідальність сторін за невиконання зобов'язань за договором оренди

За невиконання зобов'язань за договором оренди, в тому числі за зміну або розірвання договору в односторонньому порядку, сторони несуть відповідальність, встановлену законодавчими актами України та договором.

Стаття 30. Відповідальність орендаря в разі його банкрутства

У разі банкрутства орендаря він відповідає за свої борги майном, яке належить йому на праві власності, відповідно до законодавства України.

Стаття 31. Статтю 31 виключено.

(статтю 31 виключено згідно із Законом України від 15.09.95 р. № 326/95-ВР)

10 квітня 1992 року № 2269-ХІІ

ХАРТІЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

Преамбула

Хартія українських міст розроблена Асоціацією міст України на основі Конституції України, чинного законодавства та з урахуванням Європейської Хартії міст, яка увібрала в себе значний досвід з питань міського розвитку. Поштовхом до її створення стала потреба привернути увагу всіх органів державної влади та громадськості до проблем, що існують в містах, і зосередити зусилля усіх зацікавлених сторін на основних напрямках, які визначатимуть майбутнє наших міст і стосуються питань:

- підтримання життєздатності міст і створення в них можливостей для соціального і культурного розвитку;
- відновлення наявного житлового фонду;
- покращання навколишнього середовища в містах;
- розвитку міст і залучення до нього громадськості.

Основною метою Хартії є об'єднання зусиль органів міського самоврядування, їх асоціацій, громадських та інших організацій для утвердження і розвитку місцевого самоврядування і забезпечення органам місцевої влади умов для управління містами.

Основу Хартії складають принципи, обов'язки та права, якими міста повинні керуватись, які можна легко застосовувати і які повинні належати усім містам та їх мешканцям.

Хартія також базується на:

1. Конкретних обов'язках місцевих органів влади в галузі розвитку міст.
2. Якісних аспектах розвитку міст і якості життя в містах.
3. Ідеї співробітництва і солідарності:
 - між місцевими органами влади з метою забезпечення кращих умов життя в містах;

– між державними та місцевими органами влади з питань передачі повноважень;

– між місцевими органами влади та відповідними громадами з метою вивчення потреб міст і залучення їх мешканців до процесу прийняття рішень;

– між містами України та інших країн.

4. Ідеї надання мешканцям міст гарантованих постійних прав: на захист від насильства, від забруднення довкілля, від несприятливого середовища, на здійснення демократичного контролю за діяльністю своєї місцевої громади; на житло, охорону здоров'я, культурне дозвілля і свободу пересування тощо.

Хартія відстоює рівність в правах для всіх мешканців міст незалежно від статі, віку, раси, релігії, соціального, економічного, політичного стану, фізичних та психічних вад.

Таким чином, захист цих прав шляхом напрацювання відповідної стратегії є одним з обов'язків місцевих та регіональних органів влади.

Розділ I

РОЛЬ МІСТА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.

МІСЬКА ПОЛІТИКА ТА МІСЬКІ ПРОБЛЕМИ

Міста в Україні, як загалом і в історії цивілізації, були, є і залишатимуться центрами зосередження економічного, політичного та культурного життя, ідеальним місцем для активної суспільної та соціальної діяльності людей.

З часом міста перетворилися на адміністративно-територіальні одиниці з відносною автономією, які об'єднують спільноти людей з певними інтересами та побудованою на схожих засадах системою управління, організацією комунального господарства, будівництва та інших складових міського господарства.

Сьогодні важко навести приклади міст, які добре функціонують і забезпечують для своїх мешканців сприятливі умови життя, яким вдалося досягти рівноваги між економічним розвитком і збереженням навколишнього середовища. І навпаки, абсолютна більшість з них зіштовхується з цілою низкою проблем: нестатками мешканців міста, руйнування міських історичних центрів, надмірним скупченням транспорту, атмосферним та ґрунтовим забрудненням, нестачею якісного житла за доступними цінами, проблемами охорони здоров'я, високим рівнем безробіття, особливо серед молоді, високим рівнем злочинності та правопорушень.

Розвиток міст вимагає значних площ для житлового та промислового будівництва, будівництва аеропортів, зон відпочинку що порушує чимало конфліктів з оточуючими їх селами, районами, областями, які, захищаючи свої інтереси, одночасно користуються можливостями, які надає місто з його службами (культури, медичними, торговими) та робочими місцями.

Відокремлення управління містом і околицями призводить до

– кількісних і якісних диспропорцій у наданні послуг у місті і за його межами;

– надмірного розвитку промислової зони в приміських районах і звуження можливостей для розвитку свого власного потенціалу;

– споживання містом ресурсів навколишнього середовища області (води, енергії тощо) і повернення туди відходів забруднень.

Отже, є потреба в збалансованому розвитку міста та оточуючих його населених пунктів шляхом проведення регіонального планування, активного співробітництва між міськими та місцевими органами влади в області та спільного прийняття рішень.

На життя сучасного міста впливає досить широке коло факторів – в першу чергу, економіка, новітні технології, соціокультурні фактори, еволюція законодавчого процесу. Будь-яка дія, що започатковується в містах, вимагає попереднього всебічного аналізу, вивчення, знань та відповідальності, тому що міська політика впливає на міське суспільство в цілому та на окремих мешканців зокрема у багатьох аспектах їх приватного життя.

Міська політика повинна базуватися на поєднанні рішучої місцевої політичної волі та міського планування і переслідувати єдину мету – приведення міста до такого стану, який є найбільш сприятливим для проживання значної кількості людей.

Основою міського розвитку повинна бути пряма участь мешканців міст у здійсненні управління місцевими справами, а саме місто повинне мати автономію та фінансову незалежність.

Управління містом – це важливий публічний акт і тому воно повинне бути результатом постійного, регулярно відновлюваного співробітництва між виборними представниками і мешканцями міста.

Незадовільні умови життя в місті у даний час повинні стати стимулом перегляду концепції сучасних міст. Цей перегляд повинен спиратися на координацію дій всіх зацікавлених сторін: мешканців міста, управлінців, спеціалістів, політиків, посадових осіб, усіх, хто живе і працює в місті.

Ідеальне місто, місто майбутнього – це місто, в якому вдається досягнути рівноваги між різними секторами та видами діяльності (вуличний рух, умови життя, роботи і проведення дозвілля); в якому забезпечуються громадянські права і найкращі умови життя; яке відображає спосіб життя та думок своїх мешканців і реагує на них; в якому повністю враховуються інтереси всіх тих, хто ним користується, працює чи торгує в ньому, відвідує його, шукає в ньому культуру, інформацію, знання, розваг.

Місто повинне забезпечити рівновагу між сучасним містобудуванням і збереженням його історичної спадщини. Місто – це своєрідний музей історії, в якому люди залишають сліди свого життя, роботи і особистості у вигляді мікрорайонів, будинків, дерев, церков, бібліотек. Все це разом утворює колективну спадщину минулого, яка дозволяє людям відчувати спадкоємність в їх сучасному житті і причетність до творення майбутнього.

Міста повинні функціонувати і управлятися на основі принципу про те, що міські проблеми не можуть зводитись лише до фінансових механізмів і проблем, чи до традиційних засобів функціонального містобудівництва. Органи місцевого самоврядування повинні прагнути використовувати елементи і методи з досвіду національних урядів і приватного сектору.

Оскільки міста дійсно відіграють важливу роль в регіональному, національному, європейському і світовому розвитку, вони повинні брати участь в системі співробітництва та обміну на регіональному, національному та міжнародному рівнях шляхом встановлення побратимських зв'язків, вкладання договорів, вступу в національні та міжнародні асоціації, неурядові організації.

Усім мешканцям міст, незалежно від статі, віку, раси, релігії, соціального, економічного становища, політичних і релігійних переконань, фізичних або психічних вад, повинні бути надані рівні права.

Серед інших, право на:

- забезпечення зручним, добре розташованим та освітленим житлом з усіма сучасними зручностями, за доступною вартістю;
- охорону здоров'я; забезпечення міста зеленими насадженнями (парками, скверами), просторими та тихими вулицями;
- надання широких можливостей для проведення культурного дозвілля, соціального розвитку, безпечного руху для всіх користувачів вулиці (міський транспорт, приватні автомобілі, пішоходи та велосипедисти);
- якісне комунальне обслуговування; адресна допомога бідним;
- правову безпеку; працю; благоустрій; можливість отримати професію та освіту.

Розділ II

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПРИНЦИПИ МІСЬКОГО РОЗВИТКУ

Напрямки та принципи, що визначатимуться нижче є універсальними і легко можуть знайти застосування в усіх містах України, в яких проблеми дуже схожі за характером і масштабами.

1. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК У МІСТАХ

Міста відіграють важливу роль в національній економіці; у них знаходиться економічна база виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів народного споживання. Економічний розвиток міста необхідний для підвищення рівня життя його мешканців.

ПРИНЦИПИ

1. Економічний і соціальний розвиток взаємопов'язані.

Існує чіткий взаємозв'язок між тим, як міські споживачі здійснюють свою економічну діяльність, і тим, як вони використовують результати своєї праці на власні неекономічні потреби (дозвілля, культура, релігія тощо). Тому турботою місцевої влади є не тільки рівень, але й якість життя.

Розвиток особистості кожної людини є важливим елементом в планах соціо-економічного розвитку і міського управління. При цьому враховуються зміни потреб людини протягом її життя.

Безперервний розвиток, тобто встановлення рівноваги між економічним розвитком, охороною оточуючого середовища і соціальним розвитком повинен бути головною метою економічного росту міст.

2. Місто в економічному і соціальному плані є частиною свого регіону чи оточуючої його території.

При розробці своїх планів, політики, стратегії, пропозицій і програм для міста місцева влада повинна враховувати взаємовідносини свого міста з усім регіоном.

Це необхідно для того, щоб брати до уваги плани інших міст та оцінювати можливості співпраці, наприклад, спільного використання ресурсів (води, корисних копалин тощо); у випадках, коли мешканці одного міста працюють в іншому, чи користуються його обслуговуванням; у випадках, коли одне місто потребує природних та людських ресурсів іншого міста.

Це вимагає встановлення робочих зв'язків з іншою місцевою владою і з адміністрацією на більш високому рівні, в обов'язки якої входить планування великої території.

3. Економічний ріст і розвиток залежать від інфраструктури, достатньої для організації, підтримки і розвитку такого росту.

Будь-який розвиток потребує відповідної інфраструктури: транспорту, телекомунікацій, комунального обслуговування, соціальних і побутових служб тощо. Це традиційно основна функція міської влади, яка створює більшу частину інфраструктури, без якої місто не може існувати.

Таким чином, обов'язком місцевої влади є створення інфраструктури міста та врахування її в планах економічного розвитку.

4. Співпраця між приватним і державними секторами є важливим елементом економічного розвитку міста.

В Україні ринкові відносини знаходяться в стадії становлення і створення ринкової економіки відбувається за умов боротьби різних концепцій і тенденцій, у тому числі й тих, що стосуються посилення державного контролю за економікою або його суттєвим послабленням. Але майже не викликає сумніву те, що ринкова економіка в процесі свого розвитку потребує постійного перегляду.

По відношенню до місцевої влади це означає, наприклад, прагнення залучити приватний сектор для досягнення суспільної мети і вводити елементи конкуренції в роботу державних служб.

Створення міської інфраструктури традиційно вважалось обов'язком державного сектору. Проте оскільки міська інфраструктура має велике значення для інших секторів, і оскільки місцева влада не завжди спроможна фінансувати вдосконалення своєї інфраструктури, то слід переглянути розподіл обов'язків у створенні такої інфраструктури.

2. ЖИТЛОВИЙ ФОНД

Витрати на житло складають вагомую частку в бюджеті людини протягом усього її життя. Житловий фонд складає більшу час-

тину міської забудови. Поряд із роботою, відпочинком і транспортом, це одна з головних функцій міського життя.

ПРИНЦИПИ

1. Мешканець міста має право на особисте життя у своєму помешканні.

Нормативні акти місцевої влади повинні забезпечувати захист особистого життя та свободу від вторгнення представників державних та приватних організацій, а також розробку програм, що спрямовуються на встановлення та додержання санітарних та інших норм і правил, відповідних державних стандартів щодо шуму, інсоляції, стінових перегорожок тощо.

2. Місцева влада повинна забезпечувати вибір та можливість зміни житла.

Міста і міська влада повинні надавати широкий вибір житла, щоб задовольнити всі потреби мешканців міста.

Пропозиція житла повинна відповідати потребам та матеріальним можливостям мешканців міста, а також враховувати фінансові, матеріальні та інші можливості місцевої влади.

Необхідно усувати перепони, які виникають при обміні житла, тобто зменшувати податки при обміні нерухомості.

3. Право на житло найбільш нужденних категорій людей та їх сімей не можна забезпечувати лише за допомогою ринкових відносин.

В сучасних умовах можливість отримання житла для багатьох сімей значно скоротилася. Тому реалізація права на житло набуває ненадійного характеру для певних категорій людей, наприклад, похилого віку, інвалідів, безробітних, неповних сімей.

Тому за житлову політику повинна відповідати місцева влада, у якої повинні бути можливості прямих дій для досягнення соціальної мети цієї політики та здійснення заходів по заохоченню приватного сектора у цьому напрямку.

4. Програми житлового будівництва повинні забезпечуватися відповідними фінансовими і бюджетними механізмами.

Місцева влада повинна піклуватися про те, щоб програми нового житлового будівництва та реконструкції старих будинків були забезпечені відповідними фінансовими і бюджетними механізмами.

3. ТРАНСПОРТ І СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ

Протягом своєї історії людина прагнула розширити коло своєї діяльності і, як наслідок, це служило стимулом для розвитку транспортної техніки.

З часом автомобілі, особливо приватні легкові автомобілі та вантажні машини, з позитивного фактору перетворилися на болючу проблему. З одного боку, це засіб пересування, який створює можливості для вільного вибору середовища проживання і трудової діяльності. З іншого боку, автомобілі загрожують місту шумом, незручностями, психологічною та фізичною небезпекою, втратою затишних місць і загального простору, забрудненням довкілля.

Крім цього, часто виявляється неможливою організація ефективного та економічного міського транспорту в розширених внаслідок цього приміських районах.

Заслуговуючим на увагу фактом є й те, що різкий ріст кількості приватних автомобілів в Україні не супроводжується адекватним будівництвом нових доріг.

ПРИНЦИПИ

1. Необхідно переглянути стратегію планування та землекористування у містах для розв'язання транспортних проблем.

Внаслідок нераціонального освоєння землі міста стали перенаселеними, з'являються приміські райони, в яких практично неможливо створити ефективний громадський транспорт. Таким чином, головне завоювання ХІХ та початку ХХ століття – транспорт, унеможливило поїздки мешканців міст з допомогою громадського транспорту з одного району, де вони проживають, в інші, де працюють і далі в пошуках товарів та послуг.

Головним напрямком вирішення цих проблем повинна бути нова стратегія планування та землекористування, яка направлена на гармонійне поєднання житла, роботи та інших функцій.

2. Рух потрібно організовувати таким чином, щоб він сприяв збереженню умов життя в місті та співіснуванню різних форм транспорту.

Це означає перевагу міського та колективного транспорту, велосипедів та пішоходів над індивідуальним транспортом, як легковим, так і вантажним. Це означає обмеження доступу для важких машин, як вантажних, так і не вантажних. Це означає введення нових заходів контролю над використанням вулиць, наприклад, використання їх тільки пішоходами; використання по годинам, дням. Це означає створення доріжок для велосипедистів; розпланування пішохідних зон; приміських автостоянок, створення дешевого, безпечного та надійного міського транспорту для поїздок в центральні райони міста.

3. Вулиці необхідно пристосувати до потреб мешканців міста.

Це означає створення більш широких тротуарів, пішохідних ділянок, контролю над рухом транспорту за допомогою відповідного планування та розташування вулиць, використання вулиць з одностороннім рухом.

Це означає захист і покращання тротуарів шляхом реконструкції та кращого обладнання вулиць, оздоблення якісною комерційною рекламою, контролем над фасадами будинків, забезпечення рослинністю, зеленими насадженнями, водою, фонтанами, скульптурою.

Це означає розширення привабливої та якісної приватної, комерційної та суспільної діяльності на тротуарах, терасах та на майданчиках міста.

Це означає усунення по можливості сторонніх шумів.

4. ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ПРИРОДА В МІСТАХ

Атмосфера та земля забруднені шкідливими речовинами та викидами промислових підприємств і електростанцій, транспорту та приватних будинків. Зелені насадження зникли з деяких районів міста та житлових мікрорайонів.

Тому необхідно терміново створити зони збереження природи та розширювати використання рослинності у містах. Це робить

місто привабливим та впливає на загальний ландшафт, без якого місто позбавлене своєї індивідуальності.

Міста повинні мати «легені». Рослинність та тварини дають можливість дітям, що народились в міському середовищі, спілкуватися з природою.

Місцева влада зобов'язана раціонально використовувати природні ресурси, домагатися збереження оточуючого середовища, захищати природу шляхом стимулювання екологічно чистого промислового виробництва, транспорту та споживання.

ПРИНЦИПИ

1. Міська влада зобов'язана раціонально використовувати природні та енергетичні ресурси.

Місцеві та регіональні органи влади повинні взяти на себе відповідальність за використання обмежених ресурсів (енергії, води, повітря, землі, сировини, продовольства), а також за вирішення на своїй території проблем ліквідації отруйних відходів.

По можливості місцева влада повинна шукати ресурси на своїй території, розглядаючи місто як замкнену екосистему. Можна використовувати технічні новинки та нові методи, наприклад, виділення ділянок під сади, невеликі теплоелектроцентралі, використання сонячної енергії та енергії вітру.

2. Місцева влада повинна вести політику боротьби з забрудненням

Необхідно переходити від короткострокових заходів по боротьбі з забрудненням, наприклад, скидання твердих та рідких відходів в ріки та озера, спалювання чи переробку відходів потрібно замінити зменшенням їх створення біля джерела, до застосування безвідходних технологій, введенням автоматизованих систем управління транспортом, використанням екологічно чистих видів палива тощо.

Нові створювані галузі промисловості повинні за вимогою місцевої влади вибирати певні матеріали та відмовлятися від інших, повторно використовувати тару та створювати альтернативні джерела енергії. Місцеву будівельну промисловість потрібно заохочувати шляхом введення будівельних правил та норм, використання матеріалів, які є нешкідливими для здоров'я та створюють сприятливий мікроклімат в приміщенні.

Місцеві підприємства повинні отримувати інформацію про безвідходну технологію; створювати інформаційну та консультативну мережу; сміливо використовувати нові методи.

Потрібно інформувати споживачів про необхідність зменшення відходів, повторного використання відповідних матеріалів та відмови від використання певних пакувальних матеріалів та миючих засобів.

3. Місцеві органи влади зобов'язані охороняти природу та зелені насадження.

Необхідно створювати ділянки для охорони природи шляхом аналізу місцевих умов (створення карт). Потрібно заохочувати використання рослинності на тротуарах та площах, яка повинна підкреслювати місцеві, історичні та природні особливості міста.

4. Охорона природи є фактором розширення участі мешканців міста в його житті та гордістю міста.

Рослинність можна використовувати для стимулювання гордості жителів за своє місто та ототожнення себе з ним. Цього можна досягти шляхом виділення ділянок для створення садів, спеціально обладнаних ігрових майданчиків, зелених стежок, природних шкільних садів та польових учбових центрів, стимулювати озеленення приватних будинків.

5. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я, СПОРТ І ДОЗВІЛЛЯ

5.1 У міста є унікальна можливість сприяти збереженню і зміцненню здоров'я його мешканців. Головні фактори здоров'я — це фізичне і соціальне середовище, в якому живуть люди, а також їх спосіб життя.

Метою муніципальної влади повинні бути формування і здійснення політики охорони здоров'я в усіх аспектах життя міста.

ПРИНЦИПИ

1. Місто повинне сприяти збереженню здоров'я всіх мешканців.

Це досягається шляхом контролю за відходами, забрудненням атмосферного повітря, води, ґрунту; зниження рівня шуму і контролю за ним; повної ліквідації небезпечних відходів; прийняття захисних заходів у випадку стихійного лиха; постійного обстеження найбільш небезпечних районів міста; здійснення спеціальних заходів по обслуговуванню інвалідів.

2. Надійне і постійне забезпечення товарами народного споживання є головним фактором у збереженні здоров'я мешканців міста.

Це здійснюється постачанням здорової і безпечної питної води, контролем над постачанням і розподілом споживчих товарів недовготривалого користування, контролем над якістю продовольства і запровадження жорстких правил, що регулюють виробництво продовольчих товарів і чистоту місць споживання їжі, проведенням політики першочерговості постачання і розподілу основних комунальних і побутових послуг.

3. Місцева влада повинна заохочувати ініціативи своїх мешканців щодо охорони здоров'я.

Необхідна підтримка громадських організацій і груп, що піклуються про охорону здоров'я; залучення мешканців міста до участі в роботі консультативних органів і органів, які можуть приймати рішення щодо охорони здоров'я (районні відділи охорони здоров'я, комітети по управлінню лікарнями і поліклініками тощо); підготовка спеціалістів і громадськості для участі в охороні здоров'я на місцевому рівні.

4. Місцева влада повинна створити умови для надання доступної медичної допомоги усім мешканцям міста шляхом:

– формування в місті необхідної інфраструктури для надання мешканцям медичної допомоги; – розробки програми розвитку галузі охорони здоров'я; – участі у розробці та впровадженні національних та регіональних програм по лікуванню окремих захворювань, зниженні інвалідності та смертності населення, збереженні генерації тощо;

– розвитку та оптимізації мережі закладів охорони здоров'я, заснованих на державній та інших формах власності;

– забезпечення мешканців необхідним рівнем медичної допомоги з залученням висококваліфікованих медичних кадрів та використанням сучасних медичних технологій;

– створення в місті престижних медичних закладів.

5. Охорона здоров'я в місті, як питання міжнародного значення, вимагає ознайомлення місцевих органів влади з міжнародними програмами.

Головною метою міжнародних обмінів між містами є надання можливості окремим містам створювати нові форми охорони здоров'я шляхом обміну досвідом та інформацією; брати участь у спільних діях; закріплювати законодавчі ініціативи в галузі охорони здоров'я і брати на себе чітко визначені політичні зобов'язання.

Муніципалітети потрібно зацікавлювати в участі у міжнародних програмах захисту оточуючого середовища для забезпечення здоров'я людей, зокрема, в проекті «Здорові Міста» Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, заснованому на стратегії «Здоров'я для Всіх».

5.2. Спорт і дозвілля охоплюють широке коло діяльності: спортивні змагання, ігри, активний відпочинок, участь у спортивних та культурних заходах.

Спорт – це засіб взаємодії окремих осіб і суспільства в цілому, а також засіб їх зближення. Він допомагає, особливо молодим людям, в прищепленні їм почуття приналежності до суспільства. Він може допомагати в боротьбі проти наркоманії та відчуження в суспільстві.

Всі мають право на участь в спорті в межах своїх інтересів та здібностей.

ПРИНЦИПИ

1. Всі мешканці міста мають право на заняття спортом і право на проведення дозвілля.

Місцева влада зобов'язана надавати доступ до занять спортом і спортивних споруд для всіх мешканців міста, незалежно від соціального походження, економічного стану і прибутків, віку або етнічної приналежності.

Це здійснюється головним чином через:

– усунення психологічних, соціальних, економічних і фізичних перепон, які заважають багатьом мешканцям міста брати участь у спортивних заходах;

– розробку політики розвитку спорту і програм спортивних тренувань для допомоги тим, у кого є особливі потреби, із залученням таких груп, як молодь, жінки, люди похилого віку, інваліди, безробітні, до участі у спортивних заходах;

– створення мережі основних спортивних споруд по всьому місту і міських районах;

– створення спортивних майданчиків на невеликій відстані від дому, які б мешканці вважали своїми;

– консультації по проектуванню і будівництву спортивних споруд необхідно проводити за участю потенційних користувачів;

– надання можливості займатися традиційними і сучасними видами спорту;

– створення в містах відкритих ділянок, ігрових майданчиків, водних басейнів і велосипедних доріжок з метою розвитку і стимулювання активного відпочинку.

Майданчиками для спорту і активного відпочинку можуть бути: площадки для ігор, лісові ділянки, ріки, канали, сади, озеленені ділянки, спортивні поля з природним і синтетичним покриттям, тенісні майданчики, бігові доріжки, спортивні комплекси, басейни, криті ковзанки тощо.

2. Спортивні споруди повинні бути безпечними і добре обладнаними.

Міські спортивні споруди повинні гармоніювати з оточуючими будівлями і міським ландшафтом, створюючи єдиний ансамбль міста.

Спортивні споруди повинні бути зручними для розпорядників і користувачів. Головні спортивні споруди, такі як футбольні стадіони, повинні бути спроектовані таким чином, щоб забезпечувати безпеку глядачів і зводити до мінімуму правопорушення і насилля.

При проектуванні великих спортивних споруд для головних спортивних змагань необхідно мати на увазі їх майбутнє використання в місцевому районі, наприклад, перебудову житлових приміщень для спортсменів після проведення змагань в житлові будинки.

3. Всі мешканці міста мають право розвивати свої спортивні здібності.

Багато людей, які оволоділи основними спортивними навиками, хочуть їх вдосконалювати. Покращуючи свої результати, вони стають прикладом і стимулом для молодих людей, які ще не займаються спортом.

Міська влада за допомогою консультацій із спортивними федераціями повинна визначити і відповідно облаштувати деякі з найпростіших спортивних споруд для змагань і тренувань спортсменів, які досягли високих результатів.

Все це повинно супроводжуватися розробкою програм тренувань і змагань на різних рівнях.

6. ЗАГАЛЬНЕ ОБЛИЧЧЯ МІСТ

Міський ландшафт – це завершений процес містобудування з оточуючим його середовищем.

ПРИНЦИПИ

1. Центральні райони міста необхідно зберігати як важливі символи культурної та історичної спадщини.

Історичні центри з їх будовами та вуличною мережею є важливою ланкою між минулим, теперішнім та майбутнім; вони містять безцінні елементи архітектурної спадщини, втілюють в собі пам'ять міста.

Поєднання нової забудови з історичними районами є важливою проблемою архітектури, яку доводиться вирішувати в міських центрах України.

Охорону історичних споруд потрібно поєднувати з старанним проектуванням нових будівель, що зводяться в центрі міста, піклуючись і про архітектурні новинки.

2. Створення та використання відкритих ділянок в місті є невід'ємною частиною міської забудови.

Відкриті ділянки – тротуари, невеликі вулиці, обсажені деревами бульвари, проспекти, парки, дитячі майданчики, сади та озеленені ділянки – це такі ж основні компоненти українських міст, як і їх будівлі.

Велике значення має використання дерев, рослинності, кольору, світла та тіні, вибір матеріалів. Крім цього, такі відкриті ділянки потрібно проектувати таким чином, щоб у мешканців міста була можливість для активної творчої діяльності.

Відкриті ділянки потрібно підтримувати в гарному та чистому стані, проте не допускати введення різних заборон чи надмірного контролю за поведінкою людей.

Наскільки це можливо, створення і використання відкритих ділянок повинно спиратися на думку та пропозиції місцевих органів влади, громад та населення міста в цілому. Безпосередня участь мешканців є своєрідною формою контролю та протидії вандалізму.

3. Архітектура відіграє вирішальну роль у міському ландшафті.

Привабливість міста можна посилити за допомогою покращання існуючих будівель та піклування про те, щоб нові будинки були красивими і вписувались у вже існуюче середовище.

Архітектура повинна відповідати різноманітним потребам. В розвитку нових ідей важливу роль відіграють архітектурні конкурси.

4. Всі люди мають право на здорове, безпечне та приємне місце проживання.

Це досягається шляхом захисту житлових районів від забруднення атмосферного повітря, води, землі, захисту оточуючого середовища в цілому за допомогою парків, садів, об'їзних доріг для вантажного транспорту, який заважає людям, та шляхом створення різноманітних культурних і спортивних об'єктів.

Мешканцям міст необхідно надати можливість вносити свої пропозиції та впливати на прийняття рішень стосовно зовнішнього вигляду їх міста та змін у ньому.

5. Життєздатність міста залежить від збалансованості його житлових районів.

Місцевим органам влади потрібно надати необхідні повноваження для захисту житлового фонду центральних районів міста, обмеживши вплив потужних економічних інтересів, заохочуючи до роботи по перебудові та відновленню цих районів, як населення, так і підприємців.

7. АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА МІСТА

Архітектура міста – це спадщина, яка зберігається як обличчя та пам'ять міста. Сюди можуть бути зараховані історичні місця, скульптурні споруди, пам'ятники, результати художньої та культурної творчості людини.

Цій спадщині міста часто загрожують невігластво, забуття та руйнування.

Місцева влада повинна відшукувати усі можливості для вирішення цих проблем і брати на себе зобов'язання зберігати і підтримувати архітектурну спадщину міста.

ПРИНЦИПИ

1. Заходи по збереженню архітектури міста повинні мати правову базу.

Хоча обов'язок збереження покладений на міську владу, окремі будинки можуть знаходитись в приватному володінні. Необхідна правова база для регулювання відповідних прав, обов'язків та конфліктів між цими двома сторонами для того, щоб забезпечити захист архітектурної спадщини міста.

Міська влада повинна забезпечити належний контроль та порядок видачі дозволів, щоб не допустити спотворення, руйнування, значних переробок, зміни характеру споруди чи групи споруд, що охороняються.

Таке законодавство повинне давати владі право вимагати від господаря об'єкту, що охороняється, проведення реставраційних робіт з наданням відповідної фінансової допомоги, коли це можливо; чи проведення таких робіт самою владою, якщо цього не роблять господарі.

Місцева влада повинна вести повний реєстр або скласти повний перелік архітектурних пам'яток міста. В цьому реєстрі, заснованому на широкому обстеженні історичних споруд на території міста, необхідно також спробувати визначити небезпеку, яка їм загрожує, а також можливості їх пристосування для нового використання.

В законодавстві потрібно також передбачити створення зон або ділянок для збереження архітектурних пам'яток, які можна було б контролювати за допомогою кваліфікованих майстрів, а для їх оновлення використовувати традиційні матеріали, первісні фарби тощо.

2. Збереження архітектурних пам'яток потребує відповідного інформаційного забезпечення.

Збереження пам'яток архітектури можна здійснити тільки через усвідомлення всіма мешканцями міста та окремими власниками архітектурних об'єктів їх цінності.

Це вимагає залучення сучасних засобів інформації та використання реклами, проведення освітньої роботи серед молоді, починаючи з шкільного віку.

3. Необхідність фінансових механізмів.

Збереження пам'яток архітектури вимагає значних фінансових витрат. Оскільки органи влади не завжди спроможні виділяти достатні кошти на ці потреби, необхідна фінансова співпраця з підприємцями, створення для них стимулів, зокрема, податкових пільг для того, щоб заохочувати реставрацію замість зносу; диференційовані ставки податків на будинки; продаж історичних об'єктів за зниженими цінами при умові проведення повного ремонту, особливо перед перепродажем; надання довгострокових позик.

Державні установи та організації, які володіють об'єктами архітектурної спадщини, повинні брати на себе відповідальність за їх збереження.

4. Необхідність спеціальної підготовки кадрів.

Підготовка спеціалістів по збереженню пам'яток архітектури охоплює три основні напрямки: молодь, що бажає здобути спеціальність, здійснення перекваліфікації чи спеціалізації фахівців, підвищення кваліфікації майстрів. Необхідно надавати відповідні умови для різних видів навчання.

5. Пам'ятки архітектури потрібно гармонійно поєднувати з загальним плануванням міста.

Питання охорони та збереження пам'яток архітектури повинне включатися в загальні плани містобудування. Групи фахівців, які займаються охороною пам'яток архітектури, повинні тісно співпрацювати з іншими підрозділами, що займаються економічним розвитком, питаннями культурного, житлового будівництва, захисту оточуючого середовища тощо.

6. Збереження пам'яток архітектури може стимулювати економічний розвиток міста.

Перебудова для нового використання старих, особливо промислових будівель, може виявитися допомогою у вирішенні економічних проблем, відкриваючи нові можливості для житлового будівництва, готелів, ділових та адміністративних центрів тощо.

Робота по збереженню архітектурної спадщини є трудомісткою, що може сприяти зниженню безробіття. З її допомогою можна економити енергію, сировину та інфраструктуру.

8. ОСВІТА І КУЛЬТУРА В МІСТАХ

8.1. Освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу.

Розвиток міста значною мірою визначається рівнем освіченості його мешканців.

ПРИНЦИПИ

1. Місто повинне забезпечити право кожного мешканця на повну загальну середню освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Тому місто повинне забезпечити її доступність і безоплатність для всіх мешканців міста, що передбачає можливість навчання в середніх навчальних закладах, які фінансуються з міського бюджету.

2. Необхідно сприяти розвитку мережі закладів освіти, заснованих на державній та інших формах власності.

Приватні школи, коледжі, університети спроможні забезпечити учням і студентам більш ґрунтовний рівень знань і кращу якість підготовки, залучаючи найбільш кваліфіковані викладацькі кадри.

Цим також започатковується створення престижних закладів освіти, якими може пишатися будь-яке місто.

3. Місто повинне сприяти організаціям усіх форм власності, які займаються освітянською діяльністю.

Необхідно запроваджувати режим пільгового оподаткування для організацій та підприємств, які вкладають кошти в розвиток мережі закладів освіти, надають їм шефську допомогу, заснують цільові спеціальні фонди та стипендії для заохочення кращих студентів та викладачів.

4. Необхідно враховувати інтереси кожної з національних меншин міста у питанні отримання належної освіти.

Мешканці міста, що належать до національних меншин, мають право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

8.2. Місцеві та регіональні органи влади виконують дуже важливу роль у створенні умов для розвитку художньої творчості і відпочинку.

Конкретні географічні, топографічні, кліматичні умови і умови життя кожного міста надають свій особливий характер його культурі, дозволяючи мешканцям ототожнювати себе з певним районом.

Культурна політика може сприяти економічному і соціальному розвитку.

ПРИНЦИПИ

1. Всі мешканці міста мають право на культурний розвиток.

Культура важлива для всіх. Її не можна вважати привілеєм окремих соціальних груп або еліти, вона – засіб стимулювання творчої діяльності всіх соціальних груп.

2. Культурний розвиток міста сприяє його економічному і соціальному розвитку.

Культурна політика сприяє економічному розвитку міста, виникненню почуття спільноти; вона може стати потужним засобом залучення населення до участі в управлінні справами суспільства, може допомогти соціальному відродженню найменш захищених верств населення.

3. Культурні обміни є міцною ланкою між людьми різних національностей, різних регіонів і країн.

Місцева влада повинна визнати, що передача культурного досвіду їх міста іншим містам відіграє важливу роль у розвитку взаєморозуміння і поваги між людьми.

4. Культурний розвиток міста вимагає широкої співпраці між місцевими органами влади і мешканцями.

Культурний розвиток не є обов'язком тільки місцевих органів влади. Вони повинні прагнути залучати різними засобами, наприклад, податковими пільгами, промислові і торгівельні кола до участі у розвитку мистецтва і культурної творчості.

5. Культурна різноманітність передбачає експериментування і поновлення.

Культурна діяльність відрізняється спонтанним і новаторським характером.

Успішний культурний розвиток повинен бути направлений на задоволення особливих потреб мешканців міста і певних груп населення, наприклад, молоді.

Місцева влада повинна заохочувати культурну діяльність через відповідні асигнування з місцевого бюджету.

6. Розвиток туризму може стати фактором розквіту міста.

Культурний туризм розвивається досить швидкими темпами; історичні міста, культурні і художні центри приваблюють відвідувачів з усього світу.

Користь для місцевої влади зрозуміла: розквіт міста, покращання місцевих перспектив зайнятості, розширення засобів обслуговування для місцевого населення, вигідні замовлення для будівельної промисловості, розвиток спеціальних ремесел.

Проте таку користь можна забезпечити тільки шляхом розробки програми розвитку туризму при активній участі мешканців міста, приватного сектору, представників туристичної галузі і місцевих органів влади.

9. БЕЗПЕКА В МІСТІ ТА БОРОТЬБА ІЗ ЗЛОЧИННІСТЮ

Злочинність в містах зросла до такого рівня, при якому вона стала серйозною проблемою в містах для політиків, громадськості та спеціалістів.

Безпека – це загальна проблема. Правом на життя у місті не можна користуватися у повній мірі без гарантії безпеки з боку влади.

ПРИНЦИПИ

1. Політика боротьби з злочинністю повинна спиратися на правоохоронну роботу та взаємодопомогу.

У злочинності різні причини. Тому способи боротьби з нею мусять бути різноманітними.

Це означає встановлення співпраці на місцевому рівні між посадовими особами, правоохоронними службами, судьями, соціальними працівниками з метою аналізу причин злочинності, ефективності заходів та майбутніх програм дій.

2. Міська політика безпеки потребує відповідного статистичного та інформаційного забезпечення.

Це означає ведення статистики злочинності (нанесення на карту місць та часу здійснення правопорушень, дані про правопорушників тощо), опитування потерпілих та повідомлення від жертв злочинності, соціальних та освітніх працівників.

3. У боротьбі проти злочинності повинні брати участь всі мешканці міста.

Боротьба проти злочинності повинна включати об'єднані зусилля по покращанню міського середовища, допомогу людям в зміцненні здоров'я, відпочинку, професійному навчанні та отриманні роботи. Особливу увагу слід приділити найменш захищеним верствам населення.

4. Ефективність міської політики безпеки залежить від тісної співпраці правоохоронних органів і мешканців міста.

Для підвищення її ефективності правоохоронні органи повинні вести діалог з мешканцями міста та їх представниками з метою спільних дій проти правопорушень.

Місцеві органи влади повинні здійснювати заходи по запобіганню крадіжок та охороні майна, створювати групи мешканців для охорони своїх районів, встановлювати контроль над діями правоохоронних органів і надавати разом із спеціальними службами відповіді на заяви та скарги мешканців.

5. Необхідні профілактичні заходи по зменшенню правопорушень.

В'язницю, одне перебування в якій може привести до росту злочинності, потрібно залишити для найбільш серйозних злочинів.

Можна розробити альтернативні форми покарання, які могли б забезпечувати реакцію суспільства на злочин і соціальну реабілітацію правопорушника.

До альтернативних форм покарання можуть бути зараховані громадські роботи та роботи поза в'язницею, умовне звільнення та судовий контроль над правопорушниками, відшкодування збитків, заподіяних жертвам злочину, встановлення контактів між в'язницею і містом, наприклад, шляхом організації учбових та культурних заходів у в'язницях тощо.

6. Необхідна допомога жертвам злочинів.

Необхідно створювати державні та громадські підрозділи для допомоги жертвам злочинів, забезпечувати перевірку скарг, які направляються до правоохоронних органів, спрощувати порядок подачі свідчень: виступ свідків – це основний вид допомоги жертвам злочинів.

7. Боротьба із злочинністю повинна забезпечуватися відповідними фінансовими механізмами.

Місцева влада не має у своєму розпорядженні достатніх фінансових ресурсів для вирішення проблем злочинності. Тому центральним органам влади необхідно виділяти більше коштів координаційним структурам для боротьби із злочинністю; вдосконалювати методи боротьби; перебудовувати роботу правоохоронних органів; розробляти політику боротьби з наркотиками; надавати допомогу жертвам злочинів та створювати альтернативні форми покарання.

10. НАЙБІЛЬШ НЕЗАХИЩЕНІ ВЕРСТВИ НАСЕЛЕННЯ У МІСТІ

До найбільш незахищених верств населення належать ті мешканці міста, які відчують тимчасові або постійні труднощі в житті: багатодітні та неповні сім'ї, діти, люди похилого віку, певні категорії хворих, інваліди.

Для певних категорій таких осіб користування своїми основними правами можливе лише завдяки розумінню та допомозі інших мешканців міста.

ПРИНЦИПИ

1. Всі мешканці повинні мати вільний доступ в усі місця та райони міста.

Всі комерційні, адміністративні та громадські будинки, культурні, спортивні, медичні та релігійні установи, вулиці, громадські міста, культурні заходи повинні бути доступними для всіх людей, незалежно від їх інвалідності чи інших фізичних вад.

При необхідності можна розробити спеціальний розклад відвідування різними групами населення громадських місць, наприклад, надавати час в басейнах для дітей, час для заняття спортом інвалідів, створювати дитячі відділення в бібліотеках.

Це потребує підготовки працівників державних і напівдержавних служб для допомоги мешканцям, які страждають від різних фізичних вад.

2. Політика по відношенню до найбільш нужденних верств населення повинна бути спрямована на залучення їх до суспільного життя, а не на надмірну опіку.

Замість надмірної опіки потрібно створювати умови, які б дозволили дітям, людям похилого віку та інвалідам пристосуватися до свого середовища та брати участь у звичайному повсякденному житті суспільства поряд з іншими мешканцями міст.

3. Необхідна співпраця з групами найбільш незахищених верств населення.

Такі групи відіграють позитивну роль у захисті інтересів найбільш незахищених верств населення.

Постійні та тісні консультації повинні проводитися між різними асоціаціями та організаціями, які відповідають за міське планування та культурну і політичну діяльність.

Такі консультації повинні порушувати питання планування міського середовища в цілому; детальні плани забудови вулиць, громадських місць, засобів обслуговування і транспорту.

4. Будинки та робочі місця повинні бути пристосовані для найбільш незахищених верств населення та інвалідів.

Всі громадські місця повинні бути доступними для мешканців міста, і кожна людина повинна відчувати максимальну безпеку і комфорт вдома і на роботі, незалежно від віку і стану здоров'я.

Тим не менше, житло, робочі місця, житлові райони та окремі будинки часто погано пристосовані до потреб певних груп осіб.

Що стосується молоді, то допомога їм повинна включати невтручання в особисте життя, безпеку та створення майданчиків для ігор; щодо підлітків – створення місць для зустрічей і активного відпочинку; щодо людей похилого віку – заходи по зменшенню їх самотності, страху за майбутнє, забезпечення медичної допомоги та створення місць для зустрічей; щодо інвалідів – відповідні технічні засоби на транспорті та можливість отримання апаратів, що полегшують фізичні страждання людей з порушеннями зору і слуху, які повільно або погано пересуваються.

5. Всі мешканці міста мають право на вільне пересування і право на спілкування.

Вільне пересування і спілкування не завжди доступні тим категоріям людей, які опинилися в скрутному становищі внаслідок віку, фізичних і розумових здібностей, незнання мови і місцевих звичаїв. Місцеві органи влади повинні створювати різноманітні засоби допомоги цим верствам населення, впроваджувати використання універсальних зорових символів, перекладів, відповідних покажчиків на пішохідних доріжках і доріжках для велосипедистів, забезпечувати навчання мові етнічних меншин.

11. УЧАСТЬ МЕШКАНЦІВ В МІСЬКОМУ УПРАВЛІННІ ТА ПЛАНУВАННІ

Реалізація прав людини в містах не має опори без застосування принципу місцевої демократії.

Тому управління містом потрібно здійснювати таким чином, щоб мешканці отримували інформацію про адміністративні акти і рішення, міркування їх були вислухані, і тим самим вони ставали активними учасниками в процесі прийняття рішень.

ПРИНЦИПИ

1. Участь мешканців в місцевому політичному житті повинна забезпечуватися правом вільного і демократичного вибору своїх представників.

Право мешканців на участь в управлінні містом забезпечується в першу чергу делегуванням органам місцевої влади повноважень щодо прийняття рішень для здійснення програм і проектів забезпечення благоустрою громадян, що проживають в місті.

Це досягається створенням умов, при яких можуть організуватися і успішно діяти політичні партії; забезпеченням права всіх мешканців вибрати своїх місцевих політичних представників.

2. Участь мешканців в місцевому політичному житті повинна бути ефективною на всіх рівнях місцевих і адміністративних структур.

Населення повинно брати участь у контролі над роботою місцевих органів влади і методами їх роботи.

Це досягається визнанням груп зацікавлених громадян і організаційним закріпленням їх участі в місцевому політичному житті (забезпечення представництва громадян в комісіях, виконкомах і радах), і в роботі адміністративних органів.

Необхідно проводити референдуми у випадку, коли у виборних представників, що мають загальний мандат, немає мандату на вирішення конкретних проблем чи політичних питань.

3. Мешканці мають право бути вислуханими з усіх питань, що стосуються майбутнього розвитку міста.

Мешканці повинні мати інформацію про всі основні плани органів місцевої влади та посадових осіб.

Це здійснюється шляхом встановлення консультацій з місцевою владою, відкриттям вільного доступу до всіх офіційних документів, опублікуванням інформації про всі проекти, виданням місцевої офіційної газети, визнанням і підвищенням ролі громадських організацій у зближенні місцевого самоврядування і населення.

4. Управління містом і його планування повинні мати відповідне інформаційне забезпечення.

Напрямок міського розвитку можна виробити більш надійно, якщо місто буде детально обстежене і його можливості розвитку будуть визначені.

Такий аналіз включає обстеження людських ресурсів, географічні і топографічні ознаки, необхідність забезпечення розвитку особистості мешканців міста, встановлює рівновагу між свободою особистості і проектами, що забезпечують благоустрій усього суспільства, здоров'я і безпеку, підняття культурного рівня.

5. Місцеві політичні рішення повинні спиратися на міське планування, що здійснюється групами спеціалістів.

Міське планування – це оцінка спеціалістами і аналітиками проектів, програм, стратегій і планів, що формують соціальні, економічні та екологічні структури міста. Воно повинне встановлювати рівновагу між ростом і збереженням міста, забезпечувати його безперервний розвиток.

6. Політичний вибір, заключна стадія в процесі прийняття рішень, повинен відповідати життєвим реаліям, бути дійсно необхідним і зрозумілим.

Після отримання потрібних даних, обстеження технічних можливостей міст, вивчення економічних умов і ресурсів місцеві органи влади повинні зробити вибір щодо майбутнього їх міста. Цей вибір повинен бути достатньо вирішальним і зрозумілим, щоб залучати до участі в управлінні містом його мешканців.

7. Місцева влада повинна забезпечити участь молоді в житті міста.

Місцева влада повинна забезпечити, щоб майбутні громадяни мали можливість брати участь у житті міста з дуже раннього віку.

Це досягається шляхом розробки місцевої молодіжної політики, заснованої на наданні рівних можливостей мешканцям, з приділенням уваги особливим потребам молоді – питанням зайнятості, житла, оточуючого середовища, дозвілля, освіти, професійного навчання і охорони здоров'я.

ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Хартія приймається на Загальних зборах Асоціації міст України і відкривається для підписання після схвалення її основних положень і принципів більшістю учасників.

2. У процедурі прийняття Хартії можуть брати участь представники від:

- усіх міст України, їх об'єднань та асоціацій;
- об'єднань громадян, зареєстрованих у порядку, встановленому законом;
- політичних партій, зареєстрованих міністерством юстиції України.

Норма представництва однакова для всіх її учасників.

3. Кожен учасник повинен не пізніше, ніж за місяць до проведення Загальних зборів Асоціації міст України надіслати до Асоціації міст України офіційне підтвердження про свою згоду брати участь у зборах.

4. Учасниками Хартії українських міст вважаються ті міста України, їх об'єднання та асоціації, об'єднання громадян та політичні партії, які після проведення Загальних зборів Асоціації міст України і схвалення її основних положень до 1 січня 1998 року надіслали до Асоціації міст України рішення своїх керівних органів про визнання положень і принципів Хартії, згоду на її підписання з поданням прізвищ уповноважених, які представлятимуть їх інтереси на Всеукраїнській конференції міст – вищого органу,

правомочного розглядати в подальшому будь-які питання, що стосуються Хартії.

Всеукраїнська Конференція міст скликається раз в чотири роки.

5. Кожен з учасників, що підписали Хартію, бере на себе зобов'язання домагатися забезпечення усім мешканцям міст прав, задекларованих у Хартії, і дотримуватись основних її принципів і положень.

6. Робочим органом Всеукраїнської Конференції міст України є Виконавча дирекція Асоціації міст України, яка здійснює усю поточну діяльність в період між Конференціями.

Хартію прийнято Загальними зборами Асоціаціями міст України 26 червня 1997 року, м. Київ

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО СТОЛИЦЮ УКРАЇНИ – МІСТО-ГЕРОЙ КИЇВ

Цей Закон визначає спеціальний статус міста Києва як столиці України, особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті відповідно до Конституції України та законів України.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Місто Київ – столиця України

1. Місто Київ відповідно до Конституції України є столицею України.

2. Місто Київ як столиця України є:

1) політичним та адміністративним центром держави;
2) місцем розташування резиденції глави держави – Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, центральних органів державної влади;

3) духовним, культурним, історичним, науково-освітнім центром України;

4) місцем розташування дипломатичних представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні.

3. Місто Київ є місцем розташування Київської обласної ради та Київської обласної державної адміністрації та їх органів.

4. Місто Київ є місцем розташування відповідних органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

5. Столичний статус міста покладає на органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади додаткові обов'язки та гарантує цим органам надання з боку держави додаткових прав.

Стаття 2. Адміністративно-територіальний устрій міста Києва

1. Систему адміністративно-територіального устрою міста Києва складають райони в місті.

2. Межі міста Києва встановлюються Верховною Радою України за поданням Київської міської ради, погодженим з відпові-

дними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства.

Стаття 3. Символіка міста Києва, районів у місті

1. Територіальна громада міста Києва має герб, прапор та іншу символіку. Райони в місті можуть мати власну символіку.

2. Зміст, опис, порядок використання символіки визначаються Положенням про символіку, яке затверджується відповідно Київською міською радою та районними в місті радами.

Стаття 4. Столичні функції міста Києва

1. Органи місцевого самоврядування і виконавчої влади у місті Києві забезпечують в межах своїх повноважень, визначених законами України, здійснення містом таких функцій:

1) створення належних умов для діяльності у місті Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних органів державної влади, офіційних представництв іноземних держав і міжнародних організацій, установ і закладів науки, освіти, охорони здоров'я, культури і спорту, місцем розташування яких відповідно до законодавства визначено місто Київ;

2) вирішення питань щодо розміщення центральних органів, які утворюються Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України, а також дипломатичних представництв, консульств іноземних держав та представництв міжнародних організацій в Україні;

3) надання на договірних засадах комунальних, інженерних, соціально-культурних, транспортних, інформаційних та інших послуг державним органам, дипломатичним представництвам іноземних держав, представництвам міжнародних організацій, розміщеним у місті Києві;

4) взаємодія з Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України при розробленні та здійсненні ними заходів, програм та проектів, що зачіпають інтереси столиці;

5) здійснення заходів щодо збереження та відновлення пам'яток історії, культури, релігії, архітектури та містобудування, заповідних та природних зон і ландшафтів, що мають національне значення;

6) виконання інших функцій міста Києва, передбачених у законодавстві України, специфічних для функціонування Києва як столиці держави, в межах законодавства України.

2. Здійснення столичних функцій забезпечується органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у місті Києві та гарантується державою.

Стаття 5. Статут територіальної громади міста Києва

З метою врахування особливостей функціонування міста Києва як столиці України, на підставі цього Закону, Київська міська рада затверджує Статут територіальної громади міста Києва, який підлягає реєстрації у Міністерстві юстиції України.

Розділ II
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ОСНОВА
ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ТА ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В МІСТІ КИЄВІ

Стаття 6. Здійснення місцевого самоврядування та виконавчої влади в місті Києві

Місцеве самоврядування у місті Києві здійснюється територіальною громадою міста як безпосередньо, так і через Київську міську раду, районні в місті ради та їх виконавчі органи.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні відповідним радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними радами.

Стаття 7. Система місцевого самоврядування у місті Києві

Система місцевого самоврядування у місті Києві включає:

територіальну громаду міста;

міського голову;

міську раду;

виконавчий орган міської ради;

районні ради;

виконавчі органи районних у місті рад;

органи самоорганізації населення.

Стаття 8. Основні форми здійснення місцевого самоврядування

1. Місцеве самоврядування у місті Києві здійснюється територіальною громадою міста як безпосередньо, так і через Київську міську раду, районні в місті ради та їх виконавчі органи.

2. Члени громади мають право в установленому порядку організовувати і брати участь у зборах громадян за місцем проживання, ініціювати розгляд у раді будь-якого питання місцевого самоврядування, створювати органи територіальної самоорганізації населення.

3. Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції або законам України зупиняються в установленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

Стаття 9. Представницькі органи місцевого самоврядування, порядок їх формування, повноваження

1. У місті Києві діють представницькі органи місцевого самоврядування – Київська міська рада, районні в місті ради, які є юридичними особами.

2. Порядок формування та повноваження міської, районних у місті рад визначаються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» з особливостями, передбаченими цим Законом.

Стаття 10. Виконавчі органи місцевого самоврядування у місті Києві

Київська міська та районні в місті ради мають власні виконавчі органи, які утворюються відповідно Київською міською радою, районними в місті радами, підзвітні та підконтрольні відповідним радам.

Стаття 11. Здійснення управління районами в місті Києві

1. Питання організації управління районами в місті Києві належать до компетенції Київської міської ради і вирішуються відповідно до Конституції, цього та інших законів України, рішень міської ради про управління районами міста.

2. Київська міська рада може передавати районним у місті радам у власність або в управління об'єкти комунальної власності міста Києва в порядку, передбаченому законами України.

Стаття 12. Президія Київської міської ради

1. Президія Київської міської ради є дорадчим органом ради, який попередньо готує узгоджені пропозиції і рекомендації з питань, які передбачається внести на розгляд ради. Рішення Президії мають рекомендаційний характер.

2. До складу Президії ради входять міський голова, його заступник по роботі в раді, голови постійних комісій ради, уповноважені представники депутатських груп і фракцій. Президія діє на основі положення про неї, що затверджується Київською міською радою.

Розділ III

ПОСАДОВІ ОСОБИ ОРГАНІВ

МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В МІСТІ КИЄВІ, ЇХ ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ

Стаття 13. Київський міський голова

Київський міський голова обирається шляхом прямих виборів відповідно до Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Повноваження Київського міського голови визначаються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та цим Законом.

Стаття 14. Секретаріат Київської міської ради. Заступник міського голови – секретар Київської міської ради

1. Київська міська рада утворює секретаріат ради. Секретаріат здійснює організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради, її органів, депутатів, сприяє здійсненню Київською міською радою взаємодії з міською державною адміністрацією та районними радами в місті Києві.

2. Секретаріат Київської міської ради утворюється радою. Його структура, чисельність, витрати на утримання встановлюються радою за поданням міського голови. Секретаріат за посадою очолює заступник міського голови – секретар міської ради.

3. Заступник міського голови – секретар Київської міської ради обирається радою з числа її депутатів і здійснює функції та повноваження, передбачені статтями 50 та 56 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

4. За рішенням Київської міської ради на заступника міського голови – секретаря ради може покладатися здійснення й інших

повноважень з питань, пов'язаних з діяльністю Київської міської ради та її органів.

Стаття 15. Голова, заступник голови районної у місті Києві ради

1. Голова, заступник голови районної у місті Києві ради обираються відповідною радою з числа її депутатів у межах строку повноважень ради таємним голосуванням.

2. Повноваження голови, заступника голови районної у місті Києві ради визначаються цим Законом, статтями 55 та 56 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами України.

3. Голова районної у місті Києві ради регулярно інформує районну раду на пленарних засіданнях про рішення державних органів, які стосуються діяльності органів місцевого самоврядування у місті Києві, а також про видані ним розпорядження.

Стаття 16. Перший заступник, заступники голови Київської міської державної адміністрації

Перший заступник та заступники голови Київської міської державної адміністрації, повноваження яких стосуються сфери виконавчої влади, призначаються на посади та звільняються з посад Київським міським головою за погодженням відповідно з Президентом України та Кабінетом Міністрів України. Призначення та звільнення з посад заступників голови Київської міської державної адміністрації з питань здійснення самоврядних повноважень Київський міський голова погоджує з Київською міською радою.

Стаття 17. Додаткові повноваження Київського міського голови

1. Крім повноважень, зазначених у статті 13 цього Закону, у зв'язку з забезпеченням здійснення містом Києвом столичних функцій Київський міський голова має такі додаткові повноваження:

1) бере участь у підготовці проектів законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, відповідних програм, що стосуються міста Києва;

2) бере участь у вирішенні питань щодо проведення у місті заходів загальнодержавного та міжнародного характеру;

3) бере участь у засіданнях Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу при розгляді питань, що стосуються столиці України – міста Києва;

4) вносить на розгляд Президента України, Кабінету Міністрів України проекти відповідних нормативно-правових актів та інші пропозиції з питань, що стосуються міста Києва як столиці України;

5) бере участь у вирішенні питань щодо розміщення у місті Києві державних органів, представництв інших держав та міжнародних організацій, а також у протокольних заходах, що стосуються міста Києва;

6) вносить до відповідних органів виконавчої влади пропозиції щодо передачі до сфери управління Київської міської ради, передачі або продажу у комунальну власність територіальної

громади міста Києва чи районів у місті Києві підприємств, організацій, установ, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної або інших форм власності, а також часток (акцій, паїв), що належать державі в акціонерних товариствах, розташованих на території міста Києва, якщо вони мають важливе значення для забезпечення виконання містом Києвом столичних функцій;

7) дає згоду на призначення та звільнення керівників підприємств та міських органів виконавчої влади подвійного підпорядкування;

8) погоджує питання щодо створення, перепрофілювання або ліквідації підприємств та організацій загальнодержавного значення, розташованих на території міста Києва;

9) одержує інформацію щодо діяльності всіх підприємств, установ та організацій на території міста, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, в частині, що стосується життєдіяльності міста Києва, та впливає на виконання містом Києвом столичних функцій.

Розділ IV

МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 18. Основні принципи формування матеріальної і фінансової бази місцевого самоврядування

1. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування у місті Києві є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності громади міста або знаходяться в її управлінні.

2. Порядок формування та використання матеріальної і фінансової бази місцевого самоврядування, повноваження відповідних органів у цій сфері в місті Києві визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Стаття 19. Особливості бюджету міста Києва

1. Держава фінансує у повному обсязі здійснення органами місцевого самоврядування міста Києва столичних функцій. Кошти, необхідні для здійснення цих функцій, щороку передбачаються в Законі про Державний бюджет України.

2. Рішення органів державної влади, які тягнуть за собою додаткові видатки органів місцевого самоврядування міста Києва, обов'язково супроводжуються передачею їм необхідних для цього матеріальних та фінансових ресурсів. Зазначені рішення виконуються органами місцевого самоврядування міста Києва в межах переданих матеріальних та фінансових ресурсів.

3. Доходи міського бюджету та бюджетів районів формуються за рахунок власних та закріплених доходів, 100-відсоткового відрахування податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб, плати за землю, а також субвенцій та субсидій з Державного бюджету України на виконання столичних функцій, але не менш

як 50 відсотків від суми податків, зборів і обов'язкових платежів, які справляються на території міста Києва.

4. При затвердженні Державного бюджету України на відповідний рік передача коштів з бюджету міста Києва до Державного бюджету України у вигляді перевищення доходів над видатками та інших внесків не допускається.

5. За рішенням Київської міської ради до бюджетів районів міста можуть передаватися кошти для фінансування заходів, пов'язаних зі здійсненням містом столичних функцій.

6. Місцеві державні адміністрації здійснюють повноваження виконавчих органів місцевого самоврядування за рахунок бюджету міста та районів.

7. Нормативи відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, розмір субвенцій, субсидій, дотацій, а також інші бюджетні показники взаємовідносин Державного бюджету України і бюджету міста Києва є стабільними і уточнюються лише при зміні податкового законодавства України або за поданням Київської міської ради.

8. Бюджетні показники взаємовідносин районного у місті Києві бюджету та бюджету міста Києва затверджуються Київською міською радою після затвердження показників бюджету міста Києва у Державному бюджеті України і уточнюються при зміні податкового законодавства України або за поданням районної у місті Києві ради.

9. До бюджету міста Києва зараховується 50 відсотків:

1) коштів, що отримуються у вигляді відрахувань до Фонду ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, які збираються на території міста Києва;

2) відрахувань на шляхові роботи на території міста Києва з метою їх цільового використання на утримання, будівництво та реконструкцію міських доріг та вулиць, що суміщаються з дорогами державного значення, та споруд на них;

3) відрахувань підприємств та організацій, розташованих на території міста Києва, до Державного інноваційного фонду.

10. В бюджеті міста Києва окремо передбачаються кошти на фінансування витрат бюджетних установ та організацій за послуги, які надаються підприємствами життєзабезпечення міста.

Розділ V

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ МІСТОМ КИЄВОМ СТОЛИЧНИХ ФУНКЦІЙ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МІСЦЕВОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Стаття 20. Гарантії місцевого самоврядування, його органів і посадових осіб

Гарантії місцевого самоврядування, його органів і посадових осіб міста Києва визначаються Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Стаття 21. Державні гарантії виконання містом Києвом столичних функцій

1. Держава забезпечує здійснення містом Києвом столичних функцій шляхом:

1) виділення окремим рядком у Державному бюджеті України фінансування витрат на здійснення містом Києвом столичних функцій. Нецільове використання коштів, виділених на виконання містом столичних функцій, не допускається і контролюється Київською міською радою;

2) затвердження стабільних, не менш ніж на два роки, бюджетних показників взаємовідносин Державного бюджету України і бюджету міста Києва;

3) надання субвенцій, виділення необхідних ресурсів для виконання програм, проектів та на інші витрати, пов'язані зі здійсненням містом столичних функцій;

4) компенсації на підставі угод витрат, пов'язаних з використанням центральними органами державної влади, представництвами іноземних держав і міжнародних організацій та іншими органами, місцем розташування яких законодавством визначено столицю України, земельних ділянок, будівель, споруд, наданням комунальних послуг тощо;

5) передачі в комунальну власність територіальної громади міста Києва майна підприємств, установ, організацій та інших об'єктів державної власності, а також часток (акцій, паїв), що належать державі в акціонерних господарських товариствах, які розташовані у місті Києві;

6) надання державних гарантій на інвестиції, що залучаються на розвиток інфраструктури міста;

7) надання органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування урядових телекомунікацій та каналів зв'язку, необхідних для здійснення столичних функцій;

8) надання власного загальноміського ефірного телевізійного, а також загальноміського радіоканалу, каналу кабельного телебачення.

2. Територіальній громаді міста Києва в установленому законом порядку за поданням Київської міської ради компенсуються витрати, а також збитки, завдані їй під час проведення заходів загальнодержавного та міжнародного характеру, а так само шкода, заподіяна в разі виникнення надзвичайних ситуацій з вини суб'єктів, підпорядкованих органам державної влади.

Стаття 22. Додаткові права Київської міської ради, пов'язані зі здійсненням містом Києвом столичних функцій

У зв'язку зі здійсненням містом Києвом функцій столиці України Київська міська рада та Київська міська державна адміністрація, кожна в межах своєї компетенції, встановленої законами України, мають право:

1) придбавати у власність жилі і нежилі приміщення, адміністративні, виробничі та інші об'єкти, що належать до інших форм власності, якщо вони необхідні для здійснення містом столичних функцій;

2) встановлювати порядок утримання та експлуатації об'єктів, розташованих у місті, та прилеглої до них території, правила благоустрою, торговельного, побутового, транспортного, житлово-комунального та іншого соціально-культурного обслуговування, визначати особливості землекористування та використання інших природних ресурсів;

3) встановлювати умови і розміри компенсаційних виплат відповідних органів, організацій і громадян, що не входять до складу територіальної громади міста, на покриття витрат, пов'язаних з використанням міської інфраструктури;

4) здійснювати управління об'єктами державної власності, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, а також частками (акціями, паями) акціонерних товариств, розташованих у місті Києві, які передаються до сфери управління Київської міської державної адміністрації у встановленому порядку;

5) залучати кошти інвесторів (забудовників) в порядку пайової участі у створенні соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури міста за нормативами, затвердженими Київською міською радою, з метою поліпшення фінансового забезпечення комплексної забудови міста;

6) виступати гарантом вітчизняних та іноземних інвестицій і кредитів, що надаються підприємствам, майно яких перебуває в комунальній власності або передано до сфери управління Київської міської державної адміністрації;

7) здійснювати облік і контроль за використанням не житлового фонду державними органами, підприємствами, установами та організаціями, які засновані на державній власності, розташованими у місті, брати участь у вирішенні питань оренди нежитлих приміщень, що належать державним підприємствам, установам та організаціям, в порядку, визначеному Фондом державного майна України;

8) брати участь в укладанні міжнародних договорів, що стосуються міста;

9) здійснювати комплексну державну експертизу інвестиційних програм та проектів будівництва для розміщення на території міста Києва об'єктів, що будуватимуться, незалежно від підпорядкування і форм власності інвесторів і замовників, обсягів і джерел фінансування;

10) затверджувати проекти будівництва об'єктів розрахунковою кошторисною вартістю понад 5 млн. гривень, реалізація яких на території міста Києва на замовлення міської адміністрації та районних виконавчих органів здійснюватиметься із залученням коштів державного та місцевих бюджетів;

11) припиняти право користування земельними ділянками та іншими природними ресурсами у випадках, передбачених чинним законодавством України;

12) приймати рішення про звільнення самовільно зайнятих земельних ділянок та знесення самовільно збудованих будівель та споруд без відшкодування витрат, здійснених за час незаконного користування;

13) встановлювати, за поданням відповідних центральних органів виконавчої влади, більш високі нормативи екологічної безпеки та плати за забруднення навколишнього природного середовища в місті, враховуючи підвищені вимоги до охорони довкілля столиці;

14) користуватися у встановленому порядку банками даних центральних органів, використовувати державні, в тому числі урядові, системи зв'язку і комунікації, якщо це необхідно для виконання столичних функцій;

15) визначати порядок організації та проведення недержавних масових громадських заходів політичного, релігійного, культурно-просвітницького, спортивного, видовищного та іншого характеру;

16) координувати діяльність підприємств всіх форм власності щодо енергопостачання споживачів з метою забезпечення надійного функціонування систем життєзабезпечення міста.

Стаття 23. Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування та державних адміністрацій міста Києва та районів

1. Органи і посадові особи місцевого самоврядування та державних адміністрацій міста Києва та районів несуть відповідальність за наслідки своєї діяльності (бездіяльності) в порядку, встановленому Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законами України.

2. За наявності підстав, передбачених статтею 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Верховна Рада України може призначити позачергові вибори Київської міської ради.

3. Повноваження Київського міського голови за наявності підстав, передбачених цим Законом, статтею 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», можуть бути достроково припинені. Питання про дострокове припинення повноважень Київського міського голови вноситься на розгляд Київської міської ради за ініціативою не менш як половини депутатів від загального складу ради.

Розділ VI

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У МІСТІ КИЄВІ З ІНШИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ, ПІДПРИЄМСТВАМИ, ПРЕДСТАВНИЦТВАМИ

Стаття 24. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з іншими органами, підприємствами, організаціями

Взаємовідносини органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади міста Києва з центральними органами державної влади, представництвами іноземних держав і міжнародних організацій, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян регулюються цим Законом, законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації» та іншими законами України.

Стаття 25. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади міста Києва і Київської області

1. Органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади міста Києва і Київської області будують свої взаємовідносини на договірних, компенсаційних та інших, визначених чинним законодавством, засадах.

2. Органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади міста Києва в межах своєї компетенції, встановленої законодавством України, забезпечують:

1) виділення земельних ділянок, будинків, споруд і нежилых приміщень київським обласним органам виконавчої влади і місцевого самоврядування Київської області, місцем знаходження яких в установленому порядку визначено місто Київ, а також підприємствам, установам і службам, що забезпечують їх функціонування;

2) участь органів виконавчої влади та місцевого самоврядування області в розробленні та реалізації спільних проектів, цільових програм розвитку, заходів з охорони довкілля, планів використання трудових ресурсів, будівництва автомобільних шляхів, систем зв'язку, об'єктів інженерно-комунального призначення тощо.

3. Органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади Київської області сприяють здійсненню містом Києвом функцій столиці України шляхом участі у:

1) розробленні і реалізації цільових програм розвитку міста Києва, дія яких поширюється на територію Київської області;

2) будівництві, реконструкції і утриманні на території Київської області об'єктів, необхідних для здійснення містом Києвом столичних функцій;

3) утриманні і розвитку систем зв'язку, державних автомобільних шляхів загального користування та інших транспортних систем на території Київської області, пов'язаних із здійсненням містом Києвом столичних функцій;

4) вирішенні питань щодо розширення меж міста Києва, якщо це необхідно для здійснення містом Києвом столичних функцій;

5) розвитку об'єктів соціально-культурного та комунального призначення на території Київської області, необхідних для потреб міста Києва і Київської області;

6) забезпеченні міста продовольством;

7) забезпеченні дотримання режиму приміської зони;

8) проведенні спільних природоохоронних заходів у місті Києві і Київській області;

9) вирішенні інших питань, передбачених законодавством.

4. Витрати бюджету Київської області, пов'язані із сприянням у здійсненні містом Києвом столичних функцій, компенсуються з Державного бюджету України.

5. Розрахунки з органами місцевої влади Київської області щодо витрат, пов'язаних з виконанням містом Києвом столичних функцій, проводяться за рахунок коштів, виділених з Державного бюджету України місту Києву на виконання цих функцій.

Розділ VII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

2. Міська та районні в місті Києві ради протягом місяця після набрання чинності цим Законом вирішують питання щодо формування власних виконавчих органів на базі відповідних державних адміністрацій, які паралельно виконують функції державної виконавчої влади, що є особливістю здійснення виконавчої влади в місті Києві.

Голови місцевих державних адміністрацій в місті Києві призначаються на посади і звільняються з посад Президентом України в порядку, передбаченому Конституцією та законами України.

3. Положення цього Закону є підставою для розробки Статуту територіальної громади міста Києва.

4. Вибори Київського міського голови проводяться після набрання чинності цим Законом в порядку, передбаченому Законом України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

15 січня 1999 року № 401-XIV

Вступ	3
Частина перша. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
Розділ I. ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
§ 1. Поняття місцевого самоврядування	8
§ 2. Теорія місцевого самоврядування	15
§ 3. Історія становлення і розвитку системи місцевого самоврядування в Україні	17
Розділ II. ПРАВОВІ ОСНОВИ І СИСТЕМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
§ 1. Повноваження місцевого самоврядування	24
§ 2. Система місцевого самоврядування	25
§ 3. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування	39
§ 4. Гарантії місцевого самоврядування	44
Розділ III. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	
§ 1. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в ході адміністративної реформи в Україні	46
§ 2. Концептуальні засади формування муніципальної реформи в Україні (концепція національної програми муніципальної реформи в Україні)	52
Частина друга. ЗАКОНОДАВСТВО ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	
МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	
ЄВРОПЕЙСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ МІСТ	
<i>Прийнята Постійною Конференцією Місцевих і Регіональних Органів Влади Європи (CLRAE) Ради Європи 18 березня 1992 року</i>	56
КОНГРЕС МІСЦЕВИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ВЛАД ЄВРОПИ	57
ХАРТІЯ КОНГРЕСУ МІСЦЕВИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ВЛАД ЄВРОПИ (КМРВЕ) (Ухвалена комітетом міністрів 14 січня 1994 року на 506-х зборах заступників міністрів)	59
СТАМБУЛЬСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ З ПРОБЛЕМ ПОСЕЛЕНЬ ЛЮДЕЙ (Витяг)	
ЧАСТИНА ПЕРША	63

ЄВРОПЕЙСКАЯ ХАРТИЯ ГОРОДОВ

(Страсбург, 17–19 марта 1992 года) 68

УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ *Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 року (Витяг)*

Розділ XI. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ 113

КОНСТИТУЦІЯ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

Прийнята на другій сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим 21 жовтня 1998 року (Витяг)

Розділ IV. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Глава 9. Здійснення місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим 116

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ *Із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 6 жовтня 1998 року № 163-XIV, від 16 липня 1999 року № 997-XIV*

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ 119

Розділ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Глава 1. Повноваження сільських, селищних, міських рад 127

Глава 2. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад 131

Глава 3. Сільський, селищний, міський голова 145

Глава 4. Повноваження районних і обласних рад 147

Глава 5. Порядок формування, організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування 151

Розділ III. МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 163

Розділ IV. ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 168

Розділ V. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ 172

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ВИБОРИ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД ТА СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ

Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 16 грудня 1999 року № 431-XIV, Голос України від 10.03.99 р., Урядовий кур'єр від 13.03.99 р. 174

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ 174

Розділ II. ВИБОРЧІ ОКРУГИ. ВИБОРЧІ ДІЛЬНИЦІ	178
Розділ III. ВИБОРЧІ КОМІСІЇ	179
Розділ IV. СПИСКИ ВИБОРЦІВ	188
Розділ V. ВИСУВАННЯ КАНДИДАТІВ	189
Розділ VI. РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ У ДЕПУТАТИ ТА НА ПОСАДИ СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ	192
Розділ VII. КАНДИДАТИ ТА ЇХ ДОВІРЕНІ ОСОБИ. УПОВНОВАЖЕНІ ОСОБИ МІСЦЕВИХ ОСЕРЕДКІВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ (БЛОКІВ), ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	195
Розділ VIII. ПЕРЕДВИБОРНА АГІТАЦІЯ	196
Розділ IX. ПОРЯДОК ГОЛОСУВАННЯ	199
Розділ X. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ	201
Розділ XI. ПОВТОРНІ ВИБОРИ. ВИБОРИ ДЕПУТАТІВ РАД, СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ ЗАМІСТЬ ТИХ, ЯКІ ВИБУЛИ	205
Розділ XII. ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧОЇ КАМΠΑНІЇ	206
Розділ XIII. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ	208
Розділ XIV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЦЬОГО ЗАКОНУ	209
Розділ XV. ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ	210

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 22 грудня 1994 року № 325/94-ВР, від 17 грудня 1996 року № 607/96-ВР, від 13 січня 1998 року № 11/98-ВР, рішеннями Конституційного Суду України від 13 травня 1998 року № 6-рп/98, від 11 грудня 1998 року № 312-XIV

211

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ТА МІСЦЕВІ РЕФЕРЕНДУМИ

Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 19 червня 1992 року № 2481-XII

Глава I. Загальні положення	228
Глава II. Порядок призначення референдумів	231
Глава III. Підготовка проведення референдумів	238
Глава IV. Порядок голосування і визначення підсумків референдуму	245
Глава V. Опублікування, введення у дію, зміна або скасування законів, інших рішень, прийнятих референдумом	248
Глава VI. Дорадче опитування громадян України	249

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ПЕРЕДАЧУ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ДЕРЖАВНОЇ ТА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3 березня 1998 року № 147/98-ВР) 250

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ОРЕНДУ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законами України від 14.03.95 р. № 98/95-ВР, від 23.12.97 р. № 768/97-ВР) Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 4 травня 1993 р. № 3171-ХІІ, від 26 січня 1994 р. № 3875-ХІІ, від 14 березня 1995 р. № 98/95-ВР, (Законом України від 14 березня 1995 року № 98/95-ВР цей Закон викладено в новій редакції) від 15 вересня 1995 р. № 326/95-ВР, від 19 листопада 1997 р. № 651/97-ВР, від 23 грудня 1997 р. № 768/97-ВР, від 14 жовтня 1998 р. № 177-ХІV, від 20 травня 1999 р. № 685-ХІV, від 21 вересня 1999 р. № 1083-ХІV, Декретами Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1992 р. № 9-92, від 20 травня 1993 р. № 57-93 254

ХАРТІЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ 268

Розділ 1. РОЛЬ МІСТА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ. МІСЬКА ПОЛІТИКА ТА МІСЬКІ ПРОБЛЕМИ 269

Розділ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПРИНЦИПИ МІСЬКОГО РОЗВИТКУ 271

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО СТОЛИЦЮ УКРАЇНИ – МІСТО-ГЕРОЙ КИЇВ

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ 288

Розділ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ОСНОВА ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В МІСТІ КИЄВІ 290

Розділ III. ПОСАДОВІ ОСОБИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В МІСТІ КИЄВІ, ЇХ ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ 291

Розділ IV. МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 293

Розділ V. ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ МІСТОМ КИЄВОМ СТОЛИЧНИХ ФУНКЦІЙ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МІСЦЕВОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ 294

Розділ VI. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У МІСТІ КИЄВІ З ІНШИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ, ПІДПРИЄМСТВАМИ, ПРЕДСТАВНИЦТВАМИ 297

Розділ VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ 299

Навчальний посібник

**БІЛЕНЧУК ПЕТРО ДМИТРОВИЧ
КРАВЧЕНКО ВІКТОР ВІТАЛІЙОВИЧ
ПІДМОГИЛЬНИЙ МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ**

**МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ
(МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО)**

Головний редактор *Гайдук Н. М.*
Художнє оформлення *Сотніченко В. В.*
Комп'ютерна верстка *Конопльова Л. І.*

Здано до набору 15.11.99 р. Підписано до друку 15.12.99 р. Формат 84×108/32.
Папір офсетний. Гарнітура Тип Таймс. Умовн. друк. арк. 15,96. Обл.-вид. арк. 21,07.
Тираж 8000 пр. (1-й завод 1, 4000 пр.). Зам. № 9–381.
ТОВ «Атіка», Київ-34, вул. Ярославів Вал 36-Е
Свідоцтво № 23164247 від 15.03.95.
Віддруковано з оригінал-макета АТ «Київська книжкова фабрика»
252054, Київ-54, вул. Воровського, 24.